

**ANTİK DÖNEM
YUNAN COĞRAFYASINDA
THESAUROS MİMARİSİ:
KÖKEN, YAPI, ANLAM**

Yüksek Lisans Tezi

Merve YILDIRIMTÜRK

Eskişehir 2019

**ANTİK DÖNEM YUNAN COĞRAFYASINDA
THESAUROS MİMARİSİ:
KÖKEN, YAPI, ANLAM**

Merve YILDIRIMTÜRK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Arkeoloji Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Rifat Eser KORTANOĞLU

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temmuz 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Merve YILDIRIMTÜRK'ün "Antik Dönem Yunan Coğrafyasında Thesaurus Mimarisi: Köken, Yapı, Anlam" başlıklı tezi 04 Temmuz 2019 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca toplanan Arkeoloji Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalında, yüksek lisans tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Doç.Dr.R.Eser KORTANOĞLU

Üye : Prof.Dr.Hüseyin Sabri ALANYALI

Üye : Doç.Dr.Levent ŞENTÜRK

Prof. Dr. Bülent GÜNSOY
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

ANTİK DÖNEM YUNAN COĞRAFYASINDA THESAUROS MİMARİSİ:

KÖKEN, YAPI, ANLAM

Merve YILDIRIMTÜRK

Arkeoloji Anabilim Dalı

Klasik Arkeoloji Bilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temmuz 2019

Danışman: Doç. Dr. Rifat Eser KORTANOĞLU

Bu çalışmada, Antik Dönem Yunan coğrafyasında thesauros mimarisi ile Olympia, Delos ve Delphoi’de bulunan bu mimari öğelerin anlamı, yapısı ve işlevi kazı çalışmalarının sonuçları ışığında açıklanmıştır. Bu yapılar genellikle templum in antis planındadır ve ufak bir tapınak görünümündedir.

MÖ. 7.yy ile MÖ. 3.yy arasında yapılmışlardır. Yunan kent devletleri tarafından, Delphoi, Olympia ve Delos kutsal alanlarında adanmış olan bu yapının işlevi, tanrılara adanan değerli objeleri korumak ve politik olarak bu kutsal alanlarla bağlantının gösterilmesidir. Kutsal alanlarda yapılmasının nedeni tanrıya adanmış olmalarıdır. Bu yapıların mimari detayları, adayan kent devletinin öğelerini yansıtır. Bu kutsal alanlar dışında, thesauros olarak yapılmamış fakat adak saklamak için kullanılmış olan yapılara da değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Antik Dönem, Mimari, Thesauros, Yunanistan

ABSTRACT

THESAUROS ARCHITECTURE IN THE GREEK GEOGRAPHY OF THE ANCIENT PERIOD: ORIGIN, STRUCTURE, MEANING

Merve YILDIRIMTÜRK

Department of Archaeology
Program in Classical Archaeology
Anadolu University Graduate School of Social Sciences, July 2019

Supervisor: Associate Professor Rifat Eser KORTANOĞLU

In this study, the meaning, structure and function of thesauros architecture in ancient Greece in Olympia, Delos and Delphoi is explained in the light of the results of the excavations. They are generally structures in the templum in antis plan and in the form of a small temple.

It was built between the 7th century BC and the 3rd century BC. The function of this building, dedicated to the sacred areas of Delphoi, Olympia and Delos, by the ancient Greek city-states, is to protect the devoted precious objects and to show the connection with these sacred sites politically. The reason for being built in sacred areas is that they are dedicated to God. The architectural details of these structures reflect the elements of the dedicated city state. Apart from these sacred areas, the structures which were not used as thesauros but were used to store votives were also mentioned.

Keywords: Antiquity, Architecture, Thesauros, Greece

ÖNSÖZ

Antik Dönem Yunan coğrafyasında, Yunan kent devletleri tarafından Olympia, Delos ve Delphoi’de yapılmış olan thesauros mimari öğesinin anlamı, yapısı ve işlevi bu çalışmada ele alınmıştır.

Antik kentlerin kutsal alanlara adadığı değerli objelerin çokluğundan dolayı korunma ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Tapınaklara sadece kült işlevli dini objeler koyulurken, thesaurosılara kişilerin ve kentlerin tanrılara adadıkları saklanmıştır. Tanrıya adanmış hazine evi anlamında olan thesaurosaların yapısı ve günümüze kadar korunamamış olan barındırdıklarına antik kaynaklarda geçtiği şekilde değinilmiştir. Yabancı dilde yazılmış kaynaklar ve kazı sonuçlarından Olympia, Delos ve Delphoi’de ve diğer kutsal alanlarda bulunan thesaurosaların, Türkçe bir derlemesi olan bu çalışmada Antik Yunan dünyasında kent devletlerinin bu yapıyı inşa amacı araştırılmıştır.

Yüksek lisansımı yaparken eğitimimde emeği geçen Anadolu Üniversitesi Klasik Arkeoloji hocalarıma ve tez çalışmamdaki yardımlarından ve desteğinden dolayı tez danışmanım Doç. Dr. R. Eser Kortanoğlu’na teşekkürlerimi sunarım.

Maddi ve manevi destekleri için, her zaman yanımda olan aileme teşekkür ederim.

05/07/2019

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmamın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Merve YILDIRIM ~~YÜRK~~

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ	x
GÖRSELLER DİZİNİ.....	xi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xv
GİRİŞ: AMAÇ, KAPSAM, YÖNTEM.....	1
1. ANTİK DÖNEMDE KITA YUNANİSTAN’IN TARİHSEL COĞRAFYASI	5
2. THESAUROS	18
2.1. Köken ve Anlam	18
2.2. Mimari Form ve İşlev	19
3. OLYMPIA/ELİS.....	24
3.1. Olympia’da Bulunan Thesauroslar	32
3.1.1. Sikyon thesauros (I).....	34
3.1.2. Syrakusa thesauros (II)	36
3.1.3. Epidamnos thesauros (III).....	37
3.1.4. Byzantium thesauros (IV)	38
3.1.5. Sybaris thesauros (V)	38

3.1.6. VI numaralı thesauros (Kyrene?).....	39
3.1.7. VII numaralı thesauros (Kyrene?)	40
3.1.8. Sunak (VIII)	41
3.1.9. Selinus thesauros (IX).....	42
3.1.10. Metapontum thesauros (X).....	43
3.1.11. Megara thesauros (XI).....	44
3.1.12. Gela thesauros (XII).....	46
4. DELPHOI/PHOKİS.....	48
4.1. Delphoi'de Bulunan Thesauros lar	58
4.1.1. Apollon Kutsal Alanı'nda bulunanlar	62
4.1.1.1. Korinthos thesauros (XXIV)	62
4.1.1.2. Atina thesauros (XI).....	64
4.1.1.3. Knidos thesauros (XXV)	69
4.1.1.4. Boiotia thesauros (VII).....	70
4.1.1.5. Potidaia thesauros (VIII)	70
4.1.1.6. Sikyon thesauros (III)	71
4.1.1.7. Siphnos thesauros (IV)	72
4.1.1.8. Megara thesauros (V).....	82
4.1.1.9. Syrakusa thesauros (12)	82
4.1.1.10. Thebai thesauros (VI).....	83
4.1.1.11. Kyrene thesauros (XIV)	84
4.1.2. Athena Pronaia Kutsal Alanında bulunanlar	84
4.1.2.1. Massalia thesauros	84
4.1.2.2. Dor thesauros	85
5. DELOS	87
5.1. Delos'da Bulunan Thesauros lar	88

6. DİĞER KUTSAL ALANLAR	92
6.1. Nemea	92
6.2. Samos.....	93
7. THESAUROS İŞLEVİYLE KULLANILAN YAPILAR.....	95
SONUÇ	98
KAYNAKÇA	104
EKLER	
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

- Tablo 1: Olympia Altis’de bulunan thesauros lar.
- Tablo 2: Delphoi Apollon Kutsal Alanında bulunan thesauros lar.
- Tablo 3: Delphoi Athena Pronaia Kutsal Alanında bulunan thesauros lar.

GÖRSELLER DİZİNİ

- Görsel 1: Akdeniz havzasında Yunan ve Fenike yerleşimleri haritası. MÖ yaklaşık 550.
- Görsel 2: Peloponnesos Savaşları başlangıcında Yunanistan.
- Görsel 3: Templum in antis planı. Delphoi’de bulunan Massalia thesauros.
- Görsel 4: Antik Dönemde Yunanistan haritası. Güney kısım.
- Görsel 5: Olympia ve çevresi.
- Görsel 6: Olympia Altis Planı.
- Görsel 7: Olympia.
- Görsel 8: Olympia Hera Tapınağı
- Görsel 9: Hera Tapınağı ve sunağı.
- Görsel 10: Zeus Tapınağı.
- Görsel 11: Stadion. Thesaurosların terasından görünüm.
- Görsel 12: Zanes kaideleri ve stadiona giriş.
- Görsel 13: Metroon. Thesaurosların terasından görünüm.
- Görsel 14: Philippeion.
- Görsel 15: Nymphaion.
- Görsel 16: Olympia thesaurosları planı.
- Görsel 17: Olympia’da bulunan thesaurosları adayan kent devletleri.
- Görsel 18: Thesauroslar terası.
- Görsel 19: Stadion ve thesauroslar terası.
- Görsel 20: Thesauroslar terası. I ve II numaralı thesauros.

- Görsel 21: Sikyon, Syrakusa, Epidamnos, Byzantium thesaurosuları.
- Görsel 22: Sikyon thesauros.
- Görsel 23: Sikyon thesauros çizimi.
- Görsel 24: Sikyon thesauros rekonstrüksiyonu.
- Görsel 25: Terrakotta buluntular. Olympia Müzesi.
- Görsel 26: Byzantium thesauros.
- Görsel 27: Sybaris thesauros.
- Görsel 28: Sybaris thesauros.
- Görsel 29: VI numaralı thesauros (Kyrene?).
- Görsel 30: VI numaralı thesauros (Kyrene?).
- Görsel 31: VI numaralı thesauros (Kyrene?).
- Görsel 32: VII numaralı thesauros (Kyrene?).
- Görsel 33: VII numaralı thesauros (Kyrene?).
- Görsel 34: Sunak.
- Görsel 35: Sunak.
- Görsel 36: Selinus thesauros.
- Görsel 37: Selinus thesauros.
- Görsel 38: Metapontum thesauros.
- Görsel 39: Metapontum thesauros.
- Görsel 40: Megara thesauros.
- Görsel 41: Megara thesauros.
- Görsel 42: Megara thesauros önden görünüm ve kesit çizimi.
- Görsel 43: Megara thesauros alınlığının orta grup kompozisyonu.
- Görsel 44: Megara thesauros alınlığı. Olympia Müzesi.
- Görsel 45: Gela thesauros.
- Görsel 46: Gela thesauros.
- Görsel 47: Terrakotta buluntular. Olympia Müzesi.

- Görsel 48: Gela thesauros terrecotta alınlık kaplaması. MÖ yaklaşık 560.
- Görsel 49: Antik Dönemde Yunanistan haritası Kuzey kısım.
- Görsel 50: Delphoi.
- Görsel 51: Delphoi Apollon Kutsal Alan planı. MS yaklaşık 150.
- Görsel 52: Apollon Tapınağı.
- Görsel 53: Delphoi Athena Pronaia Kutsal Alan planı.
- Görsel 54: Athena Pronaia Kutsal Alanı. Kuzeybatıdan görünüm.
- Görsel 55: Stadion.
- Görsel 56: Yılanlı sütun ve Apollon Tapınağı.
- Görsel 57: Gymnasium ve Athena Pronaia Kutsal Alanı. Apollon Kutsal Alanından görünüm.
- Görsel 58: Atina thesauros planı.
- Görsel 59: Atina thesauros ve kutsal yol. Doğudan görünüm.
- Görsel 60: Atina thesauros kuzeybatıdan görünümü.
- Görsel 61: Knidos, Massalia ve Siphnos thesaurosları ön cepheleri.
- Görsel 62: Knidos, Massalia ve Siphnos thesaurosları sütunları.
- Görsel 63: Knidos ve Siphnos thesauroslarının temel profilleri.
- Görsel 64: Knidos thesaurosuna ait karyatid başı. MÖ 6.yy ortaları.
- Görsel 65: Boiotia (VII) thesauros.
- Görsel 66: Sikyon thesauros.
- Görsel 67: Sikyon ve Siphnos thesauros. Doğudan görünüm.
- Görsel 68: Sikyon thesauros. Batıdan görünüm.
- Görsel 69: Siphnos thesauros. Doğudan görünüm.
- Görsel 70: Siphnos thesauros. Batıdan görünüm.
- Görsel 71: Siphnos thesauros rekonstrüksiyonu. Kuzeybatıdan görünümü.
- Görsel 72: Siphnos thesauros rekonstrüksiyonu. Doğudan görünümü.
- Görsel 73: Siphnos thesauros batı friz köşe parçası.

- Görsel 74: Siphnos thesauros, köşe geisonu.
- Görsel 75: Thebai thesauros. Doğudan görünüm.
- Görsel 76: XIII ve XIV numaralı thesauros lar ile doğu peribolos planı.
- Görsel 77: Kyrene (XIV) thesauros.
- Görsel 78: Massalia thesauros detay çizimleri.
- Görsel 79: Athena Pronaia Kutsal Alanı. Massalia ve Dor thesauros ları. Kuzeyden görünüm.
- Görsel 80: Massalia thesauros. Güneyden görünüm.
- Görsel 81: Massalia thesauros. Batıdan görünüm.
- Görsel 82: Dor thesauros. Kuzeydoğudan görünüm.
- Görsel 83: Delos adası.
- Görsel 84: Delos kent merkezi planı.
- Görsel 85: Delos. Apollon Kutsal Alanı ve çevresinin planı.
- Görsel 86: Nemea, Zeus Kutsal Alanı güney kısım, restore edilmiş plan.
- Görsel 87: Samos Heraion. Kutsal Alanın planı. MÖ 8.yy.dan MS 6.yy.a.

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.k.	: Adı geçen kaynak
BCH	: Bulletin de Correspondance Hellénique
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
cm	: Santimetre
DNP	: Der Neue Pauly
Ed.	: Editör
Fig.	: Figür
hk.	: Hakkında
IG P	: <i>Inscriptiones Graecae I: Inscriptiones Atticae Euclidis anno (403/2) anteriores</i> , 2nd edn., ed. Friedrich Hiller von Gaertringen. Berlin 1924
Lev.	: Levha
m	: Metre
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
No	: Numara
RE	: Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft.
s.	: Sayfa
ThesCRA	: Thesaurus cultus et rituum antiquorum
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vd.	: Ve devamı
yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ: AMAÇ, KAPSAM, YÖNTEM

Antik Dönem Yunan Coğrafyasında Thesauros Mimarisi: Köken, Yapı, Anlam konulu tez çalışmasında, Yunanistan'da bulunan ve thesauros olarak adlandırılan hazine yapıları incelenmiştir. Bu kapsamda thesaurosların ilk yapılmaya başladığı tarih olan yaklaşık MÖ 7.yy ile en son yapıldığı tarih olan yaklaşık MÖ 3.yy arası ele alınmıştır.

Bu çalışmayla amaçlanan, belli alanlarda yapılmış thesauros adlı yapıların tanımını, yapılan alan ve yaptıran kent arasındaki sosyal, kültürel, politik ve ekonomik bağlamları ortaya koymaktır. Bu alanlarda yapılan kazı çalışmalarının ve araştırmaların sonuçları doğrultusunda hem konu alınan dönem hem de yapının taşıdığı özellikler incelenmiştir.

Bu kapsamda incelenen thesauros, modern ve antik kaynaklarda yazıldığı üzere ele alınarak, bulunduğu alanlar ile yaptıran kentler arasındaki bağlantı incelenerek tarih sahnesinde nasıl var oldukları irdelenmiştir.

Thesauros, Yunan dünyasının önemli kutsal alanlarında bulunmaktadır. Fakat bu kutsal alanların içinde özellikle Olympia, Delphoi ve Delos'da belirgindir.

Bu çalışmada, bir kent tarafından yaptırılan Olympia, Delphoi ve Delos'da bulunan thesauros incelenmiştir. Ayrıca Samos ve Nemea kutsal alanlarında thesauros işleviyle kullanılmış yapılar, kazı sonuçlarından yararlanılarak incelenmiştir. Bu alanlarda bir kente atfedilerek thesauros olarak adlandırılan ve thesauros işleviyle kullanılmış yapıların çalışma kapsamında ele alınmasının nedeni, korunagelmiş olmaları ve antik kaynaklarda adlarının geçiyor olmasındandır. Bu antik kaynakların en önemlisi Pausanias'dır. Pausanias, MS 2.yy.da gördüğü Olympia ve Delphoi'de bulunan thesauros,ları anlatmıştır.¹

Olympia'da ilk sistematik kazılar 1875'de Alman Arkeoloji Enstitüsü tarafından başlatılmıştır. Delphoi'de ise 1892'de Fransız arkeolog T. Homolle tarafından ilk sistematik kazılara başlanmıştır. Delos kazıları, 1873'de Atina'da bulunan Fransız Arkeoloji Okulu tarafından başlatılmıştır.

¹Pausanias 6.19.1-15, 10.11.1-6.

Olympia’da 12, Delphoi’de 12 ve bir Dor thesauros, Delos’da ise dört adet thesauros, bir kente atfedilmiştir. Bu alanlarda kazı yapan uzmanlar tarafından bir kente atfedilmiş toplam 29 thesauros, bu çalışmada incelenmiştir. Bunların dışında Nemea’da dokuz, Samos’da beş, Delos’da beş adet yapı templum in antis planında bulunmuştur. Araştırmacılar tarafından bu yapıların thesauros işlevi olduğu kabul edilmektedir.

Kazı sonuçları ve araştırmalarda thesauroslar için kullanılan numaralandırma sistemi, yanlarına parantez içinde yazılmıştır. Olympia’da Kronos dağının güneyindeki terasta bulunan thesauroslar, araştırmacıların en batıdan itibaren numaralandırdıkları haliyle sıralandırılıp incelenmiştir.² Delphoi’de bulunan thesauroslar ise kronolojik olarak en geç tarihliden en erken tarihli olana doğru sıralanarak incelenmiştir.

Bu çalışmanın yöntemi olarak, İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü kütüphanesinden, Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi (ANAMED) kütüphanesinden, Hollanda Araştırma Enstitüsü kütüphanesinden, Anadolu Üniversitesi kütüphanesinden, İstanbul Üniversitesi Merkez kütüphanesinden, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Klasik Arkeoloji kütüphanesinden yararlanılmıştır.

Ayrıca Jstor, Perseus digital library, <http://www.persee.fr>, collections de l'école française d'Athènes en ligne (cefael) gibi internet veri kaynaklarından yararlanılmıştır. Ekim 2017’de ise Yunanistan’da bulunan Olympia ve Delphoi alanları gezilerek, thesaurosların korunagelmiş halleri yerinde görülüp fotoğrafları çekilmiş ve bu çalışmada kullanılmıştır.

Eski Yunanca kaynaklı terimler, aslına uygun olarak latin harfleriyle yazılmıştır.

İlk bölümde Kıta Yunanistan coğrafyasının ilk yerleşimlerinden başlayarak Klasik Dönem sonuna kadar geçen zamanda uygarlıkların birbirini ticaret yoluyla etkileyerek yazı ve sikkenin icadıyla halkların gelişimi, kolonilerin kurulması, kent devletlerinin oluşumu ve kent yönetimlerinin monarşiden demokrasiye geçişlerinin etkileri incelenmiştir. Pers-Yunan Savaşları, bu dönemdeki yönetim ve savaşın sonuçlarının ticarete etkileri ile Peloponnesos Savaşları ve Kutsal Savaşlara değinilmiştir.

²Bu sıralandırmada Mallwitz temel alınmıştır, bkz. A. Mallwitz (1972). *Olympia und seine Bauten*. München: Prestel, s. 169-170, 313.

Mimaride ahşap yapılardan daha büyük ve anıtsal olan taş kullanımına geçiş, inancın kişileri ve halkları nasıl etkilediği, kutsal alanların önemi görülmektedir. Thesaurosları yaptıran kent devleti ile kutsal alan arasındaki bağın politik ve ekonomik gelişmeleri bu bölümde incelenmiştir.

İkinci bölümde öncelikle thesauros olarak tanımlanan yapının kökeni ve anlamı, daha sonra mimari formu ve işlevi özellikle antik kaynaklardan ve modern çalışmalardan yararlanılarak araştırılmıştır. Bu yapının hangi amaçlar için kullanıldığı, Yunanistan'da çoğunlukla hangi alanlarda yaptırıldığı araştırılmış, özellikle bir kutsal alanda yaptırılanlar, araştırmacıların tanımladığı ölçüde açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde Olympia'nın tarihi, kutsal alandaki ilk kültlerden başlayarak anlatılmış, oyunların başlangıcından bahsedilmiş, yapıların dini yönden önemi ve kutsal alanda bulunan anıtların yerlerinin belirlenmesinde, alanın hakimiyetini elinde bulunduran kentlerin müdahaleleri incelenmiştir. Alanda yapılan kazıların başlangıcına değinilmiştir.

Olympia'da bulunan thesauroslar için, Pausanis'in yazdıkları ve kazıların sonuçlarına değinilmiş, önce genel durumları anlatılarak daha sonra modern çalışmalarda da yapıldığı üzere en batıdan başlayarak sıralandırılarak incelenmiştir.

Dördüncü bölümde Delphoi'nin yeri ve bulunduğu alandan başlayarak ilk kültlere ve Apollon'un gelişine değinilmiştir. Yapıların ve peribolosun genişletilmesinin etkileri anlatılmış, kehanet ve festivallerin kent devletleri üzerindeki etkileri ve Delphoi'nin saygınlığı açıklanmıştır. Kutsal alanın yönetimini elinde bulunduran amphiktyonia meclisi ve bunun kentlerle arasındaki ilişkilere ve ilk kazıların başlangıcına değinilmiştir.

Delphoi'de bulunan thesaurosların öncelikle antik kaynaklar, kazı sonuçları ve modern çalışmalardan yararlanılarak genel durumları anlatılmış, bir kente atfedilmemiş olan thesauroslar burada incelenmiştir. Daha sonra Apollon Kutsal Alanında bulunan thesauroslar ve Athena Pronaia Kutsal Alanında bulunan thesauroslar, kronolojik olarak sıralandırılıp incelenmiştir.

Beşinci bölümde Delos'un tarihinden bahsedildikten sonra burada bulunan ve yazıtlarda oikos olarak adlandırılan fakat thesauros işleviyle kullanılan yapılar, kazı sonuçlarından yararlanılarak incelenmiştir. Bir kente atfedilen dört adet oikos ve thesauros planlı beş adet yapı açıklanmıştır.

Altıncı bölümde Nemea ile Samos'da bulunan ve kazı sonuçlarında thesauros işleviyle nitelendirilen yapılar incelenmiştir. Nemea'da dokuz adet yapı Samos'da ise beş adet yapı, kazı sonuçlarının ve araştırmacıların tanımladığı ölçüde açıklanmıştır.

Yedinci bölümde thesauros işleviyle kullanılan fakat mimari form olarak thesauros olmayan yapılar incelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise çalışma kapsamında incelenen yapıların, bulundukları kutsal alan ile etkileşimleri ve genel durumları hakkında değerlendirme yapılmıştır.

1. ANTİK DÖNEMDE KITA YUNANİSTAN'IN TARİHSEL COĞRAFYASI

Antik Dönemlerde birçok kültür, Yunanistan, Ege adaları, Kıbrıs, Güney İtalya, Sicilya ve Batı Anadolu'da yaşamıştır. Yunanistan ve Batı Anadolu'da bulunan kentler tarafından, Karadeniz'den Güney İtalya'ya kadar koloniler kurulmuştur. Kültür, dil ve inançlar geniş coğrafyalara yayılmıştır.³ (Görsel 1, 2)

Ege denizinin çevrelediği kıyılar Ege bölgesi olarak adlandırılmaktadır. Antik Dönem'de Ege denizi, Aigaion Pelagos⁴ olarak isimlendirilmiştir. Deniz, Batı Anadolu ile Yunan karasını birbirine bağlamaktadır, adalar sayesinde de ulaşım kolaylaşmaktadır. Ege'de bulunan birçok ada ve kent, kültür çeşitliliğinin içerisinde değişimler geçirmiştir. Ege bölgesini genel olarak şöyle sınırlandırabiliriz; kuzeyinde Trakya, Karadeniz'e ulaşımı sağlayan boğazlar, güneyinde Girit⁵, Rodos, Karpathos adaları, batısında Peloponnesos, Khalkidike, Attika, Euboia adası ve doğusunda Batı Anadolu bulunmaktadır. Batı Anadolu ve Yunanistan arasında ise irili ufaklı, Kykladlar ve Sporadlar gibi, birçok ada bulunmaktadır.⁶

Ege denizinin batısında bulunan Kykladların adı, Kyklos, Eski Yunancada çember demektir.⁷ Bu çember şeklinde duran adaların merkezi Delos adasıdır. Sporadlar ise Euboia (Eğriboz) Adası ve çevresindeki adalara verilen isimdir. Spora, Eski Yunancada tohum ekmek anlamındadır.⁸ Samos, İkaros ve Khios adaları arasında kalan denize İkaros Denizi denmektedir.⁹

Yunanistan'ın bu dönemde adı Hellas'dır. Kendilerini Hellenler olarak adlandırmışlardır. Yunanistan'ın Peloponnesos (Mora) yarımadasının ismi Pelops'un adası kelimesinden türemiştir.¹⁰

³A.L. Boegehold (1991). Archaic Greece: An Era of Discovery. *Studies in the History of Art*, 32, Symposium Papers XVI: New Perspectives in Early Greek Art, 14-21, s. 15.

⁴DNP 1, 314.

⁵Strabon 10.4.2.

⁶A.M. Mansel (2011). *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara: TTK, s. 1-4.

⁷G. Çelgin (2011). *Eski Yunanca-Türkçe sözlük*, İstanbul: Kabalcı, 386.

⁸Çelgin, 2011, **a.g.k.**, 603.

⁹Mansel, 2011, **a.g.k.**, 1-2; O. Tekin (2010). *Eski Yunan ve Roma tarihine giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları, s.35-36.

¹⁰; G. Thomson (2007). *Eski Yunan toplumu üstüne incelemeler: Tarih öncesi Ege*. (Çev: Celâl Üster). İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.

Yunanistan, yüksek dağlara sahiptir ve bu dağlar Akdeniz'e doğru uzanmaktadır. Bu, kentlerin arasında ulaşımı zorlaştırmıştır. Kurulan kentlerin birleşmeyip kendilerini yönetmelerinin nedenlerinden biri, ulaşımın bu denli zorlu olmasındandır. Bundan dolayı Yunanistan farklı bölgelere ayrılmıştır. Batı kıyılarında Epeiros, Akarnania, iç kısımlarında Tesalya, güneyde Aitolia, Phokis, Boeotia, Doğu kıyısında Euboia adası ve Attika, Peloponnesos Yarımada'sının batısından doğusuna doğru Elis, Akhaia, Messenia, Arkadia, Lakonia ve Argolis bulunmaktadır. Güneyde Parnassos, batısında kuzey-güney yönünde uzanan Pindos Dağları, Orta Yunanistan'da Olympos Dağı en yüksek dağlardan bazılarıdır. Birçok koy ve körfeze sahip oluşu denizcilikte ilerlemelerine olanak tanımıştır. Güneyinde Akdeniz, doğusunda Ege, batısında İon denizi vardır. Yunanistan'ın kuzeyinde ise daha büyük vadi ve düzlükler bulunduğu için burada kentler birleşip daha büyük topluluklar oluşturmuşlardır. Yunanistan, güneyinin dağlık oluşundan ve topraklarının verimsiz olmasından dolayı denizcilikte ileridir. Verimli toprakların bulunduğu yerler ise ırmak vadileridir. Yunanistan'ın batı kıyıları daha az girinti ve çıkıntılıdır.¹¹

Antik Dönem insanları çoğu doğa olayını bir tanrının öfkesine veya cömertliğine bağlamışlardır. Fakat bu, insanın düşünmesi ve aklıyla sonuçlara varmasını engellememiştir. Yunan dünyasından önemli düşünürlerin çıktığı görülmüştür.¹²

Yunanistan'da ilk yerleşim Paleolitik Dönemde'dir (MÖ 40 bin). Bu dönemde insanlar avcı toplayıcı bir yaşam sürmektedirler. Argolis bölgesinde Frankthi Mağarası'nda Neolitik Dönemde (MÖ 6-4. bin) de yerleşim vardır. Neolitik Dönem yerleşmelerinin çoğu MÖ 5. binyıla kadar sürmektedir.¹³ Yunanistan Thessalia'da Sesklo, Peloponnesos'da Lerna, Girit'te Knossos Neolitik merkezlerdendir.¹⁴

MÖ 2. binyılda taş temel üzerine kerpiç veya ahşaptan yapılmış dörtgen şeklinde megaron denilen ev tipi ortaya çıkmıştır. İki direkli girişin arka odasında ocak bulunur.¹⁵

¹¹Mansel, 2011, **a.g.k.**, 1-3; Tekin, 2010, **a.g.k.**, 36-37.

¹²Thomson, 2007, **a.g.k.**

¹³Tekin, 2010, **a.g.k.**, 42.

¹⁴A. Akarca (1987). *Şehir ve savunması*, Ankara: TTK, s. 6.

¹⁵Mansel, 2011, **a.g.k.**, 13. Megaron, erken tunç çağından başlayarak, içinde ocak bulunan, dikdörtgen veya kare planlı, kısa kenarından yarı açık başka bir alan ile girişe sahip ilk ev tiplerinden biri. S. Saltuk (1997). *Arkeoloji Sözlüğü*, İstanbul: İnkılap Kitabevi, 117.

MÖ 3 bin ile 1200 tarihleri arasında maden alet yapımı ve kullanımına geçilen Tunç çağı, çeşitli bölgelere ve kültürlerle göre farklı isimlendirilmektedir.¹⁶

Yunanistan'da Hellas, Ege adalarında Kiklad, Girit'te Minos denmiştir.¹⁷ Efsanevi kralının adına atfen Minos kültürü, Girit'te MÖ yaklaşık 3000'lerden itibaren yaşayan halka verilen addır. MÖ 1425'de Thera (Santorini) adasında meydana gelen volkanik patlama ve Akhaların istilaları ile bu uygarlık zamanla yok olmuştur. MÖ 2 binlerden 1200'lere kadar Akhalar¹⁸ Yunanistan'da yerleşmişlerdir. Önemli bir merkez olan Mykenai'den dolayı Son Tunç çağı kültürüne Myken denir ve başlıca kentleri Mykenai, Tiryns ve Pylos'dur. MÖ 1600'lerde ticaret yaptıkları Minos, Mısır, Anadolu ve Mezopotamya kültürlerinden etkilenmişlerdir.¹⁹

Girit adası hem Anadolu kıyıları ve Kuzey Afrika'ya hem de Yunanistan'a yakın olduğundan dolayı ticaret ile birçok kültürden etkilenmiş, görkemli bir uygarlık oluşturmuştur. Akha'lar da bu kültürden etkilenip büyük saray, kale ve mezarlar inşa etmişlerdir. Bu dönemde Yunanistan'da şehirleri krallar (basileus) veya beyler yönetmektedir.²⁰

MÖ 1200-1150 tarihlerinde Akha uygarlığı, Yunanistan'ın kuzeyinden gelen Dor göçleriyle yıkılmıştır. Akha kökenli İonlar ve Aioller, Batı Anadolu'ya ve Ege adalarına yerleşmişlerdir. MÖ 1200-900 yılları arasında yazı unutulmuştur ve Karanlık Çağ yaşanmıştır. Bu tarihlerden sonra Yunan kültürünün yeniden canlandığı Geometrik Dönemde kaplar geometrik desenlerle süslenmiştir.²¹

MÖ 8.yy.ın başlarında, Linear B yazısını Fenikelilerin alfabesinden aldıkları sessiz harflerle geliştirip Eski Yunan alfabesini oluşturmuşlardır.²² Bu düzenlemenin şairler aracılığıyla yapıldığı görülmektedir. Sözler ve harflerin şairin veya yazarın kendi isteği ile amacına göre süslenmiştir. Sonraki zamanlarda günlük hayata yerleşen bu

¹⁶Tekin, 2010, **a.g.k.**, 44.

¹⁷Akarca, 1987, **a.g.k.**, 6, 7.

¹⁸Thomson, 2007, **a.g.k.**, 377 vd.; Tekin, 2010, **a.g.k.**, 49-54.

¹⁹R.E. Wycherley (2011). *Antik çağda kentler nasıl kuruldu?*. (Çev: Nur Nirven, Nezih Başgelen). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 20; C.W. Shelmerdine (ed.). (2008). *The Cambridge companion to the Aegean Bronze Age*. Cambridge: Cambridge University Press.

²⁰Mansel, 2011, **a.g.k.**, 63; O. Dickinson (2006). *The Aegean from Bronze Age to Iron Age: Continuity and change between the twelfth and eighth centuries BC*. London: Routledge.

²¹Akarca, 1987, **a.g.k.**, 5.

²²Tekin, 2010, **a.g.k.**, 59, 60; DNP 1, 536-547; Herodotos 5.58.

harfler, mülkiyet belirtmek, adakları seçmek, hesaplar ve kanunlar gibi konularda işlevsellik kazanmıştır.²³

Homeros ve Hesiodos destanları Erken Arkaik Dönem’de yazıya dökülmüştür. Homeros destanları Troia savaşı ve Odysseus adlı kahramanın başından geçenleri anlatırken, Boiotia’lı Hesiodos “İşler ve Günler” adlı eseri ile aristokrasinin aksine çalışmanın önemini anlatmıştır. “Theogonia” adlı eserinde de tanrılardan bahsetmiştir.²⁴

Homeros ile birlikte tanrılar, halk tarafından daha çok bilinmiştir, günlük hayatlarında daha çok yerleşmeye başlamıştır, Zeus baş tanrı olarak kabul görmüştür. Apollon²⁵ ise özellikle Delphoi’de kâhin olarak saygı duyulmuştur. Tanrıların yaşantıları ve kendileri insanlaştırılmıştır (antropomorfizm). İnsanlaştırdıkları ve kendilerine yakın gördükleri bir tanrı olan Apollon, Python’u öldürdüğü için Admetos’un sürülerini otlatmaktadır.²⁶

Apollon, kutsal alanı olan Delphoi’de birini öldürmüş olanlara tapınağının kapılarını açmaktadır. Cezalarıyla onların, halkın arasında yaşamalarına destek olmaktadır. Bu sayede dinsel törenlerde insan kurban etmenin yerini, hayvan kurbanı almıştır. Kendilerini tanrılar kadar yetkin görenler yine tanrılar tarafından cezalandırıldığı için Delphoi’deki Apollon tapınağında kişinin kendini bilmesi hakkında sözler yazılmıştır.²⁷

Halk arasında artan inanç ile Delphoi’de bulunan Apollon kutsal alanı Yunan dünyasının kahinlik merkezi olmuştur. Kent devletleri yapacakları işler ve yeni kurulacak şehirler²⁸ için buraya danışmışlardır. Bazı kentler tanrıya sundukları adakları koymak için thesauros inşa ettirmişlerdir. Rahiplerin sözlerine duyulan güven gittikçe

²³Tekin, 2010, **a.g.k.**, 87-90; R.M. Cook (1946). Ionia and Greece in the eighth and seventh centuries B.C. *The Journal of Hellenic Studies*, 66, 67-98.

²⁴Thomson, 2007, **a.g.k.**, 552 vd.; O. Tekin (2007). *Eski Anadolu ve Trakya: Ege göçlerinden Roma İmparatorluğu’nun ikiye ayrılmasına kadar (MÖ 12. – MS 4. Yüzyıllar arası)*. İstanbul: İletişim Yayınları, s. 18.

²⁵DNP 1, 863-870.

²⁶A. Erhat (2011). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 11, 44-50. Admetos, kuzey Yunanistan’da bulunan Pherai kentinin kralıdır. Argonaut’lar seferine katılmış. Python, Parnassos dağında yaşayan bir ejderdir. Ekinleri yok eden bu ejderi Apollon öldürür ve bilicilik merkezini buraya, yani Delphoi’ye, kurar. C. Kerényi (1980). *The gods of the Greeks*. London: Thames and Hudson.

²⁷D. Konsola (1985). *Delphi: The archaeological site and the museum*. (Çev. Alexandra Doulmas). UK: Old Vicarage Publications, s. 20.

²⁸Akarca, 1987, **a.g.k.**, 21.

artmış ve rahiplerin sözleriyle hareket eden devletler bazen bu yüzden kötü sonuçlanacak kararlar almışlardır.²⁹

MÖ 700–480 yılları arasında meydana gelen gelişmeler Arkaik Dönemi tanımlamıştır. Polis denilen toplumsal yapı, bu devirde ortaya çıkmıştır.³⁰ Polis, dağınık şekilde küçük yerleşimler olup, birbirine uzak büyük çiftlikler veya merkez kent ve buradan uzakta ufak yerleşimler şeklinde kurulmuştur.³¹ Polisin ortaya çıkmasında, iklimsel olarak uzun süren kuraklık sonrası yağmur yağması ve yeniden canlanan toprak en büyük etkidir. Nüfusun buna bağlı olarak artması ile tarım yetersiz kalmıştır. Kentler bu yetersizlikten, komşularıyla geçinemediği için veya maden yataklarına sahip olmak için koloniler kurmuştur.³²

MÖ 7.yy'ın ikinci yarısında Lidyalılar tarafından sikke basımı ve kullanımına başlanmıştır.³³ Sikke kullanımının yaygınlaşmasıyla ticaret hızlanmıştır ve ekonomi canlanmıştır. Yunanlar zeytinyağı, şarap, çömlek, süs eşyaları ve dokuma ihraç ediyordu. Altın, gümüş gibi madenler ile yün ve tahıl ise ithal ediliyordu. Orta sınıf güçlenmiştir, aristokratların gücü sarsılmış, sınıf mücadeleleri başlamıştır.³⁴

MÖ 750-550 yılları arasında Ege, Akdeniz, Karadeniz ve Marmara kıyılarında birçok koloni kurulmuştur. Bu dönem “Büyük Kolonizasyon Dönemi” olarak adlandırılmaktadır.³⁵ Kiklad adası olan Thera’da kıtlık olduğundan dolayı, buradan Kuzey Afrika’ya MÖ 7.yy ortalarında gidilmiş ve Kyrene kenti kurulmuştur.³⁶ Sicilya’da Syrakusai, Selinos ve Gela gibi koloniler kurulmuştur. Burada ve Güney İtalya’da kurulan kolonilerin çokluğundan dolayı Megale Hellas yani Büyük Yunanistan olarak anılmıştır.³⁷

²⁹Mansel, 2011, **a.g.k.**, 215-218; L.B. Zaidman and P.S. Pantel (1992). *Religion in the ancient Greek city*. (Çev: Paul Cartledge). Cambridge: Cambridge University Press.

³⁰Thomson, 2007, **a.g.k.**, 343 vd.; Wycherley, 2011, **a.g.k.**

³¹Boegehold, 1991, **a.g.k.**, 15; Wycherley, 2011, **a.g.k.**, 24.

³²Tekin, 2007, **a.g.k.**, 28, 35.

³³Herodotos 1.94.

³⁴L. Migeotte (2009). *The economy of the Greek cities: from the archaic period to the early Roman Empire*. (Çev. Janet Lloyd). Berkeley: University of California; M.M. Austin and P. Vidal-Naquet (1980). *Economic and social history of ancient Greece: an introduction*. (Çev. M.M. Austin). Berkeley: University of California Press.

³⁵Tekin, 2010, **a.g.k.**, 70, 71.

³⁶Herodotos 4.150-158.

³⁷Tekin, 2010, **a.g.k.**, 72.

Yunan kent devletleri MÖ 9 ve 8.yy.larda monarşi, daha sonra oligarşi ile yönetilmekteydi. Kolonizasyon Dönemiyle canlanan ticaret ile zenginleşen tüccarlar ve borçları yüzünden köleleşen halkın sınıf çatışmaları sonucunda, halkın desteğiyle tiranlar yönetime geçmiştir. “Efendi” anlamına gelen tiran ile krallar arasındaki fark, tiranların kanunlarla doğru orantılı olmayan şekilde başa geçmeleridir. Demos, yani halk, haklarının korunması için yazılı kanun istemiştir. Kanun koyuculara Atina’da Drakon ve Solon örnektir. Asillik yerine gelir seviyesinin etkili olduğu bir düzen gelmiştir.³⁸

MÖ 7-6.yy’larda Atina, Yunanistan’da politika ve ticari açıdan önemli bir konumdadır. Bu devirde başta üç yönetici bulunmaktadır. Bunlardan ilki otoriteyi temsil eden arkhon, ikincisi dini işlerden sorumlu basileus, üçüncü ise askeri işlerden sorumlu polemarchos adını almaktadır. Bunlardan sonra tesmotet denen yargıçlar bulunmaktadır. Atina’da areopag adı verilen meclis bulunmaktadır. Bunlar eski devlet görevlileri ve asillerden oluşmaktadır ve bazı devlet konularında onlara danışılmaktadır. Ekklesia denen halk meclisi ise kanun çıkartma ve devlet memurlarını seçme gibi önemli görevlere sahiptir. Attika halkı ise büyük çiftlik sahipleri, tüccarlar ve köylüler olarak üç gruba ayrılmıştır. Köylüler borç alıp ödeyemediklerinden dolayı köle olarak kullanılmışlardır ve bu durum isyanlara yol açmıştır. Bu isyanların sonucunda aristokratlar köylü ile uzlaşmıştır ve bazı reformlar yapmışlardır. Drakon MÖ 624’te bir ceza kanunu yapmış ve kan davalarının az da olsa önüne geçmiştir.³⁹

İlerleyen dönemlerde bu kanunların yeterli olmadığı anlaşılmıştır. Salamis adasına yapılan seferde başarılı olan Solon, MÖ 594-593’te arkhon seçilmiştir. Solon, bütün borçları silmiş ve borca karşılık köleliği kaldırmıştır. Vatandaşları gelir düzeylerine göre ayırmıştır. Ayrıca nitelikli yabancı sanatçıların vatandaş olabilmesine olanak tanımıştır. Devlet memurları ise bir ücret karşılığında çalışmamaktadırlar. İlk üç sınıftan olanlar devlet memuru ve asker olabilmektedir. Dörtyüzler meclisi (boule) ise halk meclisinde (ekklesia) görüşülecek konuları seçerdi ve bu meclis, Attika’da 4 aileden 100 kişi seçilerek oluşturulmuştur. Bu yeni düzenler demokratia yani halk egemenliğinin temelini atılmasını sağlamıştır.⁴⁰

³⁸Mansel, 2011, **a.g.k.**, 173-179; Boegehold, 1991, **a.g.k.**, 18; Tekin, 2010, **a.g.k.**, 78.

³⁹Tekin, 2010, **a.g.k.**, 80; C. Orrieux and P.S. Pantel (1999). *A history of ancient Greece*. (Çev. Janet Lloyd). Malden, Mass.: Blackwell.

⁴⁰Mansel, 2011, **a.g.k.**, 183-191. Boegehold, 1991, **a.g.k.**, 18; Tekin, 2010, **a.g.k.**, 80-83.

Peisistratos, MÖ 561-560 yılında Atina akropolünü ele geçirerek tiran olmuştur. Fakat aristokratlar tarafından MÖ 556-555’de uzaklaştırılmıştır. Trakya’da altın madenlerini ele geçirerek bir ordu kurmuş ve MÖ yaklaşık 550’de Atina’ya dönmüştür. MÖ 548’de tekrar sürgüne gönderilmesini sağlayan Alkmaionidlerden Megakles’i⁴¹ MÖ 537’de geri dönerek sürgüne göndermiştir.⁴² Halkı Naukraria denen bölgelere ayırmıştır. MÖ 528/7’de ölümüne kadar da tiranlık yapmıştır. Asillerin güçleri daha da azalmış, arkhon ve areopag meclisi nüfusunu kaybetmiştir. Peisistratos, Delphoi rahiplerinin dostluğunu kazanamamıştır. Kendisini Troya’da savaşmış olan Akhalı Nestor’un soyundan geldiğini düşünmekteydi. Solon ile akrabadır ve çıkardığı yasaları değiştirmemiştir. Ölümünden sonra oğulları Hipparkhos ve Hippias başa geçmiştir, daha sonra MÖ 514’de Hipparkhos öldürülmüştür. MÖ 510’da ise Hippias sürülmüştür ve Kleistenes ile MÖ 508/7’de yeni bir düzen getirilmiştir.⁴³

Korinthos’da komutan olan Kypselos, oligarşiyi deviren (MÖ 657) ilk tirandır ve 30 yıl hüküm sürmüştür. Delphoi’de Apollon Tapınağına gönderdiği adakların çokluğundan dolayı bunlara “Korinthos hazinesi” denmiştir.⁴⁴ Ölünce yerine oğlu Periandros tiran olmuştur (MÖ 627/625-585). Apollonia, Epidamnos ve Potidaia kolonilerini kurmuştur. MÖ 585’de ölümünden sonra demokrasi rejimi uygulanmıştır.⁴⁵

Korinthos, MÖ 7.yy.da Yunanistan’ın başlıca pişmiş toprak kap üreticisidir ve bunları doğu ve batıya ihraç etmiştir. MÖ 7.yy sonlarında Korinth’den aldıkları siyah figür tekniğiyle Attika keramikleri, MÖ 6.yy ortalarında deniz aşırı kentlere kadar ihraç edilmiştir ve pazarı Korinthos’un elinden almışlardır. Bu keramiklerde genellikle mitoslar işlenmiş, ayrıca mimari öğeler de betimlenmiştir. MÖ 530-520’lerde siyah zemin üzerine yapılan kırmızı figür tekniği ortaya çıkmış, MÖ 4.yy ortalarına dek baskın olarak kullanılmıştır.⁴⁶

⁴¹Herodotos 1.60-62.

⁴²Herodotos 5.55-64.

⁴³Mansel, 2011, **a.g.k.**, 193-205; M.F. Arnush (1995). The Career of Peisistratos Son of Hippias. *The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 64 (2), 135-162. Atina’da tiranlığın son buluşu için bkz. Herodotos 5.55-78.

⁴⁴Herodotos 1.14; Pausanias 5.2.3; 5.17.5.

⁴⁵Boegehold, 1991, **a.g.k.**, 16.

⁴⁶Boegehold, 1991, **a.g.k.**, 15-17. Mansel, 2011, **a.g.k.**, 210-211. T.H. Carpenter (2007). *Antik Yunan’da sanat ve mitoloji*. (Çev. Bensen B.M. Ünlüoğlu). İstanbul: Homer Kitabevi.

Sikyon'da daha önce komutan olan Orthagoras MÖ 650'de tiran olmuştur. Kleisthenes ise MÖ 600-570 tarihlerinde tiranlık yapmıştır. Daha önce kente, Argos saldırmıştır. Kızını Alkmaionid ailesinden Megakles ile evlendirmiştir.⁴⁷

Arkaik Dönem'de, daha önceleri kerpiç ve ahşaptan yapılan tapınaklar taştan ve daha büyük yapılmaya başlamıştır, heykelde ise insan boyutlarında, hatta daha büyük hayvan ve insan figürleri yapılmıştır. Bu, sanatçıların yeniliklere açıklığının ve geliştiğinin göstergesidir.⁴⁸ Tapınak tanrının evidir. Bu yüzden insanlar kendi evini yapar gibi özenli ama daha süslü ve görkemli yapılar oluşturmıştır. Tapınaklar kutsal sayıldığı için içeriye yalnızca rahipler ve görevliler girmektedir. Tapınak basamaklı bir kaide (krepis) üzerinde, naos adı verilen dikdörtgen bir biçimde yapılmaktadır. Etrafı sütunlarla çevrilen naosun bazen ön (pronaos) ve arka (opisthodomos veya adyton) bölümleri de bulunmaktadır. Sütun ve üst yapı dizilişlerine göre planların adları farklıdır. Megaron'a benzeyen ve girişin yan duvarlarından kapıya doğru uzanan hafif çıkıntı (ante) arasında iki sütun olan plana "templum in antis" denmektedir. Thesauroslar genellikle bu plana benzer bir biçimde yapılmıştır. Tapınakların yapıldığı yıllara ve bazen isteğe bağlı olarak sütunlar ve saçaklık, dor⁴⁹ veya ion düzeninde yapılmaktadır.⁵⁰ (Görsel 3)

Heykeltıraşlık zamanla gelişmiştir. MÖ 7.yy.da Mısır'dan etkilenilerek yapılan hareketsiz ve frontal kuros ve kore heykelleri hareket kazanmaya başlamıştır. MÖ 6.yy ortalarında Perslerin Anadolu'ya girmelerinden ve gittikçe ilerlemelerinden dolayı İoniali heykeltıraş ve sanatçılar Atina'ya göç etmişlerdir. Bu göçler ile Anadolu'da olan sanat ekolleri batıya aktarılmıştır, yerel sanatçılar da kendi ekollerini ortaya çıkartmışlardır. MÖ 600'lerde Samoslu Theodoros ve Roikos adlı heykeltıraşlar, içi boş

⁴⁷Evlilik için bkz. Herodotos 6.126-131.

⁴⁸Akarca, 1987, **a.g.k.**, 26-28; R.A. Tomlinson (1992). *From Mycenae to Constantinople: The evolution of the ancient city*. New York: Routledge.

⁴⁹M.W. Jones (2002). Tripods, Triglyphs, and the Origin of the Doric Frieze. *American Journal of Archaeology*, 106 (3), 353-390; J.J. Coulton (1995). *Ancient Greek architects at work*. Oxford: Oxbowbooks

⁵⁰Mansel, 2011, **a.g.k.**, 227-229; R.A. Tomlinson (2012). *Yunan mimarlığı*. (Çev: Rıfat Akbulut). İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık, s. 18, 27-32, 34; A.W. Lawrence (1996). *Greek architecture*. (5. baskı). Revised by R.A. Tomlinson, New Haven: Yale University Press, s. 67 vd.; B.A. Barletta (2011). *Greek architecture*. *American Journal of Archaeology*, 115 (4), 611-640; Mansel, 2011, **a.g.k.**, 227-231; Saltuk, 1997, **a.g.k.**; M. Karatağ (2011). *Klasik Arkeoloji Sözlüğü: Yunan-Roma*. Ankara: Genesis Kitap; Tomlinson, 2012, **a.g.k.**, 28-30; W.B. Dinsmoor (1975). *The architecture of ancient Greece: an account of its historic development*. New York: W.W. Norton & Company; A. Rumpf (1961). *Yunan ve Roma sanatı*. (Çev. Jale İnan). İstanbul: Ankara Matbaası; Tomlinson, 2012, **a.g.k.**, 31, 32; terimler için ayrıca bkz. W. Bucher (ed.) (1996). *Dictionary of building preservation*. New York: J. Wiley.

bronz dökme tekniğini Mısır'dan öğrenerek uygulamışlardır. Bu teknik İonia'dan Yunanistan'a geçmiş, Argos'da çok gelişmiştir.⁵¹

Arkaik Dönemde Yunanistan, Doğu ile etkileşimiyle değişmiş ve gelişmiş, Klasik Dönemi hazırlamıştır.⁵² Perslerin, M.Ö. 490'da Atina Akropolü'nü yağmalaması ve ardından Pers donanmasının Atinalılar tarafından yok edilmesiyle Arkaik Dönem sona ermiştir. Klasik Dönem, Yunan dünyasında sanatın doruk noktasıdır ve MÖ 480-330 yıllarını kapsamaktadır.⁵³

Akhamenid⁵⁴ sülalesinden Kral II. Kyros, MÖ 546'da Sardes'e (bugünkü Manisa'da) kadar gelerek burada satraplık kurmuştur ve Lidya kralı Kroisos sürülmüştür.⁵⁵ Kroisos, Sardes kentine doğru ilerleyen Perslere karşı, Yunan ana karasının güneydoğusunda bulunan ve askeri yönden kuvvetli olan Sparta ile anlaşmıştır fakat MÖ 547'de yıkılmaktan kurtulamamıştır.⁵⁶

Perslerin yönetimi altında İonia, ticari ve siyasi yönden sıkıntıya girmiştir. Karadeniz kolonilerine ulaşamamışlar, yeni koloniler kuramamışlardır. MÖ 500'de Aristagoras, Sardes satrabını Naksos adasına başarısızlıkla sonuçlanacak sefer için teşvik etmiştir. Bu başarısızlığın kendine döneceğinden korkarak Miletos halkını ayaklandırmıştır. Bu ayaklanma tüm İonia kıyılarında yayılmıştır. MÖ 500'lerde Atina'da Kleisthenes'in tarafında olan Alkmaionid'ler, Miletos ayaklanmasında yardımcı olmak için 20 gemi göndermişlerdir. MÖ 494'de Miletos yenilmiştir. Halkı ise Ön Asya'ya sürülmüştür.⁵⁷

Miletos halkının sürülmesinden sonra Themistokles MÖ 493/2 yılında arkhon seçilmiştir. Persler MÖ 491'de, Miletos ayaklanmasına destek verdikleri için Atina'ya egemenliklerini kabul ettiklerine dair toprak ve su almak için elçiler göndermişlerdir. Atina bunu reddetmiştir. Böylece Atina'ya MÖ 490'da Med soyundan Datis ile Sardes satrabının oğlu Artafernes Kilikia'dan gemilerle Rhodos üzerinden, Naksos'a gitmiştir.

⁵¹Mansel, 2011, **a.g.k.**, 239-243; Rumpf, 1961, **a.g.k.**; B. İplikçioğlu (1997). *Eskibati tarihi I: Giriş, kaynaklar, bibliyografya*. Ankara: TTK.

⁵²Mansel, 2011, **a.g.k.**, 244-251; Rumpf, 1961, **a.g.k.**

⁵³Saltuk, 1997, **a.g.k.**, 232.

⁵⁴DNP 1, 58-62.

⁵⁵Tekin, 2010, **a.g.k.**, 95-100; J. Wiesehöfer (2003). *Antik Pers tarihi*. (Çev: Mehmet Ali İnci). İstanbul: Telos Yayıncılık; B. İplikçioğlu (1990). *Eskiçağ tarihinin anahatları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi. Herodotos 5.38.2.

⁵⁶Herodotos 1.80-92.

⁵⁷Mansel, 2011, **a.g.k.**, 265-270; Tekin, 2010, **a.g.k.**, 100-101; Tekin, 2007, **a.g.k.**, 56, 57.

Delos'da Apollon'a saygı gösterdikten sonra Euboia'ya varmıştır. Marathon ovasında yapılan savaşı Atina kazanmıştır.⁵⁸

Atina'lının bu zaferi Yunanistan'da büyük sevinçle karşılanmıştır. Olympos tanrılarının yardımları olduğunu düşündüklerinden Delphoi'de Apollon'a, aldıkları ganimetlerin onda birini yaptırdıkları thesaurosa koymuşlardır.⁵⁹

Themistokles (MÖ 515-450), MÖ 482/1'de Attika'da bulunan Lavrion gümüş madenlerinden çıkartılan gümüşle yeni gemiler yaptırmıştır. MÖ 481'de İsthmos'da toplanan bazı kent devletleri, Perslere karşı bir birlik kurmayı kararlaştırmışlardır. Kara kuvvetlerini ise Sparta yönetmiştir.⁶⁰

Yunanlar Artemision ve Thermopylai'de mevzilenmişlerdir. MÖ 480'de gerçekleşen Artemision deniz savaşında iki taraf da kayıplar vermiştir.⁶¹ Thermopylai'de⁶² olan savaş, üç gün sürmüştür. Spartalı komutan Leonidas, ordusunu geçitten geri çekmiştir fakat birkaç askerle kendisi kalmıştır. Burada savaşarak ölmüştür. Persler ilerlemeye devam etmişlerdir ve Atina'yı yıkmışlardır. Thebai ve Delphoi, yağmadan kurtulmak için, teslim olmuştur. Pers donanması Salamis koyuna gelmiştir. Yunan gemileri, Pers gemilerini sıkıştırıp yenilgiye uğratmışlardır. Perslerin kalan gemileri Anadolu'ya dönmüştür. Ordular ise Theselya'ya çekilmiştir.⁶³

Pers komutanı Mardonios, MÖ 479'da Atina'ya ikinci kez girmiştir, şehri yakıp yıkmıştır ve sonra Plataia şehri yakınlarında Asopos ırmağı kenarında durmuştur. Sparta ve Atina kuvvetleri burada Persleri durdurmuştur ve Mardonios öldürülmüştür. Persler,

⁵⁸Mansel, 2011, **a.g.k.**, 270-275; Tekin, 2010, **a.g.k.**, 101-102; Herodotos 6.113; Tekin, 2007, **a.g.k.**, 70. Theseus'un kahraman olarak popülarlığı bu dönemde artmıştır, bkz. V. Goušchin (1999). Athenian Synoikism of the Fifth Century B. C., or Two Stories of Theseus. *Greece & Rome*, 46 (2), 168-187, s. 173, Theseus, başlıca Alkmaionid ailesi tarafından saygı duyulurdu ve mitolojiye göre Marathon boğasını öldürmüştür, bkz. s. 180.

⁵⁹Bir savaştan sonra kazanan, savaşı kazandığı yerde tropaion kurar. Düşmandan alınan silahlar ve zırhlar meşe direğine asılır. Bu gelenek, avcının avının derisini kafatasını ve boynuzlarını bir ağaca asmasından gelmektedir. Trpoaion, zaferin sahibi olan Zeus'u simgeler. Savaştan önce, savaş sırasında ve savaştan sonra adaklar adanır. Genellikle ganimetin onda biri tanrıya, Olympia ve Delphoi kutsal alanlarına veya yerel tapınaklara adanır. Bkz. W. Burkert (1985). *Greek Religion*. (Çev: John Raffan), Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, s. 267.

⁶⁰Mansel, 2011, **a.g.k.**, 270-279; Tekin, 2010, **a.g.k.**, 102.

⁶¹J.S. Smith (2001). *Greece and the Persians*. London: Bristol Classical Press, s. 43 vd.

⁶²Akarca, 1987, **a.g.k.**, 122, 123.

⁶³Mansel, 2011, **a.g.k.**, 279-288; W.K. Pritchett (1958). New Light on Thermopylai. *American Journal of Archaeology*, 62 (2), 203-213, s. 211-213.

Yunanistan'dan ayrılmışlardır.⁶⁴ Bu zaferden sonra Pausanias, Delphoi'de Apollon'a altından, birbirine sarılı üç yılanın tuttuğu kazan adamıştır.⁶⁵

Sparta, Persleri destekleyen Thebai kentini de ele geçirip buradan aldıkları ganimetin de onda birini Apollon'a adamışlardır. Persler, gemilerini Samos'un karşısında Mykale'de demirlemişlerdir. Bunun haberini alan Yunan donanması çıkartma yaparak Pers gemilerini yakmışlardır. Bunun üzerine İon şehirleri de ayaklanıp bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.⁶⁶

MÖ 478/7'de, Atinalı devlet adamı Aristides'in hazırladığı, Perslere karşı ortak bir mücadele vermek ve yaptıklarının öcünü almak için, merkezi Delos adası olan bir birlik kurulmuştur. Birliğin adı Attika-Delos Deniz Birliği'dir.⁶⁷ Adada, bu birliğe üye olan kentlerin asker ve gemi yardımı yapamayanlar, bunun yerine verdikleri paraları Apollon ve Artemis tapınaklarında saklamıştır. Atina kenti bu tarihlerde, yıkılan yapılarının yerlerine yenilerini daha görkemli olarak yaptırmıştır.⁶⁸

MÖ 466'da Atina'lı Miltiades'in oğlu Kimon komutasındaki birlik donanması, Akdeniz kıyılarında Eurymedon (Köprüçay) ağzında Persleri yenmiştir. MÖ 462'de Kimon'un yokluğundan faydalanıp areopag devrilmiştir ve MÖ 461'de Perikles halk önderi seçilmiştir. MÖ 456'da Atina, Aigina adasına ticari sebeplerden dolayı sefer yapmıştır ve onları birliğe almışlardır. Korinthos'a ise bazı yaptırımlar uygulamışlardır. Sparta ise Korinthos'un yanında yer almıştır. Atina, çektikleri buğday sıkıntısı yüzünden MÖ 459'da Mısır'daki Pers karıştı isyana destek vermiştir fakat MÖ 454'te Perslere yenilmişlerdir. MÖ 450'de Kimon komutasındaki Atina donanması Kıbrıs'a giderken Kimon ölmüştür. Tekrar başa geçen Perikles, MÖ 449'da Perslerle anlaşarak Susa'da diplomat Kallias'ın Atina'yı temsil etmesiyle barış imzalanmıştır. Anadolu'daki kentler bağımsız olmuş, Ege denizi Pers donanmasına kapatılmıştır. Böylece Pers-Yunan savaşları sona ermiştir.⁶⁹

⁶⁴ Akarca, 1987, **a.g.k.**, 105, 106; Thukydides 2.76-80; Smith, 2001, **a.g.k.**, 51 vd.

⁶⁵ Konsola, 1985, **a.g.k.**, 18.

⁶⁶ Mansel, 2011, **a.g.k.**, 289-294; Tekin, 2010, **a.g.k.**, 103.

⁶⁷ DNP 2, 251-257.

⁶⁸ Tekin, 2007, **a.g.k.**, 74.

⁶⁹ Mansel, 2011, **a.g.k.**, 297-306; Tekin, 2010, **a.g.k.**, 104-107; Tekin, 2007, **a.g.k.**, 74.

Perikles MÖ 443'den MÖ 429'a kadar yönetimdedir. Bu yüzden bu tarihleri kapsayan döneme Perikles Dönemi denmektedir. Zenginlerin olanaklarını kamu yararına kullanması anlamına gelen leiturgia kurulmuştur. Atina'nın sosyal yapısı bu dönemde, tam vatandaşlar (polites), yerleşik vatandaşlar (metaikos, başka kentlerden gelmiş tüccarlar, siyasal haklara sahip değiller) ve kölelerden oluşmaktaydı. Atina, gelirlerini gümrük vergisi, metaikoslardan alınan vergiler, maden ocakları ve müttefiklerin vergilerinden elde etmektedir.⁷⁰

Peloponnesos savaşlarının (MÖ 431-404) başlaması, Sparta ve Atina arasında siyasal, ekonomik, askeri ve kültürel ayrılıklardan kaynaklanmıştır.⁷¹ Özellikle MÖ 454'te Attika-Delos birliğinin hazinesinin Atina'ya taşınması eşitliği bozmuştur.⁷²

Bu savaşa Yunan ve Anadolu'daki kent devletleri, Ege adaları, Sicilya ve Adriyatik kıyılarında bulunan bazı kentler katılmıştır. Yaklaşık 30 yıl süren savaşların sonunda Sparta ve müttefikleri, Atina ve müttefiklerini yenmiştir. Atina liderliğinde bulunan Attika-Delos deniz birliği dağılmıştır. Sparta'nın çok büyük bir kazancı olmamıştır çünkü Perslerden aldıkları borçlar çok büyüktür. Bu borçlar için MÖ 387/6'da Antialkidas barışı imzalanmıştır.⁷³ Bu antlaşmaya göre Batı Anadolu'daki kentler yine Perslere verilmiştir. Yunanistan'da, MÖ 430'da veba salgını olmuştur. Sparta'nın üstünlük dönemi MÖ 404'den MÖ 379'a kadar sürmüştür. Atina MÖ 378/7'de Sparta'ya karşı ikinci Attika-Delos deniz birliğini kurmuştur. Fakat MÖ 355'de dağılmıştır. MÖ 371'de Thebai ve Sparta savaşıyla, MÖ 362'ye kadar Thebai egemenliği sürmüştür. Delphoi'ye Lokrisliler saldırınca, amphiktyonia 2. Philippos'dan yardım istemiştir. MÖ 338'de olan Boiotia bölgesinde bulunan Khaironeia savaşıyla Makedonia kralı 2. Philippos Atina ve Thebai ordusunu yenmiştir. Amphissa ve Elateia'yı ele geçirmiştir.⁷⁴ MÖ 337'de Korinthos'da Philippos liderliğinde Yunan Birliği kurulmuştur.⁷⁵ MÖ 330-30 yılları Hellenistik Dönem olarak adlandırılmaktadır. III. Aleksandros (Büyük İskender) Mısır'dan Hindistan'a kadar krallığını genişletmiş ve Yunan kültürü de böylelikle yayılmıştır. Roma tarafından, MÖ 149'da Makedonia

⁷⁰Wycherley, 2011, **a.g.k.**, 31, 32.

⁷¹Tekin, 2010, **a.g.k.**, 108-109; Wycherley, 2011, **a.g.k.**, 19.

⁷²C. Gates (2015). *Antik Kentler: Antik Yakındoğu, Mısır, Yunan ve Roma'da kentsel yaşamın arkeolojisi*. (Çev. Barış Cezar), İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, s. 339-340.

⁷³Tekin, 2010, **a.g.k.**, 118.

⁷⁴Akarca, 1987, **a.g.k.**, 101, 102.

⁷⁵Tekin, 2010, **a.g.k.**, 124; Wycherley, 2011, **a.g.k.**, 19.

eyaleti kurulmuştur, MÖ 146'da ise Yunanistan buraya bağlanarak Roma imparatorluğu hakimiyeti altına girmiştir.⁷⁶

MÖ 6.yy.dan 4.yy.a kadar geçen sürede Kutsal Savaşlar yapılmıştır. İlk kutsal savaş, MÖ 595-585 tarihlerinde Delphoi amphiktyonia birliği ile Krisa kenti arasında olmuştur. MÖ 6.yy. başında Delphoi amphiktyonia, Thessalialılar yönetmekteydi. Sonucunda Kırha yıkılmış, Delphoi özgürlüğüne kavuşmuştur. İkinci kutsal savaş, MÖ 449-448'de Atina ve Sparta arasında Delphoi'nin kontrolünün sağlanması üzerinden yapılmış olan dolaylı çatışmadır. Üçüncü kutsal savaş MÖ 356-346'da Thebai ile Phokis arasında Delphoi'nin kontrolünü ele almak için yapılmıştır.⁷⁷

⁷⁶Akarca, 1987, **a.g.k.**, 5.

⁷⁷N. Robertson (1978). The myth of the first sacred war. *The Classical Quarterly*, 28 (1), 38-73; H.W. Parke and J. Boardman (1957). The Struggle for the Tripod and the First Sacred War. *The Journal of Hellenic Studies*, 77 (2), 276-282.

2. THESAUROS

2.1. Köken ve Anlam

Yunancası θησαυρός (Thēsauroí) hazine evi anlamına gelen bir terimdir.⁷⁸ Bu yapı, kutsal alan içerisinde polis tarafından adanmış olan ve kutsal alanın tanrısına adanmış hediyeleri koruyan değerli yapıdır. Thesaurosa bağışta bulunan genellikle kent devletleri ve komutan, politikacı, atlet gibi önemli kişilerdir. Thesauroslar kutsal alanlarda önemli noktalarda yer almaktadır. Yapının alan seçiminde kutsal kaynağa yakın olması önemli bir etkidir.⁷⁹

Tanrısal heykelleri barındırdığı için tapınak ile thesauros arasındaki fark bazı durumlarda keskin değildir.⁸⁰ Bu belirsizlik farklı adlandırmalar doğurmuştur. Roux’a göre, Θησαυρός, τίθημι (koymak, korumak, para yatırmak) kelimesiyle aynı kökten türetilmiştir.⁸¹

Hesychios, thesauros hem adak hem de kutsal alanda yapılan adakların korunduğu yapı olarak tanımlamıştır.⁸² Strabon, Delphoi’de kişiler ve hükümdarlar tarafından yaptırılan ve tanrıya adanmış paralar ile sanatçıların eserlerinin saklandığı thesauros olduğunu yazmıştır.⁸³

Bu tür yapılara, Herodotos⁸⁴ ve Pausanias⁸⁵ θησαυροί demişlerdir. Delos ve Delphoi yazıtlarında οἶκος kutsal bir terim olarak geçmiştir.⁸⁶ Plutarkhos, Delphoi’de bulunan, Korinthos tiranı Kypselos’un thesaurosundan oikos olarak söz etmektedir.⁸⁷

⁷⁸Çelgin, 2011, **a.g.k.**, 320.

⁷⁹DNP 12/1, 433, 434; RE VI A, 1, s. 1-7.

⁸⁰ThesCRA IV, 121.

⁸¹G. Roux (1984). Trésors, temples, tholos. *Temples et Sanctuaires*, Séminaire de Recherche 1981-1983/G.I.S., Maison de l’Orient Méditerranéen, Collection Travaux de la Maison de l’Orient, 7, Lyon, 153-172; τίθημι için bkz. Çelgin, 2011, **a.g.k.**, 657. Tapınak ve thesauros işlevinin birlikte olması “Thesauros işleviyle kullanılan yapılar” bölümünde incelenmiştir.

⁸²R.T. Neer (2001). Framing the Gift: The Politics of the Siphnian Treasury at Delphi. *Classical Antiquity*, 20 (2), October, 273-344, s. 274; G. Roux (1979). Le vrai temple d’Apollon à Délos. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 103 (1), 109-135, s. 110-112.

⁸³Strabon 9.3.4.

⁸⁴Herodotos 1.14.

⁸⁵Pausanias 6.19.1. Delphoi’de Athena Pronaia’da bulunanlara ise ναοί demiştir. Bkz. Pausanias 10.8.4.

⁸⁶L. Dyer (1905). Olympian Treasuries and Treasuries in General. *The Journal of Hellenic Studies*, 25, 294-319, s. 301; Herodotos 1.14. οἶκος (ev) için bkz. Çelgin, 2011, **a.g.k.**, 461.

⁸⁷Plutarkhos, *Moralia*, II.445-47 (163F-164A); V.293(400D).

Strabon, Samos'da bulunan thesauroslerden naiskoi (ναῖσκοι) olarak bahsetmiştir.⁸⁸ Delos yazıtlarında thesauros, adaklarla dolu yapı anlamında kullanılmıştır.⁸⁹

2.2. Mimari Form ve İşlev

Temel bir form olarak thesauros, girişı sütunlu olan, penceresi olmayan, templum in antis tapınak planıyla yapılmıştır.⁹⁰ Fakat tapınak değildirler. Bunlar, Yunan kent devletleri tarafından, halklarının kutsal alanlara yaptığı değerli adakları korumak için yapılmışlardır.⁹¹ Thesauros aynı zamanda pahalı adaklar sunularak, şehrin çıkarları için yapılmış bir gösteriştir. Kutsal alanlara adandıkları için kutsal kabul edilirler. Bir thesaurosa tek kişinin yaptığı adak, adayı yansıtır ve aynı zamanda kent devletini de yüceltir. Bu adaklar şahsi veya tüm halktan olabilmektedir. Thesauros, yapılan adağı ve bununla birlikte adayanın tanrılarla arasındaki ayrıcalıklı ilişkisini de gözler önüne serer.⁹²

MÖ geç 7.yy.dan MÖ erken 7.yy.a kadar basit bir yapı olmaktan çıkıp, sakladığı kutsal adakları gölgede bırakmayacak kadar süslü ve gösterişli yapılara dönüşmüştür.⁹³

Thesaurosler, öncelikle bölgenin tanrısına adanmıştır.⁹⁴ Tanrılara adanan değerli objeleri saklamak için kullanılan thesaurosler, kutsal alanlarda önemli yerlere inşa edilmiştir. Kült işlevi yoktur.⁹⁵ Thesaurosler, tapınaklarda olduğu gibi halka açık değildir, kilitlidir ve tapınakları koruyan aynı yazılmamış kuralla dokunulmazdır. Bu thesaurosleri yaptıran kent devletinin elçilerine bazı özel ayrıcalıklar verilmiştir.⁹⁶

⁸⁸K.W. Arafat, (2009). Treasure, treasures and value in Pausanias. *The Classical Quarterly*, New Series, 59 (2), 578-592, s.581, 582; Strabon 14.1.14; Naoi (vaoç: tapınağın iç kısmı) bkz. Çelgin, 2011, **a.g.k.**, 443.

⁸⁹Roux, 1984, **a.g.k.**, 158.

⁹⁰Roux, 1984, **a.g.k.**, 156, 157.

⁹¹Burkert, 1985, **a.g.k.**, 94.

⁹²Neer, 2001, **a.g.k.**, 273, 274.

⁹³DNP 12/1, 433, 434; ThesCRA IV, 125, 126.

⁹⁴Pausanias 6.19.1.

⁹⁵Eserler, bozulma riskine karşı kötü hava koşullarından, güneşten ve insanların vereceği hasardan korunmak için thesaurosler konulmuştur. Bkz. Roux, 1984, **a.g.k.**, 154, 156.

⁹⁶Dyer, 1905, **a.g.k.**, 305, 307.

Thesauroslar, Yunan dünyasının önemli kutsal alanlarında bulunmaktadır. Fakat bu kutsal alanların içinde özellikle Olympia, Delphoi ve Delos'da belirgindir.⁹⁷ Nemea'da, kutsal alanın güney tarafında (dokuz adet) thesauros yapılmıştır.⁹⁸ Strabon, Samos'da bulunan thesauroslerden ναῖσκοι olarak bahsetmiştir.⁹⁹

Delphoi'de thesauroslar Apollon ve Athena Pronaia kutsal alanlarındadır. Olympia'da ise stadionun girişinde bulunan terasta sıra halinde inşa edilmişlerdir.¹⁰⁰ Delos'da ise Apollon Tapınağının batısında thesauros formunda yapılar bulunmaktadır.¹⁰¹

Özellikle Olympia ve Delphoi thesaurosuları Pausanias tarafından anlatılmıştır.¹⁰² Olympia ve Delphoi'de bulunan thesauroslar naos ve pronaostan oluşur. Bir thesauros güvenli ve sağlam olmalıdır. Bu yüzden çoğunda kapı veya pencere yoktur.¹⁰³ Genellikle templum in antis planında yapılan thesaurosula istisna olarak Olympia'daki Gela thesaurosunun önüne daha sonra portik eklenmiştir.¹⁰⁴

Olympia ve Delphoi'de bulunan thesauroslar kutsaldır çünkü tanrıya ait olanları yani adayanların hediye ettiklerini barındırmaktadır.¹⁰⁵

Bir kent devletinin Olympia veya Delphoi'de thesauros adamasının nedenlerinden biri, bu kutsal alanların dini merkez ve törensel buluşma yeri olmasıdır.¹⁰⁶ Ayrıca bir zaferi kutlamak, zenginlik gösterisi, dindarlık veya tanrıdan gelen emri uygulamak thesaurosuların yapılış nedenlerindendir. MÖ 5.yy ve MÖ 4.yy.larda, askeri zaferler

⁹⁷R.T. Neer. (2004). The Athenian treasury at Delphi and the material of politics. *Classical Antiquity*, 23 (1), April, 63-93, s. 64.

⁹⁸Laroche and M.D. Nenna (1993). Études sur les trésors en poros à Delphes. *Les Grands Ateliers d'architecture dans le monde égéen du VIe siècle av. J.-C. Actes du colloque d'Istanbul*, 23-25 mai 1991, éd. J. des Courtils et J.-Ch. Moretti, Paris, Istanbul: Institut Français d'Études Anatoliennes-Georges Dumézil, Varia Anatolica, 3, 227-245, s.245.

⁹⁹Strabon 14.1.14.

¹⁰⁰Neer, 2001, **a.g.k.**, 273, 274.

¹⁰¹Neer, 2001, **a.g.k.**, 280; Roux, 1984, **a.g.k.**, 155.

¹⁰²Pausanias 6.19.1-15, 10.11.1-6; Arafat, 2009, **a.g.k.**, 581; Pausanias zamanında Delphoi'deki tüm thesaurosuların içleri boştu. Bkz.: Pausanias 10.11.1-4.

¹⁰³Neer, 2001, **a.g.k.**, 276.

¹⁰⁴M.C. Scott (2010). *Delphi and Olympia: The spatial politics of panhellenism in the archaic and classical periods*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, s. 165, 167.

¹⁰⁵R.E. Kortanoğlu (2018). *Varlık ve Tapınak: Eski Yunan tapınağının kavramsal inşası üzerine arkitektonik bir deneme*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, s.109.

¹⁰⁶Dyer, 1905, **a.g.k.**, 313.

nedeniyle yapılanlar ağır basmaktadır.¹⁰⁷ Buna örnek olarak Olympia’da yapılan Syrakusa thesaurosı gösterilebilir.¹⁰⁸ Sporda kazanılan zaferi anmak için yaptırılan thesaurosı örnek olarak Olympia’da bulunan Sikyon thesaurosı gösterilebilir. Bu kentin tiranının araba yarışı kazanmasından sonra MÖ 7.yy.da yaptırılmıştır.¹⁰⁹ Thesaurosuları yaptırmanın sebebi politik olabilmektedir. Örneğin Delphoi’de bulunan Sikyon thesaurosı tiranlığın çöküşüyle yeniden yaptırılmıştır.¹¹⁰

Kişi, kendi adına thesauros yaptırmamıştır. Fakat, Olympia’da bulunan Sikyon thesaurosı Myron tarafından, MÖ yaklaşık 648’de yaptırılmıştır. Delphoi’de ise Korinthos thesaurosı, Kypselos tarafından yaptırılmış ve daha sonra tüm Korinthoslular adına (tiranlığın düşüşünden sonra) tekrar adanmıştır.¹¹¹

Özellikle Arkaik Dönem’de, kent devletlerinin başka bir kentte veya kutsal alanda bir yapı inşa ettiriyor olması pek yaygın değildir. Thesaurosların adandığı kutsal alan ile bunu adayan kent devletleri arasındaki bağ Arkaik ve Klasik Dönemde daha güçlüdür. Thesauroslar, yaptıran kentteki tüm vatandaşların adına olan adakları barındırmaktadır. Olympia’da bulunan Megara, Sikyon ve Gela thesaurosuları ile Delphoi’de bulunan Atina, Siphnos ve Knidos thesaurosularının yazıtlarında genel olarak o kentin tüm vatandaşlarından tek bir adayan olarak söz edilmiştir. Fakat bir thesaurosı adanan her şey kendi kent devletinden olmayabilir. Diğer kent devletlerinden sunulan adaklar da korunabilmektedir.¹¹²

Strabon, thesauroslerde korunan adaklar için savaş ganimetlerinin özellikle uygun olduğunu yazmıştır.¹¹³ Pausanias ise Olympia thesauroslarında bulunan savaş ganimeti adaklardan bahsetmiştir.¹¹⁴ Pausanias, yazdıklarını, anlatmaya değer olup olmadığını seçerek yazdığını söylemiştir. Bu yüzden thesauroslerde gördüğü her adağı anlatmamış olabilir.¹¹⁵

¹⁰⁷Neer, 2001, **a.g.k.**, 281.

¹⁰⁸Pausanias 10.11.5.

¹⁰⁹Pausanias 6.19.1-2.

¹¹⁰Roux, 1984, **a.g.k.**, 154.

¹¹¹Neer, 2001, **a.g.k.**, 278; Dyer, 1905, **a.g.k.**, 310; Scott, 2010, **a.g.k.**, 44.

¹¹²Neer, 2001, **a.g.k.**, 277, 278.

¹¹³Strabon 9.3.8.

¹¹⁴“Bunlarda adayanın isimleri de yazılmıştır. Örneğin Gyges, Kroisos, Sybarites ve Adriyatik yakınında yaşayan Spinetae ve diğerleri.” Bu listedeki her eşya savaş ganimeti değildir: Neer, 2001, **a.g.k.**, 275.

¹¹⁵Pausanias 1.39.3; 3.11.1.

Bir kentin Olympia veya Delphoi'de thesauros olması, her adağının orada tutulması anlamına gelmemektedir. Herhangi bir yapı veya adağı sunmak, kaldırmak, değişiklik yapmak Olympia'da kutsal alanı kontrolünde tutan Elis'in ve Delphoi'de amphiktyonia meclisinin sorumluluğundadır. Delos ise MÖ 6.yy.da Naksos ve Atina, MÖ 5.yy.da ise Atina'nın kontrolündedir.¹¹⁶

Olympia ve Delphoi'de yapılan thesaurosula her kent çok para harcamış ve bazıları inşaat malzemelerini kendi topraklarından getirmişlerdir. Bu, pek işlevsel değildir. Phokis ve Elis bölgelerine uzaktan malzeme getirmek zordur. Yerel malzeme kullanımı sembolik anlam taşımaktadır. Böyle bir thesaurosda saklanan adak, kendi topraklarından hiç ayrılmamış gibi olmaktadır.¹¹⁷

Thesauros olduğu kesin bir şekilde söylenebilen yapıların en erken tarihli olanı MÖ geç 7.yy.da inşa edilmiştir ve Dephoi'de bulunan Korinthos thesaurosudur.¹¹⁸ En geç tarihli olanı ise Klasik Dönemde yani MÖ 4.yy.da inşa edilmiştir. Delphoi'de bulunan ve MÖ yaklaşık 4.yy.ın ortalarında bitirilen Thebai ve Kyrene thesaurosula en son yapılmış olanlardır. Bu tarihlerden sonra thesauros yapımı sona ermektedir.¹¹⁹

Thesaurosula yapımının durmasından sonra, MÖ 3.yy.ın başlarından itibaren, işlev olarak benzer yapılar kutsal alanlara adanmaya devam etmiştir. Örneğin Aitolia kenti, Galyalıla karşı kazandığı zaferi Delphoi'de anıtsal portiko yaptırarak kutlamıştır.¹²⁰

Thesaurosula bulunduğı alanlar zenginliklerinden ve başka nedenlerden dolayı tarihte bazı yağma olaylarına maruz kalmışlardır. Brennus adlı Galyalı MÖ 279'da Yunanistan'ı istila etmiştir.¹²¹ Ona katılmaları için Gal'leri teşvik etmek amacıyla Yunanların zayıf olduklarını, halka açık olan zengin hazinelerini, kutsal alanlarında bulunan Tanrılara adanmış gümüş ve altınlarından bahsetmiştir. Roma imparatoru Nero

¹¹⁶Dyer, 1905, **a.g.k.**, 313; R.T. Neer (2007). Delphi, Olympia and the art of politics. H.A. Shapiro (Ed.), *The Cambridge companion to archaic Greece* içinde (s. 225-264). Cambridge: Cambridge University Press, s. 225, 226.

¹¹⁷Neer, 2001, **a.g.k.**, 279, 284.

¹¹⁸Roux, 1984, **a.g.k.**, 154.

¹¹⁹Neer, 2001, **a.g.k.**, 273, 281.

¹²⁰Roux, 1984, **a.g.k.**, 154; P. Amandry (1978). Consécration d'armes galates à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 102 (2), 571-586.

¹²¹Pausanias 10.19.8.

ise Delphoi'den beş yüz bronz heykeli almıştır.¹²² Phokis, MÖ 4.yy ortalarında yapacağı savaş için paralı asker toplamak amacıyla da Delphoi'ye saldırmıştır.¹²³ Delos'da yapılan bir yağma olayı ise kölelikle ilgilidir. Mithridates'in generali Menophanes, kadın ve çocukları köle olarak satmış ve kenti yerle bir etmiştir.¹²⁴

¹²²Arafat, 2009, **a.g.k.**, 586; Nero için bkz. Pausanias 10.7.1; 10.19.2.

¹²³Pausanias 10.7.1; Arafat, 2009, **a.g.k.**, 587.

¹²⁴Pausanias 3.23.4; Arafat, 2009, **a.g.k.**, 588.

3. OLYMPIA/ELİS

Olympia, Antik Yunanistan'da Peloponnesos yarımadasının kuzeybatısında Elis bölgesinde bulunmaktadır. Denizden 12 km içeridedir. Alpheios Nehrinin¹²⁵ kuzeyinde, Kronos Dağının ise güneyinde kalmaktadır. Alanın batısında bulunan Kladeos nehri ise Alpheios nehri ile temenosun güneybatısında birleşmektedir. Kutsal alanın en eski kültleri, Kronos dağının altında bulunmaktadır. En eski yapı kalıntıları da buradadır. Bu kült alanı, Elis'in kontrolünde ve Sparta etkisi altında kentler arasında kabul edilmiş büyük bir kutsal alana dönüşmüştür.¹²⁶ (Görsel 4, 5)

MÖ 4300-3100'lerde ilk yerleşimler görülmüştür. MÖ 2150-1900'lerde Kronos dağının aşağı yamaçlarında Gaia, Themis,¹²⁷ Rhea, Kronos ve Eileithya¹²⁸ gibi tanrılara tapınılmaktaydı. MÖ 2000'lerde Aitolia'dan gelenler Elis'de yerleşmişlerdir. Elis kahramanı Pelops ve Pisa'nın efsanevi kralı Oinomaos kültleri¹²⁹ ile Zeus¹³⁰ kültü bu zamanda başlamıştır.¹³¹

Olympia Zeus Kutsal Alanı Kronos Dağı'nın etrafındaki düzlükte kurulmuştur ve Altis olarak da isimlendirilmektedir.¹³² Burada temenos içerisinde Hera Tapınağı¹³³, Zeus Tapınağı, Pelopion¹³⁴, Philippeion, Metroon ve Zeus sunağı¹³⁵ bulunmaktadır. Kutsal alanın kuzeyinde Prytaneion, Philippeion ve çeşitli kentleri temsil eden

¹²⁵DNP 1, 547, 548. Nehir 110 km uzunluğundadır.

¹²⁶Scott, 2010, **a.g.k.**, 146, 147.

¹²⁷Gaia ve Themis için bkz. Pausanias 5.14.10. Kehanet için bkz. Strabon 8.3.30.

¹²⁸Pausanias 6.20.1-6.

¹²⁹Pausanias 5.1.6-7, 5.20.6; W. Dörpfeld (1935). *Alt-Olympia: Untersuchungen und Ausgrabungen zur Geschichte des ältesten Heiligtums von Olympia und der älteren griechischen Kunst*. 2 Bde. Berlin: E. S. Mittler und Sohn, 1. Cilt, s. 32-35.

¹³⁰Olympia'da savaşçı özelliğiyle Zeus Areios, Zeus Keraunios yani yıldırım tutar şekilde betimlenmiştir bkz. J.M. Barringer (2015). The changing image of Zeus in Olympia. *Archäologischer Anzeiger*, 2015 (1), 19-37; Pausanias 5.14.6.

¹³¹O. Vikatou (2006). *Olympia: the archaeological site and the museums*. Athens: Ekdotike Athenon, s. 11. Hera tapınağının zemini altında MÖ yaklaşık 600'e tarihlendirilen bronz savaşçı figürini bulunmuştur. Bu sebeple tapınağın aslında Zeus'a adanmış olduğu, Hera'nın ise MÖ 5.yy.da kült eklenmiş olduğu kabul edilmektedir. Olympia'da Zeus kehanetleri Apollon tarafından kurulmuştur ve askeri meseleler danışılmıştır, bkz. J.M. Barringer (2010). Zeus at Olympia. A. Erskine and J. Bremmer (Ed.), *The Gods of Ancient Greece: Identities and Transformations* içinde (s. 155-177). Edinburgh: Edinburgh University Press, s. 160, 165.

¹³²Karatağ, 2011, **a.g.k.**, 29; Kortanoğlu, 2018, **a.g.k.**, 110; Scott, 2010, **a.g.k.**, 224-5, 227, 238.

¹³³Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 1. Cilt, s. 35-36.

¹³⁴Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 1. Cilt, s. 36-38, 118-124; E.T. Tulunay (1998). *Pelops'un gizemi: antik kaynaklara göre Tunç çağında Anadolu'dan yapılan göçler ve Olympia Zeus Tapınağı tasvir programı hakkında yeni görüşler*. İstanbul: Graphis Yayınları.

¹³⁵Pausanias 5.13.8-11.

thesauros lar dizisi bulunmaktadır. Metroon, thesauros ların güneyindedir. Kutsal alanın güneyinde Güney Stoa ve Bouleuterion bulunmaktadır. Palaestra, Pheidias'ın Atolyesi, Gymnasion ve Leonidaion ise batıdadır.¹³⁶ (Görsel 6, 7)

Olympia, Olimpiyat oyunlarının başladığı yer olarak bilinmektedir.¹³⁷ Bu oyunlar, MÖ 8.yy.dan, İlk Messenia Savaşından sonra, MS 4.yy.a kadar her dört yılda bir düzenlenmektedir.¹³⁸ Oyunlar arasında bulunan zamana ve oyunlara Olympiad denmekteydi. İlkbahar gündönümünün ilk dolunayında kutlanırdı (Temmuz, Ağustos). Kadınlar ise Hera onuruna düzenlenen Heraia oyunlarında yarışlardı.¹³⁹ Oyunların 30 gün öncesinde hazırlıklara başlanırdı. Atletler belli bir diyet uygularlardı. Festival, kurban töreniyle başlardı. Başlangıç olarak Pelops'a ve Zeus'a öküz kurban edilirdi.¹⁴⁰ Olympiad oyunlarının kazananları Zeus Tapınağının güneybatı köşesinin yakınlarında bulunan zeytin ağacı dallarından yapılmış taç (kotinos) takarlardı. Seremoni, tapınağa girişin önündeki dikdörtgen alanda yapılırdı.¹⁴¹

Roux, kentler tarafından sunulan adakların sadece tanrılar adına değil, kente sahip olanları da dolaylı olarak onurlandırıldığını yazmıştır. Bu yüzden bazen kentlerin, politik sebeplerden dolayı, adak sunmak konusunda isteksiz kalmış olabileceklerini yazmıştır.¹⁴²

MÖ 7 ve MÖ 4.yy.lar arasında Elis, Pisa, Sparta ve Arkadia tarafından kontrol edilmiştir.¹⁴³ Elis ve Pisa kent devletleri, Olympia'da kendi otoritelerini sağlamak için

¹³⁶Vikatou, 2006, **a.g.k.**; J.M. Barringer (2012/2013). Olympia more than meets the eye. *Classics Ireland*, 19-20, 26-49.

¹³⁷Burkert, 1985, **a.g.k.**, 106. W.W. Hyde (1921). *Olympic victor monuments and Greek athletic art*. Washington: Carnegie Institution of Washington.

¹³⁸Tekin, 2007, **a.g.k.**, 174, 175; Burkert, 1985, **a.g.k.**, 107. Pausanias'ın yazdığına göre oyunların kurucusu Herakles'dir. Bkz. Pausanias 5.7.7. Elis kralı İphitos tarafından MÖ 776'da yeniden düzenlenmiştir. MÖ 668-572 arasında Pisa kenti oyunları düzenlemiştir. MÖ 570'den itibaren ise egemenliği Elis'in ele geçirmesiyle onlar düzenlemişlerdir bkz. Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 12, 122, 123, 126, 128.

¹³⁹Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 128, Heraia için bkz. D. Mirón (2004). The Heraia at Olympia: Gender and Peace. *American Journal of Ancient History*, new series 3-4 (1), 2004-2005 [2007], 7-38.

¹⁴⁰Burkert, 1985, **a.g.k.**, 106.

¹⁴¹Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 137, 154.

¹⁴²Scott, 2010, **a.g.k.**, 221; G. Roux (2000). L'architecture à Delphes: un siècle de découvertes. dans A. Jacquemin éd., *Delphes, cent ans après la Grande fouille, Actes du colloque organisé par l'EFA, Athènes, 1992 (Bulletin de Correspondance Hellénique., Suppl., 36, Paris/Athènes, 181-199.*

¹⁴³Scott, 2010, **a.g.k.**, 146, 147; M. Köiv (2013). Early History of Elis and Pisa: Invented or Evolving Traditions? *Klio*, 95 (2), 315-368.

uğraşmışlardır. MÖ 8.yy.da Elis, MÖ 7.yy.da ise Pisa, kenti hakimiyeti altına almıştır.¹⁴⁴ Elis, kentte bulunan adakların değiştirilmesini reddetmiştir. Örneğin, Korinthosluların tiranı Kypselos'un adadığı Zeus heykelini, tiranın düşüşünden sonra adını değiştirmek isteğini reddetmiştir ve bunun üzerine Korinthos, İsthmos oyunlarından Elis'i men etmiştir. Elis ayrıca Olympia gibi bir kutsal alanı ellerinde bulundurduğu için kimsenin onlara saldırmaya cesaret edemeyeceğini düşünmüştür, bu yüzden de sur inşa etmemişlerdir.¹⁴⁵ MÖ 4.yy.da ise, Arkadia'nın kısa bir süre kontrolüne geçen kutsal alanda bulunan adaklar, paralı askerlerin ödemeleri için eritilmiştir.¹⁴⁶ Olympia'nın egemenliğini çoğunlukla elinde bulundurmuş olan Elis ile arasında 36 km bulunmaktadır.¹⁴⁷

MÖ 7.yy ortalarında adakların çoğu yıkılmış ve kutsal alanın ortasının seviyesinin düzeltilmesinin bir parçası olarak gömülmüştür. MÖ erken 6.yy.da, Elis'in kenti tekrar ele geçirmesinden sonra, yapıların yeniden düzenleme aşamasına girilmiştir. Yıkılan yapılar, Elis'den önce kente hâkim olan Pisa tarafından yapılmış olanlardır. Dini törenlerin merkezi Pelops kültü ve Hera Tapınağında (Heraion) odaklanacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Olympia'da Pelops kültü MÖ 2500'lere dayanmaktadır. Pelopion'un ilk anıtsal yapısı MÖ 600'lerden sonra yapılmıştır.¹⁴⁸ Çapı 27 m olan tümülüsün çevresine taştan beşgen peribolos duvarı örülmüştür. Güneybatısına ise dor düzeninde propylon yapılmıştır. Pelopion çevresinde bir katman kül ve yıkıntı bulunmuştur. Bu yıkıntılar arasında bronz ve pişmiş topraktan yapılmış at ve araba heykelcikleri vardır. Bunlar gömülmeden önce özellikle kırıldıkları düşünülmektedir.¹⁴⁹

Hera Tapınağı, Zeus Tapınağından daha önce yapılmıştır.¹⁵⁰ İçerisinde Hera ve Zeus'un kült heykeli bulunmaktaydı.¹⁵¹ Dor düzenindedir. Heksastylos peripteros planındadır. 6x16 sütuna sahiptir.¹⁵² (Görsel 8, 9)

¹⁴⁴Pisa'nın kutsal alanı ele geçirmesi için bkz. Herodotos 6.127; Strabon 8.3.30-33.

¹⁴⁵Elis'in sur inşa etmeyişi: Strabon 8.3.33.

¹⁴⁶Scott, 2010, **a.g.k.**, 31-33.

¹⁴⁷Scott, 2010, **a.g.k.**, 221.

¹⁴⁸J.M. Barringer (2009). The Olympic Altis before the Temple of Zeus. *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, 124, 223-250, s. 242-244; G. Ekroth (2012). Pelops Joins the Party: Transformations of a Hero Cult within the Festival at Olympia. *Greek and Roman festivals: content, meaning, and practice*, 95-137.

¹⁴⁹Scott, 2010, **a.g.k.**, 148-152; Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 23; Tulunay, 1998, **a.g.k.**, 62 vd.

¹⁵⁰Burkert, 1985, **a.g.k.**, 131; A. Patay-Horváth (2013). Hera in Olympia: Tempel, Kult und Münzprägung. *Thetis*, 20, 81-99.

Hera festivalini kadınlar dört yılda bir kutlamaktaydı. Seçilen 16 kadın festivali yönetirdi. Hera'ya yeni dokunmuş peplos verilirdi. Genç kızlar stadionda koşu yarışı yaparlardı. Kazanana zeytin dalı ile Hera için kesilmiş inekten bir parça verilirdi. Mitolojiye göre, Hippodameia¹⁵³, Pelops ile evlendiğinde teşekkür için Hera'ya bu festivali başlatmıştır. Bir koro, Hippodameia için şarkı söyler ve dans ederdi.¹⁵⁴ Hera için toplanan kadınların karşılığında, erkekler aynı zamanda Dionysos için bir festival düzenlerdi.¹⁵⁵

Pausanias'ın anlattığına göre, Korinthos'un ikinci tiranı olan Periandros, ilk tiran Kypselos adına sandık adamıştır. Pausanias zamanında (MS 2.yy) Hera Tapınağında bulunan bu sandık, sedir ağacından yapılmıştır, fildişi ve altın ile süslenmiştir.¹⁵⁶

Prytaneion, Elis'in kutsal alandaki en güçlü bağı olmuştur. MÖ 6.yy sonu MÖ 5.yy başlarında yapılmaya başlanmıştır. Başlangıçta ufak kare bir yapıdır fakat daha sonra eklemeler yapılmıştır. Hestia için merkez odalardan birinde bir sunak bulunmaktaydı ve kutsal ateş yanmaktaydı.¹⁵⁷

MÖ 6.yy ortalarında, stadionun güneyine Kronos dağının bir uzantısıymış gibi toprak set yapılmıştır. Böylece var olan kuzey toprak set ile tamamlayıcı olmuştur. Daha sonra 6.yy.ın sonunda stadion tekrar inşa edilmiştir.¹⁵⁸

Elis, Altis'in güneyinde de yapılar inşa etmiştir. Kutsal alanın güney kenarında bouleuterionun (danışma meclisinin toplantı salonu) ilk kanadı yapılmıştır. Elis, daha önce yaptırdığı prytaneion gibi, bu yapıyla da otoritesini belirtir. Bouleuterion, Olimpiyat oyunlarının konseyine ev sahipliği yapmaktadır. 50 üyeyi (Hellanodikai) barındırır. Bu kişiler halk meselelerini çözer, günlük idari işleri yönetir ve Olimpiyat oyunlarında jüri görevlerini yapmaktadırlar. MÖ 6.yy.da yapılmaya başlanmış, MÖ 4.yy.da tamamlanmıştır. MÖ 4.yy.da doğusunda ion düzeninde stoa yapılmıştır.¹⁵⁹ Elis,

¹⁵¹Pausanias 5.17.1.

¹⁵²Scott, 2010, **a.g.k.**, 154-157; Pausanias 5.16.1; Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 20-22; K.W. Arafat (1995). Pausanias and the Temple of Hera at Olympia. *The Annual of the British School at Athens*, 90, 461-473.

¹⁵³Hippodameion için bkz. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 1. Cilt, s. 38.

¹⁵⁴Pausanias 5.16.

¹⁵⁵Burkert, 1985, **a.g.k.**, 133.

¹⁵⁶Periandros'in adağı: Pausanias 5.17.5.

¹⁵⁷Scott, 2010, **a.g.k.**, 154-157; Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 19.

¹⁵⁸Scott, 2010, **a.g.k.**, 157; Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 30, 31; Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 1. Cilt, s. 40-41.

¹⁵⁹Pausanias 5.6.6; 6.3.7; 6.23.7; Scott, 2010, **a.g.k.**, 158; Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 37, 38.

bouleuterion ve prytaneion yapılarıyla kent devleti ve kutsal alanı işlerini bir çatı altında toplamıştır. Dini törenler ile devlet yönetimi işlevleri Altis etrafında Elis'in yönetimi altında birleşmiştir.¹⁶⁰

Olympia'nın baş tanrısı olan Zeus'un Tapınağı, Elis'in Pisa'yı yenmesi ve kazanılan savaş ganimetiyle yapılmıştır.¹⁶¹ Kutsal alanda bulunan, en büyük askeri zaferi anma yapısıdır. Tek bir kent devleti, yendiği düşmanından aldığı savaş ganimetlerini kullanarak, yapıma masraflarını karşılamıştır. Delphoi'de bulunan Apollon tapınağı ise kent devletlerinin birleştiği bir kurul tarafından karşılanmıştır. Yapıyı, Elisli bir mimar olan Libon yapmıştır.¹⁶² (Görsel 10)

Tapınağın yapımına MÖ 470'de başlanmış, MÖ 456'da tamamlanmıştır. Peripteros planlıdır. Dor düzenindedir. 6x13 sütuna sahiptir. Yapımında yerel deniz kabuklu kireçtaşı kullanılmıştır. Taş ocağı, Olympia'nın 14 km doğusundadır. Çatı, alınlık heykelleri ve aslan başlı olukları Paros mermeriyle yapılmıştır. 12 metopta Herakles'in Argos kralı Eurystheus tarafından buyrulan işleri, Pronaos ve opisthodomos girişindeki iç metoplarda betimlenmiştir.¹⁶³ Dış metoplar ise bezemesizdir.¹⁶⁴ Doğu alınlıkta Lydia'lı prens Pelops ile Pisa kralı Oinomaos'un iki tekerlekli araba yarışının başlamasının hemen öncesi betimlenmiştir.¹⁶⁵ Bu yarış ile Elis kenti tarafından Pisa'nın MÖ 470'de fethedilmesi yansıtılmıştır.¹⁶⁶ Batı alınlıkta ise Lapith'ler ve Kentaur'ların savaşı betimlenmiştir. Düzenin kaos karşısındaki dinginlik ve zaferini simgelemektedir.¹⁶⁷

Pheidias tarafından yapılan kolosal khryselephantin Zeus heykeli naosta durmaktaydı.¹⁶⁸ MÖ 5.yy.ın ikinci yarısında Altis'in batısına, Zeus tapınağının tam

¹⁶⁰Pausanias 5.14.4-10; 5.15.10; Scott, 2010, **a.g.k.**, 159. Zeus Tapınağının yapımından önce Altis'in durumu için bkz. Barringer, 2009, **a.g.k.**

¹⁶¹Pausanias 5.10.2.

¹⁶²Pausanias 5.10.3.

¹⁶³Herakles için bkz. Carpenter, 2007, **a.g.k.**, 119 vd.

¹⁶⁴Scott, 2010, **a.g.k.**, 183-185; Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 34-37.

¹⁶⁵Pausanias 5.10.6-7-8; Tulunay, 1998, **a.g.k.**, 65-72. Barringer, 2015, **a.g.k.**, 26-28; Doğu alınlığın heykeltıraşı Mende'li Paionios'dur, batı alınlığının ise Atinalı Alkamenes'dir: Pausanias 5.10.8. Bazı antik geleneklere göre bu yarış, Olimpiyat oyunlarının kurucu etkinliği olmuştur, bkz. Barringer, 2010, **a.g.k.**, 163; Ekroth, 2012, **a.g.k.**

¹⁶⁶Bu mitoloji, MÖ 6.yy ortalarında Olympia'da bulunan Kypselos'un sandığında da işlenmiştir: Pausanias 5.17.5, 5.19.10. Elis, MÖ yaklaşık 580-570'de de Pisa'yı yenmiştir bkz. Barringer, 2010, **a.g.k.**, 164.

¹⁶⁷Gates, 2015, **a.g.k.**, 334.

¹⁶⁸Pausanias 5.10.2; Barringer, 2010, **a.g.k.**, 155, 156.

karşısına Atinalı heykeltıraş Pheidias'ın atölyesi yapılmıştır. Bu yapının üzerine MS 435-451'de Hristiyan bazilikası inşa edilmiştir. MS 551'de depremde yıkılmıştır.¹⁶⁹

MÖ 5.yy.da Palaestra ve Pheidias'ın atölyesinin arasında Theokoleon (veya Theekoleon) yapılmıştır. Altisin rahipleri ve onların yardımcılarının kaldığı yerdir. Kladeos nehrinin yanında atletler için hamamlar yapılmıştır. Hamamların doğusuna Heroon yapılmıştır. Hipodrom ise stadionun güneyinde bulunmaktadır.¹⁷⁰

Altis'den stadiona geçmek için MÖ 3. veya 2.yy.da, taştan, tonozlu bir geçit yapılmıştır. Buna krypte denmektedir. Batı ucuna Roma Döneminde, korinth düzeninde propylon yapılmıştır. Saha çevresinde taştan yapılmış kanal bulunmaktadır.¹⁷¹

MÖ 420'lere gelindiğinde kutsal alan, özellikle de Zeus Tapınağı, Elis tarafından Sparta'nın rakiplerine karşı bağıllığını gösterdiği antlaşmaların yazılı olduğu tabletlere ev sahipliği yapmıştır. Peloponnesos Savaşlarını kazanan Sparta, Elis kentini savunmasız bırakmıştır ve MÖ 4.yy.ın başlarında Olympia kutsal alanına hakim olmuştur.¹⁷²

MÖ 4.yy ortalarında kutsal alanın doğusunda Echo stoası yapılmıştır.¹⁷³ Stoa poikile olarak da bilinmektedir. Bu stoa ile Altis ve stadion ayrılmıştır. MÖ 3.yy ortalarında önüne II Ptolemaios Philadelphus ve Arsinoe anıtı yapılmıştır. Bouleuterion'un güneyine Güney Stoa yapılmıştır. Altis'e asıl giriş buradandır. Olympia'da korinth düzeninin kullanıldığı ilk yapıdır.¹⁷⁴

Elisliler, thesauroslerden Hera Tapınağı'na heykelleri aktarmak ve kutsal alandan heykelleri tamamıyla kaldırmak istemişlerdir. Kartacalıların (Syrakusa) thesaurosundan bir heykeli çıkartmak istemişlerdir.¹⁷⁵ Kutsal alandan ise Korkyralıların boğa heykelini kaldırmak istemişler fakat Delphoi'den gelen bir kehanet bildirisiyle bunu gerçekleştirememişlerdir.¹⁷⁶ MÖ 471-457'de kutsal alan yeniden yapılandırılmıştır.¹⁷⁷

¹⁶⁹Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 43, 44.

¹⁷⁰Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 32, 33, 43, 44. Hipodrom için bkz. Pausanias 6.20.10-19.

¹⁷¹Scott, 2010, **a.g.k.**, 187-188; Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 30-32. Üçüncü kere değiştirilen stadion, son halini almıştır.

¹⁷²Scott, 2010, **a.g.k.**, 202, 203; Ksenophon, *Hellenica*, 3.2.22-26.

¹⁷³Pausanias 5.21.7.

¹⁷⁴Scott, 2010, **a.g.k.**, 188; Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 33, 38.

¹⁷⁵Pausanias 5.27.7; 6.19.8.

¹⁷⁶Pausanias 5.27.10.

¹⁷⁷Scott, 2010, **a.g.k.**, 194.

Olympia ve Delphoi kutsal alanlarında işlenen suçlar ve verilen zararlar için cezalar kesilmektedir. Bu cezalar, kutsal alanın hazinesini doldurmada ve adaklara yapılacak yatırımlarda kullanılmaktadır. En bilineni Zanes'dir (yerel ağızda Zeus'un çoğulu). Zanes, Olympia'da stadiona giden yolda yapılan bronz Zeus heykelleridir.¹⁷⁸ Günümüze 16 adet kaide korunagelmıştır. Bunlardan en erkeni MÖ 4.yy.a tarihlendirilmektedir.¹⁷⁹ Pausanias'a göre bunlar ilk olarak MÖ 388'de yapılmışlardır ve Olimpiyat oyunlarında kuralları ihlal eden oyunculara verilen cezalarla yaptırılmışlardır.¹⁸⁰ İlk ceza, bir boks maçında rüşvetle hile yaptığı anlaşılan Theselyalı Eupolus ve ondan rüşvet alanlara verilmiştir. Kaidesinde atletin adı ve utandırmak amaçlı yazıt vardır.¹⁸¹ Altıncı Zanes'in yazıtında Olimpiyat oyunlarında kazanmak için rüşvet verilmemesi gerektiği yazılıdır.¹⁸² MS 25'de ise İskenderiyeli pankratist Sarapion adlı atlete korkaklık yaptığı için bu ceza verilmiştir.¹⁸³ (Görsel 11, 12)

MÖ 373'de deprem olmuştur. MÖ 371'de Leuctra Savaşından sonra Sparta'nın kutsal alan üzerindeki gücü azalmıştır. Pisalıların iş birliği ile Arkadialılar Olympia'yı işgal etmişlerdir ve Sikyon, Argos ve Thebai'nin desteğini almışlardır. MÖ 365-362'de kutsal alanda yapılan savaşta Elis, kontrolü tekrar ele almıştır.¹⁸⁴

MÖ 4.yy.da thesaurosların bulunduğu terasın önünde, Metroon inşa edilmiştir.¹⁸⁵ Dor düzenindeki tapınak 6x11 sütuna sahiptir. Ana tanrıça Rhea'ya adanmıştır.¹⁸⁶ Böylece dini törenlerin odağı buraya doğru çekilmiştir. Fakat arkasında kalan thesaurosların görünürlüğü ve etkisi engellenmiştir.¹⁸⁷ (Görsel 13)

Philippeion, kutsal alanın kuzeybatısında, Prytaneion ve Hera Tapınağı arasındadır.¹⁸⁸ Makedon kralı II Philippos, MÖ 338'deki Khaironeia Savaşını

¹⁷⁸Arafat, 2009, **a.g.k.**, 589; Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 28, 128; Scott, 2010, **a.g.k.**, 204; L. Drees (1968). *Olympia: Gods, artists and athletes*. London, s.131.

¹⁷⁹Barringer, 2010, **a.g.k.**, 163.

¹⁸⁰Pausanias 5.21.2-4.

¹⁸¹Pausanias 5.21.3.

¹⁸²Pausanias 5.21.4.

¹⁸³Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 30.

¹⁸⁴Kutsal alanda yapılan savaş için bkz. Ksenophon, *Hellenica*, 7.4.28-33; Scott, 2010, **a.g.k.**, 205.

¹⁸⁵Pausanias 5.20.9.

¹⁸⁶Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 13, 28.

¹⁸⁷Scott, 2010, **a.g.k.**, 207; Drees, 1968, **a.g.k.**, 118.

¹⁸⁸Pausanias 5.20.9; RE VI A, 1, 308 vd.

kazanmasından sonra bu yapıyı adanmıştır.¹⁸⁹ Ölümünden sonra oğlu III. Aleksandros yapının tamamlanmasını sağlamıştır. Üç basamak üzerindedir. Tholosun stylobatının çapı 13,95 m, naosun çapı ise 6,98 m'dir.¹⁹⁰ Dışarıda 18 ion, içte 9 yarım korinth sütunu yer almaktadır. Saçaklığı ion düzenindedir. İçeride II Philippos'un anne ve babasının (Eurydike ve III Amyntas), kendisinin ve oğlu Aleksandros'un khryselephantine heykelleri bulunmaktaydı. Bunları heykeltıraş Leochares yapmıştır. Kutsal alanda yapılmış ilk yuvarlak, mermerden yapılmış ve ion tipli yapıdır.¹⁹¹ (Görsel 14)

MÖ 3.yy.da Leonidaion yapılmıştır. Seçkin misafirler için otel olarak kullanılmıştır. Altis'in batısına Palaestra yapılmıştır. Kuzeybatısında dor propylon bulunmaktadır. Gymnasium MÖ 2.yy.da yapılmıştır.¹⁹²

Roma Döneminde nymphaion, hamamlar ve villalar inşa edilmiştir. MÖ 87'de Roma generali Sulla tarafından tahrip edilmiştir. MS 2.yy.da Pausanias kutsal alanı ziyaret etmiştir. MS 3.yy.da Caracalla (MS 211-217) Roma İmparatorluğunda bulunan herkese Roma vatandaşlığı vermiştir. MS 267'de Germanik kabile olan Herulians tarafından saldırı tehdidi olduktan sonra duvar örülmüştür. Bunu yapmak için ise thesauroslerden, bouleuterion, Metroon, Echo stoa, Leonidaion ve Pelops propylonundan taşlar alınmıştır.¹⁹³ (Görsel 15)

MS 393'de Byzantium imparatoru I. Theodosius, pagan kültlerini yasaklaması dolayısıyla oyunları da sonlandırmıştır. Bu zamana kadar oyunlar 293 kere düzenlenmiştir. II Theodosius ise MS 426'da anıtların yakılmasını emretmiştir. MS 522'de ve MS 551'de deprem olmuştur. Pheidias'ın atölye kalıntılarının üzerine Hristiyan bazilikası yapılmıştır. MS 7.yy.da ise tamamıyla terk edilmiştir. Kronos dağından kayan toprak ve Alpheios nehrinin alüvyonları altında kalmıştır.¹⁹⁴

1766'da İngiliz gezgin Richard Chandler, kutsal alanın yerini saptamıştır. 1806'da ilk deneme açması Zeus tapınağında W. Gell ve E. Dodwell tarafından kazılmıştır. 1829'da iki ay boyunca Fransız General N.J. Maison ile A. Blouet ve J.J. Dubois

¹⁸⁹Pausanias 5.20.10.

¹⁹⁰ThesCRA IV, 127.

¹⁹¹Scott, 2010, **a.g.k.**, 210, 211; Drees, 1968, **a.g.k.**, 121; Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 13, 19, 20; Pausanias 5.17.4; Kortanoğlu, 2018, **a.g.k.**, 110-112, 117, 118. Heykeller için bkz. Pausanias 5.20.10.

¹⁹²Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 40-42, 44-46.

¹⁹³Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 16, 17.

¹⁹⁴Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 17; oyunlar için s. 123.

tarafından Zeus tapınağı kazılmıştır ve metoplar Louvre müzesine götürülmüştür.¹⁹⁵ İlk sistematik kazılar 1875’de Alman Arkeoloji Enstitüsünden E. Curtius çabalarıyla başlamıştır.¹⁹⁶ Thesaurosların bulunduğu teras 1877/78’de ortaya çıkarılmıştır.¹⁹⁷ İkinci Dünya Savaşı başladığında, 1942’de kazılar durmuştur. 1952’de yeniden başlamıştır.¹⁹⁸

3.1. Olympia’da Bulunan Thesaurosalar

Kronos dağının güney yamaçlarına Arkaik Dönemde teras yapılmıştır ve buraya thesaurosalar MÖ 600-479 arasında inşa edilmiştir. Pausanias, sadece 10 adet thesauros yazmıştır. Alman arkeologlar thesaurosaların bulunduğu terası 1870’lerde kazdığına da bu sayıya göre adlandırma yapmışlardır. Fakat kazılarda 12 adet yapı bulunmuştur.¹⁹⁹ Olympia thesaurosaları, bir kent devletinin her vatandaşını bütün olarak temsil etmektedir.²⁰⁰ (Görsel 16, 17, 18, 19)

Thesaurosarlardan sadece beş tanesi kesin olarak bir kentin adağı olarak belirlenmiştir. Bunlar; Megara, Gela, Sikyon, Metapontum ve Selinus kentlerinin yaptırdığı thesaurosarlardır. Diğerleri ise Pausanias’ın anlattığına göre Sybaris, Syrakusa, Byzantium ve Kyrene kenti thesaurosarıdır. En erken yapılmış olanı en batıdaki Sikyonluların thesaurosudur. Thesaurosaların bulunduğu terasa MÖ 4.yy.da yapılmış olan taş merdivenlerle ulaşılmaktadır.²⁰¹

Megara, Kyrene, Sybaris, Syrakusa ve Sikyon kentleri hem Delphoi hem de Olympia’da thesauros adamışlardır. Sadece Megara ve Sybaris kentleri bu kutsal

¹⁹⁵Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 169 vd.

¹⁹⁶E. Curtius (1880). Discoveries at Olympia. *The North American Review*, 131 (289), (Dec., 1880), 484-495. Kazı sonuçları için bkz. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 1. Cilt, s. 101-154.

¹⁹⁷Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 44-56.

¹⁹⁸Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 169, 170.

¹⁹⁹W. Dittenberger and K. Purgold (1896). *Die Inschriften von Olympia*. Olympia: die Ergebnisse der von dem Deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung, V, Berlin: Asher, no. 649. Bu 12 temel, batıdan doğuya doğru I’den XII’ye kadar numaralandırılmıştır. Bu numaralandırma çoğu araştırmacı tarafından kullanılmıştır. Pausanias’ın saydığı thesaurosalar şu şekildedir: Sikyon, yanında Kartaca (Syrakusa), üçüncü veya dördüncü Epidamnosluların, Sybarislilerin yanında Byzantium, Sybaris thesaurosunu yanında Kyrene. Selinusluların thesaurosunun yanında Metapontum. Megaralılarınkinin yanında son olarak Gelalıların thesaurosunu bulunmaktadır.

²⁰⁰Dyer, 1905, **a.g.k.**, 301.

²⁰¹Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 27.

alanlarda aynı anda yaptırmıştır. Theauros adayan kentlerin sekizi koloni, ikisi ise Yunan ana karasında bulunanlardır.²⁰²

Tüm thesaurosların ön cephesi güneye dönüktür. Böylece terasın kutsal alan ile bağlantısı bütün thesauroslar için aynıdır.²⁰³

I. thesaurosun Sikyonlulara ait olduğu bir yazıtla belirlenmiştir. II ve III numaralı thesauroslar kötü durumda korunagelmıştır.²⁰⁴ No. VIII, boyut ve sağlamlık açısından bir thesaurosun özelliklerine sahip değildir. Bu, Gê'ye adanmış bir sunaktır.²⁰⁵

Gelalılar (XII) thesauros, terasın en doğusundaki thesaurostur. Stadiona en yakın olandır. Selinus (IX) ve Megara (XI) thesauros dar alanda yer olmadığı için sıkışmışlardır. Terasın, zemin açısından sağlam olmayan batı tarafından kaçınılmıştır. Fakat doğu taraf dolunca thesauros batıya doğru yapılmıştır. Kent devletleri bu terasın zeminini sağlamlaştırıp yapılarını inşa etmişlerdir. Terasın en batısındaki Sikyon theaurosunun (I) sağlam olması için 3 m derinliğinde temel yapılmıştır. Byzantium thesaurosunun da (IV) bu sebeple çok derin temelleri vardır. Thesaurosların yapımı için bu teras alanı kutsal alan görevlilerince belirlenmiştir. Thesauroslerde, kutsal alanın diğer yapılarında da kullanılan yerel taş kullanılmıştır. Fakat alınlıklar ve çatı için kentler kendi coğrafyalarından getirdikleri kireç taşlarını veya terrakottalarını kullanmışlardır. Çok azının alınlıkları heykel ile süslemiştir. Thesaurosların kuzeyi Kronos dağına baktığı için sadece görünen güney cephelerinin süslemeleri yapılmıştır.²⁰⁶

Pausanias'ın yazdığına göre, Syrakusa thesaurosunda kolosal Zeus heykeli bulunmaktadır. Selinus thesaurosunda fildişinden yüzü ve elleri olan Dionysos heykeli bulunmaktadır. Megara thesaurosunda sedir ağacından yapılmış heykellere altın

²⁰²Scott, 2010, **a.g.k.**, 163.

²⁰³Dyer, 1905, **a.g.k.**, 306, 307.

²⁰⁴W. Dörpfeld (1892a). *Das Gebäude hinter der Exedra und die Schatzhäuser II-X*. Olympia: die Ergebnisse der von dem Deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung, II, Die Baudenkmäler, Berlin: Asher, s.45. Roma Döneminden kalan çakıl taşı döşeme ile tuğla duvarlar bulunmuştur. Dörpfeld, bu thesaurosların, Roma Döneminde yapılmış olan eksedra için yıkılmış olabileceğini yazmıştır.

²⁰⁵W. Dörpfeld (1892b). *Lageplan der antiken Bauwerken*. Olympia: die Ergebnisse der von dem Deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung, II, Die Baudenkmäler, Berlin: Asher, s.75, 76. Dyer'a göre, VIII numaralı thesauros sunak ise II numaralı thesauros Syrakusalıların thesauros olmalı, bkz. Dyer, 1905, **a.g.k.**, 295.

²⁰⁶Scott, 2010, **a.g.k.**, 164-167., III numaralı thesauros Epidamnosluların, IV numaralı Byzantium thesauros, V numaralı Sybarislilerin, Kyrene thesauros ise VI veya VII olarak belirlemiştir, bkz. Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 169, 170, 313.

işlenmiştir. Kyrene thesaurosunda bulunan heykellerin asılları Roma imparatorları tarafından değiştirilmiştir.²⁰⁷

MÖ 5.yy.ın ilk yarısında yapılan thesauroslerden sonra bir daha thesauros yapılmamıştır. Scott'a göre, Thesaurosların belli bir terasta yapılması gerektiği hakkında yönetimin ısrarıyla, belki yer kalmadığı için, yapılması son bulmuştur.²⁰⁸ Thesaurosların arkasındaki istinat duvarı ise MÖ 4.yy.da. inşa edilmiştir.²⁰⁹

Koloni kentlerinin Olympia'da önemi büyüktür. Kolonileşme için yurtlarından ayrılan Yunanların anavatanlarıyla hala bağlantıda olduklarını göstermek amacıyla döndükleri ve atletik yarışlara katıldıkları yerdir.²¹⁰ Kolonilerin bağılıkları yaptırdıkları thesauroslar aracılığıyla gösterilmektedir. Böylece yapıma nedenlerinin politik ve dini olduğu anlaşılmaktadır.²¹¹

3.1.1. Sikyon thesauros (I)

Kronos dağının güneyinde thesaurosların bulunduğu terasta en batıda yapılmış olan thesaurosudur. Nymphaion'un doğusundadır. Pausanias, Sikyonluların thesaurosunun yerini bildirmektedir. Ayrıca Pausanias, Sikyon'un tiranı Myron tarafından, MÖ 648'de (33. olimpiyatlar) iki tekerlekli araba yarışını kazanmasını kutlamak için adandığını yazmıştır.²¹² (Görsel 20, 21, 22, 23, 24)

Bu thesaurosun temelini altında önceki yapıya ait birkaç blok taş korunagelmıştır. Tarihlemesi ve yapının planı belirsizdir. Thesaurosun temelleri ile karışmış çatı kiremitleri bu yapıya aittir.²¹³

²⁰⁷Pausanias 6.19.1-10; Roux, 1984, **a.g.k.**, 157.

²⁰⁸Scott, 2010, **a.g.k.**, 191.

²⁰⁹Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 179.

²¹⁰U. Sinn (1991). Olympia. Die Stellung der Wettkämpfe im Kult des Zeus Olympios. *Nikephoros. Zeitschrift für Sport und Kultur im Altertum*, 4, 31-54, s. 45-47

²¹¹A. Behrens-du Maire (1993). Zur Bedeutung griechischer Schatzhäuser. *Die griechische Polis: Architektur und Politik*, Herausgegeben von Wolfram Hoepfner und Gerhard Zimmer, Tübingen: E. Wasmuth, 76-81, s. 76-78.

²¹²Pausanias 6.19.1-2; ThesCRA IV, 121.

²¹³W. Dörpfeld (1892c). *Das Schatzhaus von Sikyon*. Olympia: die Ergebnisse der von dem Deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung, II, Die Baudenkmäler, Berlin: Asher, s. 41. Köşe geisonunu Herrman, MÖ 6.yy.ın ikinci yarısına tarihlemektedir, bkz. K. Herrmann (1976). Beobachtungen zur Schatzhaus-Architektur Olympias. *Neue Forschungen in griechischen Heiligtümern. Internationales Symposium in Olympia vom 10. bis 12. Oktober 1974 anlässlich der Hundertjahrfeier der Abteilung Athen und der*

Templum in antis planlıdır. Pronaos ve naostan oluşur. İki sütunu vardır. Temel ve zemin döşemesi in situ olarak korunagelmıştır. Temel taşları Olympia’da bulunan gözenekli taştandır. Bunun altında çakıl taşları ve kil harcı bulunmaktadır. Çakıl taşları kuzey kısmında toprağın üzerindedir. Güneye doğru gidildikçe, yapının uzunluğunun üçte birinden sonra kil harcı katmanı başlar ve güneyde derinliği artar.²¹⁴ Thesaurosun ölçüleri 6,40x11,78 m’dir. Avlunun derinliği 2 m’dir.²¹⁵

Üst yapının taşları Z şeklindeki demir kenetlerle bağlanmıştır. Bu, yapının MÖ 5.yy.da yapıldığını göstermektedir. Sütun tamburları, ahşap dübellerle tutturulmuştur. Taşların birleşme yerlerinde pense ile taşınabilmesi için yapıldığı anlaşılan delikler vardır.²¹⁶ Sütunda, parmaklık için delikler vardır.²¹⁷

Dor düzeninde olan thesaurosda, ion düzeninden detaylar görülmektedir.²¹⁸ Üst yapıda Sikyon yakınında bulunan taş ocaklarından getirilen sarımsı kahverengi kireç taşı kullanılmıştır.²¹⁹ Taşlar, kesilmiş ve önceden inşa edilmiştir. Daha sonra Olympia’da duvarı yapanın işaretlerinin yardımıyla tekrar inşa edilmiştir.²²⁰

Triglif yapının dört tarafında bulunmaktadır ve her tarafta aynı boyuttur. Genişliği 41 cm’dir. Yüksekliği ise 62,5 cm’dir. Kısa ve uzun taraflarda triglifin ekseni farklıdır. Metoplar ön ve arka cephede geniş yapılarak, trigliflerin boyutundan dolayı

deutschen Ausgrabungen in Olympia, 321–350, s. 323–325; K. Herrmann (1992). *Die Schatzhäuser in Olympia. Proceedings of an international symposium on the Olympic Games, Athens, 5-9 September 1988*, 25–32, Taf. 6.9. Korinth tipindeki çatısını ise Heiden MÖ 650-630’a tarihlemektedir, bkz. J. Heiden (1995). *Die Tondächer von Olympia*. *Olympische Forschungen*, 24, Berlin: W. de Gruyter, s. 68; J. Heiden (1990). *Die archaischen Dächer von Olympia. Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 59, 41–46, s. 42.

²¹⁴Güneyde, çakıl taşlı temelin derinliği, 3,40 m için bkz. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 41; 3,50 m için bkz. K. Herrmann, A. Mallwitz and H.v.d. Löcht (1980). *Bericht über Restaurierungsarbeiten in Olympia. Das Schatzhaus der Sikyonier. Archäologischer Anzeiger*, 351–367, s. 356; 4,00 m için bkz. Herrmann, K., 1992, **a.g.k.**, 28.

²¹⁵ThesCRA IV, 121; Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 167. Euthynteria ölçüleri 7,31x12,80 m’dir bkz. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, Taf. 27. Herrmann ise 6,73x11,85 m yazmıştır bkz. H.V. Herrmann (1972). *Olympia: Heiligtum und Wettkampfstätte*. München: Hirmer, s. 104.

²¹⁶Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 43.

²¹⁷Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt; H.H. Büsing (1970). *Die griechische Halbsäule*. Wiesbaden: F. Steiner, s. 65–67; H.H. Büsing (1994). *Das Athener Schatzhaus in Delphi. Neue Untersuchungen zur Architektur und Bemalung*. Marburger Winkelmann-Programm; 1992, Marburg: Selbstverlag der Philipps Universität, s. 83 with note. 259.

²¹⁸R.R. Holloway (1969). Architect and engineer in archaic Greece. *Harvard Studies in Classical Philology*, 73, 281-290, s.290; Pausanias 6.19.2.

²¹⁹Dyer, 1905, **a.g.k.**, 296; Scott, 2010, **a.g.k.**, 165; ThesCRA IV, 121; kutsal alandaki diğer taşlardan farklıdır, bkz. W. Dörpfeld (1883). *Über das Schatzhaus der Sikyonier in Olympia. Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Institut, Athenische Abteilung*, 8, 67–70.

²²⁰Dittenberger and Purgold, 1896, **a.g.k.**, no. 668.

kalan fark telafi edilmiştir. Kısa taraflarda metopların genişliği 57,4 cm'dir. Uzun taraflarda ise 53,7 cm'dir. Ön cephede triglif ve metoplar arasındaki arkaik görünüşlü oran 5/7'dir.²²¹ Triglif ve mutuluslarda mavi, yatay geison ve eğik geisonun lesbos kymationunda ise kırmızı ve mavi boya izleri bulunmuştur.²²²

Sikyonluların thesaurosunun sağ antesinde, stylobatın üzerinden yaklaşık 2,70 m yükseklikte Σεκούωνιοι yazmaktadır. Bu, MÖ 5.yy.ın ilk yarısında, thesauros yapıldıktan sonra eklenmiştir.²²³

MÖ 5.yy.da mermerden çatı yapılmıştır.²²⁴ Yapı, MÖ 5.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir.²²⁵

Pausanias'ın yazdığına göre burada biri ion biri dor süzeninde iki bronz bölme bulunmaktaydı.²²⁶ Pelops'un altın saplı hançeri de buradaydı.²²⁷

Sikyon kentinin MÖ 5.yy.da politik ve askeri düşüşüyle bu thesauros kullanışlı bir depo alanı haline gelmiştir.²²⁸ MS 5.yy.da yıkılmıştır ve parçaları, Bizans kilisesinin yapımında kullandığı anlaşılmıştır.²²⁹

3.1.2. Syrakusa thesauros (II)

Pausanias, Sikyon thesaurosunun yanında Kartacalıların thesauros olduğunu yazmıştır.²³⁰

²²¹Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 168.

²²²Büsing, 1994, **a.g.k.**, 105.

²²³Dittenberger and Purgold, 1896, **a.g.k.**, no. 649; Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 41–42 u. Abb. 19.

²²⁴Scott, 2010, **a.g.k.**, 167; Dyer, 1905, **a.g.k.**, 308. Thesaurosun ilki MÖ 7.yy ikinci yarısında yapılmıştır. MÖ 480'den sonra ise yenisi inşa edilmiştir. Bkz. ThesCRA IV, 121.

²²⁵Dörpfeld triglifin üstündeki dışbükey kalıbindan ve yazıttan dolayı yapıyı MÖ 5.yy.ın ikinci yarısına tarihlemektedir. Sütun başlığı, geisonun üzerinde dor kyması profiline sahiptir bkz. Dörpfeld, 1892c, **a.g.k.**, 43; Aynı kalıp Parthenon'da ilk defa kullanılmıştır Herrmann, H.V., 1972, **a.g.k.**, 104'te Zeus Tapınağının sütunlarıyla karşılaştırdığında, thesaurosun tarihlendirmesini MÖ 460 olarak önermektedir.

²²⁶Pausanias 6.19.2-3; Neer, 2001, **a.g.k.**, 275; Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 45.

²²⁷Pausanias 6.19.6; Arafat, 2009, **a.g.k.**, 584; Burada bulunan diğer eserler için bkz. Pausanias 6.19.4-6.

²²⁸Scott, 2010, **a.g.k.**, 168.

²²⁹Herrmann, H.V., 1972, **a.g.k.**, 101.

²³⁰Pausanias 6.19.7; Bu yanlış bir adlandırmadır bkz. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 1. cilt, 32–33.

II numaralı thesauros günümüze çok az korunagelmıştır. Templum in antis planındadır. Dikdörtgen biçimindeki temelin kuzeyi korunagelmemiştir, güney tarafında çakıl taşları ve gözenekli taşla desteklenmiştir. Naosun taş döşemesi yumuşak kireç taşıdır.²³¹ (Görsel 20, 21)

Thesauros, 6,30x11,45 m ölçülerindedir ve naos yaklaşık 5 m genişliğindedir 7,50 m uzunluğundadır.²³²

Üst yapının parçaları Kaledos hamamının iki yanında bulunan MS geç 2.yy'a ait iki Roma yapısında bulunmuştur.²³³ MÖ 6.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir.²³⁴

3.1.3. Epidamnos thesauros (III)

Pausanias'ın yazdığına göre üçüncü ve dördüncü thesaurosları Epidamnoslular adamıştır.²³⁵

Thesaurosun yapımında Epidamnos taşı kullanılmıştır. Kentin zenginleşmesini kutlamak için yapılmıştır.²³⁶ Günümüze çok az korunagelmıştır. Temellerinde gözenekli taşlar, alt yapısının güney tarafında ve giriş duvarının altında taş bloklar kullanılmıştır. Pronaos ve naosa sahiptir.²³⁷ Kuzeybatı ve güneydoğu köşe bloklarından ölçüldüğünde yapının genişliği 7,03 m, uzunluğu 12,85 m'dir.²³⁸ (Görsel 21, 25)

²³¹Dörpfeld, 1892a, **a.g.k.**, 45; Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2.cilt, 207; Dyer 1905, 296; Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 169; Heiden, 1995, **a.g.k.**, 86.

²³²Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt.

²³³M. Rups (1986). *Thesauros: A Study of Treasury Building as Found in Greek Sanctuaries*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Johns Hopkins Üniversitesi, s. 30-32. Üst yapın parçalarının bu thesaurosa tanımlanması için bkz. A. Mallwitz (1961). *Architektur eines Schatzhauses. VII. Bericht über die Ausgrabungen in Olympia*, 29-55. Bu thesaurosa ait olduğu düşünülen ΣVP harfleri için bkz. Dörpfeld, 1892a, **a.g.k.**, 46.

²³⁴Tarihlendirmesi için Dörpfeld, bu thesaurosa atfedilen üst yapı parçalarını, kırilangıç kuyruğu kenetler ve sütun başlıklarından dolayı MÖ 6.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirmektedir, bkz. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, s. 49-50. Mallwitz, 1961, **a.g.k.**, 47-49 ise eğik geison ve sütun başlığının ekhinusundan dolayı MÖ 5.yy.a tarihlemektedir.

²³⁵Pausanias 6.19.8. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 1. Cilt, s. 76, önceleri bu temeli Syrakusa thesaursu olarak adlandırmıştır. L. Dyer (1906). *Details of the Olympian treasures. The Journal of Hellenic Studies*, 26, 46-83, s. 76, Samos thesauros olarak düşünmüştür. V numaralı thesauros Sybaris olarak adlandırılmıştır, bkz. Herrmann, H.V., 1972, **a.g.k.**, 99 and note 390. Böylece III numaralı thesauros Epidamnosluların olarak adlandırılmıştır. VII numaralı thesauros ise adlandırılmamıştır.

²³⁶Scott, 2010, **a.g.k.**, 165, 167.

²³⁷Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 45; Taf. 31.4.

²³⁸Herrmann, K., 1976, **a.g.k.**, 329; Herrmann, K., 1992, **a.g.k.**, 29.

Üst yapıdan iki triglif parçası bu yapıya atfedilmiştir.²³⁹ Sima, yapının dört tarafında bulunmaktadır. Heiden, bu yapıya atfettiği terrakotta çatıyı MÖ 560-500'e tarihlemektedir.²⁴⁰

3.1.4. Byzantium thesauros (IV)

Pausanias'ın yazdığına göre dördüncü thesauros da Epidamnoslular adamıştır.²⁴¹ IV numaralı thesaurosun iki kat çok köşeli gözenekli taştan temeli vardır. İki kat birlikte 70 cm yüksekliğine ulaşmaktadır. Temelin altında çakıl taşı katmanı vardır ve kuzeye doğru gidildikçe derinliği azalır. Güneyde, derinlik 2,10 m'dir. Kuzeybatıda çakıl taşlarından oluşan bir katman vardır. 6,48x10,75 m ölçülerindedir. Yakınında beyaz kireçtaşı parçaları bulunmuştur.²⁴² Sütunlar 32 yivlidir.²⁴³ Yapı, MÖ 6.yy ortaları-5.yy başlarına tarihlenmektedir.²⁴⁴ (Görsel 21, 26)

3.1.5. Sybaris thesauros (V)

Pausanias'ın yazdığına göre Sybaris thesauros, Byzantium thesaurosunun yanında yapılmıştır.²⁴⁵

Heiden, V numaralı temelleri Byzantium thesaurosuna atfetmektedir.²⁴⁶ Mallwitz ise Sybaris thesaurosuna atfetmektedir.²⁴⁷

²³⁹Herrmann, K., 1976, **a.g.k.**, 329; Mallwitz, 1972, **a.g.k.**; Herrmann, H.V., 1972, **a.g.k.** Triglifler iyi korunagelmedikleri için boyutları yaklaşık olarak yükseklik 68,2 cm, genişlik birinin 42,6 cm, diğerinin 44,2 cm'dir. Bkz. Herrmann, K., 1976, **a.g.k.**, 326 Abb. 4.

²⁴⁰Heiden, 1995, **a.g.k.**, 83-87, çatı 37. Yapının tarihlendirmesi için bkz. Herrmann, K., 1976, **a.g.k.**, 327, Abb. 5 (Block A14); 329 MÖ 6.yy.ın ilk yarısına tarihlenmektedir.

²⁴¹Pausanias 6.19.8.

²⁴²Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 46.

²⁴³Dörpfeld, 1892a, **a.g.k.**, 46; Yivler için bkz. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 46; Dyer, 1906, **a.g.k.**; Dyer, 1905, **a.g.k.**, 300.

²⁴⁴Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 46, mimari öğeleri MÖ 5.yy başlarına tarihlenmektedir. Herrmann, K., 1992, **a.g.k.**, 29 sütun başlıklarını MÖ 6.yy.ın ikinci yarısına tarihlenmektedir. Heiden, 1995, **a.g.k.**, 114 yapının kiremit parçalarını MÖ 6.yy.ın son çeyreğine tarihlenmektedir.

²⁴⁵Pausanias 6.19.9.

²⁴⁶Heiden, 1995, **a.g.k.**, 23.

²⁴⁷Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 173.

V numaralı thesauros naos ve pronaostan oluşmaktadır. Temelinin güney tarafı çakıl taşı ve kireç harcıyla desteklenmiştir. Eşiğin altında ikinci bir kat temel taşı bulunmuştur. Yapının kuzey tarafı korunagelmemiştir.²⁴⁸ Temeller kireç taşındandır.²⁴⁹ Yapının genişliği 9,60 m'dir.²⁵⁰ (Görsel 27, 28)

Üst yapıya dair bir parça belirlenememiştir.²⁵¹ Bu temele atfedilmiş yapı parçaları yumuşak kireç taşından yapılmıştır.²⁵² H.V. Hermann, yapıyı MÖ 6.yy.ın ilk yarısına tarihlemektedir.²⁵³ Thesauros, MS 3.yy.da yıkılmıştır.²⁵⁴

Thesaurosun içinde, altın ve gümüş kaplar, servi ağacından yapılmış bir triton ve gümüş Siren bulunmaktadır.²⁵⁵

3.1.6. VI numaralı thesauros (Kyrene?)

Libya'da bulunan Kyrene kenti tarafından yaptırılmıştır. Pausanias'ın yazdığına göre, Sybaris thesaurosunun yanındadır ve içinde Roma İmparatorlarının heykelleri bulunmaktaydı.²⁵⁶ Dyer, VI numaralı thesauros Sybarislilerin thesauros olarak belirlemiştir.²⁵⁷ (Görsel 29, 30, 31)

Naos ve pronaostan oluşur. Temelin altında çakıl taşı katmanı yoktur.²⁵⁸ Temel taşları deniz kabukludur. Enine kesitte, temel taşı beş katmanlıdır. Alttan dördüncü

²⁴⁸Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, Taf. 32.1.

²⁴⁹Dörpfeld, 1892a, **a.g.k.**, 46, 47; Dyer, 1906, **a.g.k.**, 69, 70; Dyer, 1905, **a.g.k.**, 299.

²⁵⁰Mallwitz, 1972, **a.g.k.**; Hermann, K., 1992, **a.g.k.**, 29 yapının genişliğini 13,90 m olarak yazmıştır. Fakat Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 17 arka duvarın konumunun tam olarak belirlenemediğini belirtmiştir.

²⁵¹Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 170; çatı kiremitleri için bkz. 170–173. A. Moustaka (1993). *Grossplastik aus Ton in Olympia*. Olympische Forschungen, 22, Berlin: W. de Gruyter, s. 76–81 u. 161, Taf. 66–75; 76a–g orta akroterde diz koşusu yapan iki Nike figür parçasını bu yapıya atfetmektedir. Moustaka, 1993, **a.g.k.**, 161 ise çatı kiremitlerini MÖ 530-500'e tarihlemektedir.

²⁵²Herrmann, K., 1992, **a.g.k.**, 29.

²⁵³Herrmann, H.V., 1972, **a.g.k.**, 100; tapınak biçiminin MÖ 6.yy.ın ortasından sonra standart olması için bkz. G. Gruben and M. Hirmer (1986). *Die Tempel der Griechen*. München: Hirmer, s. 63. C. Weickert (1929). *Typen der archaischen Architektur in Griechenland und Kleinasien*. Augsburg: B. Filser, s. 119 Anm. 1. Planından dolayı MÖ 6.yy.ın ilk yarısına tarihlemektedir.

²⁵⁴Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 179.

²⁵⁵Neer, 2001, **a.g.k.**, 275.

²⁵⁶Pausanias 6.19.10.

²⁵⁷Dyer, 1906, **a.g.k.**, 69; Dyer, 1905, **a.g.k.**, 300. K. Hermann, bu yapıyı Sybaris thesauros olarak adlandırmıştır bkz. Hermann, K., 1992, **a.g.k.**, 30. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 76, önce Byzantium thesauros olarak adlandırmıştır fakat daha sonra Sybaris thesauros olduğunu düşünmüştür.

²⁵⁸Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, Taf. 32.2. İlk beş thesaurosta bu katman vardır.

katmanda kırlangıç kuyruğu şeklinde kenetler vardır.²⁵⁹ Thesaurosun alınlığında Olympia'nın kireç taşı kullanılarak su kuşu, tavuk ve horoz işlenmiştir.²⁶⁰ Temel 6,35x9,50 m ölçülerindedir. Kırlangıç kuyruğu şeklindeki kenetler ve temel taşlarının tipinden dolayı MÖ 6.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlendirilmektedir.²⁶¹

3.1.7. VII numaralı thesauros (Kyrene?)

VII numaralı thesauros Kyrene olarak adlandırılmaktadır.²⁶² (Görsel 32, 33)

Günümüze ulaşan kalıntıları dağınık ve azdır. Temelin sadece kuzey tarafı korunagelmıştır. Korunagelmiş olan temel taşları ve kuzeydoğuda bulunan bazı döşeme taşları bir satır deniz kabuklu taştan yapılmıştır. Temeli, 30 cm derinliğindeki kum ve ince çakıllı çukurda durmaktadır. Yine de yetersiz kalmıştır ve yapının arkasının kenar taşlarında 16 cm eğim belirlenmiştir. Yapının uzunluğu belirlenememektedir. Arka duvarının genişliği 7,12 m'dir. Naos 5,60 m genişliğindedir.²⁶³ Kırlangıç kuyruğu şeklinde kenet kullanılmıştır. Üst yapıya dair kesin bir parça yapıya atfedilmemiştir.²⁶⁴ Yapı, MÖ 6.yy.ın ortasından hemen öncesine tarihlendirilmektedir.²⁶⁵

²⁵⁹Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 1. Cilt; Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 47; Mallwitz, 1961, **a.g.k.**, 52. kırlangıç kuyruğu şeklindeki kenetler için bkz. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 47; Taf. 32, 2.

²⁶⁰G. Treu (1897). *Die Bildwerke von Olympia in Stein und Thon*. Olympia Die Ergebnisse der von dem deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung, 3, Berlin: Asher, s. 23–24; Abb. 21; Taf. 4, 5–7.

²⁶¹Weickert, 1929, **a.g.k.**, 131, 132; Rups, 1986, **a.g.k.**, 37. Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 173, MÖ 6.yy.ın son on yıllarına tarihlemektedir.

²⁶²Heiden, 1995, **a.g.k.**, 161. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 47–48, önce Sybaris thesaurosuna olarak adlandırmıştır. Fakat daha sonra Kyrene olarak adlandırmaktadır, bkz. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 1. cilt, 76. Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 173, VII numaralı temelin Kyrene thesaurosuna ait olduğunu belirtmiştir.

²⁶³Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 47–48; Taf. 32, 3.

²⁶⁴Dörpfeld, 1892a, **a.g.k.**, 47, 48; Dyer, 1905, **a.g.k.**, 297. Dörpfeld, kireç taşından levhaya yazılmış QYRA harflerini bu yapıya yani Kyrene thesaurosuna ait olduğunu yazmıştır. Bkz. Dörpfeld, 1892a, **a.g.k.**, 48. Fakat Dittenberger and Purgold, 1896, **a.g.k.**, no. 246' da bunun Kyrene thesaurosunun içinde bulunan bir adağa ait olduğunu yazmışlardır.

²⁶⁵Dyer, V, VI ve VII numaralı temellerin aynı zamanda yapıldığını ve VII'nin en eskisi olduğunu yazmaktadır. Bkz. Dyer, 1905, **a.g.k.**, 299; Dyer, 1906, **a.g.k.**, 66–68.

3.1.8. Sunak (VIII)

Temelin kuzeydoğu köşesi, doğusunda bulunan IX numaralı Selinus thesaurosuna çok yakındır. Diğer thesauroslerden daha küçüktür ve derin temeli vardır.²⁶⁶ (Görsel 34, 35)

Temelin altı katmanı in situ olarak korunagelmıştır. Temelin en üstünde bulunan yapı taşı olarak deniz kabuklu kireç taşı, doğu tarafının alt kısmında ise alttan ilk iki katmanda yumuşak kireç taşı kullanılmıştır. Bu iki katman, yapının ilk yapım evresine aittir. İkinci yapım evresinde batı tarafına, üçüncü katman olarak ve temeli genişletmek amacıyla gözenekli taşlar eklenmiştir. Dördüncü katman da batı tarafına doğru yapılmıştır. Böylece yapı, batıya doğru ilerlemiştir. Altıncı katmandan sadece gözenekli bir taş korunagelmıştır. Beş ve altıncı katman, ikinci yapım evresinin 75 cm üzerine yükselmiştir. İkinci yapım evresi, temelin batıya doğru gittiği yapı katmanlarıdır. Bu iki yapım evresi tarihlendirilememiştir.²⁶⁷

Yapı 4,42 m genişliğindedir. Kuzey duvarının dış kısmında 5 mm kalınlığında sıva vardır. Bu yapı Gaia sunağıdır.²⁶⁸ MÖ 8-7.yy.a tarihlendirilmektedir.²⁶⁹

²⁶⁶Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 207. Ölçümün hangi noktadan yapıldığı belirtilmemiştir.

²⁶⁷Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 1. Cilt, 68; Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 128; Herrmann, H.V., 1972, **a.g.k.**, Taf. 30a (doğu taraf); Herrmann, K., 1992, **a.g.k.**, Taf. 9, 14; Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 68, Fig. 2. Dörpfeld'e göre bu temeller, bir ön mekanın kalıntılarıdır. Bkz. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 48. Curtius'a göre ise yapının kendi platformu vardı. Bkz., Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 1. Cilt, 30.

²⁶⁸Dörpfeld, 1892b, **a.g.k.**, 75, 76, 84; Dyer, 1905, **a.g.k.**, 295. Dörpfeld, Gaia veya Rhea sunağı olduğunu yazmıştır, bkz., Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 1. Cilt, 75-76; Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 67-69. Kyrene thesaurosuna olarak tanımlanması için bkz. Dörpfeld, 1892a, **a.g.k.**, 48; Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 1. Cilt, 30. Kyrene thesaurosunun içinde Pausanias'ın anlattığına göre (6.19.10) Roma imparatorlarının heykelleri bulunmaktaydı. Fakat bu temel heykeller için çok küçüktür.

²⁶⁹Kullanılan malzemeden dolayı MÖ 8-7.yy.a tarihlenmektedir bkz. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 68. İlk yapım aşamasında bu temele atfedilen çatı ve terrakotta parçaları MÖ 6.yy.ın üçüncü çeyreğinde yapılmıştır, bkz. Heiden, 1995, **a.g.k.**, 34-35. Aslan başlı çöten MÖ 5.yy.ın başına tarihlendirilmektedir, bkz. M. Mertens-Horn (1988). *Die Löwenkopf-Wasserspeier des griechischen Westens im 6. und 5. Jahrhundert v. Chr.: Im Vergleich mit den Löwen des griechischen Mutterlandes*. Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Römische Abteilung. Ergänzungsheft, 28, Mainz: P. von Zabern, s. 39. M. Oberberg-Mavrudis (2017). *Schatzhäuser von Olympia: Stand der Forschung*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 1996 Bochum: Ruhr-Universität, Fakultät für Geschichtswissenschaften. (<https://hss-opus.ub.ruhr-uni-bochum.de/opus4/frontdoor/index/index/docId/5479>) (Erişim tarihi: 03.04.2019).

3.1.9. Selinus thesaurosı (IX)

Selinuslular, kentleri MÖ 409'da Kartacalılar tarafından tahrip edilmeden önce,²⁷⁰ Zeus'a adadıkları bir thesauros inşa ettirmişlerdir. İçinde Dionysos'un heykeli bulunmaktaydı.²⁷¹

Doğusunda bulunan X numaralı Metapontum thesaurosı ile batısında bulunan VIII numaralı sunak arasındadır ve bu yapılara çok yakındır.²⁷²

Temelin güney yarısı neredeyse tamamen tahrip olmuştur.²⁷³ Selinus yakınlarındaki bir taş ile yapılmıştır.²⁷⁴ Temeli 6,71 m genişliğindedir. Uzunluğu yaklaşık 11,85 m'dir.²⁷⁵

Arka tarafta tabanın ortasında, Pausanias'ın anlattığı heykel için olduğu düşünülen, uzunlamasına yerleştirilmiş ve dar dikdörtgen levha ve taş blok birbirinin üzerinde bulunmaktadır.²⁷⁶ (Görsel 25, 36, 37)

Saçaklık üç katmandan oluşmaktadır ve her katman birbirinden boncuk silmesiyle ayrılmaktadır. En altta örgü şeridi vardır. Orta katmanında rozetlerle süslü çörtenler bulunmaktadır. En üstte ise lesbos kymationu vardır. Antefiksler 11 yapraklı palmet motifleriyle süslüdür.²⁷⁷ Kırilangıç kuyruğu şeklinde kenetler yapı bloklarında ve geisonda bulunmuştur.²⁷⁸

²⁷⁰Selinus, Megara Hyblaia kenti tarafından MÖ yaklaşık 630'da Sicilya'da kurulmuştur. MÖ 409'da ve MÖ 250'de Kartacalılar tarafından tahrip edilmiştir, bkz. Akarca, 1987, **a.g.k.**, 67, 184.

²⁷¹Pausanias 6.19.10. Heykelin yüzü, elleri ve ayakları fildişindendi. Dyer, 1905, **a.g.k.**, 295; Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 173; Herrmann, H.V., 1972, **a.g.k.**, 99. MÖ 490, terminus ante quem'dir.

²⁷²Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 207.

²⁷³Kuzey kısmı korunagelmiştir ve en alttan en üste iki kat taş tabakadan oluşmaktadır. Bunların üstünde ise üçüncü katman olarak iki sıra blok bulunmaktadır. İlk ve en alt katta üst üste iki plaka bulunmaktadır. Bunun üzerinde, ikinci katman olarak bir kat taş blok bulunmaktadır. Bunun üzerinde ise üçüncü katman olarak iki kat deniz kabuklu kireç taşı blokları bulunmaktadır, bkz. Mallwitz, 1961, **a.g.k.**, 30–31; Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, Taf. 128.

²⁷⁴Scott, 2010, **a.g.k.**, 165, 167.

²⁷⁵Dörpfeld, 1892a, **a.g.k.**, 49.

²⁷⁶Dyer, 1906, **a.g.k.**, 71.

²⁷⁷Heiden, 1995, **a.g.k.**, Taf. 69.1-2; Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. cilt, 194–195; Heiden, 1995, **a.g.k.**, 102–105; Heiden, 1990, **a.g.k.**, 45. Antefiksler için bkz. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, Taf. 118, 5a; Heiden, 1995, **a.g.k.**, 24 Taf. 69.3.

²⁷⁸Dörpfeld, 1892a, **a.g.k.**, 49; Dyer, 1906, **a.g.k.**, 71, 73; E. Gardiner (1925). *Olympia: Its history and remains*. Oxford, s. 230. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 49.

Bulunan sütun tamburu ve başlığı parçalarından, sütunun uzunluğu 3,57 m olarak ölçülmektedir. Sütun gövdesi 16 yivlidir.²⁷⁹ Yapı, MÖ 6.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir.²⁸⁰

3.1.10. Metapontum thesauros (X)

Bu thesauros, Selinus thesaurosunun (IX) doğusundadır.²⁸¹ Naos ve Pronaosa sahiptir. Temelin kuzey tarafında, diğer thesauroslerde olduğu gibi, çakıl taşı katmanı yoktur. Kuzeyden güneye doğru gidildikçe temel dolgusunun yüksekliği artmaya başlar. Doğu taraftaki çakıl taşı katmanına ek olarak iki kat gözenekli taş ve kumtaşı kullanılmıştır. Batı duvarının altında Olympia’da yerel olarak kullanılan kesme taşlar bulunmuştur.²⁸²

Yapının ölçüleri 9,47x13,95 m’dir. MÖ yaklaşık 580’de yapılmıştır.²⁸³ MÖ 6.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlendirilmektedir.²⁸⁴ (Görsel 38, 39)

Bu tesaurosta ve Byzantium thesaurosunda gümüş bir semender(siren), tahta triton, gümüş kyliks, altın oinochoe gibi eşyalar bulunmaktadır.²⁸⁵ İçlerinde altın ve gümüş bulunan kaplar festivalde elçilerin (theoroi) kullanması için tutulmaktadır.²⁸⁶ Endymion’un fildişinden heykeli de burada bulunmaktadır.²⁸⁷

²⁷⁹Herrmann, K., 1992, **a.g.k.**, 31; Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 44; Taf. 32, 5 links; 35,5.

²⁸⁰Dörpfeld, 1892a, **a.g.k.** Yapı, mimari olarak MÖ 6.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir. Bu tarihlerde Selinus kentinde tapınaklar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu da kentin refah içinde olduğunu göstermektedir. Dyer, MÖ 540-530’lara tarihlendirmektedir, Dyer, 1906, **a.g.k.**, 70–71. Thesaurosların bulunduğu terastaki yapıların göreceli olarak kronolojik düzenlenmesi açısından bu tarihleri vermiştir. K. Herrmann MÖ 6.yy.a tarihlemektedir, Sütun başlıklarının tarihlemesinde, K. Herrmann (1983). Zum Dekor dorischer Kapitelle. *Architectura. Zeitschrift für Geschichte der Baukunst*, 13, 1–12, s. 6.

²⁸¹Dyer, 1905, **a.g.k.**, 295; Pausanias 6.19.11. Yapı, yakında bulunan sima ve geison parçalarıyla belirlenmiştir, bkz. Heiden, 1995, **a.g.k.**, 78-82; H.K. Süsserott (1944). Ein Altsizilisches Dach. *Olympische Forschungen* 1, 128-136; ThesCRA IV, 122.

²⁸²Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 50; Taf. 32,6; Herrmann, H.V., 1972, **a.g.k.**, Taf. 30a. Dörpfeld, 1892a, **a.g.k.**, 50; Dyer, 1906, **a.g.k.**, 56, 57; Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 174.

²⁸³ThesCRA IV, 122. Heiden, 1995, **a.g.k.**, 82, bu temele atfedilen çatı kiremiti parçalarını MÖ 6.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlendirmektedir.

²⁸⁴Weickert, 1929, **a.g.k.**, 132.

²⁸⁵Neer, 2001, **a.g.k.**, 275.

²⁸⁶Pausanias 6.19.11; Scott, 2010, **a.g.k.**, 167, 168.

²⁸⁷Pausanias 6.19.11. Endymion için bkz. Erhat, 2011, **a.g.k.**, 100, 101; Kerényi, 1980, **a.g.k.**, 196, 197.

3.1.11. Megara thesauros (XI)

Thesauros, tamamıyla yıkılarak, taşları MS 3.yy.da yapılan kale duvarında kullanılmıştır. Bunlar, 1878'de de keşfedilmiştir. Kale duvarından stylobat blokları, sütun, arşitrav, metop ve triglif parçaları bulunmuştur.²⁸⁸

Thesauros, iki kat krepis üzerine yapılmıştır. Sarımsı beyaz renkli kireçtaşıdan yapılmıştır. Bu taş, Olympia'nın yerli taşıdır. Stylobat taşları, antenin altındakiler korunagelmıştır ve üzerlerinde anteler ve sütunlar arasında duran metal parmaklığı tutmak için yapılmış delikler bulunmuştur. Stylobatta bulunan delikler ise sütunların arasında iki kapısı olduğunu göstermektedir.²⁸⁹ (Görsel 40, 41, 42, 43, 44)

Kazılar sırasında stylobatta kötü korunagelmış halde sütunlar bulunmuştur. Sütunlar sadece ön tarafında 11 yivle süslenmiştir. Arka tarafı ise kaba bir şekilde dikey çizgiler halinde bırakılmıştır. Sütun yivlerinin yarısı tamamlanmıştır.²⁹⁰ Sütunların başlıkla birlikte toplam uzunluğu yaklaşık 3,50 m'dir.²⁹¹ Üst yapıda çift T şeklinde demir kenetler kullanılmıştır.²⁹² Yapının ölçüleri 6,20x13,20 m'dir.²⁹³

Pausanias, bu thesaurosun Korinthoslulara karşı kazandıkları savaşın ganimetleriyle yaptırılmış olduğundan ve alınlık heykellerinden söz etmiştir. Alınlıkta Gigantomakhia sahnesi işlenmiştir.²⁹⁴

Alınlığın uzunluğu 5,70 m'dir. Yüksekliği ise 0,75 m'dir. Alınlık figürlerinden ortadaki gigant iyi korunagelmıştır. Savaşta Zeus, Athena, Poseidon, Ares ve Herakles

²⁸⁸Oberberg-Mavrudis, 2017, **a.g.k.**

²⁸⁹Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 51; Büsing, 1970, **a.g.k.**, 66.

²⁹⁰Sütunlar için bkz. Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 176. Dyer, 1905, **a.g.k.**, 308; Arafat, 2009, **a.g.k.**, 584; Scott, 2010, **a.g.k.**, 165-167; W. Dörpfeld (1892ç). *Das schatzhaus von Megara*. Olympia: die Ergebnisse der von dem Deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung, II, Die Baudenkmäler, Berlin: Asher, s. 51; Gardiner, 1925, **a.g.k.**, 227. Çift T kenetler üst yapının her tarafında kullanılmıştır. Çoğu taşa kireç taşından yamalar yapılmıştır. Bu tamiratların ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Bkz. Dörpfeld, 1892ç, **a.g.k.**, 52.

²⁹¹K. Herrmann (1974). Die Giebelrekonstruktion des Schatzhauses von Megara. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung*, 89, 75-83, s. 76. Sütun başlığı 43 cm'dir bkz. H. Bankel (1993). *Der spätarchaische Tempel der Aphaia auf Aegina*. Denkmäler antiker Architektur, 19, Berlin; New York, NY: W. de Gruyter, Tab. 9.

²⁹²Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 52.

²⁹³Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 174. Weickert, 1929, **a.g.k.**, 132, 6,80x14,01 m olarak ölçmüştür.

²⁹⁴Pausanias 6.19.12-14.

yer almaktadır. Köşelerde ise deniz yılanı ve canavarlar yer almaktadır. Alınlık şu an Olympia Arkeoloji Müzesinde bulunmaktadır.²⁹⁵

Arşitrav çift sıradır. Deniz kabuklu kireç taşından yapılmıştır ve sıva ile kaplanmıştır.²⁹⁶ Orta arşitrav bloğunda, girişin üzerinde ΜΕΓΑΡΕ-ΩΝ Μεγαρέων yazmaktadır.²⁹⁷

Yedi triglif altı metop bulunmaktadır. Trigliflerin genişliği 40,2 cm'dir. Metopların genişliği 56,3 cm'dir. Bunlardan yola çıkılarak yapının genişliği ölçülmüştür.²⁹⁸ Çatı kiremitleri korinth tipindedir. Antefiks, palmet altında lotus çiçeği olarak süslenmiştir.²⁹⁹ MÖ yaklaşık 510-500'e tarihlendirilmektedir. Bu tarihlendirme genellikle kabul edilmektedir.³⁰⁰ Arşitravında çift T şeklinde kenetler bulunmaktadır. Bu tipteki kenetler MÖ 5.yy.dan önce nadiren kullanılmışlardır.³⁰¹

Megara, aynı dönemde Delphoi'de de bir thesauros yaptırmıştır. Bu thesaurosun alınlığında da gigantomakhia sahnesi vardır. Megaralıların Korintlilere karşı kazandıkları savaşın anısı için de bir yazıtlı kalkan vardır. Kent, Olympia ve Delphoi'de

²⁹⁵Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 67; ThesCRA IV, 121; Dörpfeld, 1892ç, **a.g.k.**, 52. Richter, heykelleri MÖ yaklaşık 520-510'a tarihlemekte, bkz. G.M.A. Richter (1970). *The sculpture and sculptors of the Greeks*. New Haven; London: Yale University Press, s. 6, 96, 97. Treu, 1897, **a.g.k.**, 5–15 Abb. 5–8 u. Taf. 2; 3; 4,1.2.

²⁹⁶Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, Taf. 38.

²⁹⁷Dörpfeld, 1892ç, **a.g.k.**, 51; Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 67; Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, Taf. 38. Dörpfeld'e göre. Hellenistik Dönemde yazılmıştır, bkz. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 53; Dyer, 1906, 58. H.V. Herrmann'a göre Roma Döneminde eklenmiştir, bkz. A. Mallwitz and H.V. Herrmann (1980). *Die Funde aus Olympia: Ergebnisse hundertjähriger Ausgrabungstätigkeit*. Athen: S. Kasas, s. 140. Stukkonun(sıvanın) üzerine ve Roma Döneminde yazılmıştır, bkz.; Dittenberger and Purgold, 1896, **a.g.k.**, no. 653.

²⁹⁸Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 174.

²⁹⁹ThesCRA IV, 121; Heiden, 1995, **a.g.k.**, 23-25; Heiden, 1995, **a.g.k.**, Taf. 7.1, 2 u. 4; Abb. 31.1; J. Heiden (1987). *Korinthische Dachziegel: Zur Entwicklung der korinthischen Dächer*. Frankfurt/Main; New York: P. Lang, s. 84.

³⁰⁰ThesCRA IV, 121; W. Martini (1990). *Die archaische Plastik der Griechen*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, s. 237. Çatı terrekottalarından dolayı tarihleme için bkz. Heiden, 1995, **a.g.k.**, 25; Heiden, 1987, **a.g.k.**, 83. Mallwitz ise MÖ 6.yy.ın son çeyreğine tarihlendirmektedir bkz. Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 176. Herrmann, H.V., 1972, **a.g.k.**, 100 MÖ geç 6.yy.a; Weickert, 1929, **a.g.k.**, 132, ise MÖ 6.yyın sonuna tarihlendirmektedir.

³⁰¹Weickert, 1929, **a.g.k.**, 132, 133. Tarihlendirmesi, MÖ yaklaşık 570'de olan ve kaybedilen Salamis savaşından sonraya tarihlendirilmesi güçtür. Megara, bu savaştan sonra toparlanamamıştır. Bkz. Gardiner, 1925, **a.g.k.**, 229. Sütunların ekhinosları Zeus tapınağıyla benzetilmektedir. Çift T şeklindeki kenetler arşitravda bulunmuştur ve MÖ 5.yy.dan önce nadiren kullanılmıştır. Bkz. Weickert, 1929, **a.g.k.**, 132, 133. Maşa ve demir kama ile kaldırmak için taşlarda oyuklar bulunmaktadır. Bunlar da MÖ geç 6.yy-erken 5.yy.larda yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. bkz. Gardiner, 1925, **a.g.k.**, 228; Dörpfeld, MÖ 6.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirmektedir bkz. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 53 u. 207; Dörpfeld, 1892ç, **a.g.k.**, 53. Yapını mimari unsurları Tapınağın güneybatısında bulunan Bizans duvarının yapımında kullanılmıştır, bkz. Dörpfeld, 1892ç, **a.g.k.**, 51.

yaptırdıkları zengin adaklardan anlaşıldığı üzere, MÖ 6.yy.ın ikinci yarısında ve özellikle sonlarına doğru, refah bir dönemdedir.³⁰²

3.1.12. Gela thesauros (XII)

Terasta en doğuda bulunan thesaurosudur. Stadion'un batısındadır. Pausanias'ın Olympia thesaurosları ile ilgili yazdığı bölümde, Gelalıların thesauros ve içindeki heykellerin Gela' ἀνάθημα olduğunu yazmaktadır.³⁰³

Gelalılar, Kartacalılara karşı Himera Savaşı'nı (MÖ 480) kazanmalarının ardından, MÖ 500-479'da Olympia'da thesauros adanmışlardır.³⁰⁴ XII numaralı thesaurosun yapı parçaları, Megara thesaurosunda (XI) olduğu gibi kale duvarında bulunmuştur. Yapı parçaları, tamamıyla Sicilya'dan getirilmiştir.³⁰⁵ (Görsel 25, 45, 46, 47, 48)

Temelinde gözenekli taş ve bazen kireç taşı kullanılmıştır.³⁰⁶ Güney taraf kötü korunagelmıştır.³⁰⁷ Antelerin arasında iki sütunu bulunmaktadır.³⁰⁸ Naosun dış ölçüleri yaklaşık 10,98x13,18 m'dir.³⁰⁹

MÖ yaklaşık 491'de dor tipinde bir giriş avlusu eklenmiştir. Bu, MÖ yaklaşık 500'de Pantares adlı atletin yarış kazanmasını kutlamak için yapılmıştır.³¹⁰ Giriş avlusunun temelinden sadece küçük taşlar ve kuzeybatı köşesinde bazı taş bloklar korunagelmıştır. Bu taş bloklar temele ait değildir.³¹¹ Avlu prostyle planlıdır ve önde altı sütuna, kenarlarda ise iki buçuk sütuna sahiptir. Bu kısmın parçaları kale duvarında bulunmuştur. Malzemesi, thesaurosun diğer yapı taşlarıyla aynı değildir. Sütunlar beş

³⁰²Scott, 2010, **a.g.k.**, 70; Korinthos'u yenmeleri: Pausanias 6.19.12-14. Kalkan günümüze ulaşmamıştır.

³⁰³Pausanias 6.19.15; Dyer, 1905, **a.g.k.**, 308.

³⁰⁴Scott, 2010, **a.g.k.**, 191; thesauros terasının batı tarafında bulunanların çoğu bu yıllarda yapılmış olabilir: Dyer, 1905, **a.g.k.**, 300.

³⁰⁵A. Petronötēs (1968). *Bauritzlinien und andere Aufschnürungen am Unterbau griechischer Bauwerke in der Archaik und Klassik; Eine Studie zur Baukunst und -technik der Hellenen*. München, s. 131–132.

³⁰⁶Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, Taf. 39; Herrmann, H.V., 1972, **a.g.k.**, Taf. 31a.

³⁰⁷Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 44.

³⁰⁸Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 27.

³⁰⁹Mallwitz and Herrmann, 1980, **a.g.k.**, 146.

³¹⁰Scott, 2010, **a.g.k.**, 165, 167; Gruben and Hirmer, 1986, **a.g.k.**, 62; Herrmann, K., 1992, **a.g.k.**, 32; Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 56.

³¹¹Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 215.

tamburdan oluşmaktadır.³¹² Yapının arkasında, istinat duvarından önce yapılmış küçük bir iç duvar vardır.³¹³ Gelalılar, thesauros yapımında, İtalyan tipinde çatısı için kendi yerel kırmızımsı kilini kullanmıştır.³¹⁴

Yapının tarihlendirmesi hakkında tartışmalar vardır. Dörpfeld, pişmiş toprak kaplamalar açısından MÖ 6.yy.ın ilk yarısına tarihlememektedir.³¹⁵ Dyer, pişmiş toprakların MÖ erken 6.yy.a ait olduğunu ama yapının formu dolayısıyla MÖ geç 7.yy.a tarihlendirmektedir.³¹⁶

³¹²Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 217; Herrmann, K., 1976, **a.g.k.**, Abb. 20.

³¹³Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 56.

³¹⁴Çatı için ayrıca bkz. Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 53–56; Mallwitz, 1972, **a.g.k.**, 146–147; Heiden, 1995, **a.g.k.**, 96–102 (çatı 41).

³¹⁵W. Dörpfeld (1892d). *Das schatzhaus von Gela*. Olympia: die Ergebnisse der von dem Deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung, II, Die Baudenkmäler, Berlin: Asher, s. 56; Dörpfeld, 1935, **a.g.k.**, 2. Cilt, 56; 207; Weickert, 1929, **a.g.k.**, 91.

³¹⁶Dyer, 1905, **a.g.k.**, 296.

4. DELPHOI/PHOKİS

Delphoi, Phokis bölgesinde MÖ 9.yy.da Parnassos dağının güney tarafında kurulmuştur. Korinthos körfezine ulaşım vardır ve buradan Peloponnesos yarımadasına yol açılmaktadır.³¹⁷ (Görsel 49, 50, 51)

Apollon ve Athena Pronaia Kutsal Alanlarında, Myken Dönemine (MÖ 1600-1100) ait mezarlar ve yapı kalıntıları bulunmuştur. Bu dönemde Gaia'ya tapınım vardı. MÖ 9 ve 8.yy.larda Apollon için kutsal alan kurulmuştur.³¹⁸ Merkezi temenos ise hep Apollon kültüne ait olmuştur.³¹⁹ Apollon, Delos'da doğmuş ve sonra Delphoi'ye gelmiştir.³²⁰

Apollon'un kutsal alanı olan Delphoi, tüm Yunan kentlerini kapsayan (panhellenik) bir alandır çünkü diğer bölgelerle olan bağları dini açıdan kopmamıştır.³²¹ Yeni kolonilerin kurulmasında kurucular ilk önce buraya gelip kâhine danışmışlardır. Kolonilerin adaklarında ve Batı Akdeniz gibi uzak yerlere yeni koloniler kurulurken, anavatan olan Yunanistan ile kültürel ve dini bağlarını kaybetmemek için Delphoi, sembolik bir merkez olmuştur. Sembolik olmasının nedeni ise bu yeni kurulan kolonilerin yönetim işlerine karışmıyor oluşudur.³²²

Delphoi, coğrafyası bakımından yapıların zor inşa edildiği bir yer olduğundan, anıtsal adakların yapımında, adayanın yeri seçmesine izin verilmiştir.³²³ Bu adaklara thesauros lar da dahildir.³²⁴

³¹⁷M. Maass (1997). *Das antike Delphi: Orakel, schätze und monumente*. Stuttgart: Theiss.

³¹⁸Konsola, 1985, **a.g.k.**, 7.

³¹⁹Burkert, 1985, **a.g.k.**, 144. Merkezi temenosun hemen yakınındaki alanda Gaia kültü daha eskiye dayanır. Apollon, Zeus ile Leto'nun oğludur. Ok ve yay taşımaya, İlyada'da salgın hastalığı işaret eder, bkz. Homeros, *İlyada*, 1.1-52.

³²⁰Kerényi, 1980, **a.g.k.**, 133. Apollon hem veba hem de şifa tanrısıdır. Zeus ve Mnemosyne'nin kızları Musalardır. Fakat onların liderleri Apollon'dur, bkz. Burkert, 1985, **a.g.k.**, 146, 147. Artemis'e ait bir kült alanı yoktur. Kadınlar Athena Pronaia tapınağında temsil edilirler: bkz. s. 219, 220.

³²¹Neer, 2007, **a.g.k.**, 225-233.

³²²J. McInerney (2011). Delphi and Phokis: a network theory approach. *Pallas*, 87, Delphes, sa cité, sa région, ses relations internationales, 95-106, s. 101; Kortanoğlu, 2018, **a.g.k.**, 30, 31.

³²³MÖ 8.yy.ın son çeyreğinde, adaklarda artış görülmektedir. Kutsal alana çok çeşitli ve değerli adaklar sunulmuştur, bkz. McInerney, 2011, **a.g.k.**, 96, 98, 102. Kutsal alanda yer olmayışından dolayı adaklar bazen gömülmüşlerdir. Roma Döneminde koleksiyoncular tarafından da alınmışlardır. Fakat Plinius'un döneminde yine de çok sayıda heykel bulunmaktaydı bkz. Burkert, 1985, **a.g.k.**, 94; Plinius, *Naturalis Historia*, 34.36.

³²⁴Arafat, 2009, **a.g.k.**, 581.

Yapılar teraslara inşa edilmiştir. Adak sunanlara despot tedbirler uygulanamamıştır. Yapılar, birbiri ardına sıralanmıştır. Bu yüzden bazen birbirlerinin önüne gelerek görünürlükleri engellenmiştir. Alan, bu zorluklardan dolayı fazla genişlememiştir.³²⁵

MÖ erken 6.yy.da Apollon Kutsal Alanının ilk peribolosu, yani kutsal alanı çevreleyen duvarları inşa edilmiştir. Böylece kutsal alan, etrafındaki yerleşim yerinden ayrılmaya başlamıştır. MÖ 6.yy ortalarına kadar, adakların çeşitliliği artmış ve kâhine danışmak sık hale gelmiştir.³²⁶

Yunanlar tarafından dünyanın merkezi olduğu kabul edilmiştir. Bunu simgeleyen omphalos buradadır.³²⁷ Parnassos dağının güneybatısında kıyı ovasına ve Phokis vadisine yüksekte bakmaktadır. Burada libasyon da yapılmaktaydı.³²⁸

Gymnasium'un kuzeyinde Kastalia kaynağı bulunmaktadır.³²⁹ Buradan kutsal alana su çıkartılır. Geç Hellenistik veya Erken Roma Dönemlerinde kaynağa çeşme yapılmıştır.³³⁰ Kassotis kaynağı ise Apollon Kutsal Alanına akmaktadır.³³¹

Delphoi, antik çağda ünlü bir kehanet merkezidir. Kehanetler, topraktaki bir çatlaktan çıkan buharların insanı hipnotize etmesiyle geleceği gördüklerini sanmalarından dolayı başlamıştır. İlk kehanet Gaia'ya, kızı Themis'e ve Poseidon'a adanmıştır.³³²

Apollon, Delphoi'ye yılda bir kere ilkbaharda geldiğinde kehanet için sorularla karşılık verirdi. Fakat kutsal alanın ünü çok yayılınca yıl boyunca kehanetler devam etmiştir.³³³ Pythia rahipleri kadındır. Hayatlarını kahinliğe adanmışlardır. Kastalia kaynağında yıkandıktan ve ön hazırlık olarak bir keçinin kurban edilmesinden sonra

³²⁵Scott, 2010, **a.g.k.**, 35, 38; Amphiktyonia: Komşuların birliği. Farklı kent devletleri ve toplulukların dini bir merkez etrafında gruplanmasından oluşmaktadır, bkz. Karatağ, 2011, **a.g.k.**, 32, 33. Keramik ve ölü gömme buluntularından, Delphoi'nin bölgesel olarak güneye doğru yöneldiği görülmüştür, bkz. McInerney, 2011, **a.g.k.**, 98.

³²⁶Scott, 2010, **a.g.k.**, 46.

³²⁷Konsola, 1985, **a.g.k.**, 24; Kortanoğlu, 2018, **a.g.k.**, 32.

³²⁸Burkert, 1985, **a.g.k.**, 72.

³²⁹Pausanias 10.8.8-10; J.F. Bommelaer and D. Laroche (1991). *Guide de Delphes: le site*. Paris: E. de Boccard, s. 81-85; Maass, 1997, **a.g.k.**, 57-64.

³³⁰Konsola, 1985, **a.g.k.**, 12.

³³¹Burkert, 1985, **a.g.k.**, 86.

³³²Konsola, 1985, **a.g.k.**, 5. Poseidon'a ait bir sunak bulunmaktadır, bkz. Burkert, 1985, **a.g.k.**, 221.

³³³Maass, 1997, **a.g.k.**, 76 vd.

tapınağa girer. Burası arpa unu ve defne yapraklarıyla tütsülenmiştir. Daha sonra adytone iner. Omphalos buradadır. Yerde kuyu şeklinde açılmış kısımda üç ayaklı kazan bulunmaktadır. Kapağı kapalı olan bu kazanın üzerine kâhin oturur ve elinde defne dalı ve etrafı dumanla çevrili halde transa girer. Kâhinin söyledikleri daha sonra altı ayaklı dize biçimine çevrilir.³³⁴ Kâhin kadın kendini Apollon'un eşi, kardeşi ve kızı olarak addeder.³³⁵ Pers savaşlarında Yunanların kazanacağını bilememesi ve teslim olmayı tavsiye etmesi, rahiplerin söylemlerini yeniden yorumlama çabalarına rağmen Delphoi'nin ününü zedelemiştir.³³⁶ Kâhinin taraflı olduğu düşünülmüştür.³³⁷ Pers ordularının bir kısmı Delphoi'ye geldiklerinde Parnassos dağından düşen kayalar onları korkutup kaçırmıştır. İki gözcü Phylakes ve Autonoos kenti düşmanın talan etmesinden böylece korumuşlardır.³³⁸

MÖ 373-357'de, kutsal alanın yeniden yapılanması sırasında kâhine danışmak bir süreliğine durdurulmuştur. Delphoi'de dini adakların yerleştirildiği yerler ile kehanet merkezi zamanla birbirinden ayrılmış, politik konular kâhine danışılmamıştır³³⁹.

Apollon, Delphoi kehanet merkezinin bekçisi olan Python yılanını öldürmüştür. Bunun üzerine kefareti için Delphoi'den ayrılmıştır.³⁴⁰ Öldürmenin ve büyük felaketleri atlatmanın yolu olarak kefaret ödemenin gerektiğini telkin etmiştir. Böylece kendi kehanet merkezini kurmuştur.³⁴¹ İlk önce sekiz yılda bir, daha sonra MÖ 582'den başlayarak her dört yılda bir kent devletlerinden gelen atletler burada Pythia Oyunları oynamıştır. Bu oyunlarda kazananlara defne yapraklarından yapılmış stephanos verilmektedir.³⁴²

³³⁴Maass, 1997, **a.g.k.**, 1-19.

³³⁵Pausanias 10.12.2.

³³⁶Burkert, 1985, **a.g.k.**, 115, 116.

³³⁷Scott, 2010, **a.g.k.**, 236, 237.

³³⁸Herodotos, 8.37; Burkert, 1985, **a.g.k.**, 207.

³³⁹Ksenophon, *Hellenica*, 7.1.27.

³⁴⁰Pausanias 2.7.7; 2.30.3.

³⁴¹M. Chappell (2006). Delphi and the Homeric Hymn to Apollo. *The Classical Quarterly*, New Series, 56 (2), 331-348.

³⁴²Burkert, 1985, **a.g.k.**, 106. Theoxenia, Delphoi'de büyük bir festivaldir. Yunanistan'ın çeşitli kentlerinden temsilciler gelmektedir. Tüm tanrılar çağrılır fakat başta Apollon gelmektedir. Leto'ya en büyük soğanı adayan kişiye Tanrılara ait kutsal masadan bir porsiyon yemek verilirdi, bkz. s. 107.

Burada oyunlar, Olimpiyat oyunlardan bir yıl önce, ağustos sonu eylül başında düzenlenmekteydi. Olimpiyat oyunlardan sonra Antik Yunan dünyasında ikinci en önemli oyunlardır. Delphoi, oyunlarda diğer kentlerden ayrılmaktadır çünkü mousikos agon denilen müzik yarışmalarını da düzenlemektedir.³⁴³ Oyunlar, MS 393'de I. Theodosius'un emriyle sona ermiştir.³⁴⁴

Delphoi'de yönetim, birbirine ve kutsal alana bir dizi sorumlulukla bağlı kent devletlerinin oluşturduğu grup (amphiktyonia meclisi) ile kutsal alan rahipliğinin elindedir.³⁴⁵ İlk Kutsal Savaşın sonra MÖ yaklaşık 590'da Delphoi'de kurulan amphiktyonia ile kalıcılık ve süreklilik, dışarıdan politik müdahalelerin engellenmesiyle başarılmıştır. Bu meclis yılda iki defa toplanırdı. Pythia oyunlarını yönetmek, thesaurosarı denetlemek gibi sorumlulukları bulunmaktaydı.³⁴⁶

Argolis'de bulunan Orneae halkı, Sikyonlularla olan savaşlarında zorlanırken, savaşı kazanırlarsa Delphoi'de Apollon onuruna her gün tören alayı düzenleyeceklerine söz vermişlerdir. Savaşı kazanmışlardır fakat her gün bu tür bir adak sunmak pahalıdır. Bu yüzden bu alayı temsilen bronz figürler adanmışlardır.³⁴⁷ Naksos adası, MÖ yaklaşık 570'lerde sfenks adanmıştır ve bu adak, şenliklerin düzenlendiği düşünülen boş alan (aire) ile Gaia kült alanının arasına yerleştirilmiştir. Bu, bir Ege adası tarafından yapılmış ilk anıtsal adaktır.³⁴⁸

Kentlerden yapılan adaklardan başka, Delphoililer de bir adakta bulunmuşlardır. Bu adak, büyük sunağın yakınına koyulan bronz bir kurttur. Bir adam, tanrının hazinesini çalmıştır ve Parnassos Dağında altınla birlikte saklanmıştır. Uyurken bir kurt gelip onu öldürmüştür ve her gün şehre gelip ulumuştur. İnsanlar bunun tanrının bir işi olduğunu düşünüp takip ettiklerinde kutsal altını bulmuşlardır ve bronzdan yapılmış bir kurt heykelini tanrıya adanmışlardır.³⁴⁹

³⁴³R.G.A. Weir (2004). *Roman Delphi and its Pythian Games*. Oxford: Archaeopress.

³⁴⁴Vikatou, 2006, **a.g.k.**, 164.

³⁴⁵Pausanias 10.8.1-5.

³⁴⁶Burkert, 1985, **a.g.k.**, 257; Maass, 1997, **a.g.k.**, 42.

³⁴⁷Arafat, 2009, **a.g.k.**, 581; Pausanias 10.18.5.

³⁴⁸Scott, 2010, **a.g.k.**, 46, 47. Bommelaer and Laroche, 1991, **a.g.k.**, 144. Gaia, kutsal alanın ilk tanrıçası ve kahinidir, bkz. s. 17, 48, 228.

³⁴⁹Arafat, 2009, **a.g.k.**, 588; Pausanias 10.14.7.

Delphoi, Arkaik Dönemde iki büyük felakete maruz kalmıştır. İlki, MÖ 600-590'da gerçekleşen İlk Kutsal Savaş'tır.³⁵⁰ İkincisi ise MÖ 548'de Apollon Tapınağı'nın yanması. Bu iki olaydan sonra yapılar tekrar tekrar onarılmıştır.³⁵¹

Apollon Tapınağında hestia (sunak) içerisinde hiç sönmeyen ateş yanmaktaydı. Plataia Savaşından (MÖ 479) sonra Yunan kentleri, kendi ateşlerini söndürüp Delphoi'den yeni ateş almışlardır. Atinalılar Delphoi'ye defalarca heyet gönderip Atina'ya üç ayaklı kazanda ateş getirtmişlerdir.³⁵²

MÖ 6.yy.ın ortalarında yapılmış olan ilk Apollon Tapınağı, MÖ yaklaşık 548'de çıkan büyük bir yangında harap olmuştur.³⁵³ MÖ yaklaşık 514-506'da yeni yapılacak Apollon Tapınağı³⁵⁴ için güneye doğru genişletilen tapınak terasının yapımında, MÖ 6.yy.ın ilk yarısında yapılan en azından 11 bina yıkılmıştır. Güneydoğu köşede ise yeni bir giriş yolu eklenmiştir. Yangından önce tam olarak kaç adet thesauros olduğu bilinmemektedir. MÖ 520'lerde ise beş adetten daha fazla değildir.³⁵⁵ Alanın genişletilmesi sırasında yıkılan yapılarla, adakların nereye yapılacağını ve kaldırılacağını kararının kutsal alan yetkililerince verildiğinin göstergesidir. Yıkılan thesaurosları yaptıran kent devletleri genellikle Batı Yunan kolonilerine aittir. Sikyon tholos ve monopterosu ise yıkılmıştır fakat yerine, genişletilen alanda thesauros yaptırılmıştır.³⁵⁶

MÖ 548'deki yangından sonra, yeni Apollon Tapınağı'nın yapımı MÖ 514'de başlamış, MÖ 506'da tamamlanmıştır.³⁵⁷ Dor düzeninde peristyl planda yapılmıştır.³⁵⁸ (Görsel 52)

³⁵⁰Maass, 1997, **a.g.k.**, 42 vd.

³⁵¹P. de La Coste-Messelière (1969). Topographie delphique. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 93 (2), 730-758, s. 730-731. Yalnızca aire'de hiçbir adak veya yapı bulundurulmamıştır bkz. s. 734.

³⁵²Burkert, 1985, **a.g.k.**, 61, 84.

³⁵³Bommelaer and Laroche, 1991, **a.g.k.**, 183, 184.

³⁵⁴Bommelaer and Laroche, 1991, **a.g.k.**, 181-183.

³⁵⁵Neer, 2001, **a.g.k.**, 289, 290.

³⁵⁶M.C. Scott (2007). Putting architectural sculpture into its archaeological context: The case of the Siphnian treasury at Delphi. *BABESCH Stichting Bulletin Antieke Beschaving*, 82-2007 (2), 321-331, s. 323-324.

³⁵⁷Herodotos 5.62-63.

³⁵⁸P. de La Coste-Messelière (1946). Les Alcéméonides à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 70, 271-287; de La Coste-Messelière, 1969, **a.g.k.**, 744.

Hippias tarafından sürgüne gönderilen Alkmaionid ailesi, Delphoi’de yerleşmiştir ve Apollon tapınağının yeniden inşası için bağışta bulunmuştur.³⁵⁹ Tapınak yapımında kireç taşı kullanılacaktır fakat aile, tapınağın doğu tarafını pahalı Paros mermeriyle yaptırmışlardır. Hippias güçten düşünce Alkmaionid’ler Atina’ya geri dönmüştür.³⁶⁰

Apollon Tapınağının batı alınlığında gigantomakhia sahnesi betimlenmiştir. Doğu alınlıkta ise Apollon’un Delphoi’ye varışı betimlenmiştir. Merkezde dört atlı arabasıyla Apollon, Leto ve Artemis durmaktadır.³⁶¹ Köşelerde ise aslanlar, geyik ve öküz avlamaktadır. Atinalı heykeltıraş Antenor, iki alınlıktaki heykelleri yapmıştır.³⁶²

Yangından sonra Tapınak, kutsal alanın merkezinde eskisinden daha görkemli yapılmıştır. Kutsal alanın Peribolos duvarları doğu, batı ve güney tarafları eşit şekilde genişleyecek biçimde, yaklaşık 13,25 m kadar, tekrar inşa edilmiştir. Daha önce tarım ve yerleşim için kullanılan teraslar toprak ile doldurulmuşlardır. Peribolosun inşaatı başladığında yapılan doldurma işlemleri ise kutsal alanın yolları ve anıtların inşaatı için yapılan son düzenlemelerdir. Doğu ve batı peribolos duvarları güney ve kuzeyde terası destekler. Doğu ve batı tarafta farklı teras katlarından kutsal alana giriş sağlanmıştır.³⁶³

Athena Pronaia Kutsal Alanı MÖ 548’deki yangından etkilenmemiş olsa da MÖ 500’lerde Athena Tapınağı tekrar yapılmıştır ve kutsal alanı genişletilmiştir. Eski Athena Tapınağı’nın bir kısmı, yeni tapınağın temellerinde kullanılmıştır. Bu genişletme işlemleri için Amphiktyonia, Delphoi kent devleti ve tekrar yapıma katkıda bulunmak isteyen diğer kişi veya topluluklarca finansal katkı sağlanmıştır.³⁶⁴ Son yapılan Athena Tapınağının 6x12 sütunu vardır. Dor düzenindedir. Ölçüleri 27,45x13,25 m’dir. Tapınağın doğusunda Athena’ya adanmış sunaklar bulunmaktadır.³⁶⁵ (Görsel 53, 54)

³⁵⁹Herodotos 2.180-181; 5.62.

³⁶⁰Neer, 2004, **a.g.k.**, 68.

³⁶¹Burkert, 1985, **a.g.k.**, 219.

³⁶²Konsola, 1985, **a.g.k.**, 29, 30.

³⁶³de La Coste-Messelière, 1969, **a.g.k.**; Scott, 2010, **a.g.k.**, 56-60; Laroche and Nenna, 1993, **a.g.k.**, 228; dolgu işlemleri için bkz. E. Hansen (1960). Les abords du Trésor de Siphnos à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 84 (2), 387-433, s. 430-31.

³⁶⁴Herodotos 2.180; Scott, 2010, **a.g.k.**, 56, 66.

³⁶⁵Konsola, 1985, **a.g.k.**, 9.

Athena Tapınağı'nın sunağı, kutsal alanın sıkışıklığından dolayı Tapınağa dikey şekilde yerleştirilmiştir. Farklı tanrılara adanmış ufak sunakların bir araya getirilmesiyle yapılmıştır. Alanın genişletilmesiyle, boyutları öncekinin üç katına çıkmıştır. Bu genişletme ve yeniden yapım işlemleri, Apollon Tapınağı'nın bitmesine yakın başlamıştır, çünkü yeniden yapım için ne kadar birikiminin kaldığı görülebilmektedir. Athena tapınağının alınlıkları, Apollon tapınağından etkilenmiştir ve burada gigantomakhia sahnesi kullanılmıştır.³⁶⁶

Massalia thesaurosunun yanına tholos yapılmıştır. MÖ yaklaşık 420'de yapımına başlanmış, MÖ 4.yy'ın ilk çeyreğinde (MÖ 380-375) tamamlanmıştır. Phokaia'lı Theodoros'un yaptığı düşünülmektedir. Mermerden yapılmıştır. 3 basamak üzerindedir. Stylobatı 13,50 m çapındadır. Dor düzenindedir. 20 sütunu vardır. Heykellerle süslenmiş 40 adet metoptan korunagelmiş bazılarında amazonlar ve kentaurlar savaşları betimlenmiştir. İç kısmına, duvara bitişik 10 yarım korinth sütunu yapılmıştır.³⁶⁷

MÖ 5.yy.da stadion, Apollon Kutsal Alanının batısına ve yukarısına yapılmıştır.³⁶⁸ MS 2.yy.da ise Atinalı Herodus Attikus'un bağışı ile son haline ulaşmıştır. Yerel kireçtaşındandır. Girişi doğu taraftadır ve üç apsislidir. Pisti 177,55 m uzunluğunda ve 25,50 m genişliğindedir. Kuzey kısmında 12 adet oturma sırası bulunmaktadır. Yarım daire biçimli uçlarda ve güney tarafta ise 6 adet oturma sırası vardır. 7 bin kişilik kapasiteye sahiptir.³⁶⁹ Pythia oyunları MÖ 5.yy.dan itibaren burada oynanmıştır.³⁷⁰ (Görsel 55)

MÖ 479'da Perslere karşı yapılan Plataia Savaşının kazanılmasından sonra Plataia Tripodu adanmıştır. Bronzdan yapılmış üç yılan birbirine dolanmakta ve kafalarının üstünde altından kazan bulunmaktadır. Kaidesinde, Sparta kralı Pausanias'ın Pers ordusunu yendiği yazılıdır. Üçüncü kutsal savaşta altın kazan Phokaialılar tarafından eritilmiştir. Bronz yılanlar ise şimdiki yeri olan İstanbul'da, sadece birbirine sarılı yılan gövdesi kalmış halde burmalı sütun adıyla Sultanahmet meydanında hipodroma koyulmuştur.³⁷¹ (Görsel 56)

³⁶⁶Scott, 2010, **a.g.k.**, 66, 67; sunak için bkz. Bommelaer and Laroche, 1991, **a.g.k.**, 55, 56.

³⁶⁷Konsola, 1985, **a.g.k.**, 10, 31; ThesCRA IV, 126.

³⁶⁸Scott, 2010, **a.g.k.**, 218-223, 227.

³⁶⁹Maass, 1997, **a.g.k.**, 84-86.

³⁷⁰Konsola, 1985, **a.g.k.**, 23.

³⁷¹Konsola, 1985, **a.g.k.**, 18; Maass, 1997, **a.g.k.**, 44, 45.

Knidosluların MÖ yaklaşık 460'da yaptırdığı leskhe³⁷², tiyatronun doğusundadır. İnce uzun koridorun bir tarafı boyunca dikdörtgen pencereleri bulunmaktadır³⁷³ ve kuzey peribolos duvarına dayalıdır. İçeride bulunan resimler Polygnotos'un eseridir. Troia'nın düşüşü ve Odysseus'un Hades'e inişi betimlenmiştir.³⁷⁴

Gymnasium Arkaik Dönemde yapılmıştır ve MÖ 4.yy.da son haline ulaşmıştır. Pythia oyunlarında yarışacak atletler burada hazırlanırdı. Roma Dönemine dek kullanılmıştır. İstinat duvarıyla ayrılmış iki teras seviyesi bulunmaktadır. Alt terasta kare perisitilli avlunun iki tarafında stoa ve odalardan oluşan palaestra bulunmaktadır. Palaestranın batısında 10 m çapında, üç basamakla girilen havuz bulunmaktadır. Avlunun kuzey istinat duvarından Kastalia kaynağından su gelmektedir.³⁷⁵ MS 2.yy.da bunun yakınlarına thermae (sıcak banyo) yapılmıştır. Üst terasta, açık alanın sonunda, xyston bulunmaktadır. Kötü hava koşullarında atletler burada çalışırdı.³⁷⁶ (Görsel 57)

Delphoi'deki yapılarda en çok kullanılan taş, Korinthos ve Sikyon'daki taş ocaklarından gelmektedir. Apollon Tapınağı'nda ve çoğu thesaurosun temellerinde farklı niteliklerde gözenekli taş kullanılmıştır. MÖ 6.yy, en çok kullanıldığı dönemdir. Yerel gözenekli taş olarak kolay parçalanıran sarımsı renkte olanı sadece temellerde kullanılmıştır. Kullanılan bir diğer yerel taş ise Marmaria'nın (Athena Pronaia Kutsal Alanı) aşağısında işletilen travertendir. Buradan çıkartılan taşlar, MÖ 4.yy ortalarından itibaren diğer gözenekli taş çeşitlerinin yerini almıştır. Alkmaeonid'lerin, bir kısmını finanse ederek yapımında katkıda bulunduğu Apollon Tapınağı'nda gözenekli taş ve mermer kullanılmıştır. Böylece mermer kullanımına geçiş de görülmektedir.³⁷⁷

MÖ 373'de deprem olmuştur ve Apollon Kutsal Alanı hasar görmüştür. Buna rağmen bu tarihten sonra da adaklar sunulmaya devam etmiştir. Peribolos duvarının bazı kısımları yeniden inşa edilmiştir. Depremden sonra yeni yapılan Apollon Tapınağı, biraz daha kuzeye doğru taşınmıştır. MÖ 330'da yapımı tamamlanmıştır, dor düzeninde

³⁷²Λέσχη: Resmi olmayan toplantıların yapıldığı yer, bkz. Karatağ, 2011, **a.g.k.**, 250; de La Coste-Messelière, 1969, **a.g.k.**, 748; yapım tarihi: Laroche and Nenna, 1993, **a.g.k.**, 236.

³⁷³Neer, 2001, **a.g.k.**, 276.

³⁷⁴Scott, 2010, **a.g.k.**, 94; Konsola, 1985, **a.g.k.**, 23; Pausanias 10.25-31; R.A. Tomlinson (1980). Two notes on possible Hestiatoria. *The Annual of the British School at Athens*, 75, 221-228, s. 224 vd. Dyer, bu yapının da bir thesauros olduğunu yazmıştır bkz. Dyer, 1905, **a.g.k.**, 314-319.

³⁷⁵Maass, 1997, **a.g.k.**, 63, 64.

³⁷⁶Konsola, 1985, **a.g.k.**, 11, 12.

³⁷⁷Laroche and Nenna, 1993, **a.g.k.**, 231, 234, 245.

6x15 sütuna sahiptir.³⁷⁸ Doğu girişinde rampa yapılmıştır. Tapınağın kuzey teras duvarı yeniden yapılmıştır ve kutsal alanın bu bölümü düzenlenmiştir.³⁷⁹ Tapınak terasının kuzeybatı yarısında Alkmaeonid'lerin adadığı tapınağın taşlarından yeni bir duvar yapılmıştır. Alanın batısında merdivenler yapılmıştır ve buradan tiyatro terasına ulaşılmaktadır. Athena Pronaia Kutsal Alanında bulunan Athena Tapınağı'nı güçlendirmek amacıyla dış sütunları arasına duvarlar örülmüştür.³⁸⁰

MÖ 4.yy.da adakların bazılarının yerleri değiştirilmiştir ve yeni adaklar adanmıştır. Yeni adaklar çoğunlukla kutsal alanın kuzey, güneydoğu ve batı köşelerinde yapılmıştır. Batı kısmın tamamı büyük adak yapılarıyla kaplı olduğu için burası, MÖ 6.yy.dan beri neredeyse aynı kalmıştır. MÖ 5.yy.da adaklar, kehanete teşekkür için veya askeri bir zaferi anmak için yapılmıştır. MÖ 4.yy.da ise adaklar yine kehanetle alakalıdır. Aynı zamanda belirli olaylar ve kişileri anmak için yapılmıştır.³⁸¹

Athena Pronaia Kutsal Alanında yeni Athena Tapınağı'nın yapımı MÖ 360'da başlamıştır. Yerel kireç taşından yapılan tapınak, kutsal alanın batı tarafındadır. İki nefli yapının ve MÖ 5.yy'da yapılmış dairesel bothros (bozulmuş kutsal malzemenin atıldığı çöp çukuru) üzerine inşa edilmiştir. Dor düzenindedir. Ön cephesinde altı sütun bulunmaktadır. Diğer cephelerinde sütun yoktur. Sade yapılan tapınağın kabartmaları yoktur. Tapınağa yer açmak için, kuzeydeki teras tekrar yapılmıştır.³⁸²

MÖ 360'da Thebai kentine, Delphoililer dışında herkesten önce kâhine danışma ayrıcalığı (promanteia) verilmiştir. Bu konuya Phokis, Sparta ve Atina memnun olmamıştır. MÖ 357'de Phokis, o dönemde Thebai'nin ağırlıkta olduğu Amphiktyonia tarafından kutsal topraklarda ekin yetiştirdiği için dine saygısızlık yapmasıyla suçlanmıştır. Bunun üzerine Phokis, MÖ 356'da kutsal alanı işgal etmiştir ve Amphiktyonia üyesi kentlere elçiler göndererek kutsal alan üzerindeki hakkını tanımalarını istemiştir. Atina ve Sparta dışındaki kentler bunu kabul etmeyince kutsal alan üzerinde kurulan güç dengesi yüzünden Üçüncü Kutsal Savaş çıkmıştır.³⁸³ Bu savaş, tapınağın yapılmasını geciktirmiştir. Phokis, savaşın getirdiği parasızlığı

³⁷⁸Konsola, 1985, **a.g.k.**, 19, 20.

³⁷⁹Bommelaer and Laroche, 1991, **a.g.k.**, 177-181.

³⁸⁰Scott, 2010, **a.g.k.**, 114, 118, 119, 123, 129; Maass, 1997, **a.g.k.** Peribolos, yüzyıllar boyunca birkaç onarım geçirmiştir, bkz. Hansen, 1960, **a.g.k.**, 432.

³⁸¹Scott, 2010, **a.g.k.**, 142-145.

³⁸²Scott, 2010, **a.g.k.**, 129, 130; Konsola, 1985, **a.g.k.**, 10.

³⁸³Maass, 1997, **a.g.k.**, 46.

karşılama için kutsal alanda bulunan adakları eritmiştir Yunan kentleri birbirleri arasında savaşırken Makedon kralı II. Philip zamanla güçlenerek Thessalia'yı hakimiyeti altına almıştır. Amphiktyonia, Philip'i yardıma çağırmıştır. Philip, MÖ 346'da Phokis'i ve paralı askerlerini kutsal alandan çıkartmıştır. Böylece kurul tarafından iki aylık hak tanınarak ödüllendirilmiştir. Ayrıca savaş sırasında yapılmış olan Phokis'in adakları kutsal alandan çıkarılmıştır. Kentte harap ettikleri adaklar kadar da ceza kesilmiştir.³⁸⁴

II. Philip, MÖ 339'da dördüncü kutsal savaş başladığında, Amphiktyonia kurulunun başına geçmesi için çağırılmıştır. MÖ 338'de Khaironeia'da yapılan savaş kazanmıştır.³⁸⁵ Onun için amphiktyonia, Yunanistan'ın merkezine girebilmek için bir atlama taşıydı. Philip, kurul üzerindeki etkisini kullanıp Yunan Birliği kurmuştur. Bu birlikte Delphoi, Olympia, Isthmia ve Nemea kutsal alanları bulunmaktadır. Merkezi Olympia'dır. Burada kurban adamak ve yarışlara katılmak Yunan olarak kabul edildiği anlamına gelmekteydi.³⁸⁶

Olympia'da yaptırdığı tholos ile ailesi ve kendisi için tanrısal bir imaj yaratmıştır. Böylece bu alanlar ilk defa birleşmiş ve politik bir birlik oluşturulmuştur. Savaşta II. Philip'i destekleyen Thessalia, güçlenmiştir. Yöneticilerinden biri ve kurulda kâtip olan (hieromnemon) Daochus, kutsal alanın kuzeydoğu köşesine ve Thessalia'ya ailesinin heykellerini diktirmiştir. Atina, MÖ 330'da Pythia oyunlarını kazanması şerefine yeni adaklar sunmuştur.³⁸⁷

Tiyatro, temenosun kuzeybatı kenarında MÖ 3.yy.da yerel kireç taşından yapılmıştır. Orkestrası 18,5 m çapındadır. 35 oturma sırası ile 5 bin kişiliktir.³⁸⁸ Apollon Kutsal Alanının kuzeydoğusunda MÖ 220'de Pergamon kralı I. Attalos stoası adanmıştır. Roma Döneminde su deposuna dönüştürülmüştür.³⁸⁹ Roma Döneminde kare şeklinde agora yapılmıştır. Kutsal alanın girişi, agoranın doğusunda kalmaktadır. Buraya girildikten sonra batısında kutsal yol başlamaktadır.³⁹⁰

³⁸⁴Scott, 2010, **a.g.k.**, 124-126; Makedon Philip'in çağırılması: Pausanias 3.10.3, 10.2.2.

³⁸⁵Maass, 1997, **a.g.k.**, 46, 47.

³⁸⁶Burkert, 1985, **a.g.k.**, 257.

³⁸⁷Scott, 2010, **a.g.k.**, 133, 135.

³⁸⁸Konsola, 1985, **a.g.k.**, 22, 23; Maass, 1997, **a.g.k.**, 86-88.

³⁸⁹Konsola, 1985, **a.g.k.**, 19.

³⁹⁰Konsola, 1985, **a.g.k.**, 14.

Delphoi MÖ 168’de Roma tarafından fethedilmiştir.³⁹¹ MS 2.yy.da Pausanias Delphoi’yi ziyaret etmiştir. 1892’de Fransız arkeolog T. Homolle tarafından ilk sistematik kazılara başlanmıştır.³⁹²

4.1. Delphoi’de Bulunan Thesauros lar

Delphoi’de Apollon ve Athena Pronaia kutsal alanlarında çoğunlukla MÖ 6.yy.ın ikinci yarısında thesauros lar yapılmıştır.³⁹³ Pausanias, burada sadece sekiz thesauros olduğundan bahsetmiştir. Fakat 23 thesauros un temelleri bulunmaktadır. Bunların bazılarının hangi kentlere ait oldukları saptanamamıştır.³⁹⁴

Delphoi’de çoğu thesauros un kalın duvarları vardır ve merdivensiz yüksek bir podyum üzerinde durmaktadır. Bu kısıtlı ulaşılabilirliği ve penceresiz oluşu, thesauros ları daha güvenli kılmaktadır.³⁹⁵ Burada thesauros ların boyutları kendine özgüdür. Genellikle yaklaşık 6-6,50 m ile 8,50 m boyutlarındadır. Taşları birbirine bağlamak için ise kurşundan kırlangıç kuyruğu şeklinde kenetler kullanılmıştır.³⁹⁶

MÖ 548’de olan yangından sonra çoğu yapı terasın genişletilmesiyle, bazıları da etrafın düzenlenmesi sırasında yıkılmıştır. Bazı yapıların temelleri, toprak setin altında kalmıştır. Bu yüzden bu tarihten önce kaç adet thesauros olduğu bilinmemektedir.³⁹⁷

Yunanistan’dan uzakta bulunan kent devletlerinin bu kutsal alana adakta bulunması, Yunan dünyasıyla iyi ilişkileri yeniden canlandırmak ve devam ettirmek istediklerindendir.³⁹⁸

³⁹¹Maass, 1997, **a.g.k.**, 50 vd.

³⁹²Konsola, 1985, **a.g.k.**, 8.

³⁹³Laroche and Nenna, 1993, **a.g.k.**, 231.

³⁹⁴W.B. Dinsmoor (1912). Studies of the Delphian Treasures. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 36, 439-493, s. 439, 440.

³⁹⁵Neer, 2001, **a.g.k.**, 276, 277.

³⁹⁶W.B. Dinsmoor (1913). Studies of the Delphian treasures. II: The four Ionic treasures. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 37, 5-83, Massalia, Knidos ve Siphnos thesauros larının boyutları için bkz. s. 6; kenetler için bkz. s. 8, 9, 82.

³⁹⁷Hansen, 1960, **a.g.k.**, 423; kutsal alan doğu, batı ve güneye doğru yaklaşık 13,25 m kadar genişletilmiştir, bkz. s. 430.

³⁹⁸Scott, 2010, **a.g.k.**, 68, 69.

Kentler yapacakları adakların konulacağı yer için rekabet etmişlerdir. Güneydoğu girişten tapınağa kadar olan kutsal yolda yer almak için verilen yarış, Delphoi'nin Yunan dünyasındaki yerinin kapsamını ve önemini göstermektedir. Doğudaki girişten Apollon'un kutsal alanına girildikten sonra kutsal yol üzerinde Siphnos ve Sikyon thesaurosuları bulunmaktadır. Atinalılar ise thesauros, kutsal yolun dirsek yaptığı noktada yaptırmıştır.³⁹⁹

Atina thesauros, demokrasinin kuruluşunu ve Marathon savaşını kazanmalarını anmak için yapılmıştır. Thebai ve Syrakusa thesaurosuları, askeri zaferlerin ardından yapılmıştır. Siphnos'da bulunan altın madenleri thesauros yaptırılmasında etkili olmuştur.⁴⁰⁰ Madencilik gelirlerinin onda bir vergilerini burada saklamışlardır.⁴⁰¹

Plutarkhos'un⁴⁰² anlattığına göre Akanthos thesaurosunda Brasidas'ın mermerden heykelleri vardır. Akanthos ve Brasidas thesauroslarında Kyros'un, Lysander'a (Sparta komutanı ve devlet adamı), zaferine karşı ödül olarak verdiği altın ve fildişinden yapılmış iki arşın uzunluğunda üst üste üç sıra kürekleri bulunan kadirga, Lysander'in heykeli ile genel olarak yoksul olduğu kabul edilmesine rağmen, büyük bir miktar parası buradadır.⁴⁰³

Klazomenai⁴⁰⁴, Syrakusa ve Potidaia⁴⁰⁵ thesaurosuları da adanmıştır. Thesauros olarak tanımlanmış bazı yapılar parçalar halinde olduğu için bir temele kesin olarak atıf yapılmamıştır ve daha fazla ayrıntı bulunamamıştır.⁴⁰⁶

MÖ 4.yy.da, Üçüncü Kutsal Savaş sonrasında Kyrene kenti, kutsal alanın doğusunda bir thesauros adamıştır. Yeni yapılmış peribolos duvarının üzerine yapılarak görünürlüğü arttırılmıştır. Delphoi'de yeni yapılan Apollon Tapınağı için bağışta

³⁹⁹McInerney, 2011, **a.g.k.**, 95; G. Gruben (2001). *Griechische tempel und heiligtümer*. München: Hirmer.

⁴⁰⁰Arafat, 2009, **a.g.k.**, 582, 584.

⁴⁰¹Pausanias 10.11.12; Herodotos 3.57.

⁴⁰²Plutarkhos, Delphoi'de rahiptir bkz. Arafat, 2009, **a.g.k.**, 581. Delphoi'de bulunan Akanthos thesaurosunun şu yazıtı taşıdığından bahsetmektedir: Βρασίδης καὶ Ἀκάνθοι ἀπ' Ἀθηναίων. Bkz. Dyer, 1905, **a.g.k.**, 308.

⁴⁰³Arafat, 2009, **a.g.k.**, 583-84; Lysander'in adakları için bkz: Scott, 2010, **a.g.k.**, 107.

⁴⁰⁴Herodotos 1. 51.

⁴⁰⁵Pausanias 10.11.5; Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 459-460.

⁴⁰⁶Scott, 2010, **a.g.k.**, 68, 69.

bulunmuşlardır ve MÖ 330-325'te yaşanan kıtlıkta tahıl yardımı yapmışlardır. Kyrene kentine kâhine danışmada öncelik tanınmıştır.⁴⁰⁷

Apollon Kutsal Alanında bulunan ve kesin olarak bir kente atfedilmeyen thesauroslerden IX numaralı olan günümüze çok az korunagelmıştır. Kapalı pronaosa sahiptir ve MÖ 5.yy.ın sonlarına doğru yıkılmıştır. Taşları, Asklepieion'un teras duvarlarında ve Atina thesaurosunun kuzey duvarında kullanılmıştır. Ölçüleri 4,50x5,75 m'dir.⁴⁰⁸

Thesauros olduğu kesin olmayan X numaralı temelin üzerine Roma Döneminde Asklepieion inşa edilmiştir. MÖ yaklaşık 500'lere tarihlendirilmektedir. 3,75x4,90 m ölçülerindedir. Pronaos ve antesi bulunmamaktadır ve duvara bağlı yarım sütunlar bulunmaktadır. Sarı gözenekli taş kullanılmıştır. Bu taş Etruria'da bulunanlara benzemektedir.⁴⁰⁹

XII numaralı thesauros araştırmacılar tarafından birçok kente atfedilmiştir.⁴¹⁰ Temel MÖ 6.yy.ın sonuna tarihlendirilmektedir. Duvarların tabanında yivli torus ile dışbükey boncuk dizisi yapının dört cephesinde ve bölme duvarında bulunmaktadır.⁴¹¹

XV numaralı thesauros MÖ 6.yy.ın başlarına tarihlendirilmektedir. Yıkılmış ve üzeri kapatılmıştır.⁴¹² XVI numaralı thesauros, polygonal istinat duvarının oluşturduğu

⁴⁰⁷Scott, 2010, **a.g.k.**, 127, 129; Bommelaer and Laroche, 1991, **a.g.k.**, 155.

⁴⁰⁸P. de La Coste-Messelière (1936). *Au Musée de Delphes: recherches sur quelques monuments archaïques et leur décor sculpté*. Paris: E. de Boccard, s. 471, Atina thesaurosunun öncülü olduğunu düşünmektedir.

⁴⁰⁹Weickert, 1929, **a.g.k.**, 130, bu özelliklerinden dolayı Agyllan thesaurosunu olarak değerlendirmiştir. P. de La Coste-Messelière ise bir thesauros yapıysa Spinata thesaurosuna olabileceğini yazmıştır, bkz. de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 477; P. de La Coste-Messelière (1942). *Chapiteaux doriques de Delphes. Bulletin de Correspondance Hellénique*, 66-67, 22-67, s. 32.

⁴¹⁰Dinsmoor Knidos thesaurosunu yazmıştır bkz. Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 458-459. Fakat Knidos thesaurosunun korunagelmış parçaları bu temellere uymamaktadır. Yangından sonraya tarihlendirilen temelin Klazomenai thesaurosuna olduğu da önerilmiştir fakat bunun MÖ 548'deki yangından önce yapılmış olduğu kesin değildir, bkz. Rups, 1986, **a.g.k.**, 139.

⁴¹¹Tarihlendirilmesi için bkz. de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 476. Naosunun derinliği genişliğinden azdır ve temeli pronaosa doğru devam etmez. Naos, temel seviyesinde 4,75 m genişliğinde, 3,90 m derinliğindedir. Bu özelliklerinden dolayı Yunan mimarisinden olmayan bir yapıdır ve torus kalıptan dolayı de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 476-479 Agylla/Caere thesaurosunu olarak değerlendirmektedir. Bu yapıya ait olduğu belirlenmiş parçalar ve torus kalıbı ionik olarak adlandırılmış ve bu thesauros tanımlanamayan veya kimliği belirlenemeyen aiolik thesauros olarak anılmaktadır, bkz. Rups, 1986, **a.g.k.**, 140.

⁴¹²Batısında merdiven izleri olduğu için burada girişi olduğu düşünülmektedir. Kuzeyi, yamacın eğimine denk geldiğinden güney cephesinde temel yüksektir. Gözenekli taştan yapılmış olup 5,75x8,55 m ölçülerindedir. Güneydoğu köşesi ve batı duvarı korunagelmemiştir. Bkz. de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 479-481.

niş içine yapılmıştır. MÖ 548'den önceki haliyle Temenos duvarının dışında kalmaktadır. MÖ 4.yy. ortalarında yıkılmıştır. Günümüze az korunagelmıştır.⁴¹³

XVII numaralı thesauros kesin olarak bir kente atfedilememektedir.⁴¹⁴ MÖ 6.yy.ın üçüncü çeyreğine tarihlendirilmektedir. MÖ 373'de gerçekleşen depremle yıkılmıştır. Yalnızca kuzeydoğu köşesi, doğu duvarı ve batı antesi in situ olarak korunagelmıştır. Temeli gözenekli taştandır.⁴¹⁵ XVIII ve XIX numaralı thesauros lar tiyatronun güneydoğu köşesinde bulunmaktadır. XVIII numaralı thesauros MÖ erken 5.yy.a tarihlendirilmektedir. Temeli gözenekli taştan yapılmıştır. 5,38x7,72 m ölçülerindedir. Ara duvar veya sütunlarına ait iz bulunamamıştır.⁴¹⁶ XIX numaralı thesauros, XVIII'in batısında bulunmaktadır. MÖ 5.yy.ın ortalarına tarihlendirilmektedir. MÖ 3.yy.da taşların yamaçtan devrilmesiyle hasar almış ve 80 cm güneye doğru çekilmiştir. Kalan kuzey temelini üzerine ise duvar yapılmıştır. Temelin güney kısmı korunagelmemiştir. Kuzey temelini gözenekli taşları korunagelmıştır.⁴¹⁷

XX, XXI, XXX numaralı thesauros lar eski temenos duvarının doğusunda sıralanmıştır. Bunlar, MÖ 548'deki yangından sonra girilen yeniden yapım aşamasında yıkılmıştır ve günümüze çok az korunagelmıştır. XX numaralı olan temel gözenekli taştan yapılmıştır. Temelin korunagelen kısmından ölçüleri güneyde 8 m, batıda 6,51 m'dir. XXI numaralı olan yaklaşık olarak 5x8,15 m ölçülerindedir. XXII numaralı thesauros un yalnızca tapınak terasının duvarından çıkıntı yapan köşesi korunagelmıştır. XXIII numaralı yapı yangın sonucunda yıkılmıştır. Kuzey temeli in situ olarak korunagelmıştır. 10,68x7,60 m ölçülerindedir. Gözenekli taştan yapılmıştır.⁴¹⁸

⁴¹³Niş ile thesauros arasında 2,50 m mesafe vardır. Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 475-477; Dinsmoor, 1913, **a.g.k.**, 12-13, 20-22, 70, fig.4. Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 475-477, Klazomenai thesauros u olduğunu düşünmektedir çünkü Herodotos, Kroisos'un adaklarının yangından sonra Korinth thesauros unda (XXIV) ve Klazomenai thesauros unda saklandığını yazmıştır. Bu thesauros lar birbirine yakın olmalıdır. Weickert, 1929, **a.g.k.**, 135; Rups, 1986, **a.g.k.**, 144-146.

⁴¹⁴Rups, 1986, **a.g.k.**, 146-147. Brasidas ve Akanthosluların thesauros u olarak atfedilmesi için bkz. de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 245.

⁴¹⁵Yapının uzunluğu 8,39 m, genişliği ise yaklaşık olarak 4,50 m ölçülerindedir, de La Coste-Messelière, 1946, **a.g.k.**; de La Coste-Messelière, 1942, **a.g.k.**, 24.

⁴¹⁶de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 484, bunların thesauros değil, Dionysos ile alakalı kült yapıları olduğunu yazmıştır. Fakat bu bölgede Dionysos adına yazıt bulunamamıştır. Bu yüzden bu thesauros lar bir tanımlanmamışlardır, bkz. Rups, 1986, **a.g.k.**, 148-149. de La Coste-Messelière, 1942, **a.g.k.**, 22-67.

⁴¹⁷Yapının genişliği 5,83 m'dir. Planı bilinmemektedir. Rups, 1986, **a.g.k.**, 150-151.

⁴¹⁸Rups, 1986, **a.g.k.**, 151-153. XXVII, XXIX numaralı Gaia kültü ile ilişkili olan apsidal yapı ile bağlantılıdır. XXVIII, Kassotis kaynağına yakınlığından dolayı bununla ilişkilidir. XXXI numaralı thesauros da bir kente atfedilmemiştir. XXXII Poseidon tapınağı olarak tanımlanmaktadır, bkz. Rups, 1986, **a.g.k.**, 161-162.

Athena Pronaia Kutsal Alanında bulunan iki thesauros paros mermeriyle yapılmıştır. MÖ 325’de steller ile çevrilmiştir. Massalia thesaurosunu ion düzeninde MÖ 530’da yapılmıştır. Bu, Delphoi’den alınan kehanetle Akdeniz’de kurulan kolonilerin ne denli geniş sınırlara ulaştığının göstergesidir. Bu thesauroslerden doğuda olanı dor düzeninde MÖ 490-460’da yapılmıştır. Naosunun güneybatı köşesinde yarı gömülü halde bir pithos bulunmuştur. Bu dönemde thesaurosların işlevi değişip dini bir adak olmaktan çıkıp sivil veya kişisel olarak polis düzenlemeleriyle ilişkili bir hale gelmiştir.⁴¹⁹

Delphoi rahiplerinin anlattığı mütevazî hayatın övgüyle söz edilmesinden ve bunun dışında davrananlara uyarıda bulunmasından dolayı thesaurosların kabartmalarında betimlenen sahneler buna uygun olarak oluşturulmuştur. Bu görüşler Apollon Tapınağı’nın girişinde “kendini bil” ve “aşırılığa kaçma” sözleriyle açıkça sunulmuştur.⁴²⁰ İnsan ve tanrıların dünyası arasındaki çizgiyi aşanların cezalandırılacağı, Delphoi rahiplerinin, kehanetleri destansı mısralara çevirmesiyle insanlara anlatılmıştır. Homeros’da ve arkaik çağın diğer şairlerinde, iyi ve kötü davranışın açıklanması, bu kehanetin mitolojide örneklendirilmesiyle anlatılmıştır. Thesauroslerde bu mitolojik hikayeler betimlendiğinde, yapılan sahneler, kâhinin öğretilerinin anlatılması olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda Arkaik Dönemde kehanetler ve thesaurosların kabartmalarında betimlenen sahneler politik amaçlarla da yapılmıştır.⁴²¹

4.1.1. Apollon Kutsal Alanı’nda bulunanlar

4.1.1.1. Korinthos thesauros (XXIV)

Apollon kutsal alanında yapılmıştır. Tapınak terasının hemen altında bulunan daire şeklindeki açık alanın (aire) doğusunda bulunmaktadır ve yüzü güneye, kutsal alanın doğu girişinden gelen patıkaya çevrilidir. Bu açıklıktan tapınağa giden yolu

⁴¹⁹Scott, 2010, **a.g.k.**, 131; Maass, 1997, **a.g.k.**; Konsola, 1985, **a.g.k.**, 10.

⁴²⁰Konsola, 1985, **a.g.k.**, 20; Burkert, 1985, **a.g.k.**, 148.

⁴²¹L.V. Watrous (1982). The sculptural program of the Siphnian treasury at Delphi. *American Journal of Archaeology*, 86 (2), 159-172, s. 160.

çerçevelemektedir. MÖ 7.yy.ın ikinci yarısında yapılmış, bilinen ilk yapısal adaktır. Temelleri gözenekli taştan yapılmıştır.⁴²²

Korinthos'un kutsal alanda MÖ 8.yy.dan itibaren adak ve ticari varlığıyla bağlantılıdır. Korinthos tiranı Kypselos (MÖ yaklaşık 657-625'de tirandır), kendinden önce gelen elitlerin yaptığı gibi Delphoi'de sosyal durumunu arttırmak amacıyla yaptırmıştır. Böylece Kypselos'un gücünü vurgulamaktadır. Thesaurosun doğusunda yer seviyesi azalmaktadır. Apollon Tapınağı'nın yanmasından sonra burası, diğer adakların saklandığı bir yer olmuştur.⁴²³

Sikyon'lu Myron ve Korinthos'lu Kypselos, thesaurosların erken kurucularının arasındadır. Korinthoslular tarafından resmi olarak kabul edilmesine kadar Delphoi'deki Korinthos thesauros değil, Kypselos thesaurosudur. Korinthos'un, MÖ yaklaşık 540'da tiranlık düştüğünde resmi çağırısı üzerine Delphoililer bunu değiştirmiş ve böylece son olarak demosun thesauros haline gelmiştir.⁴²⁴ Plutarkhos, thesaurosda bulunan adak yazıtının tirandan sonra değiştirildiğini yazmıştır.⁴²⁵

Yazıt parçaları bulunmuştur. KOPIN[]NΠIOΛ[ve ΔE[yazmaktadır.⁴²⁶ Temelin kuzeybatı ve güneybatı köşeleri korunagelmıştır. Güneybatı tarafı, yamacın eğik oluşundan dolayı, kuzeybatısından iki metre daha derindedir. Temel yaklaşık 6,50x13 m ölçülerindedir. Giriş güneydedir.⁴²⁷

Herodotos Delphoi'de Gyges tarafından adanmış olan ve Korinthosluların thesaurosunda saklanan altı adet altından kâseden (κρητηρες) söz etmektedir⁴²⁸. Bu kâseler 30 talent (Yunanca talanton. Ağırlık ölçüsü. Bir attika talenti 25,8 kg'a eşittir.) ağırlığındadır. Fakat Herodotos bunların MÖ 7.yy ortalarında yaşamış olan Korinthos tiranı Kypselos'un thesaurosunda olduğundan bahsetmektedir. Burada, MÖ 6.yy.ın

⁴²²Laroche and Nenna, 1993, **a.g.k.**, 231; Konsola, 1985, **a.g.k.**, 18.

⁴²³Scott, 2010, **a.g.k.**, 41-44, 49; de La Coste-Messelière, 1969, **a.g.k.**, 734; Laroché and Nenna, 1993, **a.g.k.**, 228.

⁴²⁴Dyer, 1905, **a.g.k.**, 310; Scott, 2010, **a.g.k.**, 44; Plutarkhos, *Moralia*, V.293-295 (400D-F); Maass, 1997, **a.g.k.**, 153.

⁴²⁵Plutarkhos, *Moralia*, V.293 (400D).

⁴²⁶G. Daux and A. Salač (1932). *Inscriptions depuis le Trésor des Athéniens jusqu'aux bases de Gélion*. Ecole française d'Athènes, Fouilles de Delphes III, Épigraphie; fasc. 3, 1, Paris: E. de Boccard, s.127-129.

⁴²⁷E. Bourguet (1912). Monuments et inscriptions de Delphes VIII: Le Trésor de Corinthe. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 36, 642-660, s. 650-651, 654-657.

⁴²⁸Herodotos 1.14.

ortasında veya ikinci yarısında, Kıbrıs Salamisli Euelthon tarafından adanmış dört adet buhurdanlık⁴²⁹ da bulunmaktadır.⁴³⁰

Herodotos, Lydia kralı Kroisos'un yolladığı altın külçelerin Apollon tapınağının naosunda saklanmış olduğundan söz etmektedir. MÖ 548'de tapınak yandığında bu külçelerin üzerinde duran altın aslanın bir kısmı erimiştir ve Korinthosluların thesaurosuna konulmuştur.⁴³¹ Aslanın ağırlığı yangından önce on talent iken eridiği için altı buçuk talent olmuştur. Fakat altın külçeler buraya koyulmamıştır.⁴³² Midas'ın eskiden yargılama yaptığı sandalyesi de burada tutulmaktadır⁴³³. Son kutsal savaşta yağmalanmıştır fakat Plutarkhos'un bahsettiğine göre, bronz bir palmiye ağacının kaidesinde metalden dövülmüş kurbağalar ve su yılanları vardır.⁴³⁴

4.1.1.2. Atina thesauros (XI)

İlk yapılan Atinalıların thesauros, kutsal alanın doğu girişinden Apollon Tapınağına giden kutsal yolun dirsek yaptığı köşededir. Yaklaşık MÖ 600-580 civarında yapılmıştır.⁴³⁵ Bunun üzerine MÖ 5.yy başlarında yenisi yapılmıştır.⁴³⁶ Panhellenik bir kutsal alanda Atinalılar tarafından adanmış ilk yapıdır.⁴³⁷ (Görsel 58, 59, 60)

Yapının önünde bulunan üçgen şeklindeki teras, kutsal yol ile bağlanmamaktadır. Terasa ulaşmak için merdiven bulunmamaktadır. Stylobatın altında 5 ve 6 cm çıkıntı

⁴²⁹Herodotos 4.162; 1.51.

⁴³⁰Dyer, 1905, **a.g.k.**, 312; Arafat, 2009, **a.g.k.**, 583.

⁴³¹Herodotos 1.50, 51. Bazı değerli objeler aynı zamanda Klazomenai thesaurosuna da konulmuştur, bkz. Hansen, 1960, **a.g.k.**, 423; Neer, 2001, **a.g.k.**, 276, 277; P. Kaplan (2006). Dedications to Greek sanctuaries by foreign kings in the eighth through sixth centuries BCE. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 55 (2), 129-152.

⁴³²Dyer, 1905, **a.g.k.**, 313; Arafat, 2009, **a.g.k.**, 583.

⁴³³Herodotos 1.14.

⁴³⁴Plutarkhos, *Moralia*, V.289 (399E-F), IX.149 (724B); Arafat, 2009, **a.g.k.**, 583.

⁴³⁵MÖ geç 6.yy.da yapılmıştır: ThesCRA IV, 122.

⁴³⁶Scott, 2010, **a.g.k.**, 49, 78; de La Coste-Messelière, 1969, **a.g.k.**, 747.

⁴³⁷R. Von den Hoff (2009). Herakles, Theseus and the Athenian Treasury at Delphi. R. Von den Hoff and P. Schultz (Ed.), *Structure, Image, Ornament: Architectural Sculpture in the Greek World* içinde (s. 96-104). Oxford; Oakville: Oxbow Books.

yapan basamaklar, merdiven olmak için yetersizdir ve dekoratif amaçlı yapılmışlardır. Girişe ulaşmak için ise 90 cm yüksekliğinde basamak yapılmıştır.⁴³⁸

Thesaurosun temeli kireçtaşıdan yapılmıştır ve araziye uygun olması için güneyde altı, kuzeyde dört kat blok bulunmaktadır.⁴³⁹ Bu thesauros, iki dor sütundan oluşan templum in antis planındadır. Naosu kısadır. Yüksek ve merdivensiz bir podyum üzerindedir. Üç basamak krepis, ön tarafta sadece dekoratif amaçla koyulmuştur. Yapının ön cephesi kutsal yola bakmaktadır. Girişin önünde, doğuda, üçgen şeklinde terası bulunmaktadır. Üç istinat duvarı yamacı desteklemektedir. Thesauros 6,77x9,84 m ölçülerindedir. Üst yapının Paros mermerinden yapılmış olan duvarları kırlangıç kuyruğu kenetlerle, dikey olarak da dübellerle tutturulmuştur. Anteler ve sütunlar arasında parmaklık olduğunu belirten delikler bulunmuştur. Naosun iki kapısı vardır. Kapı eşiği yüksektir.⁴⁴⁰

Thesaurosun üst yapısı tamamıyla Paros mermerindendir. Delphoi'de tamamıyla mermerden yapılmış ikinci thesaurosudur. İlki ise ondan önce yapılmış olan Siphnos thesaurosudur.⁴⁴¹

Neer'e göre, tamamıyla Paros mermerini kullanmaları gösteriş amacı taşımaktadır. Çünkü Paros adasından mermerin getirilmesi ve yapımı, özellikle mermerinin kaliteli oluşundan dolayı pahalıdır. Delphoi'de yapılan thesauroslerde kentler kendi coğraflarından getirdikleri yerel taşlarını kullanmıştır fakat Atina kendi Pentelikon mermerini thesaurosunda kullanmamıştır. Miltiades'in başarısız olan Paros adası kuşatmasını Marathon Savaşı'nın zaferinden ayırmak için Paros mermeri seçilmiştir.⁴⁴²

Binadaki taşların büyüklüğü çeşitlilik yaratmak için farklı kullanılmıştır. Duvarlar yükseldikçe incelmektedir. Bu, pişmiş toprak tuğlaların, mimaride yüksekliği etkilediği zamanlardan kalma bir uygulamanın taklididir. Bir diğer özelliği ise metopların triglyphlerin yarısı boyutunda olmasıdır. Alınlık figürlerinden sadece birkaç parça korunagelmiştir. Çatısı mermerdendir. Çatının eğimi çok düşüktür. Bodur bir etki

⁴³⁸Roux, 1984, **a.g.k.**, 156; J. Audiat (1933). *Le Trésor des Athéniens*. Fouilles de Delphes II, 1, 4, Paris: E. de Boccard, s. 11-13.

⁴³⁹P. de La Coste-Messelière and G. de Miré (1957). *Delphes*. Paris: Hachette, s. 95-101.

⁴⁴⁰Audiat, 1933, **a.g.k.**, 50-51, fig. 17 A-C.

⁴⁴¹Paros adası, Marathon Savaşı'nda Perslerin tarafında yer almıştır. Miltiades, adayı kuşatmıştır fakat başarılı olamamıştır bkz. Neer, 2004, **a.g.k.**, 72-73, 78; Konsola, 1985, **a.g.k.**, 16.

⁴⁴²Neer, 2004, **a.g.k.**, 78-81.

vermektedir. Bir amazonun ata binişini tasvir eden köşe akroterleri⁴⁴³, bu bodur etkiyi örtmüştür.⁴⁴⁴

Naosun iç kısmında, kornişte boyanmış olarak sıralı palmet bandı vardır.⁴⁴⁵ Yapının detayları bakımından Atinalıların thesauros, Aigina'da kutsal alanında üçüncü kez yapılmış olan Aphaia Tapınağına benzemektedir.⁴⁴⁶

30 metop plakası bulunmaktadır ve yükseklikleri 67 cm, genişlikleri 62 cm'dir.⁴⁴⁷ Tüm metoplar heykellerle süslenmiştir ve dört cephede devam etmektedir. Kuzey metoplarda Herakles'in işleri, güneyde Theseus'un işleri⁴⁴⁸, batıda altı levhada Herakles ile Geryoneus'un sürüleri⁴⁴⁹, doğuda ise Amazonomakhia sahneleri betimlenmiştir.⁴⁵⁰

Herakles ve Theseus Atina'nın kahramanlarıdır.⁴⁵¹ Herakles'in metoplarda betimlenmesiyle Atinalılar ile tüm Yunan kent devletlerinin ortak değerleri kutsal alanın

⁴⁴³ThesCRA IV, 122.

⁴⁴⁴Neer'e göre Amazonların MÖ 5.yy boyunca içki kaplarında, Parthenon'un metoplarında ve Pheidias'ın yaptığı Athena Parthenos heykelinin kalkanındaki tasvirleri, Pers kıyafetleri giymiş şekilde betimlenmiştir. Böylece Atinalıların thesaurosundaki ikonografisinde Perslerin dışlaştırılması, Marathon savaşına yapılan kinayedir, bkz. Neer, 2004, **a.g.k.**, 77.

⁴⁴⁵Pronaos'da lotus ve palmet zinciri dört duvarda bulunmaktadır. Naos'da ise sadece palmetlerden oluşmaktadır. Bu bant süslemesi kap formlarında MÖ 510-500'lerde görülmektedir. Demokrasinin kuruluşunun ilk 10 yılında popüler olmuştur ve MÖ 490-480'lerde daha ince yaprak formları kullanılmıştır. Dinsmoor Thesauros bu yüzden MÖ 507'ye tarihlendirmektedir, bkz. W.B. Dinsmoor (1946). The Athenian Treasury as Dated by Its Ornament. *American Journal of Archaeology*, 50 (1), 86-121, s. 89-90, 97, 112-113.

⁴⁴⁶MÖ 570'de tetrasyle prostyle tapınak MÖ 510'da yanmıştır ve yerine yeniden bu tarihten sonra yapılmaya başlanmıştır. Fakat bitirilmesi gecikmiştir. MÖ 5.yy'ın ortalarında bitirilmiştir. Aphaia tapınağının pteron tarafı arşıtrava kadar korunagelmıştır. Çatı kiremitleri, alınlık ve akroterdeki heykeller dışında yapı, kireç taşından yapılmıştır ve aslında sıvalıdır. Metoplar levhalar halinde ayrı yapılmıştır ve yivler halinde triglyphlerin arkasına eklenmiştir. Bunlar mermerdendir bkz. Lawrence, 1996, **a.g.k.**, 99; Neer, 2004, **a.g.k.**, 64-65.

⁴⁴⁷ThesCRA IV, 122.

⁴⁴⁸H.J. Walker (1995). The early development of the Theseus myth. *Rheinisches Museum für Philologie*, Neue Folge, 138. Bd., H. 1, 1-33, s. 13, 23, 32.

⁴⁴⁹Batı duvarın önünde Geryon'un ölü köpeğinin betimlendiği metop bulunmuştur. Bu yüzden yapının bu kısmına ait olan metoplardaki kabartmalarda Herakles ve Geryoneus'un sürülerini betimlendiği kabul edilmektedir. Kyknos ve Herakles'in betimlendiği metop ise, buluntu yerinden dolayı kuzey veya doğu tarafta olmalıdır. Diğer metopların yerleri ise kesin değildir, bkz. Von den Hoff, 2009, **a.g.k.**, 98; de La Coste-Messelière and de Miré, 1957, **a.g.k.**, 37-192.

⁴⁵⁰Batıda savaş, doğuda savaş arabaları arasında bir tanrıça betimlenmiştir bkz Lawrence, 1996, **a.g.k.**, 99; Neer, 2004, **a.g.k.**, 65. Konsola, 1985, **a.g.k.**, 29; ThesCRA IV, 122; P. de La Coste-Messelière (1966). Métopes delphiques. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 90 (2), 699-709; de La Coste-Messelière and de Miré, 1957, **a.g.k.**, 111-125; P. de La Coste-Messelière (1923). Observations sur les sculptures du Trésor des Athéniens. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 47, 387-419. Sadece dört metopta Herakles'in bulunduğu kesin olarak belirlenmiştir. Bu nedenle Herakles'in işleri, Amazonlardan daha az metopta betimlendiği düşünülerek kısa doğu cephede Herakles'in işleri, uzun kuzey cephede ise Amazonomakhia sahnelerinin betimlendiği öne sürülmüştür, bkz. Von den Hoff, 2009, **a.g.k.**, 98-99.

⁴⁵¹J.N. Davie (1982). Theseus the King in Fifth-Century Athens. *Greece & Rome*, 29 (1), 25-34.

ziyaretçilerine sunulmuş olur.⁴⁵² Theseus, MÖ 6.yy vazolarda bolca betimlenmiştir. İlk defa burada mimari kabartmalarda betimlenmiştir.⁴⁵³ Bu iki figürün Metoplarda betimlenmesi, Marathon Savaşı ile ilişkilendirilmesindendir. Marathon Savaşı'na gitmeden önce, Atinalılar Herakles'in kutsal bölgesinde geceyi geçirmişlerdir ve zaferle döndüklerinde de Herakleion'da Kynosarges'de (gymnasium) kamp kurup, kurban kesmişlerdir. Theseus ise MÖ 490'larda Herakles gibi işler edinmiştir. Atina'nın erken dönemde yeni kurulmaya başlayan demokrasisi için bir kahraman betimlemesidir. Atina, böylece iki efsanevi kahramanla ilişkili olduğunu göstermektedir.⁴⁵⁴

Metoplarda işlenen konular Attika'da veya Saron Körfezi'nde geçmektedir. Batı ve kuzeyde Herakles betimlenmiştir. Tüm Yunan dünyasında aslan derisiyle betimlenmektedir. Herakles, MÖ 6.yy.da Attik vazo resimlerinde betimlenen popüler bir karakterdir.⁴⁵⁵ Eleusis gizemlerini başlatan olarak bilinmektedir. Theseus, Yunan dünyasınca bir kahraman olarak kabul edilmektedir. Thesaurosların etkinliği, bu tür değişimlere olan uygunluğu ile ortaya çıkmıştır. Herkesi kabul eden bir kutsal alan oluşuyla, bir yapının kişiye, kent devletine ait olabilmesiyle Delphoi, herkese açık olduğunu göstermektedir.⁴⁵⁶

Delphoi, kutsal alanda yapılacak anıtlar için söz hakkına sahiptir. Atinalıların thesaurosunun heykeltıraşlık eserlerinde ne anlattığını da çıkarları doğrultusunda onaylama hakkına sahiptir. Kutsal alanın ana yolunun yanında bulunan yapıların heykeltıraşlık eserlerini kontrol etmesiyle seçkin ve önemli bir kült ve kâhinlik merkezi olduğunu göstermektedir.⁴⁵⁷

Thesaurosun dış duvarlarında Apollon için notalı ilahiler, Pythia festivalleri, kölelerin azat edilmesi gibi konularda yazılar yazılmıştır.⁴⁵⁸

⁴⁵²Von den Hoff, 2009, **a.g.k.**, 100.

⁴⁵³Von den Hoff, 2009, **a.g.k.**, 96.

⁴⁵⁴Neer, 2004, **a.g.k.**, 74-77; Von den Hoff, 2009, **a.g.k.**, 98.

⁴⁵⁵Carpenter, 2007, **a.g.k.**

⁴⁵⁶Neer, 2004, **a.g.k.**, 74-77; J. Boardman (1972). Herakles, Peisistratos and Sons. *Revue Archéologique*, 1, 57-72.

⁴⁵⁷Watrous, 1982, **a.g.k.**, 159.

⁴⁵⁸ThesCRA IV, 122; Audiat, 1933, **a.g.k.**, 28; J. Bousquet (1938). Nouvelles Inscriptions de Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 62, 332-369; G. Colin (1906). Inscriptions de Delphes: La Théorie Athénienne à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 30, 161-329; S.V. Tracy (1975). Notes on the Pythaïs Inscriptions. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 99, 185-218.

Atina, thesaurosunun güney duvarının önünde heykel grubu adamıştır. Gri kireçtaşı bloklarda, Marathon Savaşı'nın anısına yapılmış olduğunu açıklayan yazıtta “Atinalılar, Apollon için, Marathon Savaşı'nda Medes'in ganimetlerinden” yazmaktadır.⁴⁵⁹

Yapının podyumunun üzerinde bronz heykeller vardır. Podyum, daha sonra yapılan ekler için genişletilmiştir. Genişletilmesi ilk olarak yaklaşık MÖ 246'da Galyalıları yenmelerini anmak içindir, ikinci genişletmenin tarihi bilinmemektedir.⁴⁶⁰

Atina'nın Geç Arkaik Dönemdeki politik durumu, thesaurosunun yapım nedenini açıklamaktadır. MÖ 6.yy.da Atina'da yaşanan politik reformlarla yeni binalar da yapılmıştır. MÖ 510'da tiranlık bitmiştir ve Kleisthenes demokrasinin ilk adımlarını atmıştır. Akropolis'de Athena Polias tapınağı, akropolisin kuzeyinde yeni bir agora ve Pnyks tepesinde ise meclis için yeni bir alan inşa edilmiştir.⁴⁶¹

Thesauros MÖ 490'da yapılan Marathon Savaşından sonraya tarihlendirilmektedir.⁴⁶² Bundan önce yapılan binanın taşları, şimdiki thesaurosun önünde üçgen podyumda avlu olarak yeniden kullanılmıştır. Bu erken yapı, Peisistratos Dönemine aittir çünkü MÖ 6.yy.da tiranlar yönetimdeyken anıtsal yapılar için para biriktirilmiştir ve Delphoi'ye olan ilgi artmaya başlamıştır.⁴⁶³

Her generalin savaştan aldığı payın ne kadarının kendilerine ne kadarının tanrılarına ait olduğu tam olarak bilinmemektedir. Ksenophon'da kendi payının bir kısmını Delphoi'de Atinalıların thesaurosuna adamıştır.⁴⁶⁴

Thesaurosun batı kısmında altı metopu kapsayan Herakles'in işleri sahneleri, Apollon tapınağının Alkmaionid'lerin yaptırdıkları doğu tarafta da yapılmıştır. Alkmaionid'ler sürgün edildikten sonra itibarlarını kazanmak için farklı yollara

⁴⁵⁹Dyer, 1905, **a.g.k.**, 308; J. Audiat (1930) La dédicace du Trésor des Athéniens à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 54, 296-321; Audiat, 1933, **a.g.k.**, 61; Scott, 2010, **a.g.k.**, 81.

⁴⁶⁰Neer, 2004, **a.g.k.**, 66, 67, 72; Scott, 2010, **a.g.k.**, 78, 79.

⁴⁶¹Neer, 2004, **a.g.k.**, 64, 71-72.

⁴⁶²Thesauros Marathon Savaşından gelen ganimetle yaptırılmıştır bkz. Pausanias 10.11.5. Dinsmoor Thesaurosuna naosunda bulunan palmet süslemesinden dolayı MÖ 507'ye tarihlendirmektedir, bkz. W.B. Dinsmoor, 1946, **a.g.k.**, 112-113.

⁴⁶³Neer, 2004, **a.g.k.**, 66-67, 72; Scott, 2010, **a.g.k.**, 78-79.

⁴⁶⁴Neer, 2001, **a.g.k.**, 275. Ksenophon, *Anabasis*'te şunları yazmıştır: “Ksenophon, Apollon'a ayırdığı payı adak adayıp bunu Atinalıların Delphoi'deki hazinesine bağışladı ve üzerine de kendisinin ve Klearkhos'la birlikte öldürülen Proksenos'un adını yazdırdı; çünkü Proksenos onun arkadaşıydı.” Bkz. Ksenophon, *Anabasis*, 5.3.5. ThesCRA IV, 122.

başvurmuşlardır. Yapılan araba yarışmalarını da ustalıkla kendi politik amaçları için kullanmışlardır, Lydia kralı Kroisos ve Sikyon tiranları Orthagorid'ler ile misafirliğin geirdiği dostluk ilişkileri kurmuşlardır. Alkmaionid'ler, Atinalı olmalarıyla değil, aile adlarıyla Apollon tapınağının bir kısmını yaptırmışlardır. Ailenin, Marathon Savaşı'nda Atina'ya ihanet ettiğinden şüphelenilmektedir. Neer'e göre, Thesauros, Atina'nın yeni bir düzende tiranlığın tekrar yükseldiğini duyurmaktadır. Her adak, Atina vatandaşının hediyesidir. Paros mermerinin kullanımı da Marathon Savaşı'ndan, General Miltiades'in başarısızlığını çıkartmaktadır. Ayrıca, Alkmaionid'lerin yaptırdığı tapınak ile thesauros arasında bir bağ kurmaktadır. Bu bağ, metoplar ve alınlıklardaki betimlemeler ile pekiştirilmektedir. Ünlü bir ailenin şanı Atina halkına geçirilmektedir, böylece tapınak kısmen Atinalı olmaktadır. Thesaurosun politik bir yapı olduğu, böylece ortaya çıkmaktadır.⁴⁶⁵

4.1.1.3. Knidos thesauros (XXV)

Yapının tam yeri tartışmalıdır. Fakat son çalışmalarla XXV numaralı temelin olduğu kabul edilmektedir.⁴⁶⁶ Pausanias'ın yazdığına göre, Knidosluların bir zaferi övmek için mi yoksa zenginliklerini göstermek için mi thesauros yaptırdıkları bilinmemektedir.⁴⁶⁷ (Görsel 61, 62, 63, 64)

Aire'nin güneyindedir ve girişi, buraya ve kutsal yola bakmaktadır. Templum in antis planlıdır. Temelleri, görünürlüğünü artırmak için bir bastionun üzerinde yapılmıştır. Delphoi'de, Ada mermeriyle ve ion düzeninde yapılmış ilk thesaurosudur. Temel ölçüleri 4x5,50 m'dir⁴⁶⁸. Kuzey cephesi ziyaretçiler tarafından en görünür yeridir ve adak yazıtı ile süslemeleri çoğunlukla buradadır.⁴⁶⁹

⁴⁶⁵Neer, 2004, **a.g.k.**, 85-89.

⁴⁶⁶Gruben, 2001, **a.g.k.**, 71. Tartışmalar için bkz. C. Picard and P. de La Coste-Messelière (1928). *Art archaïque (suite): Les Trésors "ioniques"*. Fouilles de Delphes, IV (2), Paris: E. de Boccard, s.11; E. Bourguet (1929). *Inscriptions de l'entrée du sanctuaire au trésor des Athéniens*. Fouilles de Delphes, III (1), Paris: E. de Boccard, s.151-153; Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 458.

⁴⁶⁷Pausanias 10.11.5; Dyer, 1905, **a.g.k.**, 314.

⁴⁶⁸ThesCRA IV, 121.

⁴⁶⁹Scott, 2010, **a.g.k.**, 47; Pausanias 10.11.5; F. Salviat (1977). La dédicace du trésor de Cnide à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, Supplément 4, 23-36. Yazıtı için bkz. Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 456; Dinsmoor, 1913, **a.g.k.**, 30-38, 40, frizi günümüze korunagelmemiştir, 64, 65.

Thesaurosun güney alınlığı boştur çünkü burası ziyaretçiler tarafından görünmemektedir. Sadece kuzey tarafındaki alınlıkta süsleme yapılmıştır.⁴⁷⁰ Syrakusa thesaurosunun kuzey tarafının görünürlüğü, Knidos thesaurosuna tarafından kapatılmıştır.⁴⁷¹ Girişteki iki sütun yerine karyatidler yapılmıştır. Khitonun üzerine kısa himation giymişlerdir.⁴⁷² MÖ yaklaşık 550’de yapılmıştır.⁴⁷³

4.1.1.4. Boiotia thesauros (VII)

Thesauros, kutsal alanın genişletilmesinden sonra yapılmıştır.⁴⁷⁴ Boiotia thesaurosuna, eski peribolos duvarının üzerinde, güneybatı köşede inşa edilmiştir. MÖ 5.yy.da bir başka adak yapısı için yıkılmıştır ve bugüne çok az kalıntısı korunagelmıştır.⁴⁷⁵ Çoğu temel taşında Phokis alfabesinde isimler kazınmıştır. Bunlar işçilerin isimleridir. Kutsal alana gelen kişilerce görünmeyecek şekilde yapılmıştır.⁴⁷⁶ Kuzey tarafı korunagelmemiştir. Yaklaşık uzunluğu 8 m, genişliği ise 5 m’dir. Üst yapı korunagelmemiştir.⁴⁷⁷ (Görsel 65)

4.1.1.5. Potidaia thesauros (VIII)

Atinalıların thesaurosunun güneybatısında bulunan VIII numaralı temelin, Korinthoslular tarafından kurulan Potidaia kentinin thesaurosuna ait olduğu kabul

⁴⁷⁰F. Courby (1911). Sur la frise du Trésor de “Cnide” a Delphes. *Revue Archéologique*, 17, 197-220; F. Poulsen (1908). La frise Ouest du trésor de Cnide, à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 32, 177-187.

⁴⁷¹J. Bousquet (1940). Le trésor de Syracuse à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 64-65, 128-145, s. 138.

⁴⁷²W.B. Dinsmoor, W.J. Anderson and R.P. Spiers (1950). *The Architecture of ancient Greece: An account of its historic development*. London: B.T. Batsford, s. 138, MÖ 585-55’e tarihlendirmektedir.

⁴⁷³Laroche and Nenna, 1993, **a.g.k.**, 228, 244; Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 458; ThesCRA IV, 121; Bourguet, 1929, **a.g.k.**, 152.

⁴⁷⁴Hansen, 1960, **a.g.k.**, 429; Üçüncü Kutsal Savaş’tan (MÖ 356-346) sonra yapılmıştır, bkz. Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 452, 461.

⁴⁷⁵Thesaurosun yeri hk. bkz. Bommelaer and Laroche, 1991, **a.g.k.**, 128; Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 451-453, 460-462; J.P. Michaud (1973). *Le Trésor de Thèbes*. Relevés et restaurations par Jean Blécon, Fouilles de Delphes II: Topographie et architecture, Paris: E. de Boccard, s.7; de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 470-471.

⁴⁷⁶İsimler Boiotia’da genellikle kullanılan isimlerden olduğu için bu temellerin olduğu yapıya Boiotialıların thesaurosuna denmiştir ve MÖ 6.yy.ın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir, bkz. Scott, 2010, **a.g.k.**, 60, 61; Bourguet, 1929, **a.g.k.**, nos. 369-390; Bousquet, 1938, **a.g.k.**, 347, 348.

⁴⁷⁷Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 461.

edilmektedir.⁴⁷⁸ Pausanias, tanrıya dindarlıklarını göstermek için yaptırdıklarını yazmıştır.⁴⁷⁹ Yapının krepisi korunagelmıştır. Kapalı pronaosa sahiptir. Naos, pronaosdan yaklaşık 10-15 cm daha yüksektir. Gözenekli taştan yapılmıştır. Euthynteriada yaklaşık 6,31x8,40 m ölçülerindedir. Temel, MÖ yaklaşık 510-480'e tarihlendirilmektedir.⁴⁸⁰

4.1.1.6. Sikyon thesauros (III)

Sikyon thesauros Kutsal Alanın doğu kapısından girildiğinde ilk thesaurosdu ve kutsal yolun güney tarafında bulunmaktadır.⁴⁸¹ (Görsel 66, 67, 68)

Apollon Tapınağı'nın bulunduğu teras genişletilirken sökülen, Sikyonluların yaptırdığı, tholos ve monopteros taşları, thesaurosun temellerinde kullanılmıştır. Bu yapıların nerede oldukları kesin değildir.⁴⁸² Bunun için derin ve sert bir temel yapılmıştır ve bu, yükseklik veren bir bastion görevi görmüştür. Thesauros, kutsal alanın genişletilmiş kısmında yapılmıştır. Aynı şekilde Siphnos thesaurosunun da yapımı Sikyon thesaurosunun bitirildiği alanda kutsal alanın genişletilmesinden önce başlamıştır ve yeni alanda yapılan ilk anıtlardır.⁴⁸³ İki thesaurosun da temel duvarları kutsal alanın daha bitirilmemiş temenos duvarlarıyla yaklaşık olarak aynı yükseklikte bitirilmiştir. Thesauros, dolaylı olarak Sikyon tiranının geçmiş adaklarıyla bağlantılıdır. Bu, iki yapıyı yeniden inşa etmek veya metopları aynı amaçla kullanmayıp yenisini yaptırmak istemelerinin göstergesidir. Sikyon'da tiranlığın çöküşünden sonra, bunun kutlanması için thesauros yapılmıştır. Sikyon'da yaklaşık MÖ 510-480'de tiranlığın son bulmasıyla, Delphoi ve Olympia'da tiranlık zamanında var olan thesauroslar sökülüp

⁴⁷⁸Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 459-462. Potidailılar, Atina'ya MÖ 432'de isyan etmişlerdir ve halk sürülmüştür. Bkz. Thukydides 2.70. Bu yüzden bu tarihten önce yapılmış olmalıdır.

⁴⁷⁹Pausanias 10.11.5.

⁴⁸⁰de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 58, 59, 472, fig. 20.

⁴⁸¹Pausanias 10.11.1-2.

⁴⁸²de La Coste-Messelière, 1969, **a.g.k.**, 747; Hansen, 1960, **a.g.k.**, 409-412; Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 444, 445, 467; Konsola, 1985, **a.g.k.**, 16; ThesCRA IV, 123, 125, 126; de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 54-56.

⁴⁸³Hansen, 1960, **a.g.k.**, 432.

yeniden yaptırılmıştır. Delphoi’de olanı, eski binanın üzerine yapılmıştır.⁴⁸⁴ MÖ 6.yy ortalarında veya MÖ 5.yy. başlarında (MÖ 548-510) yapılmıştır.⁴⁸⁵

Dor düzenindedir, templum in antis planındadır ve ölçüleri 4,29x5,57 m’dir.⁴⁸⁶ Temelleri gözenekli taştan yapılmıştır.⁴⁸⁷

Temel kalıntıları Geç Arkaik Dönemde yapılmış olan Sikyon thesaurosunun üzerinde bulunduğu için thesauros olarak adlandırılmıştır. Plutarkhos, Erythrai’li Andromakhe adlı şairin Pytho’da müzik yarışmasını kazandıktan sonra Delphoi’deki Sikyon thesaurosuna altın bir kitap adadığını yazmaktadır.⁴⁸⁸

Metopları yumuşak gözenekli taştan yapılmıştır. Monopetros ve tholos ile aynı malzemedendir. Dokuz adet metopa ait parça bulunmuştur. İlkinde domuz betimlenmiştir. Kalydon domuzu olduğu düşünülmektedir.⁴⁸⁹ Bir diğer parçada gemi pruvasında müzisyenler ve yanındaki metopta kıyıda iki atlı betimlenmiştir. Diğer iki metopta hayvanlar üzerine binmiş insan figürleri bulunmaktadır. Bir diğer metopta Kastor, İdas ve Polluks boya ile yazılarak belirtilmiştir. Diğer metop parçalarında hayvan figürlerinin parçaları bulunmaktadır.⁴⁹⁰

4.1.1.7. Siphnos thesauros (IV)

Kutsal alanın doğu kapısından girildiğinde ikinci thesaurosudur ve kutsal yolun güney tarafında bulunmaktadır. Sikyon thesaurosunun batısındadır. MÖ 548’de büyük bir yangın çıkmıştır ve Apollon tapınağı dahil diğer binalar yıkılmıştır. Kutsal alanı

⁴⁸⁴Scott, 2010, **a.g.k.**, 37, 62; Neer, 2004, **a.g.k.**, 72; D. Laroche and M.D. Nenna (1990). Le Trésor de Sicyone et ses fondations. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 114 (1), 241-284; Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 488, 492.

⁴⁸⁵Laroche and Nenna, 1993, **a.g.k.**, 231; de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 41-82; Dinsmoor, Anderson and Spiers, 1950, **a.g.k.**, 116, 117.

⁴⁸⁶ThesCRA IV, 123.

⁴⁸⁷Laroche and Nenna, 1993, **a.g.k.**, 231; de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 41-82; Dinsmoor, Anderson and Spiers, 1950, **a.g.k.**, 116, 117.

⁴⁸⁸Neer, 2001, **a.g.k.**, 275-277; Plutarkhos, *Moralia*, VIII.387-389 (675B).

⁴⁸⁹de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 106-109. Domuz betimi için bkz. de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 120-123, 150-152. Kalydon domuz avı için bkz. Carpenter, 2007, **a.g.k.**, 189 vd.

⁴⁹⁰L.D. Caskey (1925). The Metopes of the Sicyonian Treasury at Delphi. *American Journal of Archaeology*, 29 (1), 17-19; de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 168-176, 153-168, 111-119, 199-204.

daha güneye genişletmişlerdir. Yangından sonra yapılmış ilk thesaurosudur.⁴⁹¹ (Görsel 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74)

Yunan ana karasında tamamıyla mermerden yapılmış bilinen en erken yapıdır. Delphoi'de ise ilk thesaurosudur. Duvarlar kendi yerel mermerleri ile, frizler Naksos mermeri ile, friz ve alınlık figürleri Paros mermeri ile yapılmıştır.⁴⁹²

Siphnos thesaurosunun yapımı kutsal alanın genişletilmesinden önce başlamıştır. Güney peribolos duvarının yapımı başladığında, thesaurosun yapımı ilerlemiştir.⁴⁹³ Temeli, batıya doğal olarak eğimli zemin üzerinde yapılmıştır ve batıda giriş terası vardır. Bu giriş terasının ve thesaurosun güney kısmının temel blokları peribolos duvarının dolgusuyla kapatılmıştır.⁴⁹⁴

Temel duvarları kutsal alanın daha bitirilmemiş temenos duvarlarıyla yaklaşık olarak aynı yükseklikte yapılmıştır. Peribolosun inşaatından hemen sonra yeni kutsal yolun güneyi ikinci bir dolgu ile terasa dönüştürülmüştür. Böylece, thesaurosun tabanının güneyi ve terası neredeyse tamamıyla gizlenmiştir. Thesaurosun terası, kutsal alana ait peribolos duvarının bazı kısımlarıyla aynı tipte ve tekniklerde inşa edilmiştir.⁴⁹⁵ Bu, peribolosun yapımını üstlenenler ile thesaurosun adayanların iş birliğini göstermektedir.⁴⁹⁶ Delphoi'den yerli işçiler temelleri yapmışlardır ve yapı için adalardan mermer işçileri getirilmiştir.⁴⁹⁷

Batı giriş terası da Delphoi işçileri tarafından yapılmıştır. Bu terasın duvarlarında poygonal kireç taşı kullanılmıştır.⁴⁹⁸

Yapı, güneydoğudan girildiğinde, bastion olan temelleri, yerden daha yüksekte olmasını sağlamıştır. Sikyon thesaurosundan daha yüksektedir. Thesaurosun ön cephesi batıya dönüktür. Mimari heykeltıraşlığı, yapının kutsal alandaki yeri kullanılarak hem

⁴⁹¹Neer, 2001, **a.g.k.**, 289; Hansen, 1960, **a.g.k.**, 393, 404, 406; G. Daux and E. Hansen (1987). *Le Trésor de Siphnos*. Fouilles de Delphes II, Paris: E. de Boccard.

⁴⁹²Neer, 2004, **a.g.k.**, 78.

⁴⁹³Daux and Hansen, 1987, **a.g.k.**, 50.

⁴⁹⁴Daux and Hansen, 1987, **a.g.k.**, 57, 69.

⁴⁹⁵Tomlinson, 2012, **a.g.k.**, 42; Scott, 2010, **a.g.k.**, 38; de La Coste-Messelière, 1969, **a.g.k.**, 750; Hansen, 1960, **a.g.k.**, 393-398. Yazıtlar için bkz. Dinsmoor, 1913, **a.g.k.**, 43-47.

⁴⁹⁶Scott, 2007, **a.g.k.**, 324.

⁴⁹⁷Temelin Delphoi işçilerince yapılması, kireçtaşı bloklarda ahşap kenet kullanımındandır bkz. Daux and Hansen, 1987, **a.g.k.**, 72, 237, Mermer duvarlarda, friz ve alınlıkta ise kikkadlara özgü düzenli kenetler ve dişli keski izleri bulunmaktadır, friz için bkz. s. 179, alınlık için bkz. 206-207; Scott, 2007, **a.g.k.**, 324.

⁴⁹⁸Daux and Hansen, 1987, **a.g.k.**, 57, 69-70.

ziyaretçileri etkilemek hem de binayı Apollon kutsal alanıyla bütünlüğünü sağlaması için düzenlenmiştir.⁴⁹⁹

Thesaurosun temelinde yerel gözenekli kireç taşı kullanılmıştır.⁵⁰⁰ Yapı, 6.13x8.55 m boyutlarındadır.⁵⁰¹ Duvarlarında Siphnos, alınlık, giriş ve kabartmalı frizde Paros mermeri kullanılmıştır. Bütün bu ağırlıklı yükü kyklad adalarından Parnassos'a taşımak masraflıdır. Yapı, İon düzenine sahiptir ve templum in antis planlıdır. Mimarisi ve aralıksız frizi kykladlara özgüdür.⁵⁰²

Duvarları, süslemelerle oluşan yükü taşıyabilmek için Knidos thesaurosundan daha kalın yapılmıştır.⁵⁰³ Thesaurosda kullanılan heykeller ve süslemeler bunu yaptıranlarca belirlenmiştir. Fakat yerinin belirlenmesinde, yapımında ve tasarımında Delphoi ile iş birliği yapılmıştır.⁵⁰⁴

Sütun yerine karyatidler kullanılmıştır. Yalnızca bir tanesi günümüze ulaşabilmiştir. Khiton ve himation giymiştir, başında satyr, nympheler ve maenadların betimlendiği Dionysos şenlikleri sahnesiyle süslenmiş kalathos şeklinde polos bulunmaktadır.⁵⁰⁵ (Görsel 61, 62)

Alınlığının ve frizlerin heykeltıraşlıkta Attik-İonik⁵⁰⁶ okuldan olduğu kabul edilmektedir. Sahneler, stil ve bazı detaylar Atina ve İonia ile paralellik göstermektedir. İkonografi, konu ve kompozisyon Attik öğeleri yok edecek kadar yenilikçidir. Sürekli bir hikâye anlatan frizlerin erken dönemlerdeki gelişiminde Siphnos thesauros önemli bir rol oynamaktadır. Thesaurosun heykeltıraşlık eserleri, İon okulunun bir ürünü olarak görülmektedir. Siphnoslular tarafından yaptırıldığı için de buranın yerel heykellerinden ilham almış olmalıdır. Sahneler, kehanetlerle aynı duyguları, görsel olarak

⁴⁹⁹Scott, 2010, **a.g.k.**, 64; Hansen, 1960, **a.g.k.**, 393-397.

⁵⁰⁰de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 246.

⁵⁰¹G. Daux and P. de La Coste-Messelière (1927). La frise du trésor de Siphnos. Dimensions et composition. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 51, 1-56, s. 6.

⁵⁰²Dinsmoor, 1913, **a.g.k.**, 22-24; Roux, 1984, **a.g.k.**, 156; Konsola, 1985, **a.g.k.**, 16.

⁵⁰³Bourguet, 1929, **a.g.k.**, 111.

⁵⁰⁴Laroche and Nenna, 1993, **a.g.k.**; Scott, 2007, **a.g.k.**, 326.

⁵⁰⁵Neer, 2001, **a.g.k.**, 290; P. de La Coste-Messelière, and J. Marcadé (1953). Corés delphiques. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 77, 346-376, s.360 vd; Laroche and Nenna, 1993, **a.g.k.**, 244; Konsola, 1985, **a.g.k.**, 25-27.

⁵⁰⁶İon düzeninin Yunanistan'da yerel özelliklerle kaynaşmasıyla oluşan mimari düzenin özelliği, saçaklığın üzerinde friz olmasıdır. Karatağ, 2011, **a.g.k.**, 62, 63.

yansıtmaktadır.⁵⁰⁷ Doğu alınlık derin kabartma olarak işlenmiştir. Friz ve alınlık, yapının inşaatının başlamasıyla aynı zamanda başlamıştır ve bunlar Paros mermerinden yapılmıştır.⁵⁰⁸

Frizi iki heykeltıraş grubunun yaptığı belirlenmiştir. İlki batı ve güneyde, ikincisi ise doğu ve kuzeyde çalışmıştır. Batı ve güney frizleri, doğu alınlık ve kuzey frizlerinde yer alan ve tanrılara karşı yapılan eylemleri ve bunun karşılığında görülen cezalar betimlenmiştir.⁵⁰⁹ Frizlerin üst kısmı Lesbos kymationu ile süslenmiştir.⁵¹⁰

Frizin heykellerinin açıklanması, 1928’de Picard ve de La Coste-Messelière tarafından yapılmıştır.⁵¹¹

Batı frizde, pronaosun üzerinde, Paris’in yargısı betimlenmiştir.⁵¹² Güneyde kötü korunagelmış kaçırma ve kurban sahnesi, kuzeyde gigantomakhia, doğuda ise Troia savaşından bir sahne betimlenmiştir.⁵¹³

Kuzey frizde tanrılar atribüleriyle sağa doğru ilerlerken, Hera dışında, betimlenmiştir. Gigantlar ise Yunan hoplitleri gibi ve sola doğru hareket ederken, Kantharos dışında, betimlenmişlerdir. Beş gigantin Korinth tipi miğferleri farklı betimler içermektedir. Örneğin sorguç olarak bir kantharos, keçi boynuzları, triton ve yanaklık üzerinde at başı gibi betimlemeler görülmektedir. Apollon ve Artemis’in sağına doğru giden KA(N)ΘAΠOΣ adındaki gigantin⁵¹⁴ sorgucu, kantharos şeklindedir.

⁵⁰⁷Watrous, 1982, **a.g.k.**, 159, 160; Daux and de La Coste-Messelière, 1927, **a.g.k.**, 7-8; Dinsmoor, 1913, **a.g.k.**, 66-68.

⁵⁰⁸Daux and Hansen, 1987, **a.g.k.**, 206-207, 234.

⁵⁰⁹Watrous, 1982, **a.g.k.**, 168.

⁵¹⁰Daux and de La Coste-Messelière, 1927, **a.g.k.**, 23; Dinsmoor, 1913, **a.g.k.**, 68.

⁵¹¹Picard and de La Coste-Messelière, 1928, **a.g.k.**, 57 vd. P. de La Coste-Messelière, boyalı yazıtları hakkında yeniden inceleme yapmıştır ve 1944’de *Bulletin de Correspondance Hellénique*’de sonuçlarını yayınlamıştır bkz. P. de La Coste-Messelière (1944). *Nouvelles remarques sur les frises Siphniennes. Bulletin de Correspondance Hellénique*, 68-69, 5-35.

⁵¹²Konsola, 1985, **a.g.k.**, 25, 26; M.B. Moore (1985). The West Frieze of the Siphnian Treasury: a new reconstruction. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 109 (1), 131-156; B.S. Ridgway (1962). The west frieze of the Siphnian treasury at Delphi: A rearrangement. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 86, 24-35.

⁵¹³Neer, 2001, **a.g.k.**, 291- 92; Daux and de La Coste-Messelière, 1927, **a.g.k.**, 2; Konsola, 1985, **a.g.k.**, 25, 26.

⁵¹⁴E. Mastrokostas (1956). Zu den Namenbeischriften des Siphnier-Frieses. *Alhenische Mitteilungen* 71, s. 74 vd.

Dionysos'un⁵¹⁵ solundaki gigantın miğferinde keçi boynuzları, Kybele'nin arabasının arkasında duran gigantın miğferinde inek boynuzları bulunur. Hera'nın arkasında duran gigantın miğferinin yanak kısmı at başı şeklinde yapılmıştır. Athena'nın sağında duran ΛΑΕΡΤΑΣ adlı gigantın miğferinin yanında deniz canlısı vardır. En azından dört gigantın miğferleri kayıp veya sembolleri eksiktir. Arkaik ve Klasik Dönemde miğferlerde bu gibi şeylerin olması, figürlerin tanınması amacıyla atribü olarak kullanılmıştır.⁵¹⁶

Frizleri Attikalı veya İonialı bir ustanın yaptığı düşünülmektedir. Apollon, Artemis ve Dionysos'un frizin solunda birlikte yerleştirilmişlerdir. Merkezde, Zeus ve iki yanında bulunan gigant vardır. Zeus ve Herakles'in yakınında Gaia bulunmaktadır ve oğullarının canını bağışlaması için Zeus'a yalvarmaktadır.⁵¹⁷ Moore, Dionysos'un arkasında duran kadınların üç Moira'dan⁵¹⁸ (kader tanrıcaları) ikisi olduğunu, üçüncü Moira'nın ise kayıp olan kısımda olduğunu önermektedir.⁵¹⁹ Frizin doğu ucundaki bu kompozisyon sıkıca örülmüştür. En solda ise Hephaistos, elinde maşasıyla savaşı izlemektedir.⁵²⁰

Poseidon'un kaldırdığı sağ elinde trident bulunmaktadır. Poseidon'un sağında bir kadın giysisinin kıvrımları bulunmaktadır.⁵²¹ Bu, Amphitrite'dir ve iki tekerlekli arabayı kullanmaktadır.⁵²² Çoğu vazo resminde Poseidon omzunda, büyük bir kaya parçası

⁵¹⁵V.F. Lenzen (1946). The Figure of Dionysos on the Siphnian Frieze. *University of California Publications in Classical Archaeology*, 3 (1), Kybele'nin arkasında duranın Dionysos olduğunu yazmıştır.

⁵¹⁶Watrous, 1982, **a.g.k.**, 160-165; Daux and de La Coste-Messelière, 1927, **a.g.k.**; M.B. Moore (1977). The Gigantomachy of the Siphnian Treasury: Reconstruction of the three Lacunae. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, Supplément 4, 305-335.

⁵¹⁷Watrous, 1982, **a.g.k.**

⁵¹⁸Kerényi, 1980, **a.g.k.**, 32.

⁵¹⁹Moore, 1977, **a.g.k.**, 324. Bu figürler genelde Demeter ve Kore olarak kabul edilmişlerdir. Bkz.: soldaki Demeter, sağdaki Kore, bkz. Picard and de La Coste-Messelière, 1928, **a.g.k.**, 96. Soldaki Kore, sağdaki Demeter fakat Demeter'in ve Kore'nin MÖ 6.yy.a ait Gigantomakhia sahnelerinde bir temsili bilinmemektedir, bkz. F. Vian (1952). *La guerre des Géants. Le mythe avant l'époque hellénistique*. Paris: C. Klincksieck, s. 92.

⁵²⁰Moore, 1977, **a.g.k.**, 333.

⁵²¹Moore, 1977, **a.g.k.**, 312, Poseidon için bkz. 316-20.

⁵²²Amphitrite olduğu düşüncesi, daha sonraki dönemlerde yapılan tasarımlarda, eşinin takımının iki tekerlekli arabasını kullanıyor olarak gösterilmesidir: Picard and de La Coste-Messelière, 1928, **a.g.k.**, 90; Vian, 1952, **a.g.k.**, s. 78.

olarak betimlenen Nisyros'u taşımaktadır.⁵²³ Moore'un yaptığı rekonstrüksiyonda Poseidon, Nisyros'u, iki eliyle kaya tutan giganta doğru çoktan fırlatmıştır.⁵²⁴

Zeus'un sağında duran, sola dönük Hera ve karşısında düşmüş olan düşmanı ile Athena, ayrı düşmüştür. Hera'nın bu duruşu Athena'ya sırtını dönmesi ve onu frizin sağ tarafına sürmesi içindir. Gigantomakhia ve Amazonomakhia gibi Antik Dönemden gelen efsaneler, MÖ 5.yy.da Pers savaşlarından sonra Persler ve Yunanları ima ederek kullanılmıştır. Herakles ise Peisistratos, kendini bu kahramanla özdeşleştirdiği için MÖ yaklaşık 560-510 yıllarında Atina'da kullanımı popülerleşmiştir, yaptığı işleri onunla bağdaştırmıştır.⁵²⁵

Peisistratos zamanında gigantarlar, grifon, yılan ve gorgon büstleri dışında üç ayaklı kazanı kalkan olarak kullanırken betimlenmektedir. Delphoi'nin sembolü olan bu üç ayaklı kazanı kullan gigantarlarla Herakles'in savaşı, Peisistratos'un muhaliflerinin Delphoi'ye sürülmeleriyle aynı zamana denk gelmiş olması, siyasetin mimari heykeltıraşlığa yansıdığını göstermektedir. Frizin en sağındaki figür tanrıların tarafında savaşımaktadır. Miğferinin yanak kısmında koç başı vardır. MÖ 6.yy.da koç başı, Sparta tanrısı Karneios ve onun Dor halefi Apollon Karneios'a atfedilmektedir.⁵²⁶

Kuzey frizde üç eksik parça bulunmaktadır. Kompozisyon ise üç kısma ayrılmaktadır. Korunagelmiş parçaların uzunlukları birbirine eş değildir. Hephaistos'tan yazıtlı kalkanı bulunan giganta kadar olan kısım ilk parçayı oluşturmaktadır. İkinci parça Aphrodite'ten Hera'ya kadar olan kısım, üçüncüsü ise Athena'dan frizin sonundaki giganta kadar uzanan parçadan oluşmaktadır. Her parçada iki tekerlekli savaş arabası bulunmaktadır.⁵²⁷

Batı frizde bulunan sahne, çoğunlukla Paris'in yargısı olarak tanımlanmaktadır.⁵²⁸ Paris (bir diğer adıyla Aleksandros), Troia kralı Priamos ile eşi Hekabe'nin oğludur. Hekabe, çocuk doğmadan önce bir rüya görür ve çocuğun, Troia'nın sonunu getireceği şeklinde yorumlanmıştır. Bu yüzden doğduğunda İda dağına bırakılmıştır ve bir ayı onu

⁵²³Vian, 1952, **a.g.k.**, 76-78. Örnekler için bkz. F. Vian (1951). *Répertoire des Gigantomachies figurées dans l'art grec et romain*. Paris: C. Klincksieck, no. 118, 150, 156, 158, 308-324.

⁵²⁴Moore, 1977, **a.g.k.**, 321, fig. 9.

⁵²⁵Boardman, 1972, **a.g.k.**

⁵²⁶Watrous, 1982, **a.g.k.**, 160-166.

⁵²⁷Moore, 1977, **a.g.k.**, 333, 334.

⁵²⁸Watrous, 1982, **a.g.k.**, 168; Daux and de La Coste-Messelière, 1927, **a.g.k.**, 51 vd.

emzirmiştir. Daha sonra Agelaos adında bir çoban onu büyütür. Peleus ile Thetis'in Olympos'ta yapılan düğününe kavgı tanrıçası Eris çağrılmadığı için sinirlenir ve ortaya attığı bir elmanın üzerinde "en güzeline" diye yazmıştır. Ortalık karışınca Zeus, birini seçmesi için Paris'i görevlendirmiştir. En güzel seçilmek için; Athena sonsuz aklı, Hera Asya krallığını ve Aphrodite ise Spartalı Helena'nın aşkını vaat etmişlerdir. Paris elmayı Aphrodite'ye vermiştir. Paris, sarayına döndükten sonra Sparta'ya gitmiştir. Helena'nın eşi Menelaos, Girit'e bir cenaze için gittiğinde, kadını kaçırmıştır.⁵²⁹

Friz, üç eşit parçaya bölünmüştür. Athena'nın bulunduğu araba grubu, Aphrodite'in bulunduğu araba grubu ve son kayıp parçada Hera'nın araba grubu bulunduğu kabul edilmektedir. MÖ 6.yy.da bu efsane, vazo resimlerinde bolca işlenmiştir. Bu vazoların diğer yarısında konu genellikle, yargının sonucu olan Troia savaşı veya savaşın sonunda Helena'nın Menelaos'a dönmesi olarak betimlenmiştir. Paris, Homeros'un İlyada adlı eserinde saygı görmemektedir. Savaşı başlatan, misafir olduğu dostunu hiçe sayan ve çapkın olarak görülmektedir.⁵³⁰

Güney frizin kaçırma ve tören alayı sahnesi olduğu kabul edilmektedir. Beş parçası korunagelmıştır. Bu parçalarda; Bir atlı ve yanında ikinci bir at, bir iki tekerli araba takımı ve sürdüğü diğer atla birlikte bir atlı kişi, bir sunağın karşısında duran araba takımı, bir kadını taşıyan birinin arabaya binmesi betimleri görülmektedir. Kadın sağa bakar şekilde dönmüştür, solda ise başka bir kadının saçları vardır. İlk parça, frizin en sağına aittir ve yeri kesin belli olan tek parçadır. Batı ve doğu friz parçalara bölünmüştür ve kuzey ise savaşçı gruplarına ayrılmıştır. Paris'in Helena'yı kaçırma sahnesi, bu frizin konusu olarak kabul edilmektedir. Böylece güney, doğu ve batı frizlerin konu bütünlüğü sağlanmaktadır. Fakat Helena'nın kaçırılması bir tapınakta geçmemiştir. Friz, doğu frizde olduğu gibi, kaçırılanlar ve kurtarmaya gelen grup ile ortada kaçan kadın olarak iki gruba ayrılmıştır. Bu frizin tam olarak hangi kaçırılma anını anlattığı tartışmalıdır.⁵³¹

⁵²⁹Erhat, 2011, **a.g.k.**, 130-132, 237-238. Kerényi, 1980, **a.g.k.**, 31, 225. Troia için bkz. V. Sevin (2001). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası I*. Ankara: TTK, s. 64-66.

⁵³⁰Homeros, *İlyada*, 24.28-30; 3.87, 99-100; 13.620-627; 3.38-57; Watrous, 1982, **a.g.k.**, 168; Daux and de La Coste-Messelière, 1927, **a.g.k.**, 51.

⁵³¹Watrous, 1982, **a.g.k.**, 169-171.

Doğu frizin genel olarak İlyada'dan, solda, tanrılar toplantısı, sağda ise Sarpedon'un bedeni için verilen savaş sahneleri olarak iki sahne içerdiği görüşü kabul edilmektedir.⁵³² Solda, tanrılar Yunan yanlıları ve Troia yanlıları tarafından bölünmüş halde birbirlerine bakmakta ve savaşın sonunu tartışmaktadırlar. Tanrılar, insanlardan daha büyük betimlenmişlerdir.⁵³³ Homeros'ta tanrıların büyük ve güçlü olduğundan bahsedilmektedir.⁵³⁴

Burada tanrıların toplanmalarının nedeni, savaşta insanların kaderine karar vermektir. Zeus, tahtta otururken diğer tanrılar taburelerde oturmuş ve sağ taraftaki savaş sahnesine dönmüşlerdir. Frizin sağ yarısında üç Troialı asker üç Yunan ile düşmüş bir hoplitin bedeni için savaşmaktadır. Eskiden bu sahne, Patroklos'un bedeni için verilen savaş olarak tanımlanmıştır. Fakat daha sonra frizde savaşçıların isimleri okunmuştur. Soldan sağa doğru isimler şöyledir; Gkaukos, ters yazılmış olarak Aineas, Hektor, Menelaos, tersten yazılmış Automedon, tersten yazılmış Nestor. Düşmüş savaşçının ve bir Yunan'ın ismi korunamamıştır. Glaukos, Sarpedon'un en yakın arkadaşıdır ve arkadaşının bedeninin alınmasında önemli rol oynamaktadır. Diğer savaşçı ise Patroklos'tur. Düşmüş savaşçının üzerinde zırhı vardır.⁵³⁵

Alınlıklardan sadece doğuda olan korunagelmıştır.⁵³⁶ Burada Apollon ve Herakles Delphoi tripodu (üç ayaklı kazan) için savaşmaktadırlar ve ortada Zeus'un ise iki oğlunu ayırmaya çalıştığı betimlenmiştir. Zeus, Artemis'in desteklediği Apollon'un kolunu tutmaktadır. Tripod ise Herakles'in elindedir.⁵³⁷ Zeus, Apollon'a bakmaktadır. Bu sahne, mitolojik bir efsaneye dayanmaktadır. Herakles Delphoi'ye arınmak veya rahiplere danışmak için gelmiştir fakat kâhin onu reddetmiştir. Bunun üzerine kendi kehanet tapınağını kurmak için üç ayaklı kazanı almaya kalkmıştır fakat Apollon ve ona yardım eden Zeus tarafından durdurulmuştur.⁵³⁸

⁵³²Watrous, 1982, **a.g.k.**, 171; Akhilleus ve Memnon, Antilokhos'un bedeni için savaşılır ve tanrılar ise savaşçıların psykhai (yaşam) veya keresini (ölüm) tartmaktadır. Neer, 2001, **a.g.k.**, 291- 92.

⁵³³Watrous, 1982, **a.g.k.**, 171; Homeros, *İlyada*, 7.442-44; 24.22-76; 1.533-83; Daux and de La Coste-Messelière, 1927, **a.g.k.**

⁵³⁴Homeros, *İlyada*, 5.434; 7.200; 16.531; 18.292; 19.410; 20.73.

⁵³⁵Watrous, 1982, **a.g.k.**, 171-2; Daux and de La Coste-Messelière, 1927, **a.g.k.**, 40 vd.

⁵³⁶Daux and de La Coste-Messelière, 1927, **a.g.k.**, 12.

⁵³⁷B.S. Ridgway (1965). The east pediment of the Siphnian Treasury: A Reinterpretation. *American Journal of Archaeology*, 69 (1), 1-5. Watrous, 1982, **a.g.k.**, 167.

⁵³⁸Watrous, 1982, **a.g.k.**, 167; Neer, 2001, **a.g.k.**, 291- 92.

Bu sahne ilk olarak MÖ 560'dan sonra yapılmış bir vazo resminde görülmektedir.⁵³⁹ Sahne, thesaurosun alınlığına betimlenmesinden sonra sevilmiştir, Attik vazolarda betimlenmeye devam etmiştir.⁵⁴⁰ Bu sahnede tam ortada olan Zeus, bazı vazo resimlerinde yoktur. Bazılarında onun yerini Athena almıştır veya Athena, Herakles'e yardım eder şekilde betimlenmiştir. Bu tür farklılıklar her kentin kendi destanında değişebilmektedir. Attik vazo resimleri de bu mitolojik hikâyenin Atina versiyonunu yapmıştır.⁵⁴¹

Frizin kuzey tarafta olan gigantomakhia sahnesi, güneydoğudan giren ve kutsal yolda ilerleyen ziyaretçilerin geçerken gördükleri sahnedir. Doğudan batıya olan aksiyon sahnesinin yönü, insanların yapıyı geçiş istikametindedir. Frizin doğu köşesinde önce Hephaistos görülür. Daha sonra Kybele ve aslanlarının olduğu sahnede savaşın şiddeti artmaktadır. Artemis ve Apollon'a doğru ilerleyen gigantlar ile devam eden friz, Zeus'un arabasına binmesi sahnesiyle devam etmektedir. Bu sahnede Zeus, şimşegini iki giganta atmaktadır. Herakles, ok atmaktadır ve Gaia ise Zeus'a yalvarmaktadır. Aphrodite ve Hera, düşmüş gigantlara mızrak atmaktadırlar. Frizin son kısmında ise Athena, iki gigant ile savaşmaktadır. Ares ve Hermes ikişer gigantla savaşmaktadır. Bunlardan sonra deniz ile ilgili tanrılar gelmektedir. Poseidon iki gigant ile savaşırken Amphitrite arabayı kullanmaktadır. Frizin son levhasında üç figür bulunmaktadır. Tanrılarının tarafında savaşan kişinin kimliği belirlenememiştir. Mızrağının düşmüş bir gigantın kalkanına saplamaktadır.⁵⁴²

Thesauros yapan iki usta grubundan biri, kuzey frizi yapmıştır, böylece ziyaretçiler yapıyı geçerken daha yakından izleyebilmektedir. Diğer grup daha eski usulde çalışmış ve onlar batı ve güney frizleri yapmışlardır. Bu taraflar sadece kutsal alanın dışından özellikle bu frizlere bakanların görebilecekleri taraftadır. Apollon Tapınağı'nın batı alınlığında da gigantomakhia'dan bir sahne betimlenmiştir. Aslanlı sahnelerin benzerliğinden, tapınağın doğu alınlığını yapanlar ile thesaurosun frizini yapan kişilerin birbirlerinin işlerini detaylarda örnek almıştır. Apollon ile Herakles'in üç

⁵³⁹Boston'da güzel sanatlar müzesinde bulunan ve MÖ yaklaşık 560-550'ye tarihlendirilen erken örneklerden biri olan Attik pyxis için, J. Boardman (1978). Herakles, Delphi and Kleisthenes of Sikyon. *Revue Archéologique*, Nouvelle Série, 2, 227-234, s. 229 n.4.

⁵⁴⁰Watrous, 1982, **a.g.k.**, 167.

⁵⁴¹Watrous, 1982, **a.g.k.**, 168.

⁵⁴²Moore, 1977, **a.g.k.**, 334. Apollon Tapınağının batı alınlığında da gigantomakhia sahnesi işlenmiştir, bkz. Scott, 2007, **a.g.k.**, 328.

ayaklı kazan için mücadele etmesi, İlk Kutsal Savaş'ın mitolojik temsili olarak yorumlanmıştır. Bu sahne ve gigantomakhia, kutsal alana gelen ziyaretçilerin bakış açısına göre, yapıyı adayan kişinin veya Delphoi'nin otoritesini göstermektedir. Böylece, thesauros adayan kent, hem kendileri hem de kutsal alan ile bütünleşmiş bir ikonografi kullanıp, ziyaretçiler açısından Delphoi kutsal alanının anlaşılmasını sağlarken, bundan yararlanıp kendilerini aynı ikonografi ile yüceltmektedir.⁵⁴³

Köşe akroterleri Nike'dir.⁵⁴⁴ Orta akroter ise bilinmemektedir. Anteyi saran boncuk dizisi verandaya kadar uzanmaktadır. Yumurta ok silmesi bunun üzerinde, frizin altında yapıyı çevrelemektedir. Buna benzer bir bant anteyi süslemektedir. Arşitrav üzerinde yüksek kabartma rozetler bulunmaktadır. Frizin üzerinde Lesbos çiçekleri ve ufak boncuk dizisi bulunmaktadır. Yan kornişte ve yatay kornişin altında sürekli devam eden iç içe geçmiş palmet ve lotus dizisi vardır. Giriş süslüdür. Açıklığı çerçeveleyen üç fascia ve bunu takip ederek kapının dört tarafını çevreleyen palmet ve lotus dizisi bulunmaktadır. Girişi iki büyük sarmal konsol çevrelemektedir. Bu, Kyklad mimarisinin bir işaretidir. Lentonun üzerindeki desenli friz ise kayıptır. Daha çok giriş ve frizde olmak üzere, yapıda Paros etkisi görülmektedir. Bazı kısımlar özensiz yapılmıştır.⁵⁴⁵

Siphnos thesauros, Arkaik Döneme göre oldukça gösterişli yapılmıştır. Heykeltıraşlık ikonografisi bakımından taşıdığı mesajlar bakımından Siphnosluların üstünlüğünü, dindarlığını veya felsefi gücünü anlattığı yorumlanmıştır.⁵⁴⁶

Yapımı MÖ 530'da başlamıştır, MÖ 525-524'den biraz önce bitirilmiştir.⁵⁴⁷ Bu tarihler Delphoi'de Apollon Tapınağının Amphiktyonia ile anlaşılıp Alkmaionid'lerin başıyyla yeniden yapıldığı, kutsal alanın genişletildiği dönemdir. Bitiminden sonra Siphnos'a MÖ yaklaşık 424'de Samos korsanlarının saldırısı olmuştur.⁵⁴⁸

Pausanias'ın yazdığına göre, Siphnosluların bu thesauros yaptırmasında altın madenleri etkili olmuştur. Madencilik gelirlerinin onda bir vergilerini burada

⁵⁴³Scott, 2010, **a.g.k.**, 63-66.

⁵⁴⁴Dinsmoor, 1913, **a.g.k.**, 77-79; Picard and de La Coste-Messelière, 1928, **a.g.k.**, 163-166.

⁵⁴⁵Neer, 2001, **a.g.k.**, 281, 291- 92; Dinsmoor, 1913, **a.g.k.**

⁵⁴⁶Scott, 2007, **a.g.k.**, 321.

⁵⁴⁷Dinsmoor, 1975, **a.g.k.**, 138.

⁵⁴⁸Herodotos 3.57-58; Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 449; de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 251, 277, 278, 309.

saklamışlardır. Tanrıya adadıkları bu vergiyi daha sonra vermemeye başlamışlardır. Bu yüzden de madenleri sel basmış ve böylece zenginlikleri sona ermiştir.⁵⁴⁹

4.1.1.8. Megara thesauros (V)

Siphnos thesaurosunun ve kutsal yolun kuzeyindedir, Boiotia thesauros ile karşı karşıya yapılmıştır. Eski peribolos duvarının bir kısmının üzerine yapılmıştır. Thesauros, MÖ 6.yy sonlarında adanmıştır.⁵⁵⁰

Bu dönemde Delphoi thesauroslarında genellikle yapılmış olan ion süslemelerini kullanmamıştır. Siphnos thesaurosunda olduğu gibi, temelleri bastion üzerine yapılarak yüksekte durması sağlanmıştır. Temelin kuzey tarafında gözenekli taş bloklar korunagelmıştır. Pronaos ve naosa sahiptir. Pronaosun önünde ise bir terasa sahiptir. Megaralılar Olympia’da da bir thesauros yaptırmışlardır.⁵⁵¹ Yaklaşık olarak 3,60x8,20 m ölçülerindedir.⁵⁵²

4.1.1.9. Syrakusa thesauros (12)

Tam olarak nerede yapıldığı bilinmemektedir. Önerilerden biri, Atinalıların thesaurosunun karşısında oluşudur.⁵⁵³ Bu öneriye göre, Atina thesaurosunun karşısında yapılan thesaurosun üç tarafı diğer yapılar tarafından kapatılmaktaydı. Kuzeye bakan kısmı, Knidos thesaurosunun (XXV) arkasında kalmıştır. Temeli gözenekli taştan yapılmıştır ve yaklaşık 5x7 ölçülerindedir. Metoplar, trigliflere nazaran daha dardır. Normalde ise bir metop, trigliffin yaklaşık bir buçuk katı daha geniştir.⁵⁵⁴ Kent, daha önce Delphoi’de heykel grupları ve tripodlar adanmıştır.⁵⁵⁵

⁵⁴⁹Pausanias 10.11.2-3; Herodotos 3.57; Neer, 2001, **a.g.k.**, 275; Arafat, 2009, **a.g.k.**, 591; Dyer, 1905, **a.g.k.**, 304.

⁵⁵⁰MÖ 4.yy.da yapılan istinat duvarının üzerinde MÖ 320-220’ye tarihlendirilmiş yazıtlar bulunmuştur. Bunların 26’sı Megaralılara aittir. Bu yüzden bu yapı temelinin Megara thesaurosuna atfedilmiştir, bkz. Bourguet, 1929, **a.g.k.**, no. 155-196.

⁵⁵¹Scott, 2010, **a.g.k.**, 69, 70. Peribolos duvarının üzerinde oluşu, bastion ve teras: Bommelaer and Laroche, 1991, **a.g.k.**, 126.

⁵⁵²de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 470.

⁵⁵³Bousquet, 1940, **a.g.k.** Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 460-466, V numaralı thesaurosun Syrakusa thesauros olduğunu savunmaktadır.

⁵⁵⁴Bousquet, 1940, **a.g.k.**, 140, 141.

⁵⁵⁵Bousquet, 1940, **a.g.k.**; Scott, 2010, **a.g.k.**, 105; Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 445, 460 vd.

Atina'nın MÖ 413'de Syrakusa'ya yaptığı başarısız sefer sonrası MÖ 410-400 tarihlerinde Syrakusa, Delphoi'de thesauros adamıştır.⁵⁵⁶

4.1.1.10. Thebai thesauros (VI)

Thebai, Apollon Kutsal Alanının güneybatı köşesinde bir thesauros adamıştır.⁵⁵⁷ Böylece kendini diğer Boiotia kentlerinin adaklarıyla bağdaştırmak istemiştir. MÖ 373'de deprem olmuştur ve Apollon kutsal alanı hasar görmüştür. Thebai thesaurosunun güneyinde kalan peribolosun tekrar inşaatı, bu tarihten sonraya denk gelmektedir.⁵⁵⁸

Güney peribolos duvarının batı köşesi, depremde zarar görmüştür. Thesaurosun güney cephesi, yeniden yapılmış duvarın üstündedir. Bu duvar Thebaililer tarafından yapılmıştır. Yapının geri kalanı ise Alkmaionid'lerin yaptırdığı tapınağın depremle yıkılmış taşları kullanılarak yapılmıştır. Bu yüzden, kutsal alanda bulunan ve yüksek bir bastion üzerine yapılmış en büyük thesauros haline gelmiştir. Temeli çok az korunagelmıştır. Pronaos ve naosa sahiptir. Sade bir yapıdır. Hem Boiotia hem de Atina yapı esasları kullanılmıştır. Yapı, heykellerle süslenmemiştir.⁵⁵⁹ (Görsel 75)

Thesaurosun sütunları yoktur. Pronaosu kapalıdır.⁵⁶⁰ 7,21x12,29 m ölçülerindedir. Temel kireçtaştan yapılmıştır. MÖ 371-300'e tarihlendirilmektedir.⁵⁶¹

MÖ 360'da Thebai'ye, kahin'e Delphoililer dışında herkesten önce danışma ayrıcalığı verilmiştir. Bu ayrıcalık, thesaurosa yazılmıştır.⁵⁶²

⁵⁵⁶Pausanias 10.11.5.

⁵⁵⁷Thebai thesaurosunun yeri hakkında bkz. Michaud, 1973, **a.g.k.**, 5-7.

⁵⁵⁸Hansen, 1960, **a.g.k.**, 432; thesauros, Leuctra savaşı (MÖ 371) gelen ganimetlerle yapılmıştır, bkz. Pausanias 10.11.5; Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 451-56.

⁵⁵⁹Scott, 2010, **a.g.k.**, 114, 115; thesaurosun temelleri gözenekli taştandır: Bousquet, 1940, **a.g.k.**, 132; Laroche and Nenna, 1993, **a.g.k.**, 244.

⁵⁶⁰E. Bourguet (1911). Inscriptions de Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 35, 149-176, s.159; Bourguet, 1929, **a.g.k.**, 191, 401, 402.

⁵⁶¹Michaud, 1973, **a.g.k.**; Bommelaer and Laroche, 1991, **a.g.k.**

⁵⁶²Scott, 2010, **a.g.k.**, 124.

4.1.1.11. Kyrene thesauros (XIV)

Kyrene thesaurosunun yeri, tartışma konusu olmuştur. XIV ve XIII numaralı temellerin bu kente ait thesauros olduğu düşünülmüştür.⁵⁶³ XIII numaralı temel, templum in antis planındadır. Temelde kireç taşı kullanılmıştır.⁵⁶⁴ (Görsel 76)

XIV numaralı temel, Korinthos thesaurosunun (XXIV numaralı temel) yanında yer almaktadır.⁵⁶⁵ Dor düzeninde sütunlar kullanılmıştır. Bunların iki yanında ise duvara bitişik yarım dor sütunları yapılmıştır. Bu yarım sütunlar Kyrene’de uygulanmaktadır. Bu yüzden thesauros, Kyrene’yi temsil etmektedir. Yapı 3,30x4,60 m ölçülerindedir. Thesauros MÖ 334-323/322’ye tarihlendirilmektedir. Yapımı MÖ yaklaşık 373’de başlamıştır. MÖ yaklaşık 338’de Khaironeia Savaşı olduğundan dolayı stylobatta bırakılmıştır ve kısa süre sonra bitirilmişdir.⁵⁶⁶ (Görsel 77)

4.1.2. Athena Pronaia Kutsal Alanında bulunanlar

4.1.2.1. Massalia thesauros

Massalia thesauros Athena Pronaia Kutsal Alanında (Marmaria’da) bulunmaktadır. Phokaia kolonisi olan Massalia (Marsilya) kenti tarafından yaptırılmıştır. Kartacalılar ile yaptıkları savaşı kazanmalarından dolayı yaptırılmıştır.⁵⁶⁷

Alan genişletilirken yapılmıştır çünkü Athena kutsal alanının eski batı peribolos duvarında bulunmaktadır. Yeni yapılacak kutsal alanın ortasında kalmaktadır ve

⁵⁶³XIII numaralı anıt, MÖ 360-355’de yapılmıştır. İç mekanın genişliği 4.60 metredir. XIV numaralı temeller için Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 479-480; XIII numaralı temeller için bkz. J. Bousquet (1952). *Le Trésor de Cyrène*. Fouilles de Delphes II, Paris: E. de Boccard.

⁵⁶⁴Bousquet, 1952, **a.g.k.**

⁵⁶⁵D. Laroche (1988). L’Emplacement du trésor de Cyrène à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 112 (1), 291-305, s. 291, 293, 296, 297; Bommelaer and Laroche, 1991, **a.g.k.**, 155-158. XIV numaralı temel Kyrene thesauros ise XIII numaralı temel tanımlanmamış olmaktadır. A.R. Flaten vd., (2014). Immersive Technologies to Explore the Cyrene Treasury at Delphi. *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 14 (4), 25-33.

⁵⁶⁶Taşların üzerinde, MÖ 330’larda Delphoi’de çalışmış olan Deinon adlı müteahhitin işareti bulunmaktadır, bkz. P. Amandry (1981). Chronique delphique. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 105 (2), 673-769, s. 686. Bastion’un batı ve kuzey yüzünde (daha önceleri XIII numaralı temelin yönlendirmesine dayanarak bunlar güney ve batı olarak belirlenmiştir.) yazıt vardır. Thesauros sadece bu iki taraftan erişilebilir, bkz. Bousquet, 1940, **a.g.k.**, 77; J. Bousquet (1985). Inscriptions de Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 109 (1), 221-253, s. 249.

⁵⁶⁷Pausanias 10.8.6; Thukydides 1.13.

güneyden yapılacak yeni girişe hâkimdir. Eski Athena Tapınağı'nın parçaları, thesaurosun terasında kullanılmıştır. Yapı, ion formundadır, templum in antis planlıdır. Aiolia tipinde sütunları vardır.⁵⁶⁸ (Görsel 78, 79, 80, 81)

Paros mermerinden yapılmıştır. Temelleri kireçtaşındandır. Foça'dan olan kökenlerine ve Delphoi'de olan ion tipinde thesauroslara gösterilen rağbetten dolayı bu form tercih edilmiştir.⁵⁶⁹ Yapı, ilk krepis katında 6,37x8,63 m ölçülerindedir.⁵⁷⁰

Duvarlar beyaz kalmıştır, üst ve alt kısımları ise çok renkli süslemelerle bezenmiştir. Frizin üzeri Lesbos kornişlerle süslenmiştir. Bunun üzerinde ise lotus ve palmet yaprakları simayı oluşturur.⁵⁷¹ Thesaurosun çevresinin dışında olsa da üzerinde ΣΣΑΛ harflerini taşıyan bir arşitrav bulunmuştur.⁵⁷² Thesauros MÖ yaklaşık 530'a tarihlendirilmektedir.⁵⁷³

4.1.2.2. Dor thesauros

Massalia thesaurosunun doğusundadır. Günümüze az korunagelmıştır. Temeli kireç taşındandır. Kırangıç kuyruğu şeklinde kenet kullanılmıştır.⁵⁷⁴ Euthynteria 7,28x10,41 m ölçülerindedir. Güneybatı köşede yere gömülmüş pithos bulunmuştur. Bu, Hristiyanlık zamanında konut olarak kullanıldığını göstermektedir.⁵⁷⁵

Üst yapı Paros mermerinden yapılmıştır. Templum in antis planlıdır. Sütunlar yivlidir ve büyük tahta çivilerle birleştirilmişlerdir. Ortadaki sütunda, parmaklık için zıvana delikleri için boşluklar bulunmuştur. Triglif ve metoplar kırangıç kuyruğu

⁵⁶⁸W.B. Dinsmoor (1923). The aeolic capitals of Delphi. *American Journal of Archaeology*, 27 (2), 164-173; D. Laroche (2013). L'architecture du Trésor des Marseillais. *Le trésor des Marseillais: 500 av. J.-C., l'éclat de Marseille à Delphes*, dir.: M. Garsson, catalogue de l'exposition, Marseille, Centre de la Vieille Charité, 12 janvier-15 avril 2013, Marseille, 2012, Paris: Somogy, 18-19; P.P. Betancourt (1977). *The Aeolic style in architecture: a survey of its development in Palestine, the Halikarnassos peninsula, and Greece, 1000-500 B.C.* New Jersey: Princeton University Press.

⁵⁶⁹Scott, 2010, **a.g.k.**, 67, 68; Tapınağın parçalarının kullanımı: Bommelaer and Laroche, 1991, **a.g.k.**, 62, 63; Laroche and Nenna, 1993, **a.g.k.**, 244; Dinsmoor, 1912, **a.g.k.**, 483; Dinsmoor, 1913, **a.g.k.**, 7, 65.

⁵⁷⁰R. Demangel and G. Daux (1923). *Fouilles de Delphes II, 3: Le sanctuaire d'Athéna Pronaia: les temples de tuf et les deux trésors*. Paris, s. 53. Krepis kireç taşındandır.

⁵⁷¹Laroche, 2013, **a.g.k.**, 19; Dinsmoor, 1913, **a.g.k.**, 76, 77; Demangel and Daux, 1923, **a.g.k.**, 65-69.

⁵⁷²de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 458, 459. MÖ 4.yy.a tarihlenmektedir.

⁵⁷³Konsola, 1985, **a.g.k.**, 10; Demangel and Daux, 1923, **a.g.k.**; Picard and de La Coste-Messelière, 1928, **a.g.k.**, 55.

⁵⁷⁴Demangel and Daux, 1923, **a.g.k.**, 78-81.

⁵⁷⁵C. Le Roy (1977). Pausanias à Marmaria (XXVIII). *Bulletin de Correspondance Hellénique*. Supplément 4, 247-271.

şeklindeki kenetlerle sabitlenmiştir.⁵⁷⁶ Thesauros, MÖ 490-460 yıllarına tarihlendirilmektedir.⁵⁷⁷ (Görsel 79, 82)

⁵⁷⁶Demangel and Daux, 1923, **a.g.k.**, 94, 95-101.

⁵⁷⁷Demangel and Daux, 1923, **a.g.k.**, 105-108; Weickert, 1929, **a.g.k.**, 135. de La Coste-Messelière, 1936, **a.g.k.**, 59 ise MÖ 480-475'e tarihlemektedir.

5. DELOS

Delos adası, kuzeyinden güneyine yaklaşık 5 km uzunluğundadır. Kıyıları sarpıtır bu yüzden limanı azdır. Adanın kuzeybatısında Rhenea adlı antik kent bulunmaktadır. Kherroniso ise güney ucundadır. Küçük Asya ile Atina arasında neredeyse ortada olduğundan dolayı stratejik öneme sahiptir.⁵⁷⁸ (Görsel 83, 84)

Su kaynağı olmayan bu ufak ada, Kyklad adalarının ticaret merkezi ve kutsal alanıdır. Doğusunda Kynthos dağı bulunmaktadır. Leto, Apollon ve Artemis'i burada doğurmuştur. Kutsal alanın asıl sahibi Artemis'tir. En erken tapınak MÖ yaklaşık 700'de yapılmıştır. Bu tapınak ve boynuz sunağı Artemis için yapılmıştır. Apollon tapınağı ise çevresindedir ve MÖ 6.yy.ın ortalarında yapılmıştır.⁵⁷⁹ Apollon Delos'da doğmuştur ve daha sonra Delphoi'ye gitmiştir.⁵⁸⁰

İonialılar, Atina liderliğinde Perslere karşı birlik kurduklarında Delos kutsal alanı, toplantıların yapıldığı ve hazinenin durduğu yer olarak belirlenmiştir. Atinalılar daha sonra bu hazineye el koyarak tüm kontrolü Atina'ya taşımıştır. Bundan sonra müttefikler Attik festivallere katılmaları için çağırılmışlardır. Müttefikler bir kurban inek ile tüm parçalarıyla bir zırhı Panathenaia şenliklerine yollamışlardır.⁵⁸¹

MÖ 2500-2000'lerde Kynthos dağına ilk yerleşim olmuştur. Ufak balıkçı yerleşmeleridir.⁵⁸² MÖ 1400-1200'lere yani Myken Dönemine ait, kutsal alanda keramikler bulunmuştur. MÖ 10-8.yy.lara yani Protogeometrik ve Geometrik Döneme ait Apollon kutsal alanının güneyinde bol miktarda keramik bulunmuştur. MÖ 7-6.yy.larda yani Arkaik Dönemde Naksos'un kent üzerinde kültürel etkisi olmuştur. MÖ 6.yy.ın ikinci yarısında Atina, kutsal alanda Peisistratos ile otorite sağlamıştır. MÖ 478'de Perslerin yenilmesinden sonra Atina burada Deniz Birliği oluşturmuştur. Apollon tapınağında ortak hazine korunmuştur. MÖ 454'te ise hazine Atina'ya götürülmüştür. Atina, yönetim ve kutsal mülkün idaresi dışında dini ve politik olarak da Delos'u yönetmiştir. MÖ 426'da Peisistratos, adanın tamamıyla arınması için adada doğum ve ölümü yasakladığını bildirmiştir.⁵⁸³ Kutsal alanın görüş alanı içindeki ölülerin

⁵⁷⁸P. Bruneau and J. Ducat (1983). *Guide de Délos*. Paris: E. de Boccard.

⁵⁷⁹Burkert, 1985, **a.g.k.**, 144, 219.

⁵⁸⁰McInerney, 2011, **a.g.k.**, 96, 102.

⁵⁸¹Burkert, 1985, **a.g.k.**, 257.

⁵⁸²Thukydides 1.8.

⁵⁸³Thukydides 3.104.

de kaldırılması söylenmiştir.⁵⁸⁴ MÖ 422’de Delos halkı, Atinalılar tarafından Adramytteion’a sürgün edilmiştir.⁵⁸⁵ MÖ 404’de Atinalılar Sparta’ya yenildiklerinde, Delos halkı, kutsal alanın hakimiyetini tekrar ele almışlardır. MÖ 394’de Atina, kutsal alanı yeniden yönetmeye başlamıştır. MÖ 345’de Delos halkı, Delphoi amphiktyonia mahkemesine başvurmuştur. Fakat o dönemde meclise hakim olan Makedon kralı II Philip, Atina ile anlaşmazlık olsun istemediği için reddetmiştir. MÖ 314-167 arası Delos bağımsızdır. MÖ 315’de Tire bildirisiyle, Yunan kentleri özerklik kazanmıştır ve Apollon kutsal alanının kontrolü Atina’dan Delos’lulara geri dönmüştür. Bu yüzden MÖ 314-167 yılları, Delos tarihinde Bağımsızlık Dönemi olarak geçmektedir. MÖ 315-313’de sadece adalara özgü bir birlik (Nesiotas koinon) oluşturulmuştur ve ortak kutsal alan olarak Delos Apollon kutsal alanı seçilmiştir. MÖ 2.yy.da ise Roma, Yunanistan’a müdahale etmiştir. MÖ 167-69 yıllarında yönetim yine Atina’ya geçmiştir. MÖ 167’nin sonlarına doğru, Roma senatosu Delos Atina’ya teslim etmiştir. Limanın ücretsiz olduğu ilan edildi ve Deloslular sürgün edildiler. Atina’dan göçmenler burada gelip yerleşmişlerdir. Ticari sebeplerden dolayı adada, MÖ 2.yy.ın ikinci yarısı ve MÖ 1.yy.ın başlarında Atinalılardan başka, Mısır, Suriye, Fenike gibi yerlerden gelen Yunanlar oturmaktaydı. Doğu kültürleri adaya bu dönemde gelmiştir. Zamanla, Doğu ile İtalya arasında direkt ticaret ile Delos’un Akdeniz ticareti sona ermiştir. MS 14.yy.da ada terk edilmiştir. 1873’den itibaren Atina’da bulunan Fransız Arkeoloji Okulu tarafından kazılmaktadır.⁵⁸⁶

Naksos adası, sütun üzerinde aslanı ve bir çift sütun üzerinde duran sfenksi MÖ yaklaşık 600’de, bir sütun üzerinde duran sfenksi MÖ yaklaşık 560’da Delos’da adamıştır.⁵⁸⁷

5.1. Delos’da Bulunan Thesaurolar

Delos thesauroları için οικόε kelimesi, yazıtlarında kullanılmıştır. Aristoteles Politika’sında (VI, p. 1319b, 11. 19 vd.) οικόε kelimesini sadece Delos yazıtlarında bulunan anlamında kullanmıştır. Delos’da thesaurolarda metalden yapılmış kaplar ve

⁵⁸⁴Herodotos 1.64.2.

⁵⁸⁵Thukydides 5.1.

⁵⁸⁶Bruneau and Ducat, 1983, **a.g.k.**; Gates, 2015, **a.g.k.**, 398-402.

⁵⁸⁷Scott, 2010, **a.g.k.**, 47.

heykeller gibi değerli objeler saklanmıştır. Thesaurosuları yaptıran kent devletlerinin gönderdiği elçilere ayrıcalıklar ve alanda bulunan yapıları kullanma olanakları verilmiştir.⁵⁸⁸

Delos'da, Apollon tapınağının batısında birçok thesauros formunda yapı vardır. Bunlar, Andros, Delos, Naksos, Karystos halkı tarafından adanan ve depolama amaçlı kullanılmış yapılardır. İkisi Arkaik biri Klasik Dönemde yapılmış olanlar oldukça büyüktür ve antelerin arasında en azından dört adet sütun vardır. Naksos thesaurosı MÖ 7.yy.a dayanır ve bu, sonradan depo odasına dönüştürülmüş Apollon'un erken dönem tapınağıdır. Templum in antis planlı olanlar diğer üçü MÖ yaklaşık 475-450'de yapılmıştır.⁵⁸⁹ (Görsel 85)

Tapınağın her türlü mülkü magistratlarca katalog olarak yazılmıştır. Bir önceki yönetimden gelen paralar, vergiler, ödenen borçlar, yapıların içinde bulunanlar gibi bilgiler yazılmıştır.⁵⁹⁰ İlk önce kâğıda, sonra tahta plakalara, daha sonra MÖ 280'lerden itibaren mermere yazılmıştır. Yazıtlar, kesin olarak belli bir yapıyı oikos olarak göstermemektedir. Yapıların tanımlaması, uzmanlar tarafından, kalıntılar ve yazıtlar aracılığıyla yapılmıştır. Bu yüzden, yazıtlarda yapıyı adayan kentlerin adlarıyla bağdaştırılan oikoslar üzerinde durulmuştur.⁵⁹¹

Andros adasının oikosu MÖ yaklaşık 476'da yapılmıştır.⁵⁹² Andros oikosundan ilk olarak MÖ 268 listelerinde, depo olarak kullanıldığından bahsedilmiştir.⁵⁹³ Yazıtlarda, içinde daha çok kap türü eşyalar olduğu geçmektedir.⁵⁹⁴ Bu thesaurosun yeri tam olarak

⁵⁸⁸Dyer, 1905, **a.g.k.**, 306, 307, oikos kelimesi için bkz. 310.

⁵⁸⁹Neer, 2001, **a.g.k.**, 280; Roux, 1984, **a.g.k.**, 155.

⁵⁹⁰P. Roussel (1916). *Délos, colonie athénienne*. Paris.

⁵⁹¹T. Homolle (1887). *Les archives de l'intendance sacrée à Délos (314-166 av. J.-C.)*. Paris. Yazıtların yayımlandığı kaynaklarda verilen numaralandırma sistemi kullanılmıştır. Bu kaynaklar şunlardır: J. Coupry (1972). *Inscriptions de Délos. Période de l'amphictyonie attico-délienne. Actes administratifs* (Nos. 89-104/33), *Inscriptions de Délos*, VII, Paris; F. Dürrbach (1912). *Inscriptiones Deli*. (Nos. 105-289) *Inscriptiones Graecae*, XI (2), Berlin; F. Dürrbach (1926). *Inscriptions de Délos: Comptes des Hiéropes* (No. 290-371), *Inscriptions de Délos*, I, Paris; F. Dürrbach (1929). *Inscriptions de Délos: Comptes de Hiéropes* (No. 372-498), *Inscriptions de Délos*, II, Paris; F. Dürrbach and P. Roussel (1935). *Inscriptions de Délos. Actes de Fonctionnaires Athéniennes Préposées à L'Administration des Sanctuaires Après 166 Av. J.-C.* (Nos. 1400-1479); *Fragments d'Actes Divers* (Nos. 1480-1496) *Inscriptions de Délos*, III, Paris.

⁵⁹²Dyer, 1905, **a.g.k.**, 313.

⁵⁹³No. 203 B 94-99.

⁵⁹⁴No. 224 B 2-28.

belirlenememiştir.⁵⁹⁵ Karystos oikosu, MÖ 300'den biraz önceye tarihlenen yazıtta geçmektedir.⁵⁹⁶ Pausanias, Eubolia adasında bulunan bir kent olan Karystos tarafından Pers savaşıdan gelen ganimetle Delphoi'de adanmış bronz öküz olduğunu yazmıştır.⁵⁹⁷ Başında bir neokoros (tapınaktan sorumlu kişi) bulunmaktaydı.⁵⁹⁸

Delos'un oikoi adamasının nedeni, MÖ 422'de Atinalıların ada vatandaşını sürgün durumunda bırakmasıdır. Ne zaman veya nerede yapıldığı bilinmemektedir. MÖ 4.yy.ın sonlarına (MÖ 301'den biraz önceye) tarihlenen yazıtta yapının pencereleri, birden çok kapısı ve kilitleri olduğu yazılıdır.⁵⁹⁹

Naksos oikosu 6 numaralı temel olarak belirlenmiştir.⁶⁰⁰ Naosun ortasında, sütunlar için sekiz oyuk vardır. Kanalizasyon yolu, naosta üstü açıktır, pronaosta ise döşemenin altındadır, en batıdaki sütundan başlayıp güneye doğru döner. Batısında naostan ulaşılamayan bir bölme vardır ve bu yaklaşık 3,08 m derinliğindedir. Kapısı doğudadır. Batısında bulunan kapıdan kapalı bölüme geçiş vardır. Çatısı Naksos mermerindendir. MÖ yaklaşık 7.yy ortasına tarihlendirilmektedir.⁶⁰¹

Keos yemek salonundan (hestiatorion) Herodotos bahsetmektedir fakat thesauros hakkında yazıtlarda adı geçmemektedir.⁶⁰²

Delos'da bulunan ve tanımlanmamış diğer thesauros yapılarının korunagelmiş olan kalıntıları çok azdır. Bunlar temenosun eski kuzey sınırında, Porinos Naosu olarak adlandırılan yapının kuzeyinde sıralanmışlardır.⁶⁰³

⁵⁹⁵Yeri hakkındaki tartışmalar için bkz. M.C. Hellmann and P. Fraisse (1979) *Le Monument aux Hexagones et le Portique des Naxiens*. Exploration Archéologique de Délos, 32, Paris; R. Vallois (1944). *L'architecture hellénique et hellénistique à Délos jusqu'à l'éviction des Déliens (166 av. J.-C.) I: Les Monuments*. Paris: E. de Boccard.

⁵⁹⁶No. 144 A 88, 112.

⁵⁹⁷Pausanias 10.16.6.

⁵⁹⁸No. 287 A 78, 73-74. satırlar. Rups, 1986, **a.g.k.**, 187.

⁵⁹⁹No. 144A 39-42. Bu yazıtta oikosda yapılan tamiratlardan bahsedilmektedir. MÖ 268'e tarihlenen No. 203B 99-100; MÖ yaklaşık 260'a tarihlenen No. 219A 9; MÖ 200'e tarihlenen No. 372A 162-163; MÖ 181'e tarihlenen No. 439b 21-22 yazıtlarında içeride yapı malzemeleri olduğu yazmaktadır; Rups, 1986, **a.g.k.**, 189-191.

⁶⁰⁰Bruneau and Ducat, 1983, **a.g.k.**

⁶⁰¹P. Courbin (1980). *L'Oikos des Naxiens*. Exploration Archéologique de Délos, 33, Paris, sütunlar ve kanalizasyon için bkz. s. 11-13; 26-31; Kuzeyde 23,94 m, güneyde 22,95 m, doğuda 9,59 m, batıda yaklaşık 10,10 m ölçülerindedir bkz. s. 17, çatısı için bkz. s. 75-89; Apollon Tapınağından oikosa dönüşmüş olduğu önerisi için bkz. s. 33-38. Bu yapının işlevi hakkındaki tartışmalar için bkz. Rups, 1986, **a.g.k.** Tarihlendirmesi için Vallois, 1944, **a.g.k.** Protogeometrik Dönemi (MÖ 1050-900) önermektedir. MÖ 200'e tarihlenen yazıtlarda bu yapı, Propylon'un yakınındaki oikos olarak geçmektedir, bkz. No. 372A 108-110/168-169.

⁶⁰²Herodotos 4.35; Rups, 1986, **a.g.k.**, 202.

Thesaurus işleviyle kullanıldığı kesin olmayan fakat bu plana sahip Guide de Delos'da 16 olarak numaralandırılmış olan yapı, bulunduğu yapıların sırasında en batıdakidir. Hellman, MÖ 530'lara tarihlendirmektedir. Dor düzenindedir.⁶⁰⁴ Guide de Delos'da 17 olarak numaralandırılmış olan yapı 10,88x17,04 m ölçülerindedir.⁶⁰⁵ 18 olarak numaralandırılmış yapı da, 17 gibi Apollon Tapınağıyla aynı dönemde (MÖ 5.yy.ın ikinci çeyreği) yapılmıştır. Templum in antis planındadır. Yaklaşık 8x13,40 m ölçülerindedir.⁶⁰⁶ 19 olarak numaralandırılmış yapı 17 ve 18 ile aynı dönemde yapılmıştır. Templum in antis planlıdır. Vallois, Keos hestiatorionunun bu yapı olduğunu önermektedir.⁶⁰⁷ 20 olarak numaralandırılmış yapı, diğerleri gibi, MÖ yaklaşık 475-450'ye tarihlendirilmektedir. Yaklaşık 7,70x12,50 m ölçülerindedir.⁶⁰⁸

⁶⁰³Delos Apollon kutsal alanında bulunan üç Apollon tapınağı vardır. En kuzeydeki ve en eskisi MÖ 6.yy. ortalarına tarihlendirilmektedir. Yazıtlarda Porinos Naosu olarak adlandırılmaktadır. Kült işlevi yeni bir yapıya aktarıldığında hazine deposu olarak kullanılmıştır. En güneydeki Atinalılar Delos Deniz Birliğini kurduklarında yani MÖ 5.yy.ın ikinci çeyreğinde yapımına başlanmıştır ve MÖ 3.yy.da bitirilmiştir. Bu ikisinin ortasında ise MÖ 425-417'de yapılmış olan Atinalılar Tapınağı (Temel:GD 12), bir diğer adıyla Yedi Heykel Tapınağı, adı daha sonra Apollon tapınağı olarak yazıtlarda geçmektedir. Naosunda bulunan yarım daire şeklinde temeller bu heykelleri koymak için yapılmıştır, bkz. F. Courby (1931). *Les temples d'Apollon*. Exploration archéologique de Délos, 12, Paris: E. de Boccard; Bruneau and Ducat, 1983, **a.g.k.**, 129, 130; Roux, 1979, **a.g.k.**, 112-115; Roux, 1984, **a.g.k.**, 160.

⁶⁰⁴Hellmann and Fraisse, 1979, **a.g.k.**, 78; Vallois, 1944, **a.g.k.**, 24, 25 bu yapının Karystos thesauros olduğunu yazmıştır; ölçüleri yaklaşık 10x17 m'dir, bkz. s. 128, 401; temelleri granit ve pembe mermerden stylobata sahiptir, bkz. s. 25, 250, 251.

⁶⁰⁵Vallois, 1944, **a.g.k.**, 128, 129.

⁶⁰⁶Vallois, 1944, **a.g.k.**, 27, ölçüleri için bkz. s. 128, dor düzenindeki saçaklığı için bkz. s. 27.

⁶⁰⁷Vallois, 1944, **a.g.k.**, 128; Keos hestiatorionu için bkz. s. 64.

⁶⁰⁸Vallois, 1944, **a.g.k.**, tarihlendirilmesi için bkz. s. 110; ölçüleri için bkz. s. 129.

6. DİĞER KUTSAL ALANLAR

Kutsal alanların kazılarında, templum in antis formunda olan yapılar bulunmuştur. Bu nedenle bunlar, thesauros olarak adlandırılmıştır. Yine de thesauros olarak kullanıldıkları kesin değildir.

6.1. Nemea

Nemea'da, MÖ 5.yy.da tapınağın etrafında anıtsal yapılar inşa edilmeye başlamıştır. Yapılan oikos binaları, thesauros olarak yorumlanmıştır.⁶⁰⁹ MÖ geç 5.yy.da Kleonai ile alanı ele geçirmek isteyen Argos arasında savaş olmuştur. Temenosta yapılan savaş ile alan yerle bir olmuştur. MÖ 350 sonrasında tekrar yapılmıştır. Oikoi ise sökülüş ve parçaları başka yapılarda kullanılmıştır.⁶¹⁰

Nemea'da kutsal alanın güney tarafında dokuz adet thesauros sıralanmaktadır. Batıdan doğuya doğru 1'den 9'a numaralandırılmıştır. Kazısını yapan arkeologlar tarafından oikoi olarak adlandırılmışlardır.⁶¹¹ (Görsel 86)

Nemea'da Zeus kutsal alanında MÖ 5.yy.ın ilk yarısında oikos yapılmıştır. Nemea'da bulunan oikoi'nin thesauros işleviyle kullanıldığı kesin değildir. Nemea'da bulunan dokuz oikoi, Delos'da Apollon kutsal alanında bulunanlara işlev açısından benzemektedir. Bu işlev ise tanrılara sunulan değerli adakların ve koleksiyonların korunması için alandır.⁶¹²

Nemea'da 1. Oikos 1920'lerde kazılmıştır. Kuzeydoğu köşesi ve naosun doğu tabanı durmaktaydı fakat doğu ve güney kısmı 1970'lerde neredeyse kaybolmuştur. Temeli yaklaşık olarak 13,15x22,40 m ölçülerindedir. İkinci oikos yaklaşık 16,35x7,20 m ölçülerindedir. Üçüncü oikosun güney kısmı korunagelmemiştir. Genişliği 7,09 ila 7,22 m arasındadır. Uzunluğu ise 16,60 m'dir. Dördüncü oikosun birbiriyle bağlantısız tabanı vardır. Kenar duvarları yoktur. Beşinci oikos yaklaşık 8,30x15 m ölçülerindedir. Güneydoğu köşesi Bizans zamanında çukur kazımı sırasında yıkılmıştır. Altıncı oikos yaklaşık 10,50x16,25 m ölçülerindedir. Beşinci oikosun güneydoğu köşesini yıkan

⁶⁰⁹Rups, 1986, **a.g.k.**, 214-218; Scott, 2010, **a.g.k.**, 245.

⁶¹⁰Scott, 2010, **a.g.k.**, 245, 246.

⁶¹¹O. Ziegenaus (1957). Die Tempelgruppe im Norden des Altarplatzes (Aphrodite-Hermes-Tempel). *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung*, 72, 87-151.

⁶¹²ThesCRA IV, 122.

çukur, bu oikosun güneybatı köşesini yıkmıştır. MÖ 5.yy.ın ilk çeyreğine tarihlendirilir. Yedinci oikos, tahmini olarak 21,80 ve 22,10 m uzunluğunda, 8,60 m genişliğindedir. Diğerleri gibi bunun temelleri de yumuşak gözenekli taştan yapılmıştır. Sekiz ve dokuzuncu oikoi tek bir yapıdır. Bu yüzden bir thesauros yapısı tanımına girmemektedir. Bu yapıların plan ve boyutları Delos’da bulunan thesauroslara daha çok benzemektedir.⁶¹³

6.2. Samos

Strabon, Samos adasında Hera Kutsal Alanında bulunan thesauroslardan ναῖσκοι olarak bahsetmiştir.⁶¹⁴ Fakat Samos’da thesauros olduğuna dair bir yazıt veya tanımlama yoktur. Fakat ναοί kelimesi, thesauroslar için antik kaynaklarda kullanılmıştır. Hera kutsal alanında bulunan ufak yapılar naiskoi olarak değerlendirilebilir.⁶¹⁵ Bu yapılar MÖ 7.yy.a tarihlendirilmektedir.⁶¹⁶ (Görsel 87)

İlk naiskos, Rhoikos sunağının (MÖ 570-540) kuzey yarısının altına gömülüdür. Böylece MÖ 6.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlendirilmektedir. Beyaz kireçtaşından yapılmıştır. VII numaralı yeni sunaktan propylona doğru yerler taşla döşendiğinde 1. Naiskos yıkılmıştır ve geriye kalan batı duvarı da sunağın altında kalmıştır.⁶¹⁷

2. Naiskos, Rhoikos’un sunağının güney tarafındadır ve sadece güneydoğu kısmı korunagelmıştır. 3. Naiskos, Roma Dönemi peripterosunun güneydoğu köşesinin altındadır fakat bu tarihten daha önce yıkılmıştır. İkinci Hekatompedon’un güneydoğu

⁶¹³S.G. Miller (1978). Excavations at Nemea, 1977. *Hesperia. The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 47 (1), 58-88, s. 67, 69-72; S.G. Miller (1977). Excavations at Nemea, 1976. *Hesperia. The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 46 (1), 1-26, s.13-20; S.G. Miller (1976). Excavations at Nemea, 1975. *Hesperia. The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 45 (2), 174-202, s. 184-186.

⁶¹⁴Strabon 14.1.14.

⁶¹⁵Alanın genel tarihi için bkz. H. Walter (1976). *Das Heraion von Samos: Ursprung und Wandel eines griechischen Heiligtums*. München; H. Kyrieleis (1993). *The Heraion at Samos*. N. Marinatos and R. Hägg (Ed.), *Greek Sanctuaries: New approaches* içinde (s. 99-122). London; New York: Routledge.

⁶¹⁶E. Buschor and H. Schleif (1933). *Heraion von Samos: Der Altarplatz der Frühzeit. Mitteilungen des deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung*, 58, 145-247, s. 151-152.

⁶¹⁷E. Buschor (1930). *Heraion von Samos: Frühe Bauten. Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung*, 55, 1-99, s. 12; Buschor and Schleif, 1933, **a.g.k.**, 167. 1. Naiskos ve 5. Naiskos daha sonra E. Buschor (1957). *Aphrodite und Hermes. Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung*, 72, 77-86, s. 79-80 tarafından Hermes ve Aphrodite için ufak birer tapınak olabileceğini yazmıştır.

köşesinin önünde yapıldığından MÖ 7.yy.ın ikinci çeyreğine tarihlenmektedir. Tapınak yapıldığında ise yıkılmıştır.⁶¹⁸

4. Naikos Rhoikos sunağının altında kalmıştır. Sadece kuzeybatı köşesi korunagelmıştır. 2. Naikos aynı dönemde yapılmıştır. 5. Naikos Rhoikos sunağının güney kısmında gömülüdür. Kuzeydoğu köşesi korunagelmıştır. Kireç taşından yapılmıştır.⁶¹⁹

⁶¹⁸Buschor, 1930, **a.g.k.**, 12; Rups, 1986, **a.g.k.**

⁶¹⁹Buschor and Schleif, 1933, **a.g.k.**, 167, 168.

7. THESAUROS İŞLEVİYLE KULLANILAN YAPILAR

Yunan tapınağı, tanrı için yapılmış olduğundan kutsaldır. Fakat keskin olarak sadece dinsel işlevi yoktur. Adanan kutsal heykellerin boyutu veya değerinden dolayı bazen var olan yapılarda yer olmayabilmektedir. Bu yüzden tapınaklar, thesauros işleviyle kullanılabilmektedir. Örneğin Parthenon⁶²⁰, sadece kült işleviyle yapılmamıştır. Tapınak, içinde Pheidias tarafından yapılmış kolosal khryselephantin (altın ve fildişinden yapılmış) Athena Parthenos heykelini barındırmaktadır. Opisthodomosunda ise tanrıçanın ve diğer tanrıların para ve değerli objeleri (χρήματα⁶²¹) bulunmaktadır.⁶²² Bu değerli eserlere ev sahipliği yapan Parthenon, thesauros işlevini büyük ölçekli olarak yerine getirmektedir.⁶²³ Yazıtlardan, Akropoliste bulunan Hekatompedon tapınağında da MÖ 480'de meydana gelen Pers istilasından önce hazineler depolandığı anlaşılmaktadır.⁶²⁴ Erekhtheion'da ise MÖ 4.yy.da altın ve gümüş kaplar bulunmaktaydı.⁶²⁵

Samos'da Hera kutsal alanında bulunan tapınak MÖ yaklaşık 500'de yapılmıştır. Heraion, Strabon'un yazdığına göre, hazinelerin saklandığı alan olarak yorumlanmıştır.⁶²⁶

Olympia'da bulunan Zeus Tapınağı⁶²⁷ ve Epidauros'da bulunan Asklepios Tapınağı⁶²⁸ thesauros işleviyle kullanılmışlardır. Epidauros'da tiyatronun yakınında Dionysos'un en eski kutsal alanı bulunmaktadır. Alanda iki tapınak ve iki heykel bulunmaktadır. Heykellerden birisi Dionysos Eleutheres'dir. Diğeri ise Alcamene tarafından, altın ve fildişi ile yapılmış olan heykeldir.⁶²⁹ Roux'un yazdığına göre, ikinci tapınağın yapım nedeni bu heykeldir.⁶³⁰

⁶²⁰Gates, 2015, **a.g.k.**, 343-349.

⁶²¹Çelgin, 2011, **a.g.k.**, 721.

⁶²²A. Giovannini (2008). The Parthenon, the Treasury of Athena and the Tribute of the Allies. P. Low (Ed.), *The Athenian Empire* içinde (s. 164-184). Edinburgh: Edinburgh University Press, s. 173-178.

⁶²³Roux, 1984, **a.g.k.**, 159, 160, 161.

⁶²⁴IG I² No. 3/4.17-20; Rups, 1986, **a.g.k.**, 221, 243; W.B. Dinsmoor (1947). The Hekatompedon on the Athenian Acropolis. *American Journal of Archaeology*, 51 (2), 109-151, s. 124-140.

⁶²⁵Rups, 1986, **a.g.k.**, 243.

⁶²⁶Strabon 14.1.14; ThesCRA IV, 122, 123.

⁶²⁷İçinde, zırhlı yarışlar için 25 bronz kalkan, Etruria kralı Arimnestos'un tahtı gibi adaklar bulunmaktadır. Olympia Zeus'una adak sunan ilk yabancıdır. Pausanias 5.12.4-8.

⁶²⁸Asklepios Tapınağı'nda bulunan khryselephantine Asklepios heykeli için bkz. Pausanias 2.27.2.

⁶²⁹Pausanias 1.20.3.

⁶³⁰Roux, 1984, **a.g.k.**, 161.

Delphoi'de bulunan mermer tholos, naosunun çevresini 17 m uzunluğunda sarmaktadır. Burada en azından dokuz heykel durmaktadır. Delos'da bulunan Atinalıların Tapınağı gibi, thesauros işleviyle kullanılmıştır.⁶³¹

Roux'a göre, aynı kutsal alanda bulunan ve aynı tanrıya adanmış birkaç tapınağın aynı anda var olmasının sebebi, adak olarak sunulmuş bir veya bir grup heykele ev sahipliği yapmasıdır. Bu heykeller, ibadet için yapılmış olanlardan farklıdır. Bu yapıların işlevleri thesauros lar gibidir. Adaklar için bir depodur. Bazı ayin, dua, tapınma istisnaları dışında, düzgün bir biçimde yapılması gereken dini törenler için uygun bir mekân değildir. Hem kutsal bir alan hem tapınak olan yapıların planları, dini gerekliliklere dayanarak kendine özgüdür. Fakat thesauros işleviyle kullanılan tapınakların planları sadedir. Yunan mimarisinin belirlediği planlar çerçevesinde, maddi veya askeri kazancı, adayın kentin saygınlığını göstermek amacıyla yapılır ve belli bir yere yapılma zorunluluğu yoktur.⁶³² Örneğin Parthenon ve Olympia Zeus Tapınağı. Böylece tapınak-kutsal alanlar arasındaki fark da belirlenmektedir. Atina akropolisinde bulunan Erechtheion, işlev olarak thesauros gibi değildir. Çünkü burası kutsal bir alandır. Athena'nın hediye olarak verdiği zeytin ağacı buradadır. Poseidon'un tridentinin bıraktığı iz de buradadır.⁶³³ Buradan çıkan tuzlu su kültün önemli bir parçasıdır.⁶³⁴

Tholosların thesauros ların tipik formu olduğu düşünülmüştür. Pausanias, Mykenai'de bulunan Atreus ve oğullarına ait arı kovanı şeklindeki mezarlardan⁶³⁵ ve Minyas'ın Boiotia'da Orkhomenos'da bulunan mezarından thesauros olarak bahsetmiştir.⁶³⁶ Orkhomenos'un zenginliği Troia savaşı kadar eskilere dayanmaktadır.⁶³⁷ İlyada'da⁶³⁸ Akhilleus, Agamemnon'un adamlarına konuşurken Orkhomenos'a akan

⁶³¹Roux, 1984, **a.g.k.**, 161-162.

⁶³²Roux, 1979, **a.g.k.**, 110-112.

⁶³³Roux, 1984, **a.g.k.**, 162-163.

⁶³⁴Burkert, 1985, **a.g.k.**, 86.

⁶³⁵Pausanias 2.16.6; A.J.B. Wace (1926). The Date of the Treasury of Atreus. *The Journal of Hellenic Studies*, 46 (1), 110-120.

⁶³⁶Pausanias 9.36.5, 9.38.1-2.

⁶³⁷Pausanias 9.38.8.

⁶³⁸Homer, *İlyada*, 9.381.

malların bahsi geçmektedir.⁶³⁹ Dörpfeld, Olympia’da bulunan Philippeion’un⁶⁴⁰ thesauros olduğunu yazmıştır.⁶⁴¹

İsthmus’da thesauros yapılmamıştır. Thesauros lar, çoğunlukla Magna Graecia kentlerinin tercih ettiği bir adak türüdür. Bu yüzden İsthmus’da yapılmamış olabilirler çünkü burası daha çok orta Yunan kent devletlerinin adakta bulunduğu bir merkez olmuştur.⁶⁴²

Kurban edilen hayvanlar, tanrılara rahipler aracılığıyla sunulmaktaydı. İlerleyen zamanlarda ise kurbanla birlikte sabit bir ücret alınması belirlenmiştir. Bu ücret, madeni paraların geçebileceği bir delik bulunduran yarım küre şeklinde oyulmuş taştan para toplama kutularında toplanmıştır.⁶⁴³ Bunlar thesauros işleviyle kullanılmıştır. Örnek olarak MÖ 400’lerde Atina akropolisinde Aphrodite kutsal alanında yapılmış olan yarım küre şeklindeki kutu gösterilebilir.⁶⁴⁴

⁶³⁹Arafat, 2009, **a.g.k.**, 582.

⁶⁴⁰Pausanias 5.17.4, 5.20.9-10.

⁶⁴¹Dörpfeld, 1892b, **a.g.k.**, 76. Ayrıca bkz. Kortanoğlu, 2018, **a.g.k.**, 110-112, 117, 118, 151.

⁶⁴²Scott, 2010, **a.g.k.**, 242, 243.

⁶⁴³Burkert, 1985, **a.g.k.**, 96, 97.

⁶⁴⁴ThesCRA IV, 123, 124; G. Kaminski (1991). Thesauros. Untersuchungen zum antiken Opferstock. *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, 106, 63-181.

SONUÇ

Özellikle Olympia ve Delphoi'de bulunan ve bir kent tarafından yaptırıldığı yazıt ve antik kaynaklarla aktarılmış olan Thesauros lar MÖ 7.yy ile MÖ 3.yy arasında yapılmıştır. Yunan kent devletleri tarafından, Delphoi, Olympia ve Delos kutsal alanlarında adanmış olan bu yapının işlevi, adanan değerli objeleri korumak ve politik olarak bu kutsal alanlarla bağlantının gösterilmesidir.

Kutsal alanlarda yapılmasının nedeni tanrıya adanmış olmalarıdır. Bu yapıların mimari detayları, adayan kent devletinin öğelerini yansıtır. Bu kutsal alanlar dışında, Nemea ve Samos'da bulunan thesauros planlı yapıların işlevleri kesin olarak bilinmemektedir. Thesauros u yaptıran kent devleti ile yapılan kutsal alan arasındaki politik bağ bu yapı ile ortaya koyulmaktadır. Kutsal alanı ziyaret eden kişiler ve diğer kent devletlerinin elçileri, tanrılara adanan bu yapının hem dinsel hem de kentlerin politik bağını görmektedir. Aynı zamanda kentler, thesauros ların içlerinde barındırdıkları değerli adaklarla ve mimari süslemelerle de zenginliklerini ve dine bağlılıklarını göstermektedir.

Thesauros lar, Yunan dünyasının önemli kutsal alanlarında bulunmaktadır. Bu kutsal alanların içinde özellikle Olympia ve Delphoi'de belirgindir. Delos'da yazıtlarda oikos olarak geçen yapılar bulunmaktadır. Apollon tapınağının batısında bulunan thesauros formunda yapılar Andros, Delos, Naksos, Karystos halkı tarafından adanmış ve depolama amaçlı kullanılmıştır. Ayrıca thesauros işleviyle kullanıldığı kesin olmayan fakat bu plana sahip yapılar temenos'un kuzey kısmında hafif bir yay yaparak sıralanmıştır. Bunlar art arda sıralanmış ve Guide de Delos'da 16'dan 20'ye kadar numaralandırılmıştır. Delos yazıtlarında, adakların saklandığı depo olarak kullanılmış olan her yapıdan oikos olarak bahsedilmiştir.

Strabon Samos'da naiskoi olduğundan bahsetmektedir. Fakat bu yapıların kesin olarak thesauros oldukları söylenememektedir. Nemea'da ise oikos olarak adlandırılan ve thesauros planlı yapılar kazılarla ortaya çıkarılmıştır.

Olympia ve Delphoi dışındaki kutsal alanlarda bulunan thesauros lardan antik yazarlar bahsetmemektedir. Diğer alanların bazılarında templum in antis planında olan yapılar thesauros olabilmektedir fakat bunlar hakkında yazıt veya antik kaynak bulunmamaktadır.

Thesauroslar, içindekiler dahil, birer adaktır. Genellikle kutsal alanlarda kutsal yolun kenarına yapılmışlardır. Kutsal alanda bir thesauros adamak, heykel ya da sütun adamaktan daha gösterişli ve pahalıdır. İçine koyulan adaklarla da sürekli olarak zenginliği ve dindarlığını göstermektedir.

Thesauroslar genellikle kutsal yolun kenarına yapılırlar. Naos ve pronaosa sahip yapılardır. Thesaurosların planları değişmektedir. Çoğunun pronaosu vardır ve bunların çoğu templum in antis planındadır. Diğerlerinin ise kapalı girişi bulunmaktaydı. Genellikle tek kapılı naosa sahiptirler. Boyutları ise tapınaklardan küçüktür ve görünüşte tapınaklara benzemektedirler. Bu yüzden bazı antik kaynaklarda naos olarak tanımlanmışlardır.

Olympia'da bulunan Gela thesaurosuna tek odalı olarak yapılmıştı fakat daha sonra ön cephesine avlu eklenmiştir. Epidamnos (III), VI ve VII (Kyrene?) thesauroslarının temelleri az korunagelmiş olduğundan dolayı planları tam olarak anlaşılmamaktadır. Sybaris (V) ve Metapontum (X), Delphoi'de Thebai (VI) ve Potidaia (VIII) thesauroslarının kapalı girişi bulunmaktadır. Delphoi'de Boiotia (VII), Syrakusa (12), Korinthos (XXIV) ve XV, XVIII, XIX, XX, XXIII numaralı thesaurosların planları tam olarak anlaşılmamaktadır.

Delos'da Naksos oikosunun (6) iki kısa cephesinde avlusu bulunmaktadır. 16 numaralı thesaurosun girişinde dört sütun bulunmaktadır yani tetrastyle prostyle planlıdır. 18 ve 19 numaralı templum in antis planlıdır. 20 numaralı thesaurosun tam planı bilinmemektedir.

Dyer, Thesaurosun aynı zamanda halkın toplantı yeri olduğunu yazmıştır. Fakat thesaurosların hepsi bunun için kullanılmamıştır. Delos'da bulunan Naksos oikosu hestiatorion olarak kullanılmış olabilir ve thesauros olarak kullanılıp kullanılmadığı bilinmemektedir. Bu çalışmada incelenmiş olan thesaurosların kutsal elçilerin veya halkın toplanma yeri olduğu hakkında bir belirti yoktur.

Pausanias, yazdıklarını, anlatmaya değer olup olmadığını seçerek yazdığını söylemiştir. Bu yüzden thesaurosların içlerinde neler olduğu hakkında detaylı bir açıklama vermemiştir.

Delos thesauroslarının içlerinde ne olduğu yazıtlardan bilinmektedir. Bu yazıtlar resmi envanterlerdir. Delos thesaurosları, kontrolü kutsal alan görevlilerine bırakıldıklarında envanter listesine girmişlerdir.

Her thesauros, adak olarak verilmiş objeleri barındırmaktadır. Adak olarak verilmeyen objeler sadece Delos thesauroslarında bulunmuştur. Delos thesauroslarında kaplar adak olarak sunulmuştur. Bunlardan bazıları artık kullanılmayan ritüel kapları olabilir. Bu kaplar atılmak veya geri dönüştürmek yerine thesaurosula konulmuştur. Dini törenlerde kullanılan kaplar Olympia thesauroslarında saklanmış olabilir. Uzak yerlerden gelecek olanlar için de değerli adaklarını ve festival ritüellerinde kullanacakları objeleri, festivalin yapılacağı kutsal alanda tutmak avantajlı olmalıdır. Fakat yine de Atinalılar, Delphoi'ye Pythia şenliklerinde adaklar ve ritüel araçlarını yollamıştır.

Thesaurosula, afet durumlarında değerli objelerin saklanması için güvenli bir sığınaktır. Örneğin Delphoi'de MÖ 548'de çıkan yangından sonra tapındaki değerli eşyalar Korinthos thesaurosuna konulmuştur. Romalıların Massalia thesaurosuna bir adak koymuş olmaları ise ikili arasındaki ilişkiyi göstermektedir.

Delos'da adanan thesaurosulaın yapım nedenleri bilinmemektedir. Bir kent devletin Olympia veya Delphoi'de thesauros adamasının nedenlerinden biri, bu kutsal alanların dini merkez ve törensel buluşma yeri olmasıdır. Ayrıca bir zaferi kutlamak, zenginlik gösterisi, dindarlık veya tanrıdan direkt gelen emri uygulamak thesaurosulaın yapılış nedenlerindenidir. MÖ 5.yy ve MÖ 4.yy.larda, askeri zaferler nedeniyle yapılanlar ağır basmaktadır. Buna örnek olarak Olympia'da yapılan Syrakusa thesaurosula gösterilebilir. Fenikelilere karşı kazandığı zafer için yaptırmıştır. Megara ise Korinthos'a karşı kazandığı zafer için yaptırmıştır. Sporda kazanılan zaferi anmak için yaptırılan thesaurosula örnek olarak Olympia'da bulunan Sikyon thesaurosula gösterilebilir. Bu kentin tiranının araba yarışı kazanmasından sonra MÖ 7.yy.da yaptırılmıştır. Thesaurosulaı yaptıranın sebebi politik olabilmektedir. Örneğin Delphoi'de bulunan Sikyon thesaurosula tiranlığın çöküşüyle yeniden yaptırılmıştır.

Thesauros yaptıranların ve yapılan alanların itibarı ve birbirleriyle olan ilişkileri güçlenmiştir. Örneğin Delphoi'de Siphnosluların thesaurosula, süslemeleriyle zenginliğini gösterir. Böylece kentin zenginliği, yaptıkları duyurulmuş olur. Thesauros,

Delphoi'nin yerel taş işçileri ile mermer işçileri gibi farklı grupların beraber çalışmasıyla yapılmıştır. Böylece yapı, Delphoi ve Siphnos'un iş birliğinin sonucudur.

Olympia'da Megara, Sikyon ve Gela thesauroslarında adak yazıtı bulunmaktadır. Delphoi'de Siphnos ve Korinthos thesauroslarında da görülmüştür. Atinalıların thesaurosunda Pythia yazıtları vardır. Delphoi'de thesauroslerde bulunan bu yazıtlar, ziyaretçilerin görebildiği cephelerde yazılıdır ve adayan için önemli olan her türlü yazı yazılabilir. Politika, ekonomi ve savaşların getirdiği değişimlerle thesauroslerde bu tür yazıtların olması, kutsal alana gelen ziyaretçilerin bunları görmesi ve söz ile yayılması açısından işlevseldir.

Thesauroslar bir kişinin değil, adayan toplumun adını taşımaktadır. Sadece tek bir thesauros, bir tiranın adıyla anılmaktadır. Bu, Delphoi'de bulunan Kypselos thesaurosudur. Korinthoslular, tiranlık sona erdiğinde bu thesaurosun adını değiştirmek istemişlerdir.

Delphoi'de bulunan thesauroslar dağınık olarak yerleştirilmiştir. MÖ 548'de gerçekleşen yangından önce thesauroslar tapınağın etrafında veya çevresinde yapılmıştır. Yangından sonra ve alan genişletilirken thesauroslar kutsal alanın peribolos duvarlarına yakın yapılmıştır. Böylece tapınağın önemi ortaya çıkartılmış olur.

Pausanias Delphoi'de bulunan thesaurosların friz ve alınlıkları hakkında yazmamıştır. Olympia'da bulunanların ise yapılarının bağlamında bahsetmiştir. Delphoi'de thesaurosların süslemeleri çeşitlilik göstermektedir. Bazı thesaurosların alınlığı süslenmiştir. Bazıları ise sade yapılmıştır.

Olympia'da thesauroslar tek bir terasta sıralanmıştır. Sadece ön cepheleri ve alınlıkları süslenebilmiştir. Bazı kentler ise kendi coğrafyalarından getirdikleri taşlarla thesauroslarını yapmışlardır. Buna örnek olarak Olympia'da bulunan Sikyon thesauros ve Gela thesauros gösterilebilir.

Thesauroslerde kullanılan kabartmalar, kent tarafından adanmış bu yapıların halklarının kültürel, sosyal, ekonomik ve politik yapıları hakkında bilgi vermektedir. Örneğin Delphoi'de bulunan Atina thesauros, Apollon Tapınağına giden kutsal yolun köşesinde yapılmıştır. Alanı ziyaret eden kişiler bu yoldan geçerken yapının güney cephesinde bulunan metoplarıyla ve ön cephesinde bulunan kaidede ise MÖ 490'da gerçekleşen Marathon Savaşını kazanmalarıyla yaptırılmış adakları görmekteydi. Kuzey

metoplarda Herakles'in işleri, güneyde Theseus'un işleri, batıda altı levhada Herakles ile Geryoneus'un sürüleri, doğuda ise Amazonomakhia sahneleri betimlenmiştir. Herakles ve Theseus Atina'nın kahramanlarıdır. Herakles'in metoplarda betimlenmesiyle Atinalılar ile tüm Yunan kent devletlerinin ortak değerleri kutsal alanın ziyaretçilerine sunulmuş olur. Bu iki figürün Metoplarda betimlenmesi, Marathon Savaşı ile ilişkilendirilmesindendir. Theseus, Yunan dünyasınca bir kahraman olarak kabul edilmektedir. Thesaurosların etkinliği, bu tür değişimlere olan uygunluğu ile ortaya çıkmıştır. Herkesi kabul eden bir kutsal alan oluşuyla, bir yapının kişiye, kent devletine ait olabilmesiyle Delphoi, herkese açık olduğunu göstermektedir. Ayrıca, Alkmaionid'lerin yaptırdığı tapınak ile thesauros arasında bir bağ kurmaktadır. Bu bağ, metoplar ve alınlıklardaki betimlemeler ile pekiştirilmektedir.

Siphnos thesaurosunda ise aralıksız frizi kykladlara özgüdür ve sahneler, kehanetlerle aynı duyguları görsel olarak yansıtmaktadır. Batı frizde, pronaosun üzerinde, Paris'in yargısı betimlenmiştir. Güneyde kötü korunagelmiş kaçırma ve kurban sahnesi, kuzeyde gigantomakhia, doğuda ise Troia savaşından bir sahne betimlenmiştir. Alınlıklardan sadece doğuda olan korunagelmiştir. Burada Apollon ve Herakles Delphoi tripodu için savaşılmaktadır ve ortada Zeus'un ise iki oğlunu ayırmaya çalıştığı betimlenmiştir. Apollon ile Herakles'in üç ayaklı kazan için mücadele etmesi, İlk Kutsal Savaş'ın mitolojik temsili olarak yorumlanmıştır. Bu sahne ve gigantomakhia, kutsal alana gelen ziyaretçilerin bakış açısına göre, yapıyı adayan kişinin veya Delphoi'nin otoritesini göstermektedir. Böylece, thesauros adayan kent, hem kendileri hem de kutsal alan ile bütünleşmiş bir ikonografi kullanıp, ziyaretçiler açısından Delphoi kutsal alanının anlaşılmasını sağlarken, bundan yararlanıp kendilerini aynı ikonografi ile yüceltmektedir.

Thesaurosların içlerinde bulunan değerli objeler korunagelmemiştir. Fakat Gela thesaurosunda Pausanias'ın anlattığı heykeller için olduğu düşünülen kaide bulunmuştur. Selinus thesaurosunda da Khryselephantine Dionysos heykeli için olduğu düşünülen bir kaide bulunmuştur.

Thesaurosların bulunduğu alanlar zenginliklerinden ve bu alanları ele geçirmek isteyenlerden dolayı tarihte bazı yağma olaylarına maruz kalmışlardır. MÖ 364'te Arkadia'nın kısa bir süre kontrolüne geçen Olympia'da bulunan adaklar, paralı askerlerin ödemeleri için eritilmiştir. Phokis, MÖ 4.yy ortalarında yapacağı savaş için

paralı asker toplamak amacıyla da Delphoi'ye saldırmıştır. Brennus adlı Galyalı MÖ 279'da Yunanistan'ı istila etmiştir. Ona katılmaları için Gal'leri teşvik etmek amacıyla Yunanların zayıf olduklarını, halka açık olan zengin hazinelerini, kutsal alanlarında bulunan tanrılara adanmış gümüş ve altınlardan bahsetmiştir. Roma imparatoru Nero ise Delphoi'den beş yüz bronz heykeli almıştır. Delos'da yapılan bir yağma olayı ise kölelikle ilgilidir. Mithridates'in generali Menophanes, kadın ve çocukları köle olarak satmış ve kenti yerle bir etmiştir.

Tapınak ve thesauros yapıları plan ve mimari açıdan benzetilmektedir. Tapınaklar da thesauros olarak kullanılmıştır. Thesaurosda değerli eşyaların depolanması ilk amaçtır. Tapınakta ise bu işlev daha sonra gelir. Thesaurosların, kültle alakalı bir işlevi yoktur. Tapınak, bir tanrı için onun adını alarak yapılır. İçinde kült heykeli bulunur. Halk için dini bir merkez oluşturur. Thesauros ise kült heykeli barındırmaz. Adayanın adını taşır.

Thesaurosun kendisi bir adaktır ve içinde de adaklar bulunur. Strabon, Samos'da bulunan thesauroslerden naiskoi (ναῖσκοι) olarak bahsetmiştir. Yazarlar yapıları, içlerinde bulunanlar bağlamında ele alıp bu terimleri kullanmış olabilirler. Delos yazıtlarında ise terimlerdeki değişimler, yapının işlevinin de değiştiğini belirtmektedir.

Tholosların thesaurosların tipik formu olduğu düşünülmüştür. Pausanias, Atreus ve oğullarına ait arı kovanı şeklindeki Myken mezarlarına ve Orkhomenos'da bulunan Minyas'ın mezarından thesauros olarak bahsetmiştir. Dörpfeld, Olympia'da bulunan Philippeion'un thesauros olduğunu yazmıştır.

Thesaurosların politik ve dini olarak adayan kent devletini, tanrısına adanan kutsal alana gelen ziyaretçilere ve dolayısıyla tüm Yunan dünyasına temsil ettiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar:

- Aristoteles. (1959). *Politics*. (Çev. H. Rackham). London: The Loeb Classical Library.
- Herodotos. (2018). *Tarih*. (Çev. M. Ökmen). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hesiodos. (1977). *Hesiodos eseri ve kaynakları*. (Çev: S. Eyüboğlu, A. Erhat). Ankara: TTK.
- Hmeros (2010a). *İlyada*. (Çev: A. Erhat, A. Kadir). İstanbul: Can Yayınları.
- (2010b). *Odysseia*. (Çev: A. Erhat, A. Kadir). İstanbul: Can Yayınları.
- Ksenophon. (1961). *Hellenica*. (Çev. C.L. Brownson). London: The Loeb Classical Library.
- Ksenophon. (2011). *Anabasis*. (Çev: O. Yarlığaşı). İstanbul: Kabalcı.
- Pausanias. (1969-1971). *Description of Greece*. (Çev. W.H.S. Jones). London: The Loeb Classical Library.
- Plinius. (1938-1969). *Naturalis Historia*. (Çev. H. Rackham). London: The Loeb Classical Library.
- Plutarkhos. (1957). *Moralia: in fifteen volumes*. (Çev. F.C. Babbitt). London: The Loeb Classical Library.
- Strabon. (1917-1949). *Geography*. (Ed. And Çev. H.L. Jones). Cambridge: The Loeb Classical Library.
- Thukydides. (2010). *Peloponnesos savaşları*. (Çev. F. Akderin). İstanbul: Belge Yayınları.

Modern Kaynaklar:

- Akarca, A. (1987). *Şehir ve savunması*, Ankara: TTK.
- Algreen-Ussing, G. and Hansen, E. (1975). *Atlas. Fouilles de Delphes II*, Paris: E. de Boccard.
- Amandry, P. (1978). Consécration d'armes galates à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 102 (2), 571-586.
- (1981). Chronique delphique. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 105 (2), 673-769.
- Arafat, K.W. (1995). Pausanias and the Temple of Hera at Olympia. *The Annual of the British School at Athens*, 90, 461–473.
- (2009). Treasure, treasuries and value in Pausanias. *The Classical Quarterly, New Series*, 59 (2), 578-592.
- Arnush, M.F. (1995). The Career of Peisistratos Son of Hippias. *The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 64 (2), 135-162.
- Audiat, J. (1930). La dédicace du Trésor des Athéniens à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 54, 296-321.
- (1933). *Le Trésor des Athéniens*. Fouilles de Delphes II, 1, 4, Paris: E. de Boccard.
- Austin, M.M. and Vidal-Naquet, P. (1980). *Economic and social history of ancient Greece: an introduction*. (Çev. M.M. Austin). Berkeley: University of California Press.
- Bankel, H. (1993). *Der spätarchaische Tempel der Aphaia auf Aegina*. Denkmäler antiker Architektur, 19, Berlin; New York, NY: W. de Gruyter.
- Barletta, B.A. (2011). Greek architecture. *American Journal of Archaeology*, 115 (4), 611-640.
- Barringer, J.M. (2009). The Olympic Altis before the Temple of Zeus. *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, 124, 223-250.

- (2010). Zeus at Olympia. A. Erskine and J. Bremmer (Ed.), *The Gods of Ancient Greece: Identities and Transformations* içinde (s. 155-177). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- (2012/2013). Olympia more than meets the eye. *Classics Ireland*, 19-20, 26-49.
- (2015). The changing image of Zeus in Olympia. *Archäologischer Anzeiger*, 2015 (1), 19-37.
- Behrens-du Maire, A. (1993). Zur bedeutung Griechischer schatzhäuser. *Die Griechische Polis: Architektur und Politik*, Herausgegeben von Wolfram Hoepfner und Gerhard Zimmer, Tübingen: E. Wasmuth, 76-81.
- Betancourt, P.P. (1977). *The Aeolic style in architecture: a survey of its development in Palestine, the Halikarnassos peninsula, and Greece, 1000-500 B.C.* New Jersey: Princeton University Press.
- Boardman, J. (1972). Herakles, Peisistratos and Sons. *Revue Archéologique*, 1, 57-72.
- (1978). Herakles, Delphi and Kleisthenes of Sikyon. *Revue Archéologique, Nouvelle Série*, 2, 227-234.
- Boegehold, A.L. (1991). Archaic Greece: An era of discovery. *Studies in the History of Art*, 32, Symposium Papers XVI: New Perspectives in Early Greek Art, 14-21.
- Bommelaer, J.F. and Laroche D. (1991). *Guide de Delphes: le site*. Paris: E. de Boccard.
- Bourguet, E. (1911). Inscriptions de Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 35, 149-176.
- (1912). Monuments et inscriptions de Delphes VIII: Le Trésor de Corinthe. *Bulletin de correspondance hellénique*, 36, 642-660
- (1929). *Inscriptions de l'entrée du sanctuaire au trésor des Athéniens*. Fouilles de Delphes, III (1), Paris: E. de Boccard.
- Bousquet, J. (1938). Nouvelles Inscriptions de Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 62, 332-369.
- (1940). Le trésor de Syracuse à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 64-65, 128-145.

- (1952). *Le Trésor de Cyrène*. Fouilles de Delphes II, Paris: E. de Boccard.
- (1985). Inscriptions de Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 109 (1), 221-253.
- Brodersen, K. and Zimmermann, B. (ed.) (2000). *Metzler Lexikon Antike*. Stuttgart: J. B. Metzler.
- Bruneau, P. and Ducat, J. (1983). *Guide de Délos*. Paris: E. de Boccard.
- Bucher, W. (ed.) (1996). *Dictionary of building preservation*. New York: J. Wiley.
- Burkert, W. (1985). *Greek Religion*. (Çev: J. Raffan). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Buschor, E. (1930). Heraion von Samos: Frühe Bauten. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung*, 55, 1-99.
- (1957). Aphrodite und Hermes. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung*, 72, 77-86.
- Buschor, E. and Schleif, H. (1933). Heraion von Samos: Der Altarplatz der Frühzeit. *Mitteilungen des deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung*, 58, 145-247.
- Büsing, H.H. (1970). *Die griechische Halbsäule*. Wiesbaden: F. Steiner.
- (1994). *Das Athener schatzhaus in Delphi. Neue Untersuchungen zur Architektur und Bemalung*. Marburger Winckelmann-Programm; 1992, Marburg: Selbstverlag der Philipps Universität.
- Carpenter, T.H. (2007). *Antik Yunan'da sanat ve mitoloji*. (Çev. B.B.M. Ünlüoğlu). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Caskey, L.D. (1925). The Metopes of the Sicyonian Treasury at Delphi. *American Journal of Archaeology*, 29 (1), 17-19.
- Chappell, M. (2006). Delphi and the Homeric Hymn to Apollo. *The Classical Quarterly*, New Series, 56 (2), 331-348.
- Colin, G. (1906). Inscriptions de Delphes: La Théorie Athénienne à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 30, 161-329.

- Cook, R.M. (1946). Ionia and Greece in the eighth and seventh centuries B.C. *The Journal of Hellenic Studies*, 66, 67-98.
- Coulton, J.J. (1995). *Ancient Greek architects at work*. Oxford: Oxbowbooks.
- Coupry, J. (1972). *Inscriptions de Délos. Période de l'amphictyonie attico-délienne. Actes administratifs (Nos. 89-104/33), Inscriptions de Délos*, VII, Paris.
- Courbin, P. (1980). *l'Oikos des Naxiens*. Exploration Archéologique de Délos, 33, Paris.
- Courby, F. (1911). Sur la frise du Trésor de "Cnide" a Delphes. *Revue Archéologique*, 17, 197-220.
- (1931). *Les temples d'Apollon*. Exploration archéologique de Délos, 12, Paris: E. de Boccard.
- Curtius, E. (1880). Discoveries at Olympia. *The North American Review*, 131 (289), (Dec., 1880), 484-495.
- Çelgin, G. (2011). *Eski Yunanca-Türkçe sözlük*. İstanbul: Kabalcı.
- Daux, G. and de La Coste-Messelière, P. (1927). La frise du trésor de Siphnos. Dimensions et composition. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 51, 1-56.
- Daux, G. and Hansen, E. (1987). *Le Trésor de Siphnos*. Fouilles de Delphes II, Paris: E. de Boccard.
- Daux, G. and Salač, A. (1932). *Inscriptions depuis le Trésor des Athéniens jusqu'aux bases de Gélon*. Ecole française d'Athènes, Fouilles de Delphes III, Épigraphie; fasc. 3, 1, Paris: E. de Boccard.
- Davie, J.N. (1982). Theseus the King in Fifth-Century Athens. *Greece & Rome*, 29 (1), 25-34.
- de La Coste-Messelière, P. (1923). Observations sur les sculptures du Trésor des Athéniens. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 47, 387-419.
- (1936). *Au Musée de Delphes: recherches sur quelques monuments archaïques et leur décor sculpté*. Paris: E. de Boccard.
- (1942). Chapiteaux doriques de Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 66-67, 22-67.

- (1944). Nouvelles remarques sur les frises Siphniennes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 68-69, 5-35.
- (1946). Les Alcmeonides à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 70, 271-287.
- (1966). Métopes delphiques. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 90 (2), 699-709.
- (1969). Topographie delphique. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 93 (2), 730-758.
- de La Coste-Messelière, P. and de Miré, G. (1957). *Delphes*. Paris: Hachette.
- de La Coste-Messelière, P. and Marcadé, J. (1953). Corés delphiques. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 77, 346-376.
- Demangel, R. and Daux, G. (1923). *Fouilles de Delphes II, 3: Le sanctuaire d'Athéna Pronaia: les temples de tuf et les deux trésors*. Paris.
- Dickinson, O. (2006). *The Aegean from Bronze Age to Iron Age: Continuity and change between the twelfth and eighth centuries BC*. London: Routledge.
- Dinsmoor, W.B. (1912). Studies of the Delphian Treasuries. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 36, 439-493.
- (1913). Studies of the Delphian treasuries. II: The four Ionic treasuries. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 37, 5-83.
- (1923). The aeolic capitals of Delphi. *American Journal of Archaeology*, 27 (2), 164-173.
- (1946). The Athenian Treasury as Dated by Its Ornament. *American Journal of Archaeology*, 50 (1), 86-121
- (1947). The Hekatompedon on the Athenian Acropolis. *American Journal of Archaeology*, 51 (2), 109-151.
- (1975). *The architecture of ancient Greece: an account of its historic development*. New York: W.W. Norton & Company.
- Dinsmoor, W.B., Anderson, W.J. and Spiers, R.P. (1950). *The Architecture of ancient Greece: An account of its historic development*. London: B.T. Batsford.

- Dittenberger, W. and Purgold, K. (1896). *Die Inschriften von Olympia*. Olympia: die Ergebnisse der von dem Deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung, V, Berlin: Asher.
- Dörpfeld, W. (1883). Über das Schatzhaus der Sikyonier in Olympia. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Institut, Athenische Abteilung*, 8, 67–70.
- (1892a). *Das Gebäude hinter der Exedra und die Schatzhäuser II-X*. Olympia: die Ergebnisse der von dem Deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung, II, Die Baudenkmäler, Berlin: Asher.
- (1892b). *Lageplan der antiken Bauwerken*. Olympia: die Ergebnisse der von dem Deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung, II, Die Baudenkmäler, Berlin: Asher.
- (1892c). *Das Schatzhaus von Sikyon*. Olympia: die Ergebnisse der von dem Deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung, II, Die Baudenkmäler, Berlin: Asher.
- (1892ç). *Das schatzhaus von Megara*. Olympia: die Ergebnisse der von dem Deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung, II, Die Baudenkmäler, Berlin: Asher.
- (1892d). *Das schatzhaus von Gela*. Olympia: die Ergebnisse der von dem Deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung, II, Die Baudenkmäler, Berlin: Asher.
- (1935). *Alt-Olympia: Untersuchungen und Ausgrabungen zur Geschichte des ältesten Heiligtums von Olympia und der älteren griechischen Kunst*. 2 Bde. Berlin: E. S. Mittler und Sohn.
- Drees, L. (1968). *Olympia: Gods, artists and athletes*. London.
- Dürrbach, F. (1912). *Inscriptiones Deli. (Nos. 105-289) Inscriptiones Graecae*, XI (2), Berlin.
- (1926). *Inscriptions de Délos: Comptes des Hiéropes (No. 290–371)*, *Inscriptions de Délos*, I, Paris.
- (1929). *Inscriptions de Délos: Comptes de Hiéropes (No. 372–498)*, *Inscriptions de Délos*, II, Paris.

- Dürnbach, F. and P. Roussel (1935). *Inscriptions de Délos. Actes de Fonctionnaires Athéniennes Préposées à L'Administration des Sanctuaires Après 166 Av. J.-C. (Nos. 1400–1479); Fragments d'Actes Divers (Nos. 1480–1496) Inscriptions de Délos, III*, Paris.
- Dyer, L. (1905). Olympian treasures and treasures in general. *The Journal of Hellenic Studies*, 25, 294-319.
- (1906). Details of the Olympian treasures. *The Journal of Hellenic Studies*, 26, 46-83.
- Ekroth, G. (2012). Pelops Joins the Party: Transformations of a Hero Cult within the Festival at Olympia. *Greek and Roman festivals: content, meaning, and practice*, 95-137.
- Erhat, A. (2011). *Mitoloji sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Flaten, A.R., Bergeron, S.J., Garofalo, M., Rudolph, C.B., Case, J. (2014). Immersive Technologies to Explore The Cyrene Treasury at Delphi. *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, 14 (4), 25-33.
- Fleming, J., Honour, H. and Pevsner, N. (1980). *The Penguin dictionary of architecture*. Harmondsworth, England: Penguin Books.
- Gardiner, E. (1925). *Olympia: Its history and remains*. Oxford.
- Gates, C. (2015). *Antik Kentler: Antik Yakındoğu, Mısır, Yunan ve Roma'da kentsel yaşamın arkeolojisi*. (Çev. B. Cezar). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Giovannini, A. (2008). The Parthenon, the Treasury of Athena and the Tribute of the Allies. P. Low (Ed.), *The Athenian Empire* içinde (s. 164-184). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Goušchin, V. (1999). Athenian Synoikism of the Fifth Century B. C., or Two Stories of Theseus. *Greece & Rome*, 46 (2), 168-187.
- Gruben, G. (2001). *Griechische tempel und heiligtümer*. München: Hirmer.
- Gruben, G. and Hirmer, M. (1986). *Die Tempel der Griechen*. München: Hirmer.
- Hansen, E. (1960). Les abords du Trésor de Siphnos à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 84 (2), 387-433.

- Heiden, J. (1987). *Korinthische Dachziegel: Zur Entwicklung der korinthischen Dächer*. Frankfurt/Main; New York: P. Lang.
- (1990). Die archaischen Dächer von Olympia. *Hesperia. Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 59, 41–46.
- (1995). *Die Tondächer von Olympia*. Olympische Forschungen, 24, Berlin: W. de Gruyter.
- Hellmann, M.C. and Fraisse, P. (1979) *Le Monument aux Hexagones et le Portique des Naxiens*. *Éxploration Archéologique de Délos*, 32, Paris.
- Herrmann, H.V. (1972). *Olympia: Heiligtum und Wettkampfstätte*. München: Hirmer.
- Herrmann, K. (1974). Die Giebelrekonstruktion des Schatzhauses von Megara. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung*, 89, 75-83.
- (1976). Beobachtungen zur Schatzhaus-Architektur Olympias. *Neue Forschungen in griechischen Heiligtümern. Internationales Symposium in Olympia vom 10. bis 12. Oktober 1974 anlässlich der Hundertjahrfeier der Abteilung Athen und der deutschen Ausgrabungen in Olympia*, 321–350.
- (1983). Zum Dekor dorischer Kapitelle. *Architectura. Zeitschrift für Geschichte der Baukunst*, 13, 1–12.
- (1992). Die Schatzhäuser in Olympia. *Proceedings of an international symposium on the Olympic Games, Athens, 5-9 September 1988*, 25–32.
- Herrmann, K., Mallwitz, A. and Löcht, H.v.d. (1980). Bericht über Restaurierungsarbeiten in Olympia. Das Schatzhaus der Sikyonier. *Archäologischer Anzeiger*, 351–367.
- Holloway, R.R. (1969). Architect and engineer in archaic Greece. *Harvard Studies in Classical Philology*, 73, 281-290.
- Homolle, T. (1887). *Les archives de l'intendance sacrée à Délos (314-166 av. J.-C.)*. Paris.
- Hornblower, S. and Spawforth, A. (ed.) (2003). *The Oxford classical dictionary*. Oxford: Oxford University Press.

- Hyde, W.W. (1921). *Olympic victor monuments and Greek athletic art*. Washington: Carnegie Institution of Washington.
- İplikçioğlu, B. (1990). *Eskiçağ tarihinin anahatları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- (1997). *Eskibati tarihi I: Giriş, kaynaklar, bibliyografya*. Ankara: TTK.
- Jones, M.W. (2002). Tripods, Triglyphs, and the Origin of the Doric Frieze. *American Journal of Archaeology*, 106 (3), 353–390.
- Kaminski, G. (1991). Thesauros. Untersuchungen zum antiken Opferstock. *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, 106, 63-181.
- Kaplan, P. (2006). Dedications to Greek sanctuaries by foreign kings in the eighth through sixth centuries BCE. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 55 (2), 129-152.
- Karatağ, M. (2011). *Klasik arkeoloji sözlüğü: Yunan–Roma*. Ankara: Genesis Kitap.
- Kaya, M.A. (2015). *İlk çağ tarih ve uygarlığı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Kerényi, C. (1980). *The gods of the Greeks*. London: Thames and Hudson.
- Köiv, M. (2013). Early History of Elis and Pisa: Invented or Evolving Traditions? *Klio*, 95 (2), 315-368.
- Konsola, D. (1985). *Delphi: The archaeological site and the museum*. (Çev. A. Doumas). UK: Old Vicarage Publications.
- Kortanoğlu, R.E. (2018). *Varlık ve Tapınak: Eski Yunan tapınağının kavramsal inşası üzerine arkitektonik bir deneme*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- Kyle, D.G. (2007). *Sport and spectacle in the ancient world*. Malden: Blackwell Publishing.
- Kyrieles, H. (1993). The Heraion at Samos. N. Marinatos and R. Hägg (Ed.), *Greek Sanctuaries: New approaches* içinde (s. 99-122). London; New York: Routledge.
- Laroche, D. (1988). L'Emplacement du trésor de Cyrène à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 112 (1), 291-305.

- (2013). L'architecture du Trésor des Marseillais. *Le trésor des Marseillais: 500 av. J.-C., l'éclat de Marseille à Delphes*, dir.: M. Garsson, catalogue de l'exposition, Marseille, Centre de la Vieille Charité, 12 janvier-15 avril 2013, Marseille, 2012, Paris: Somogy, 18-19.
- Laroche, D. and Nenna, M.D. (1990). Le Trésor de Sicyone et ses fondations. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 114 (1), 241-284.
- (1993). Études sur les trésors en poros à Delphes. *Les Grands Ateliers d'architecture dans le monde égéen du VIe siècle av. J.-C. Actes du colloque d'Istanbul*, 23-25 mai 1991, éd. J. des Courtils et J.-Ch. Moretti, Paris, Istanbul: Institut Français d'Études Anatoliennes-Georges Dumézil, *Varia Anatolica*, 3, 227-245.
- Lawrence, A.W. (1996). *Greek architecture*. (5. baskı). Revised by R.A. Tomlinson, New Haven: Yale University Press.
- Le Roy, C. (1977) Pausanias à Marmaria (XXVIII). *Bulletin de Correspondance Hellénique*. Supplément 4, 247-271.
- Lenzen, V.F. (1946). The Figure of Dionysos on the Siphnian Frieze. *University of California Publications in Classical Archaeology*, 3 (1).
- Maass, M. (1997). *Das antike Delphi: Orakel, schätze und monumente*. Stuttgart: Theiss.
- Mallwitz, A. (1961). Architektur eines Schatzhauses. *VII. Bericht über die Ausgrabungen in Olympia*, 29–55.
- (1972). *Olympia und seine Bauten*. München: Prestel.
- Mallwitz, A. and Herrmann, H.V. (1980). *Die Funde aus Olympia: Ergebnisse hundertjähriger Ausgrabungstätigkeit*. Athen: S. Kasas.
- Mansel, A.M. (2011). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara: TTK.
- Martini, W. (1990). *Die archaische Plastik der Griechen*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Mastrokostas, E. (1956). Zu den Namenbeischriften des Siphnier-Frieses. *Alhenische Mitteilungen* 71.

- McInerney, J. (2011). Delphi and Phokis: a network theory approach. *Pallas*, 87, Delphes, sa cité, sa région, ses relations internationales, 95-106.
- Mertens-Horn, M. (1988). *Die Löwenkopf-Wasserspeier des griechischen Westens im 6. und 5. Jahrhundert v. Chr.: Im Vergleich mit den Löwen des griechischen Mutterlandes*. Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Römische Abteilung. Ergänzungsheft, 28, Mainz: P. von Zabern.
- Michaud, J.P. (1973). *Le Trésor de Thèbes*. Relevés et restaurations par Jean Blécon, Fouilles de Delphes II: Topographie et architecture, Paris: E. de Boccard.
- Migeotte, L. (2009). *The economy of the Greek cities: from the archaic period to the early Roman Empire*. (Çev. J. Lloyd). Berkeley: University of California.
- Miller, S.G. (1976). Excavations at Nemea, 1975. *Hesperia. The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 45 (2), 174-202.
- (1977). Excavations at Nemea, 1976. *Hesperia. The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 46 (1), 1-26.
- (1978). Excavations at Nemea, 1977. *Hesperia. The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, 47 (1), 58-88.
- Mirón, D. (2004). The Heraia at Olympia: Gender and Peace. *American Journal of Ancient History*, new series 3-4 (1), 2004-2005 [2007], 7-38.
- Moore, M.B. (1977). The Gigantomachy of the Siphnian Treasury: Reconstruction of the three Lacunae. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, Supplément 4, 305-335.
- (1985). The West Frieze of the Siphnian Treasury: a new reconstruction. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 109 (1), 131-156.
- Moustaka, A. (1993). *Grossplastik aus Ton in Olympia*. Olympische Forschungen, 22, Berlin: W. de Gruyter.
- Neer, R.T. (2001). Framing the Gift: The politics of the Siphnian treasury at Delphi. *Classical Antiquity*, 20 (2), October, 273-344.
- (2004). The Athenian treasury at Delphi and the material of politics. *Classical Antiquity*, 23 (1), April, 63-93.

- (2007). Delphi, Olympia and the art of politics. H.A. Shapiro (Ed.), *The Cambridge companion to archaic Greece* içinde (s. 225-264). Cambridge: Cambridge University Press.
- Oberberg-Mavrudis, M. (2017). *Schatzhäuser von Olympia: Stand der Forschung*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. 1996 Bochum: Ruhr-Universität, Fakultät für Geschichtswissenschaften. (<https://hss-opus.ub.ruhr-uni-bochum.de/opus4/frontdoor/index/index/docId/5479>) (Erişim tarihi: 03.04.2019)
- Orrieux, C. and Pantel, P.S. (1999). *A history of ancient Greece*. (Çev. Janet Lloyd). Malden, Mass.: Blackwell.
- Parke, H. and Boardman, J. (1957). The struggle for the tripod and the first sacred war. *The Journal of Hellenic Studies*, 77 (2), 276-282.
- Patay-Horváth, A. (2013). Hera in Olympia: Tempel, Kult und Münzprägung. *Thetis*, 20, 81-99.
- Petronōtēs, A. (1968). *Bauritzlinien und andere Aufschnürungen am Unterbau griechischer Bauwerke in der Archaik und Klassik: Eine Studie zur Baukunst und -technik der Hellenen*. München.
- Picard, C. and de La Coste-Messelière, P. (1928). *Art archaïque (suite): Les Trésors "ioniques"*. Fouilles de Delphes, IV (2), Paris: E. de Boccard.
- Poulsen, F. (1908). La frise Ouest du trésor de Cnide, à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 32, 177-187.
- Pritchett, W.K. (1958). New Light on Thermopylai. *American Journal of Archaeology*, 62 (2), 203-213.
- Ridgway, B.S. (1962). The west frieze of the Siphnian treasury at Delphi: A rearrangement. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 86, 24-35.
- (1965). The east pediment of the Siphnian Treasury: A Reinterpretation. *American Journal of Archaeology*, 69 (1), 1-5.
- Robertson, D.S. (1969). *Greek and Roman architecture*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Robertson, N. (1978). The myth of the first sacred war. *The Classical Quarterly*, 28 (1), 38-73.
- Roux, G. (1979). Le vrai temple d'Apollon à Délos. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 103 (1), 109-135.
- (1984). Trésors, temples, tholos. *Temples et Sanctuaires*, Séminaire de Recherche 1981-1983/G.I.S., Maison de l'Orient Méditerranéen, Collection Travaux de la Maison de l'Orient, 7, Lyon, 153-172.
- (2000). L'architecture à Delphes: un siècle de découvertes. dans A. Jacquemin éd., *Delphes, cent ans après la Grande fouille, Actes du colloque organisé par l'EFA, Athènes, 1992 (Bulletin de Correspondance Hellénique., Suppl., 36, Paris/Athènes, 181-199.*
- Richter, G.M.A. (1970). *The sculpture and sculptors of the Greeks*. New Haven; London: Yale University Press.
- Roussel, P. (1916). *Délos, colonie athénienne*. Paris.
- Rumpf, A. (1961). *Yunan ve Roma sanatı*. (Çev. J. İnan). İstanbul: Ankara Matbaası.
- Rups, M. (1986). *Thesaurus: A Study of Treasury Building as Found in Greek Sanctuaries*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Johns Hopkins University.
- Saltuk, S. (1997). *Arkeoloji sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Salviat, F. (1977). La dédicace du trésor de Cnide à Delphes. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, Supplément 4, 23-36.
- Sevin, V. (2001). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası I*. Ankara: TTK.
- Scott, M.C. (2007). Putting architectural sculpture into its archaeological context: The case of the Siphnian treasury at Delphi. *BABESCH Stichting Bulletin Antieke Beschaving*, 82-2007 (2), 321-331.
- (2010). *Delphi and Olympia: The spatial politics of panhellenism in the archaic and classical periods*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- (2014). *Delphi: A History of the Center of the Ancient World*. Princeton; Oxford: Princeton University Press.

- Shelmerdine, C.W. (ed.). (2008). *The Cambridge companion to the Aegean Bronze Age*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shepherd, W.R. (1911). *Historical Atlas*. New York: Henry Holt and Company.
- Simon, E. (1984). Ikonographie und epigraphik: Zum bauschmuck des Siphnierschatzhauses in Delphi. *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 57, 1-22.
- Sinn, U. (1991). Olympia. Die Stellung der Wettkämpfe im Kult des Zeus Olympios. *Nikephoros. Zeitschrift für Sport und Kultur im Altertum*, 4, 31-54.
- Smith, J.S. (2001). *Greece and the Persians*. London: Bristol Classical Press.
- Spawforth, T. (2006). *The complete Greek temples*. London.
- Süsserott, H.K. (1944). Ein Altsizilisches Dach. *Olympische Forschungen* 1, 128-136.
- Tekin, O. (2007). *Eski Anadolu ve Trakya: Ege göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasına kadar (MÖ 12. – MS 4. Yüzyıllar arası)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2010). *Eski Yunan ve Roma tarihine giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Thomson, G. (2007). *Eski Yunan toplumu üstüne incelemeler: Tarih öncesi Ege*. (Çev: C. Üster). İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.
- Tomlinson, R.A. (1980). Two Notes on Possible Hestiatoria. *The Annual of the British School at Athens*, 75, 221-228.
- (1992). *From Mycenae to Constantinople: The evolution of the ancient city*. New York: Routledge.
- (2012). *Yunan mimarlığı*. (Çev: R. Akbulut). İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık.
- Tracy, S.V. (1975). Notes on the Pythais Inscriptions. *Bulletin de Correspondance Hellénique*, 99, 185-218.
- Treu, G. (1897). *Die Bildwerke von Olympia in Stein und Thon*. Olympia Die Ergebnisse der von dem deutschen Reich veranstalteten Ausgrabung, 3, Berlin: Asher.

- Tulunay, E.T. (1998). *Pelops'un gizemi: antik kaynaklara göre Tunç çağında Anadolu'dan yapılan göçler ve Olympia Zeus Tapınağı tasvir programı hakkında yeni görüşler*. İstanbul: Graphis Yayınları.
- Vallois, R. (1944). *L'architecture hellénique et hellénistique à Délos jusqu'à l'éviction des Déliens (166 av. J.-C.) I: Les Monuments*. Paris: E. de Boccard.
- Vian, F. (1951). *Répertoire des Gigantomachies figurées dans l'art grec et romain*. Paris: C. Klincksieck.
- (1952). *La guerre des Géants. Le mythe avant l'époque hellénistique*. Paris: C. Klincksieck.
- Vikatou, O. (2006). *Olympia: the archaeological site and the museums*. Athens: Ekdotike Athenon.
- Von den Hoff, R. (2009). Herakles, Theseus and the Athenian Treasury at Delphi. R. Von den Hoff and P. Schultz (Ed.), *Structure, Image, Ornament: Architectural Sculpture in the Greek World* içinde (s. 96-104). Oxford; Oakville: Oxbow Books.
- Wace, A.J.B. (1926). The Date of the Treasury of Atreus. *The Journal of Hellenic Studies*, 46 (1), 110-120.
- Walker, H.J. (1995). The early development of the Theseus myth. *Rheinisches Museum für Philologie*, Neue Folge, 138. Bd., H. 1, 1-33.
- Walter, H. (1976). *Das Heraion von Samos: Ursprung und Wandel eines griechischen Heiligtums*. München.
- Watrous, L.V. (1982). The sculptural program of the Siphnian treasury at Delphi. *American Journal of Archaeology*, 86 (2), 159-172.
- Weickert, C. (1929). *Typen der archaischen Architektur in Griechenland und Kleinasien*. Augsburg: B. Filser.
- Weir, R.G.A. (2004). *Roman Delphi and its Pythian Games*. Oxford: Archaeopress.
- Wiesehöfer, J. (2003). *Antik Pers tarihi*. (Çev: M.A. İnci). İstanbul: Telos Yayıncılık.
- Wycherley, R.E. (2011). *Antik çağda kentler nasıl kuruldu?*. (Çev: N. Nirven, N. Başgelen). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- Zaidman, L.B. and Pantel, P.S. (1992). *Religion in the ancient Greek city*. (Çev: P. Cartledge). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ziegenaus, O. (1957). Die Tempelgruppe im Norden des Altarplatzes (Aphrodite-Hermes-Tempel). *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung*, 72, 87-151.

Ek 1

TABLolar

Tablo 1. Olympia Altis’de bulunan thesauros lar

No	Yapı	Durum	Ölçüler	Tarihlendirme	Temel No
1	Sikyon	Temeller in situ. Temel taş ları Olympia’da bulunan gözenekli taş tandır. Bunun altında çakıl taş ları ve kil harcı bulunmaktadır. Dor düzenindedir.	euthynteria’da 7,31x12,80 m (Dörpfeld, 1935)	MÖ 5.yy.2.yarısı	I
2	Syrakusa	Temelin güney tarafı korunagelmıştır. Burada temel, çakıl taş ları ve gözenekli taş la desteklenmiştir. Naosun taş döşemesi yumuşak kireç taş ındandır.	6,30x11,45 m	MÖ 6.yy.ın ikinci yarısı.	II
3	Epidamnos	Günümüze çok az korunagelmıştır. Temellerinde gözenekli taş lar, alt yapısının güney tarafında ve giriş duvarının altında taş blok lar kullanılmış tır.	7,03x12,85 m	MÖ 6.yy.	III
4	Byzantium	İki kat çok köş eli gözenekli taş tan temeli vardır. Temelin altında çakıl taş ı katmanı vardır ve kuzeye doğru gidildikçe derinliği azalır.	6,48x10,75 m	MÖ 6.yy ortaları-5.yy baş ları.	IV
5	Sybaris	Temelinin güneyi çakıl taş ı ve kireç harcıyla desteklenmiştir. Yapının kuzey kısmı korunagelmemiştir. Temeller kireç taş ındandır. Arka duvarı korunagelmediği için uzunluk bilinmemektedir.	Geniş liği 9,60 m.	MÖ 6.yy ilk yarısı	V
6	Kyrene?	Temel taş ları deniz kabuk ludur. kırlangıç kuyruğu şeklinde kenetleri bulunmaktadır.	6,35x9,50 m	MÖ 6.yy üçüncü çeyreği	VI

7	Kyrene?	Temelin sadece kuzey tarafı korunagelmiştir. Korunagelmiş olan temel taşları ve kuzeydoğuda bulunan bazı döşeme taşları bir satır deniz kabuklu taştan yapılmıştır.	Yapının uzunluğu belirlenememektedir. Genişlik 7,12 m.	MÖ 6.yy ortası.	VII
8	Sunak	Temel in situ korunagelmiştir. Kireç taşından yapılmıştır. Kuzey duvarının dış kısmında 5 mm kalınlığında kaba bir sıvası vardır.	Genişlik 4,42 m	MÖ 8-7.yy	VIII
9	Selinus	Temelin güney yarısı neredeyse tamamen tahrip olmuştur. Kuzey kısmı korunagelmiştir	Genişlik 6,71 m. Uzunluk yaklaşık olarak 11,85 m'dir.	MÖ 6.yy ın ikinci yarısı.	IX
10	Metapontum	Temel korunagelmiştir. Kuzeyden güneye doğru gidildikçe temel dolgusunun yüksekliği artmaya başlar.	9,47x13,95 m.	MÖ 6.yy.	X
11	Megara	İki kat krepis üzerine yapılmıştır. Alınlıkta Gigantomakhia sahnesi işlenmiştir. Alınlıkta Gigantomakhia sahnesi işlenmiştir.	6,20x13,20 m.	MÖ 6.yy sonları.	XI
12	Gela	Temelinde gözenekli taş ve bazen kireç taşı kullanılmıştır. Güney taraf kötü korunagelmiştir. Yapının önüne daha sonra anıtsal giriş avlusu eklenmiştir. Avlu prostyle planlıdır ve önde altı sütuna, kenarlarda ise iki buçuk sütuna sahiptir.	Naos 10,98x13,18 m.	MÖ 6.yy. Avlu ise MÖ 5.yy.ın ilk yarısına tarihlendirilmektedir.	XII

Tablo 2. Delphoi Apollon Kutsal Alanında bulunan thesauros lar

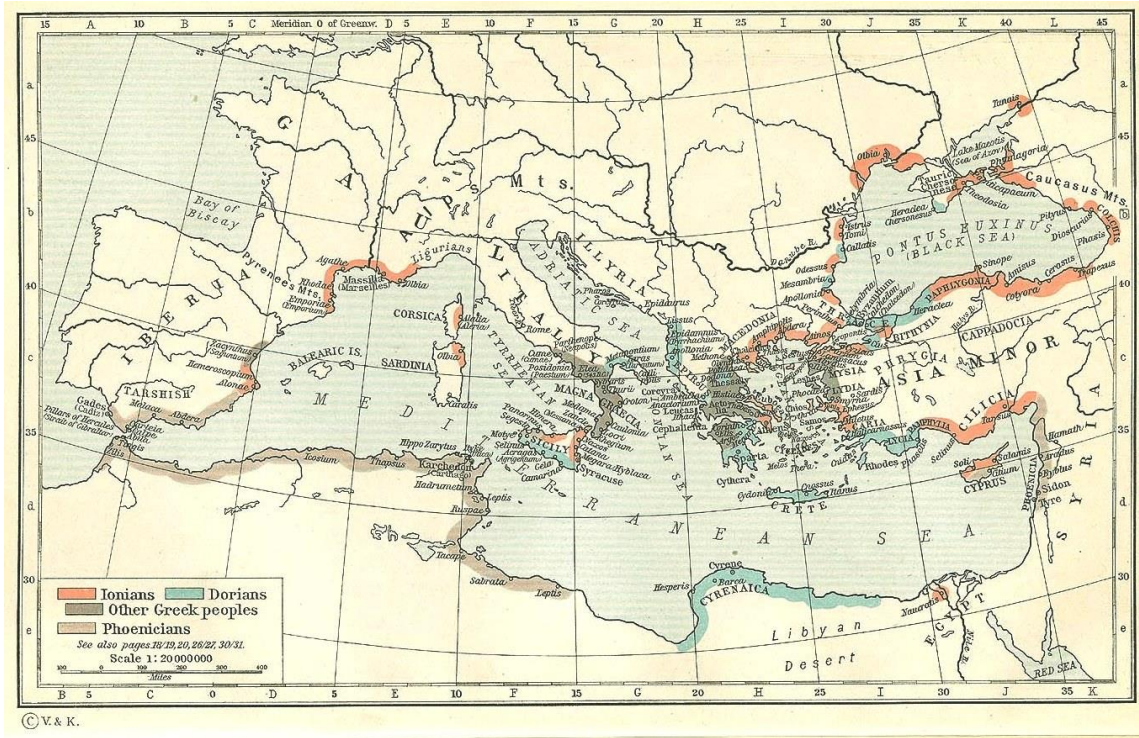
No	Yapı	Konum	Durum	Ölçüler	Tarihlendirme	Temel No
1	Korinthos	Tapınak terasının hemen altında bulunan daire şeklindeki açık alanın (aire) doğusunda bulunmaktadır.	Temelin kuzeybatı ve güneybatı köşeleri korunagelmıştır. Yazıt parçaları bulunmuştur.	Yaklaşık 6,50x13 m.	MÖ 7.yy ikinci yarısı	XXIV
2	Atina	Kutsal alanın doğu girişinden kutsal yolun dirsek yaptığı köşededir	Yüksek ve merdivensiz bir podyum üzerindedir. Dor düzenindedir. Yazıt bulunmaktadır. Restore edilmiştir.	6,77x9,84 m.	İlki: Yaklaşık MÖ 600-580 civarında. İkincisi MÖ 5.yy başlarında.	XI
3	Knidos	Aire'nin güneyindedir ve girişi, buraya ve kutsal yola bakmaktadır.	Temelleri, görünürlüğünü artırmak için bir bastionun üzerinde yapılmıştır. Delphoi'de, Ada mermeriyle ve ion düzeninde yapılmış ilk thesauros dur. Girişteki iki sütun yerine karyatidler yapılmıştır.	4x5,50 m	MÖ yaklaşık 550	XXV
4	Boiotia	Eski peribolos duvarının üzerinde güneybatı köşede inşa edilmiştir.	MÖ 5.yy.da bir başka adak yapısı için yıkılmıştır ve bugüne çok az kalıntısı korunagelmıştır. Kuzey tarafı korunagelmemiştir. Çoğu temel taşında Phokis alfabesinde isimler kazanmıştır.	Yaklaşık olarak 5x8 m	MÖ 6.yy.ın ikinci yarısı.	VII
5	Potidaia	Atinalıların thesaurosunun güneybatısındadır.	Yapının krepisi korunagelmıştır	Euthynteriada yaklaşık 6,31x8,40 m	MÖ yaklaşık 510-480.	VIII

6	Sikyon	Kutsal alanın doğu kapısından girildiğinde ilk thesauros olan ve kutsal yolun güney tarafında bulunmaktadır.	Temeli korunagelmıştır ve gözenekli taştan yapılmıştır. Dor düzenindedir. Apollon Tapınağı'nın bulunduğu teras genişletilirken sökülen, Sikyonluların yaptırdığı, tholos ve peripteros taşları, thesaurosun temellerinde kullanılmıştır.	4,29x5,57 m.	MÖ 6.yy ortalarında veya 5.yy. (MÖ 548-510)	III
7	Siphnos	Kutsal alanın doğu kapısından girildiğinde ikinci thesaurosdu ve kutsal yolun güney tarafında bulunmaktadır. Sikyon thesaurosunun batısındadır.	Temel duvarları korunagelmıştır. Karyatidlerinden biri korunagelmıştır. Yunan ana karasında tamamiyle mermerden yapılmış bilinen en erken yapıdır. İon düzenindedir.	6.13x8.55 m.	Yapımı MÖ 530'da başlamıştır, MÖ 525-524'den biraz önce bitirilmiştir.	IV
8	Megara	Siphnos thesaurosuna paralel, Boiotia thesaurosuna ile karşı karşıyadır. Eski peribolos duvarının bir kısmının üzerine yapılmıştır.	Temelin kuzey kısmı korunagelmıştır. Girişin önünde ise bir terasa sahiptir.	Yaklaşık olarak 3,60x8,20 m.	MÖ 6.yy sonları	V
9	Syrakusa	Atinalıların thesaurosunun karşısında bulunmaktadır.	Temeli korunagelmıştır ve gözenekli taştan yapılmıştır.	Yaklaşık 5x7 m	MÖ 410-400	12
10	Thebai	Kutsal alanın güneybatı köşesindedir.	Temeli çok az korunagelmıştır. Temel kireçtaşından yapılmıştır. Sütunları yoktur.	7,21x12,29 m	MÖ 371-300.	VI
11	Kyrene	Doğu girişin kuzeyinde, doğu peribolosun yanında, Prytaneion'un güneyinde bulunmaktadır.	Temeli korunagelmıştır. Dor düzenindedir. Bunların iki yanında ise duvara bitişik yarım dor sütunları yapılmıştır.	3,30x4,60 m.	MÖ 334-323/322	XIV

Tablo 3. Delphoi Athena Pronaia Kutsal Alanında bulunan thesauros lar

No	Yapı	Konum	Durum	Ölçüler	Tarihlendirme
1	Massalia	Kutsal alanın ortasında kalmaktadır ve güneyden yapılacak yeni girişe hâkimdir.	Temelleri kireçtaşındandır. Yapı, ion formundadır. Aiolia tipinde sütunları vardır.	İlk krepis katında 6,37x8,63 m.	MÖ yaklaşık 530.
2	Dor	Massalia thesaurosunun doğusundadır.	Günümüze az korunagelmıştır. Temeli kireç taşındandır. Üst yapı Paros mermerinden yapılmıştır.	Euthynteria 7,28x10,41 m.	MÖ 490-460

GÖRSELLER

Görsel 1: Akdeniz havzasında Yunan ve Fenike yerleşimleri haritası. MÖ yaklaşık 550.

Shepherd, 1911, s. 12.

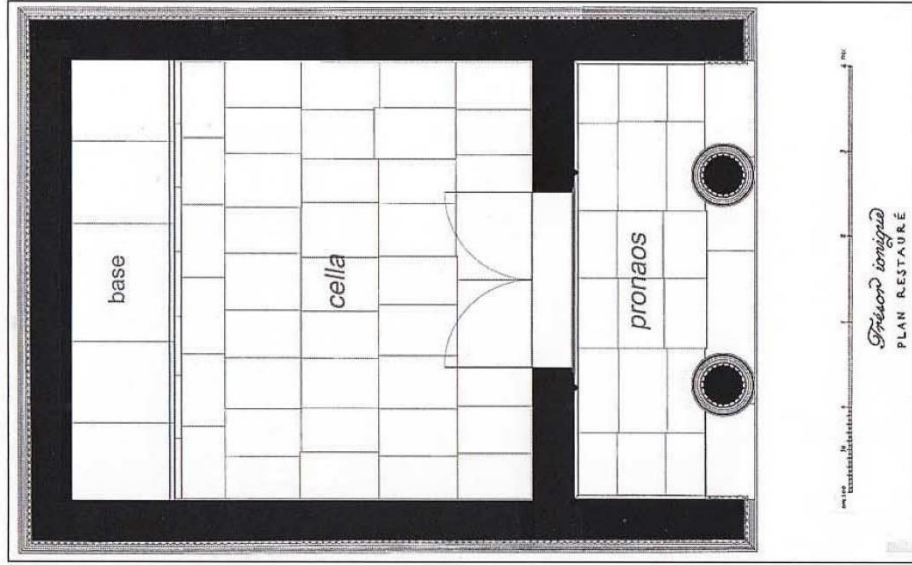
(http://legacy.lib.utexas.edu/maps/historical/shepherd_1911/shepherd-c-012.jpg)

Görsel 2: Peloponnesos Savaşları başlangıcında Yunanistan.

Shepherd, 1911, s. 17.

(http://legacy.lib.utexas.edu/maps/historical/shepherd_1911/shepherd-c-017.jpg)

Görsel 3: Templum in antis planı. Delphoi’de bulunan Massalia thesaurosı.
Demangel and Daux, 1923, pl. XXI. Restore edilmiş plan: Youri Fomine.

Görsel 4: Antik Dönemde Yunanistan haritası. Güney kısım.

Shepherd, 1911, s. 14-15.

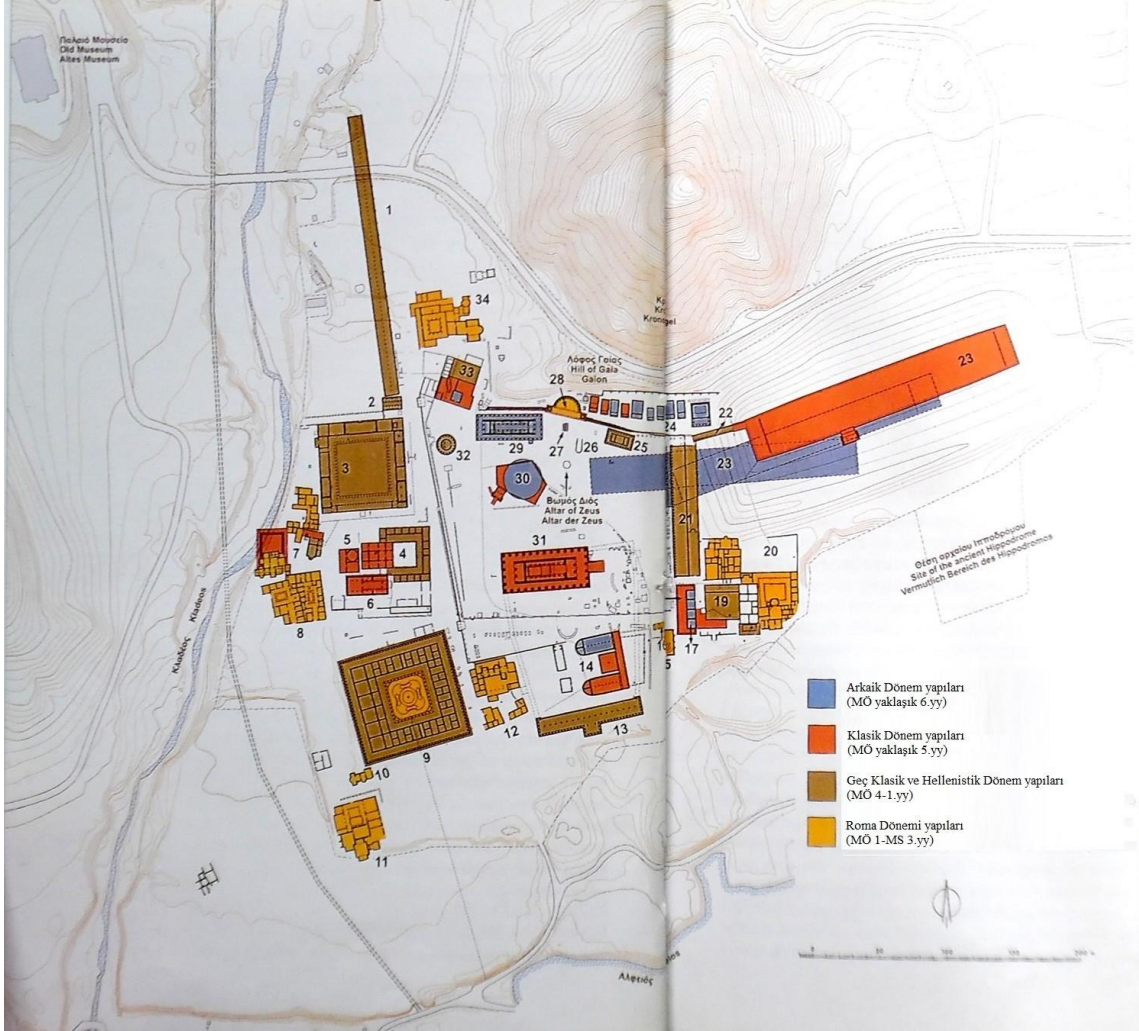
(http://legacy.lib.utexas.edu/maps/historical/shepherd_1911/shepherd-c-014-015.jpg)

Görsel 5: Olympia ve çevresi.

Kaupert, J.A., Dörpfeld, W., Curtius, E. (Ed.) (1882). *Olympia und Umgegend: Zwei Karten und ein Situationsplan*, Berlin.

(<https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/curtius1882/0050/image>)

Görsel 6: Olympia Altis Planı. Vikatou, 2006, s.14, 15.

1. Gymnasion. / 2. Gymnasion'un propylon'u. / 3. Palaestra. / 4. Theokoleion. / 5. Heroon. / 6. Pheidias'ın atölyesi. / 7. Kaledos hamamları. / 8. Roma Dönemine ait oteller. / 9. Leonidaion. / 10. Leonidaion hamamları. / 11. Güneybatı yapısı. / 12. Güney hamamlar. / 13. Güney Stoa. / 14. Bouleuterion. / 15. Odeion. / 19. Nero'nun evi. / 20. Doğu hamamlar. / 21. Echo stoası. / 22. Krypte / 23. Stadion. / 24. Thesauruslar / 25. Metroon. / 26. Preshistorik apsidal yapı. / 27. Hera sunağı. / 28. Nymphaion. / 29. Heraion. / 30. Pelopion. / 31. Zeus Tapınağı. / 32. Philippeion. / 33. Prytaneion. / 34. Kuzey hamamlar.

Görsel 9: Hera Tapınağı ve sunağı. Merve Yıldırımtürk arşivi.

Görsel 10: Zeus Tapınağı. Merve Yıldırımtürk arşivi.

Görsel 11: Stadion. Thesaurosların terasından görünüm. Merve Yıldırımürk arşivi.

Görsel 12: Zanes kaideleri ve stadiona giriş. Merve Yıldırımürk arşivi.

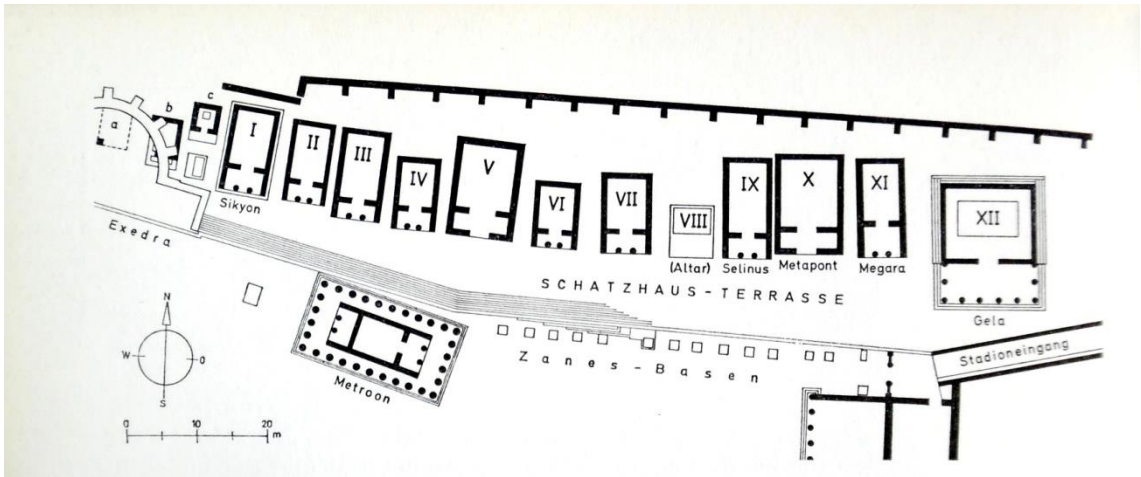
Görsel 13: Metroon. Thesaurosların terasından görünüm. Merve Yıldırımtürk arşivi.

Görsel 14: Philippeion. Merve Yıldırımtürk arşivi.

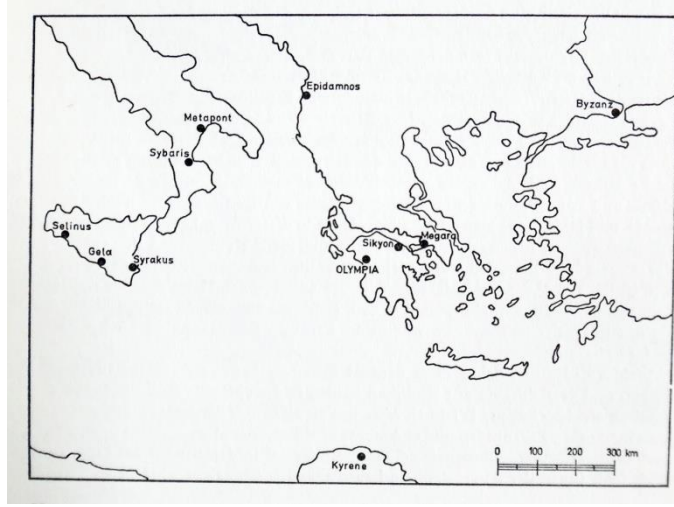

Görsel 15: Nymphaion. Merve Yıldırım Türk arşivi.

Görsel 16: Olympia thesaurosları planı. a-c: Kült yapıları.

Herrmann, H.V., 1972, fig. 64, s.98.

Görsel 17: Olympia’da bulunan thesauros ları adayan kent devletleri.

Herrmann, H.V., 1972, fig. 65, s.98.

Görsel 18: Thesauros lar terası. Merve Yıldırım Türk arşivi.

Görsel 19: Stadion ve thesauroslar terası. Merve Yıldırımtürk arşivi.

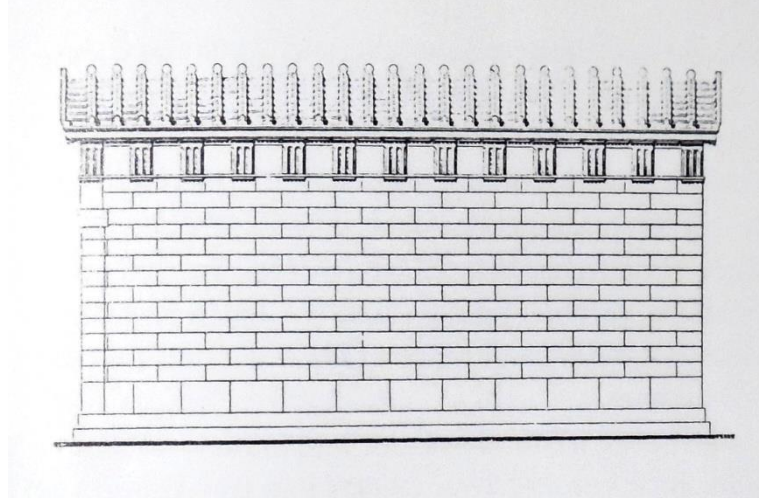
Görsel 20: Thesauroslar terası. I ve II numaralı thesauroslar. Merve Yıldırımtürk arşivi

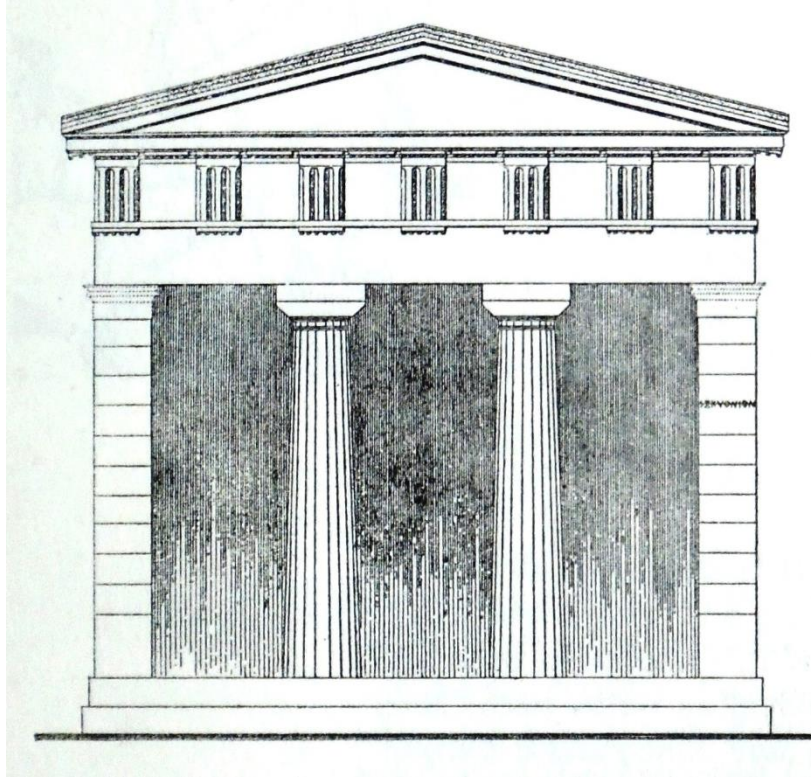
Görsel 21: Sikyon, Syrakusa, Epidamnos, Byzantium thesaurosuları. Merve Yıldırımürk arşivi.

Görsel 22: Sikyon thesaurosı. Merve Yıldırımürk arşivi.

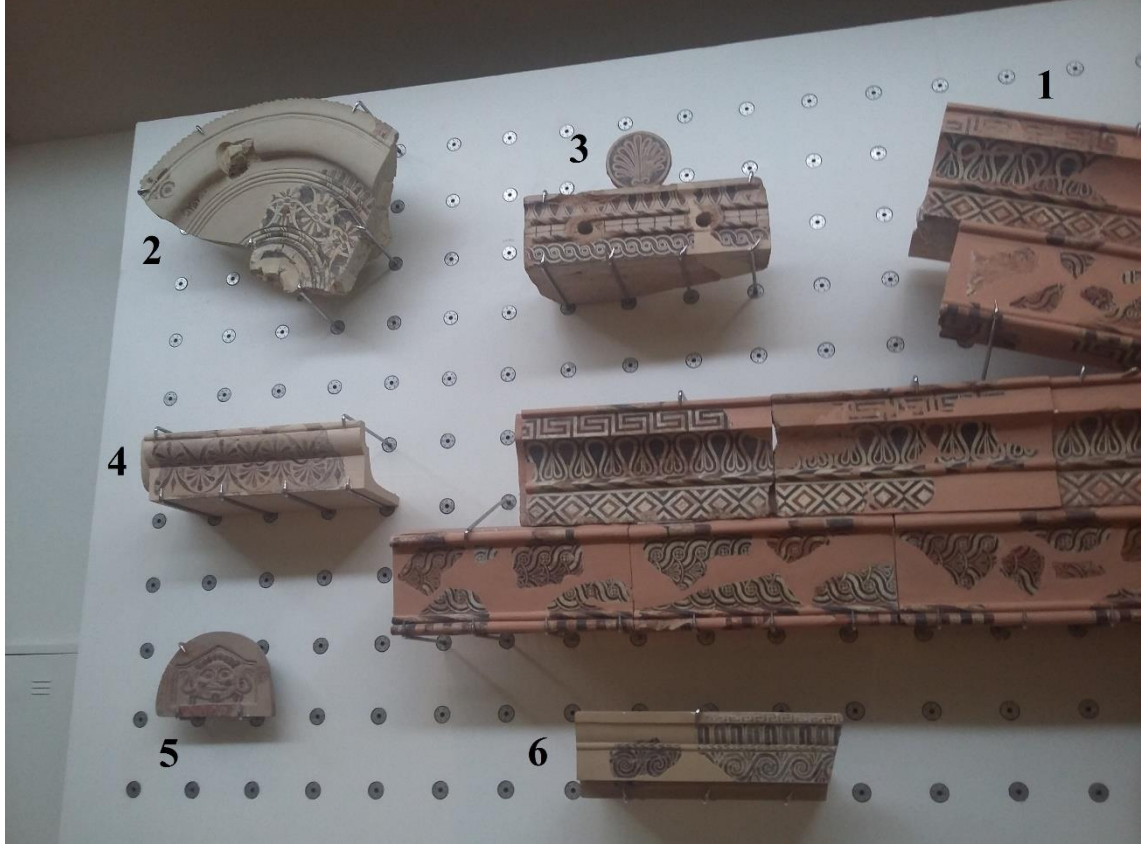

Görsel 23: Sikyon thesauros'u çizimi. Gruben, 2001, fig. 46, s. 65.

Görsel 24: Sikyon thesauros'u rekonstrüksiyonu.

Herrmann, H.V., 1972, fig. 69, s. 101.

Görsel 25: Terrakotta buluntular. Olympia Müzesi. Merve Yıldırım Türk arşivi.

1. Gela thesaurosuna terrecotta alınlık kaplaması. Magna Graecia atölyesinden. MÖ 6.yy.ın ikinci yarısı.
2. Disk akroter. Üzeri boya ile anthemion süslü. Bir thesaurosuna ait. Magna Graecia atölyesinden. MÖ 6.yy.ın ikinci yarısı.
3. Sima ve yuvarlak antefiks parçası. Selinus thesaurosuna ait. Magna Graecia atölyesinden. MÖ 6.yy sonları-5.yy başları.
4. Alınlık sima parçası. Boya ile anthemion yapılmış. Gela thesaurosuna ait. Korinthus atölyesinden. MÖ 6.yy sonları-5.yy başları.
5. Gorgo başı kabartmalı antefiks. Bouleuterion'a ait. MÖ 6.yy sonları.
6. Alınlık sima parçası. Meander, yaprak ve spirallerle süslü. Epidamnos thesaurosuna ait. Magna Graecia atölyesinden. MÖ 6.yy ikinci yarısı.

Görsel 26: Byzantium thesauros. Merve Yıldırım Türk arşivi.

Görsel 27: Sybaris thesauros. Merve Yıldırım Türk arşivi.

Görsel 28: Sybaris thesauros. Merve Yıldırımtürk arşivi.

Görsel 29: VI numaralı thesauros (Kyrene?). Merve Yıldırımtürk arşivi.

Görsel 30: VI numaralı thesauros (Kyrene?). Merve Yıldırımtürk arşivi.

Görsel 31: VI numaralı thesauros (Kyrene?). Merve Yıldırımtürk arşivi.

Görsel 32: VII numaralı thesauros (Kyrene?). Merve Yıldırımürk arşivi.

Görsel 33: VII numaralı thesauros (Kyrene?). Merve Yıldırımürk arşivi.

Görsel 34:Sunak. Merve Yıldırımürk arşivi.

Görsel 35:Sunak. Merve Yıldırımürk arşivi.

Görsel 36: Selinus thesauros. Merve Yıldırımürk arşivi.

Görsel 37: Selinus thesauros. Merve Yıldırımürk arşivi.

Görsel 38: Metapontum thesauros. Merve Yıldırımtürk arşivi.

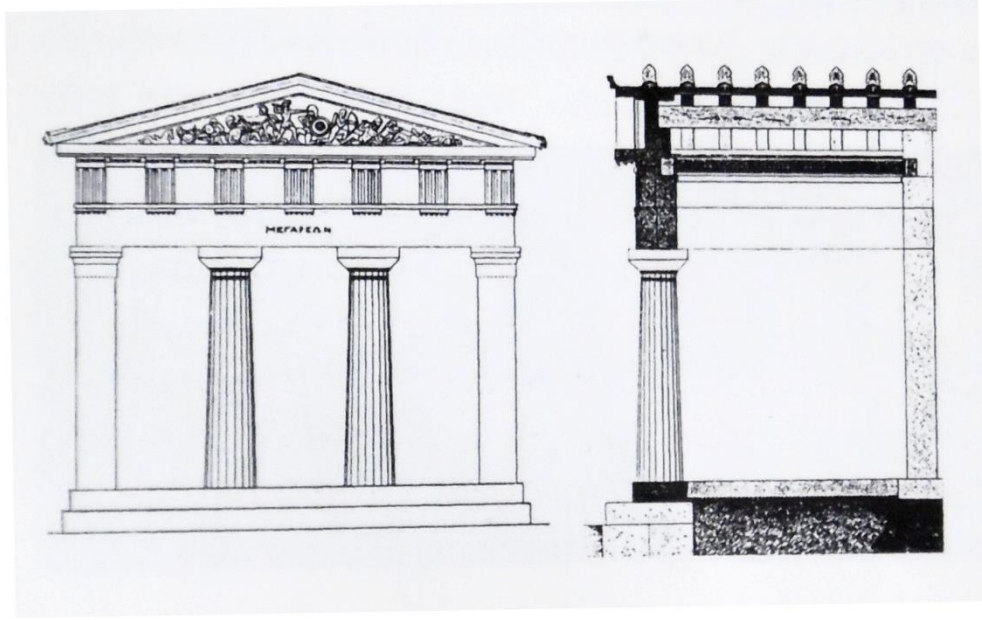
Görsel 39: Metapontum thesauros. Merve Yıldırımtürk arşivi.

Görsel 40: Megara thesauros. Merve Yıldırım Türk arşivi.

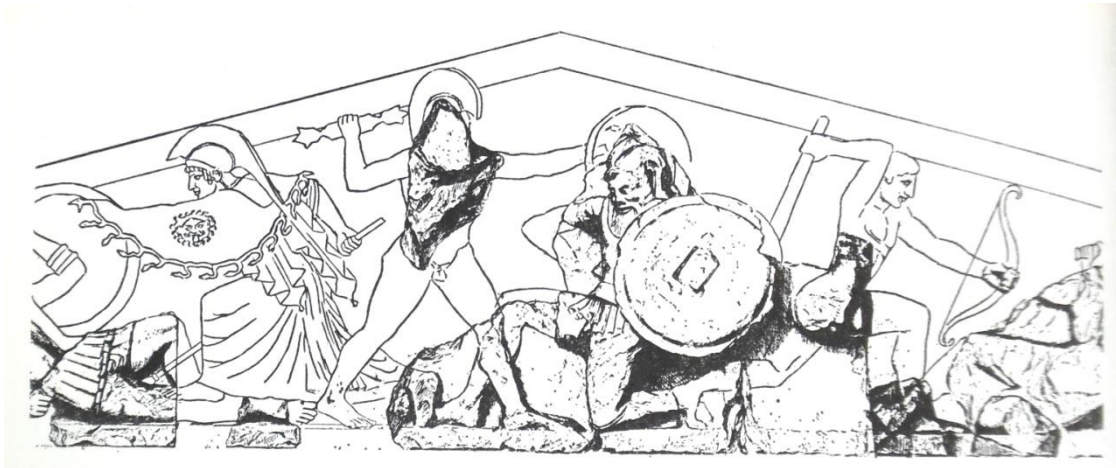

Görsel 41: Megara thesauros. Merve Yıldırım Türk arşivi.

Görsel 42: Megara thesaurosü önden görünüm ve kesit çizimi.

Gruben, 2001, fig. 45, s. 64. Ölçü: 1:200.

Görsel 43: Megara thesaurosü alınlığının orta grup kompozisyonu.

Herrmann, H.V., 1972, fig. 70, s. 102.

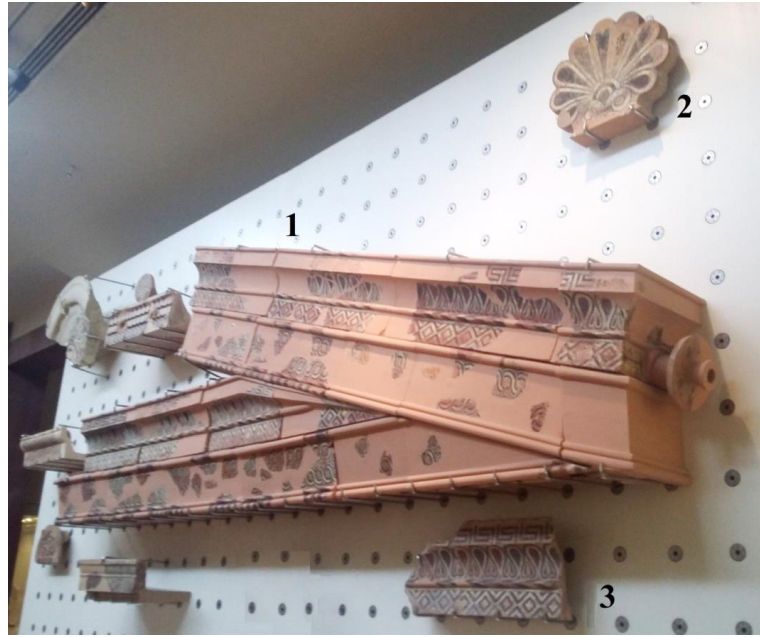
Görsel 44: Megara thesaurosu alınlığı. Olympia Müzesi. Merve Yıldırımtürk arşivi.

Görsel 45: Gela thesaurosu. Merve Yıldırımtürk arşivi.

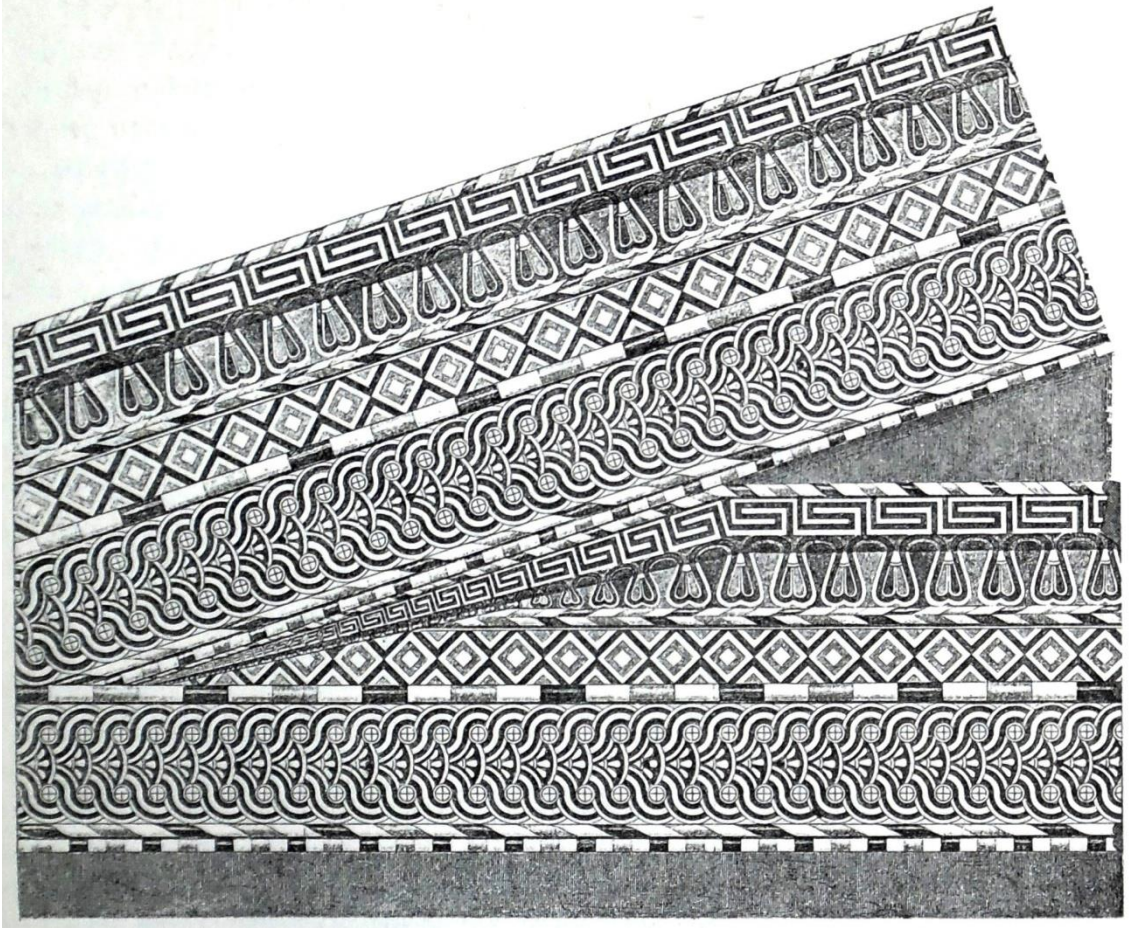

Görsel 46: Gela thesauros. Merve Yıldırımtürk arşivi.

Görsel 47: Terrakotta buluntular. Olympia Müzesi. Merve Yıldırımtürk arşivi.

1. Gela thesauros terrecotta alınlık kaplaması. Magna Graecia atölyesinden. MÖ 6.yy.ın ikinci yarısı. / 2. Palmet şeklinde akroter. Gela thesauros çatısından. MÖ 6.yy.ın ikinci yarısı. / 3. Alınlık simasından bir parça. Gela thesaurosuna ait. Magna Graecia atölyesinden. MÖ 6.yy.ın ikinci yarısı.

Görsel 48: Gela thesauros terrecotta alınlık kaplaması. MÖ yaklaşık 560.

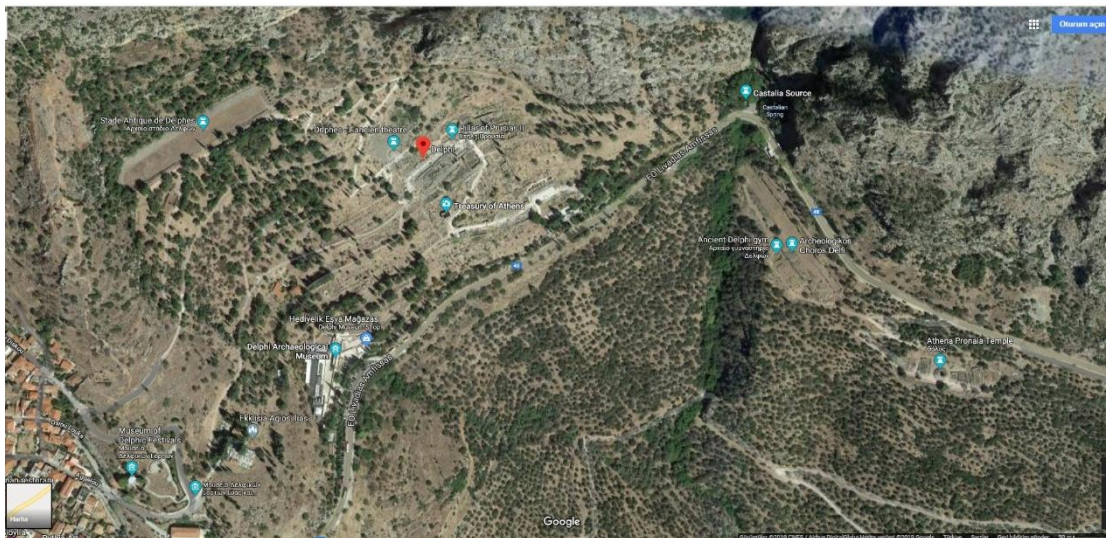
Herrmann, H.V., 1972, fig. 66, s. 100.

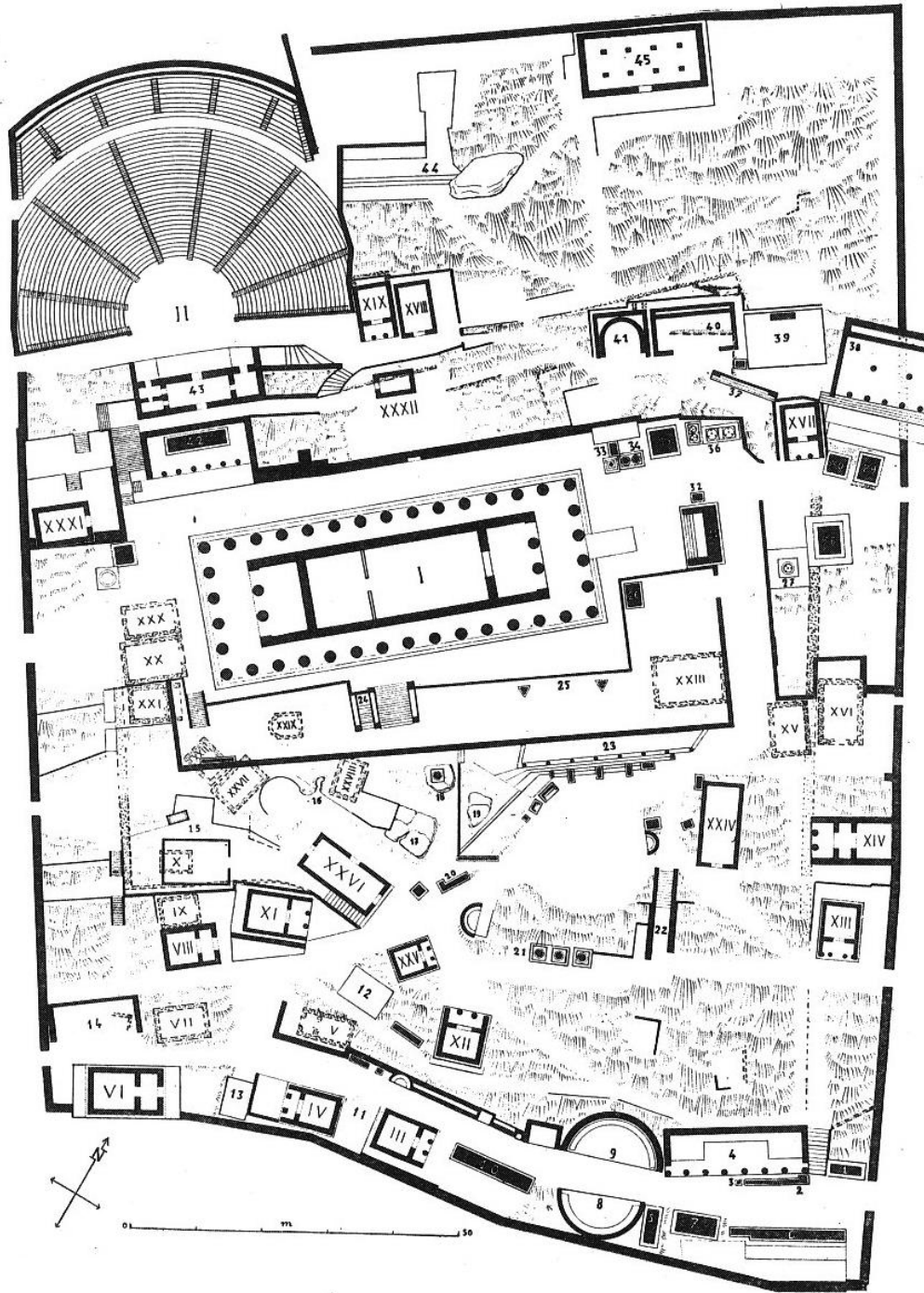
Görse 49: Antik Dönemde Yunanistan haritası. Kuzey kısım.

Shepherd, 1911, s.10-11.

(http://legacy.lib.utexas.edu/maps/historical/shepherd_1911/shepherd-c-010-011.jpg)

Görse 50: Delphoi. Google haritalar.

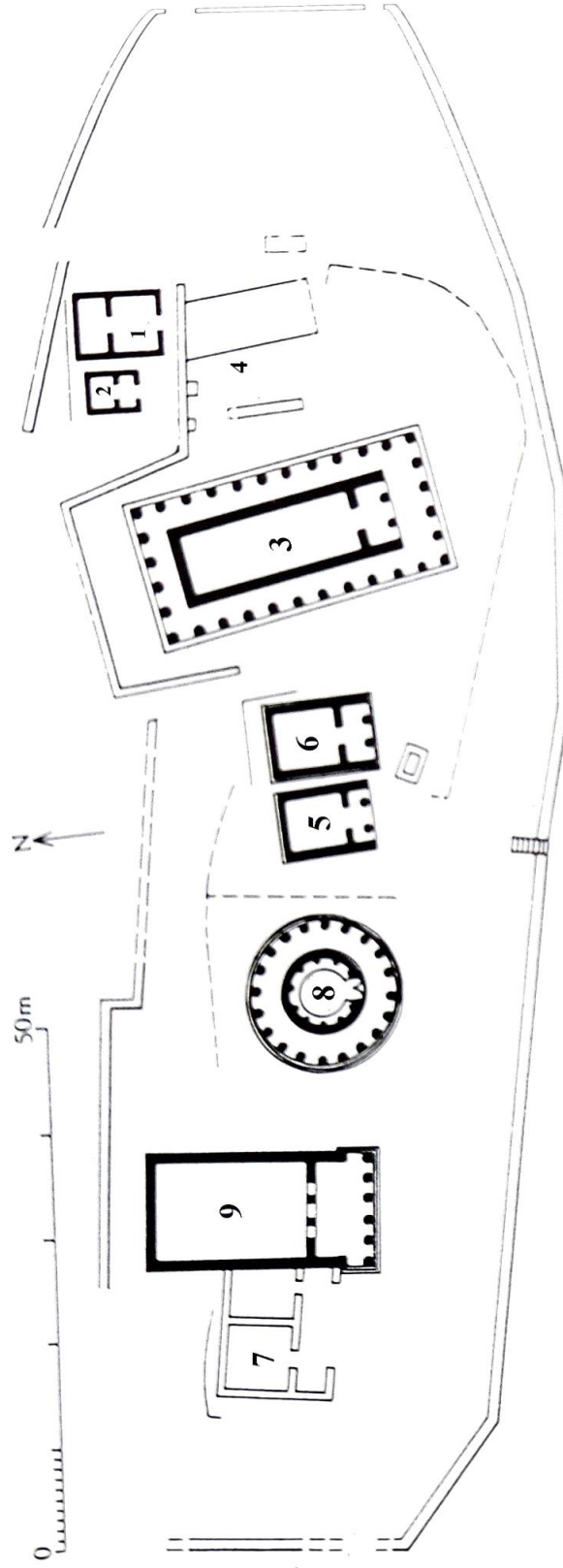

Görsel 51: Delphoi Apollon Kutsal Alan planı. MS yaklaşık 150. Bousquet, 1952, s. 13, fig. 1. P. de La Coste-Messelière tarafından restore edilmiştir.

I. Apollon Tapınağı. / II. Tiyatro / III. Sikyon thesauros / IV. Siphnos thesauros / V. Megara thesauros. / VI. Thebai thesauros / VII. Boiotia thesauros. / VIII. Potidaia thesauros / IX. Bilinmeyen thesauros / X. Bilinmeyen thesauros. Üstünde Asklepios tapınağı. / XI. Atina thesauros / 12. Syrakusa thesauros. / XII. Bilinmeyen thesauros. / XIII. Bilinmeyen thesauros / XIV. Kyrene thesauros. / XV. Bilinmeyen thesauros / XVI. Bilinmeyen thesauros. / XVII. Bilinmeyen thesauros. / XVIII. Bilinmeyen thesauros. / XIX. Bilinmeyen thesauros. / XX. Bilinmeyen thesauros. / XXI. Bilinmeyen thesauros / XXII. Bilinmeyen thesauros / XXIII. Bilinmeyen yapı. / XXIV. Korinthos thesauros. / XXV Knidos thesauros. / XXVI. Bouleuterion. / XXIX. Gaia tapınağı? / 45. Knidosluların leske'si. / XXX. Bilinmeyen thesauros. / XXXI. Bilinmeyen thesauros

Görsel 52: Apollon Tapınağı. Merve Yıldırım Türk arşivi.

Görsel 53: Delphoi Athena Pronaia Kutsal Alan planı. Maass, 1997, Abb. 96, s. 218.

- 1-) MÖ 6.yy.a tarihli yapı. / 2-) MÖ 6.yy.a tarihli yapı.
- 3-) Tüf taşından yapılmış tapınak. MÖ 6.yy. sonları.
- 4-) Sunaklar. MÖ 6.yy. sonları. / 5-) Massalia thesauros.
- 6-) Dor thesauros. / 7-) Rahip evi, Arsenal, tapınak, atölye?
- 8-) Tholos. / 9-) Athena ve Artemis'e adanmış tapınak.

Görsel 54: Athena Pronaia Kutsal Alanı. Kuzeybatıdan görünüm. Merve Yıldırımtürk arşivi.

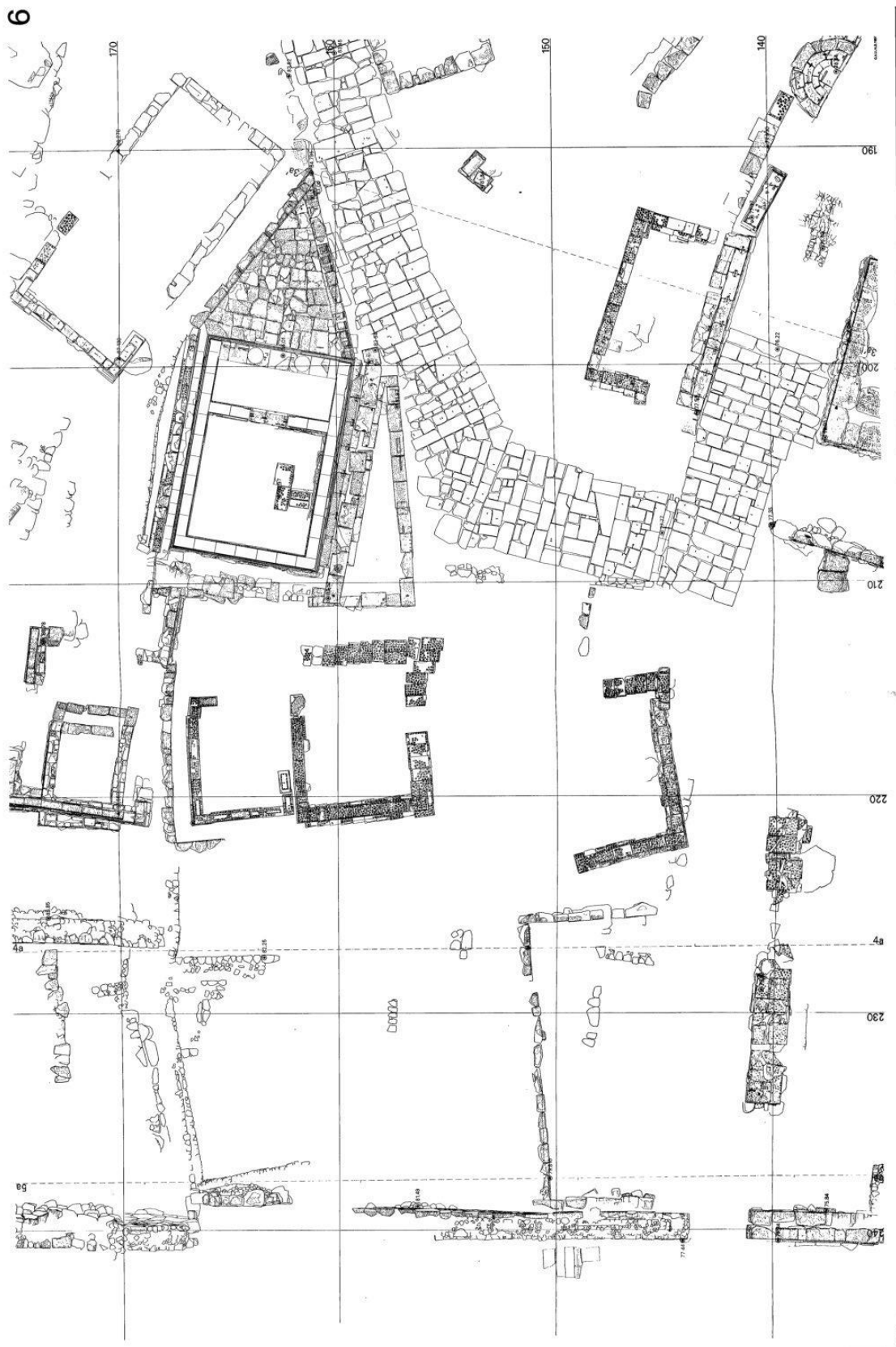
Görsel 55: Stadion. Merve Yıldırımtürk arşivi.

Görsel 56: Yılanlı sütun ve Apollon Tapınağı. Merve Yıldırımürk arşivi.

Görsel 57: Gymnasium ve Athena Pronaia Kutsal Alanı. Apollon Kutsal Alanından görünüm. Merve Yıldırım Türk arşivi.

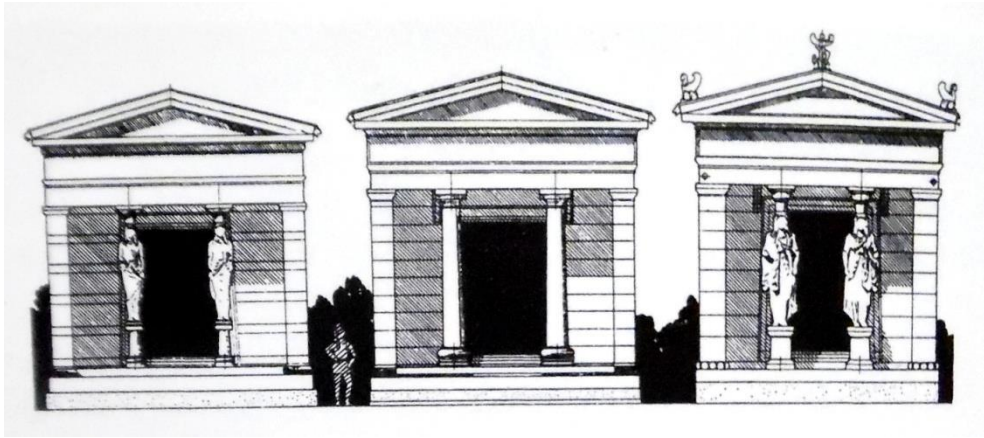
Görsel 58: Atina thesauros plan. Algreen-Ussing and Hansen, 1975, plan 6.

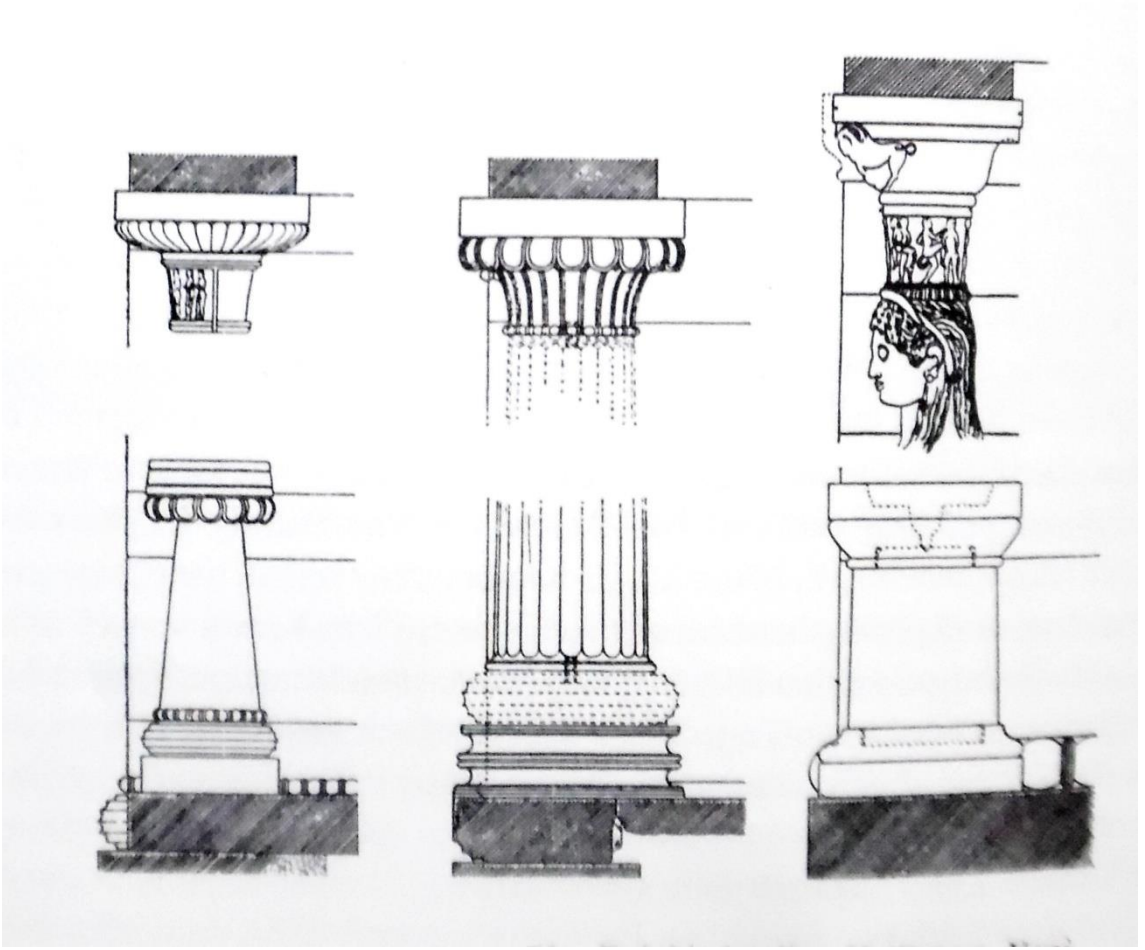
Görsel 59: Atina thesaurosı ve kutsal yol. Doğudan görünüm. Merve Yıldırımürk arşivi.

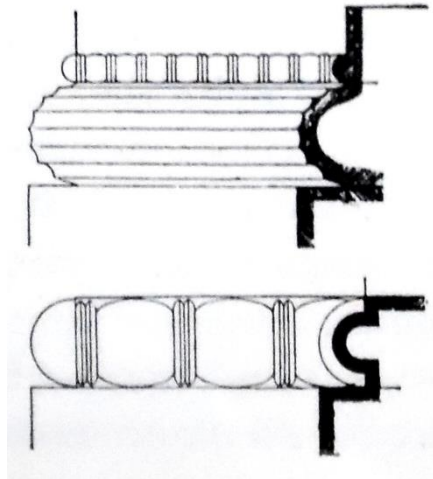
Görsel 60: Atina thesauros kuzeybatıdan görünümü. Merve Yıldırım Türk arşivi.

Görsel 61: Knidos, Massalia ve Siphnos thesauros ları ön cepheleri. Gruben, 2001, fig. 59. Ölçü yaklaşık olarak: 1:300.

Görsel 62: Knidos, Massalia ve Siphnos thesauros ları sütun ları. Gruben, 2001, fig. 61.

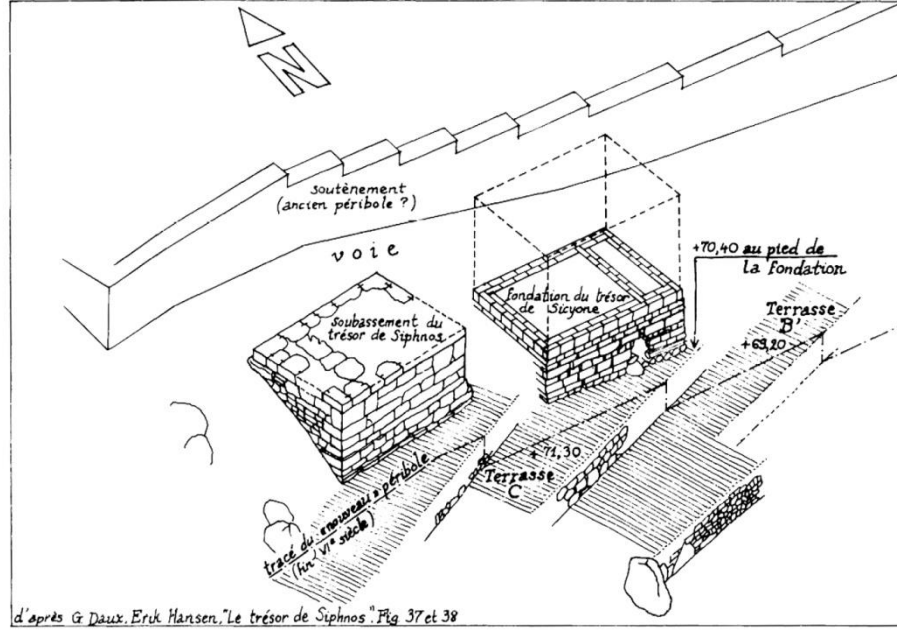
Görsel 63: Knidos ve Siphnos thesauros larının temel profilleri. Gruben, 2001, fig. 62.

Görsel 64: Knidos thesaurosuna ait karyatid başı. MÖ 6.yy ortaları. Paros mermerinden yapılmıştır. Merve Yıldırımürk arşivi.

Görsel 65: Boiotia (VII) thesaurosusu. Merve Yıldırımürk arşivi.

Görsel 66: Sikyon thesaurosü. Laroche and Nenna, 1990, fig. 3, s. 247; Daux and Hansen, 1987, fig. 37-38.

Görsel 67: Sikyon ve Siphnos thesaurosü. Doğudan görünüm. Merve Yıldırım Türk arşivi.

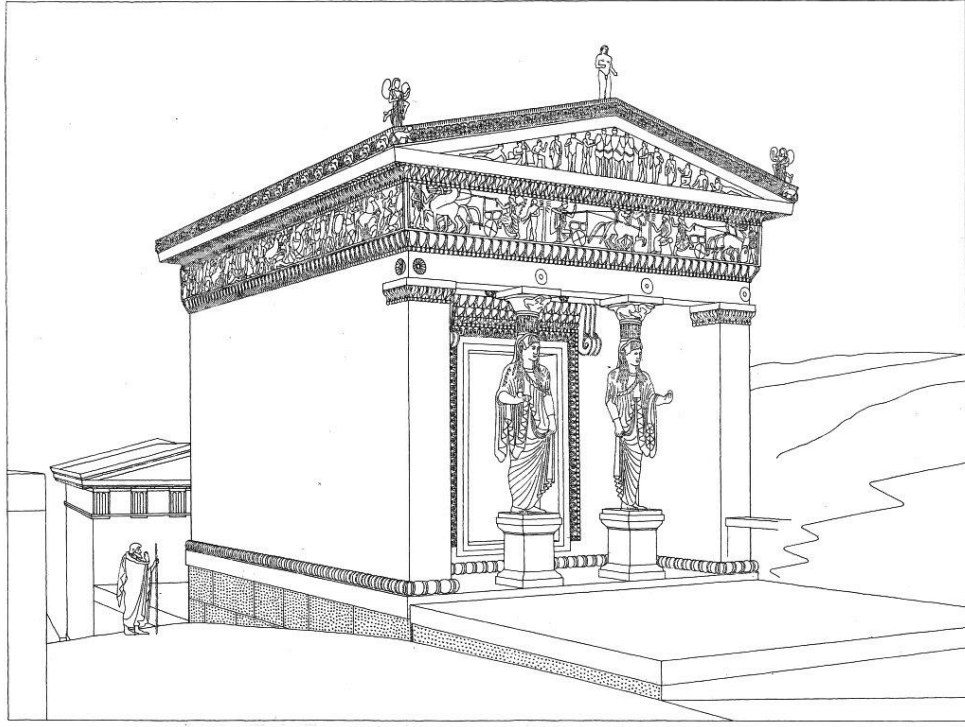
Görsel 68: Sikyon thesauros. Batıdan görünüm. Merve Yıldırım Türk arşivi.

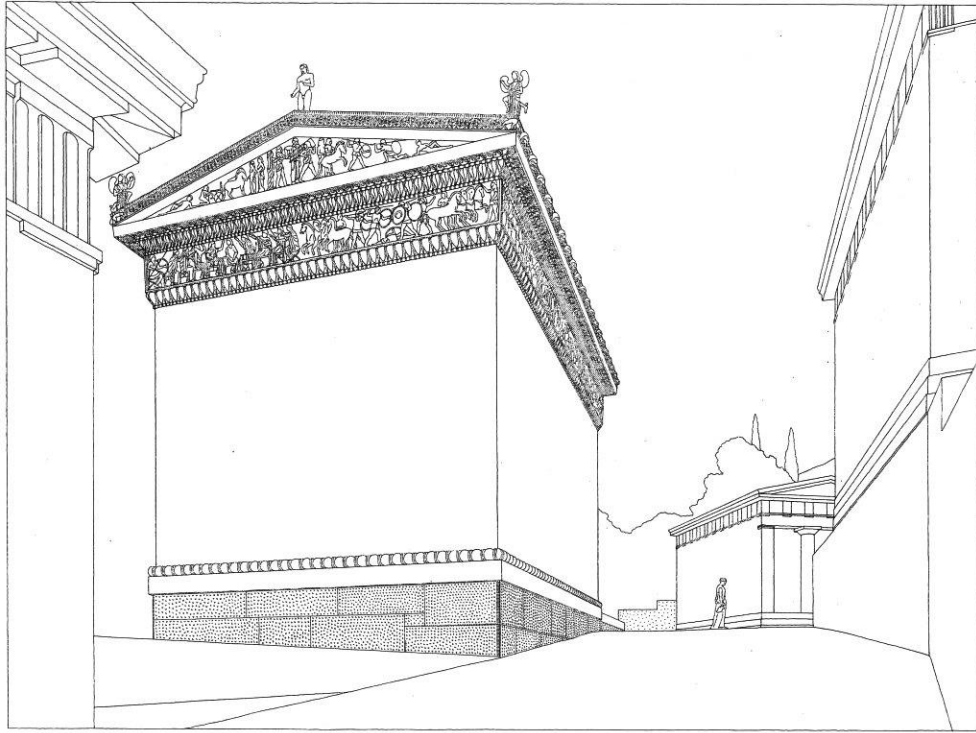
Görsel 69: Siphnos thesauros. Doğudan görünüm. Merve Yıldırımtürk arşivi.

Görsel 70: Siphnos thesauros. Batıdan görünüm. Merve Yıldırımtürk arşivi.

Görsel 71: Siphnos thesaurosü rekonstrüksiyonu. Kuzeybatıdan görünümü. Daux and Hansen, 1987, s. 225, fig. 133.

Görsel 72: Siphnos thesaurosü rekonstrüksiyonu. Doğudan görünümü. Daux and Hansen, 1987, s. 224, fig. 132.

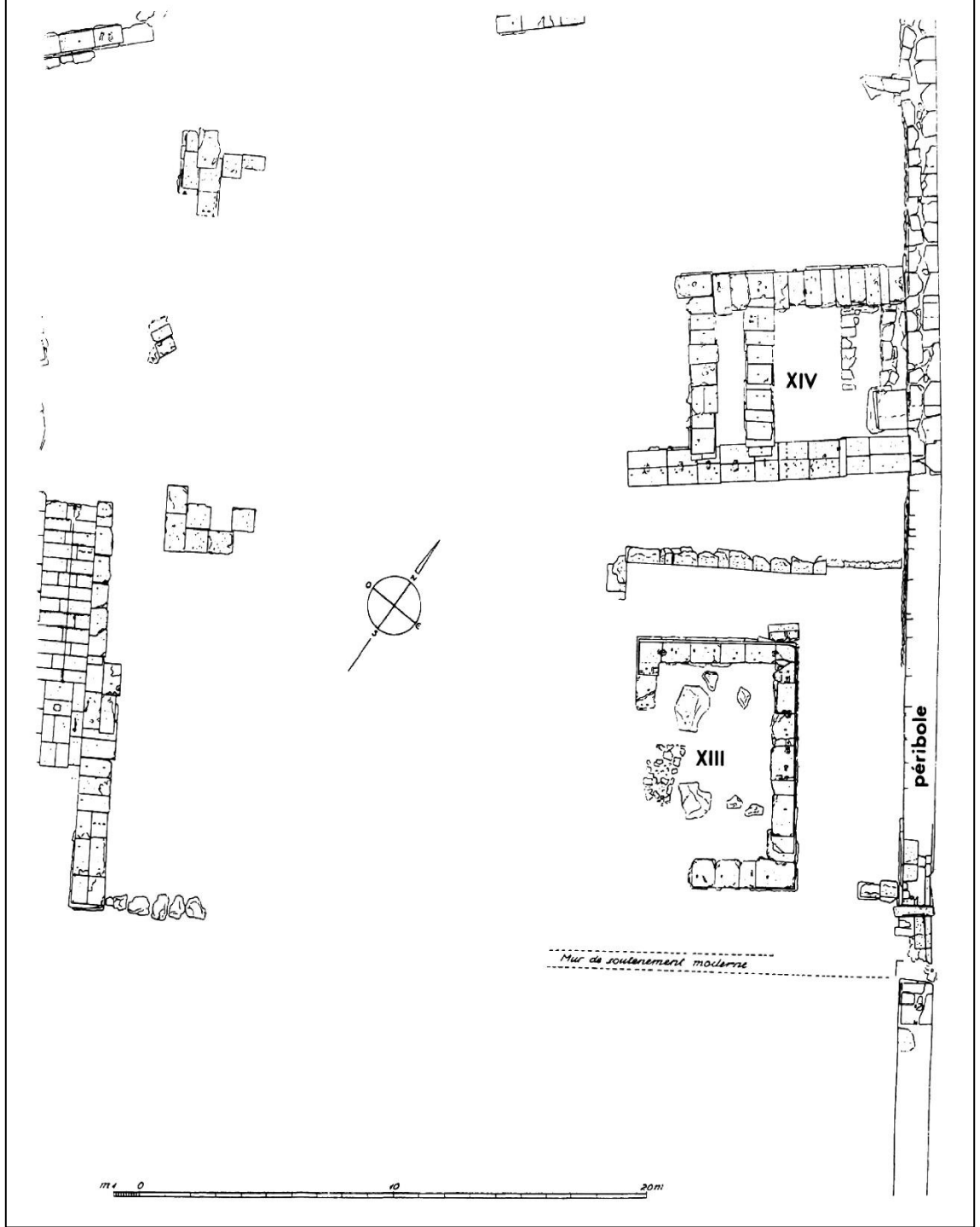
Görsel 73: Siphnos thesauros batı friz köşe parçası. Üstte Lesbos kymationu, altta ion kymationu ile. Gruben 2001, fig. 63, s. 86.

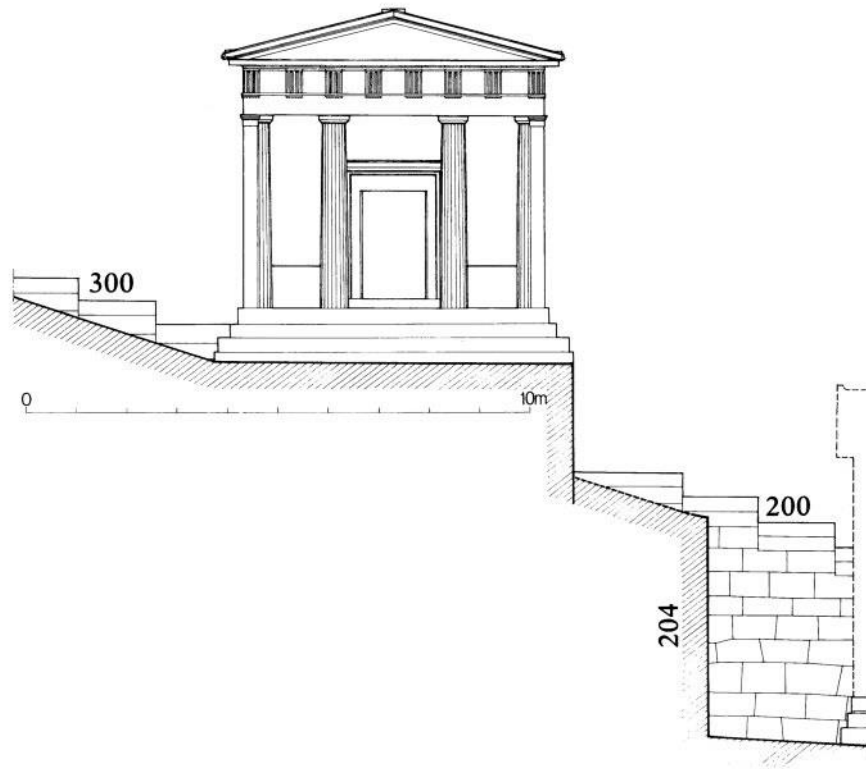
Görsel 74: Siphnos thesauros, köşe geisonu. Boncuk ve palmet dizisi ile. Gruben 2001, fig. 64, s. 86.

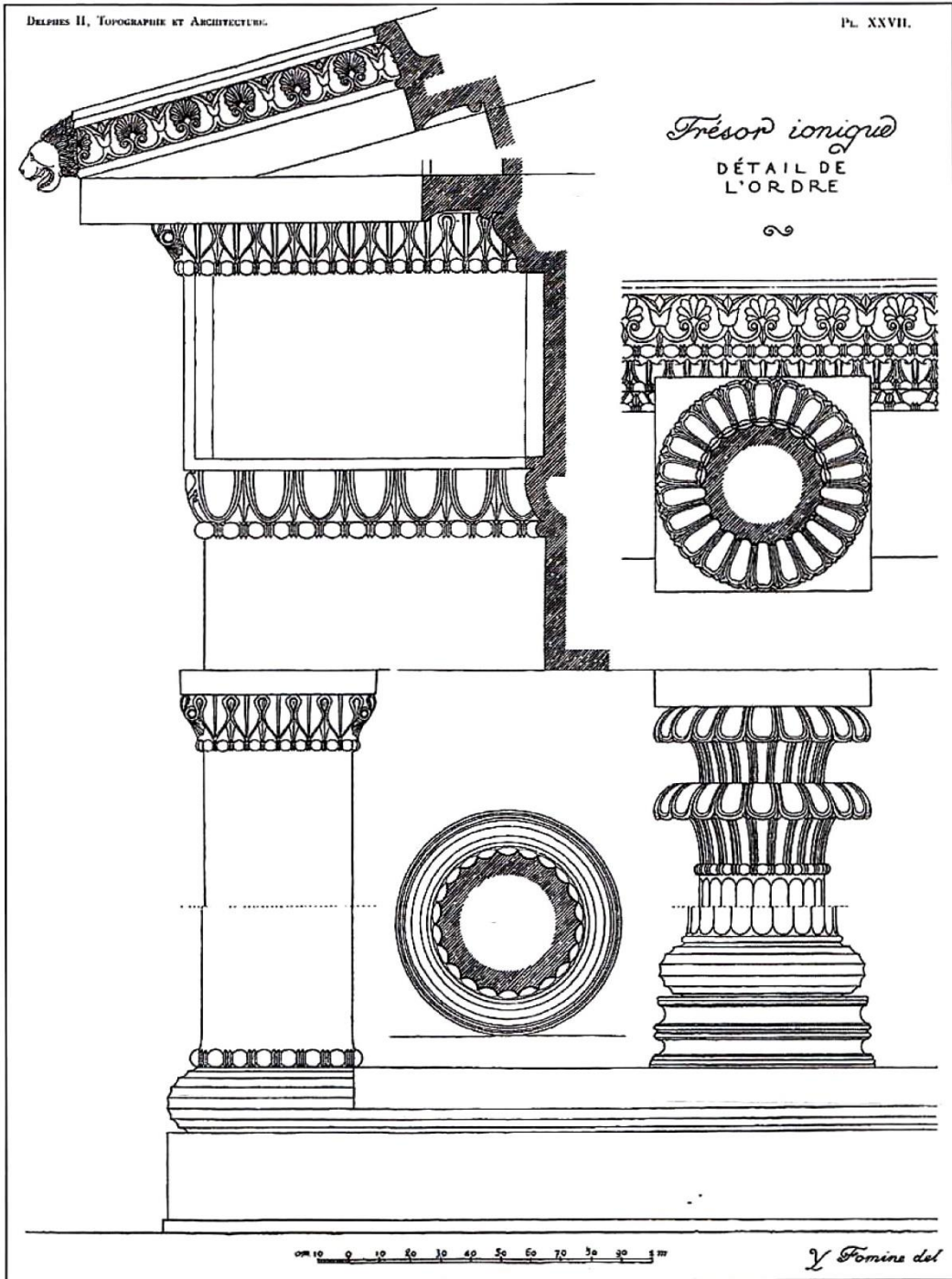
Görsel 75: Thebai thesauros. Doğudan görünüm. Merve Yıldırım Türk arşivi.

Görsel 76: XIII ve XIV numaralı thesauros lar ile doğu peribolos planı. Laroche, 1988, fig. 1.

Görsel 77: Kyrene (XIV) thesauros. Bommelaer and Laroche, 1991, s. 156, fig. 62.

Görsel 78: Massalia thesaurosü detay çizimleri. Laroche, 2013; Çizimler: Youri Fomine.

Görsel 79: Athena Pronaia Kutsal Alanı. Massalia ve Dor thesaurosları. Kuzeyden görünüm. Merve Yıldırım Türk arşivi.

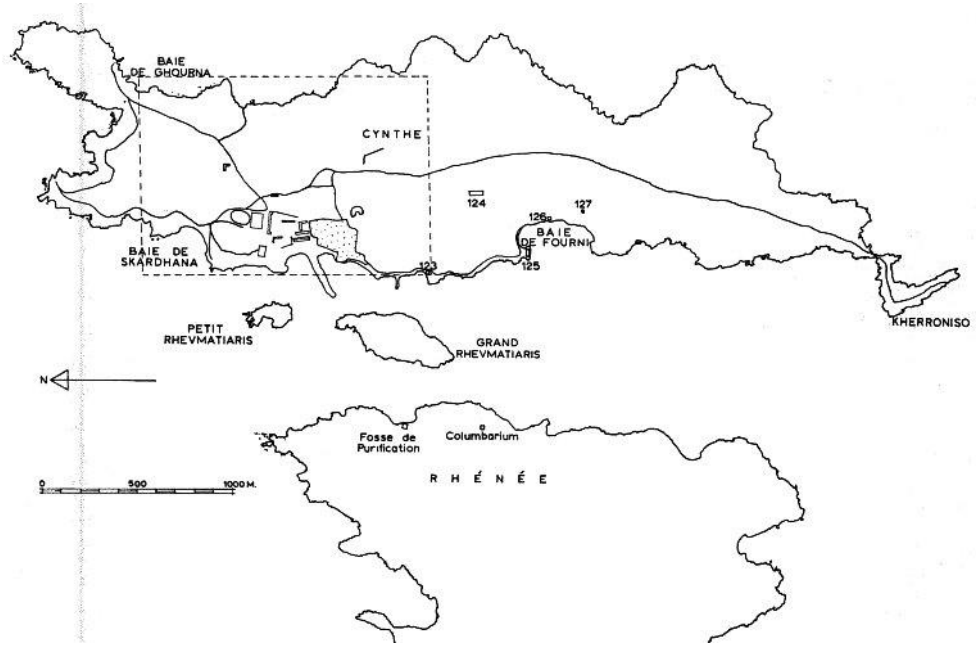
Görsel 80: Massalia thesauros. Güneyden görünüm. Merve Yıldırım Türk arşivi.

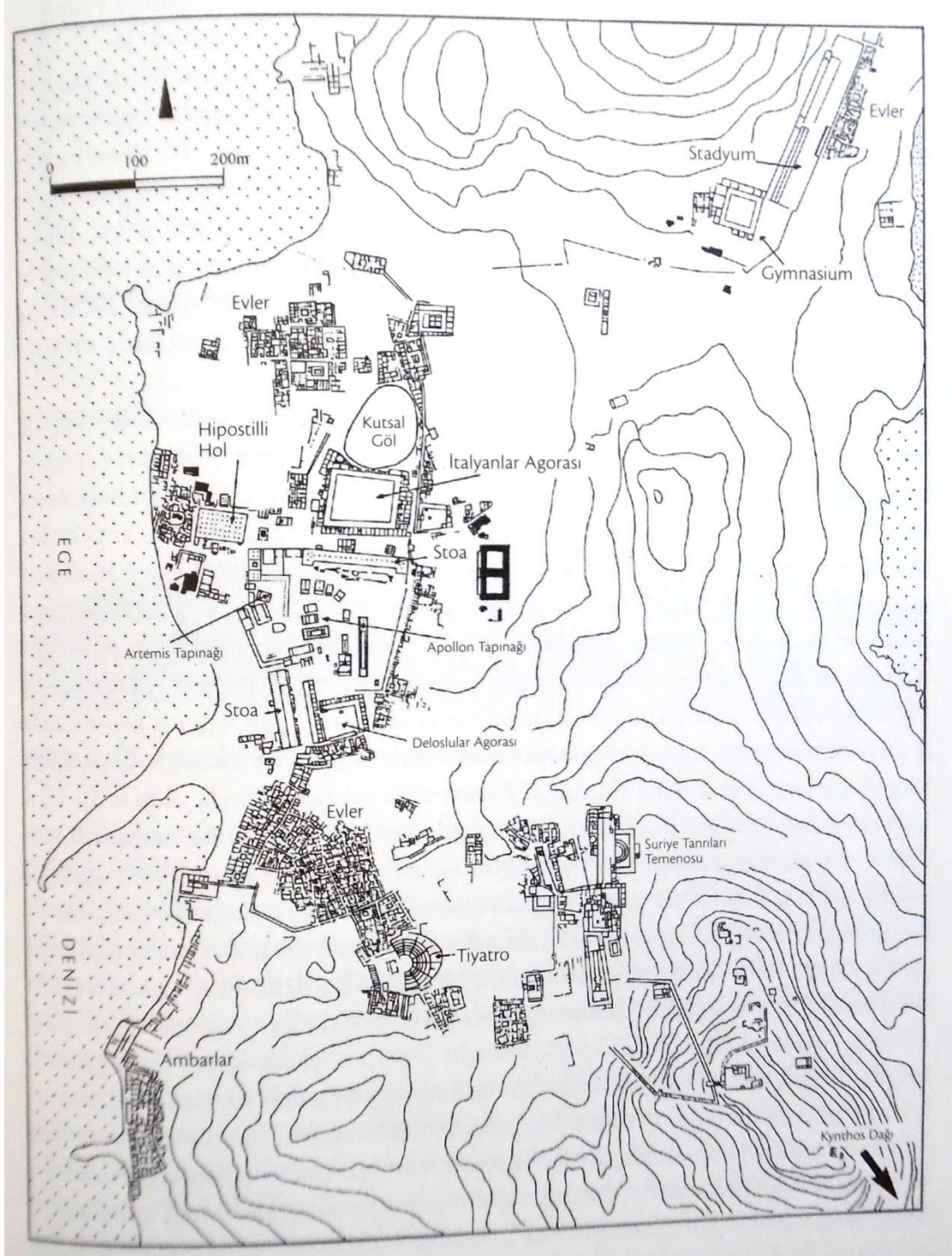
Görsel 81: Massalia thesauros. Batıdan görünüm. Merve Yıldırımürk arşivi.

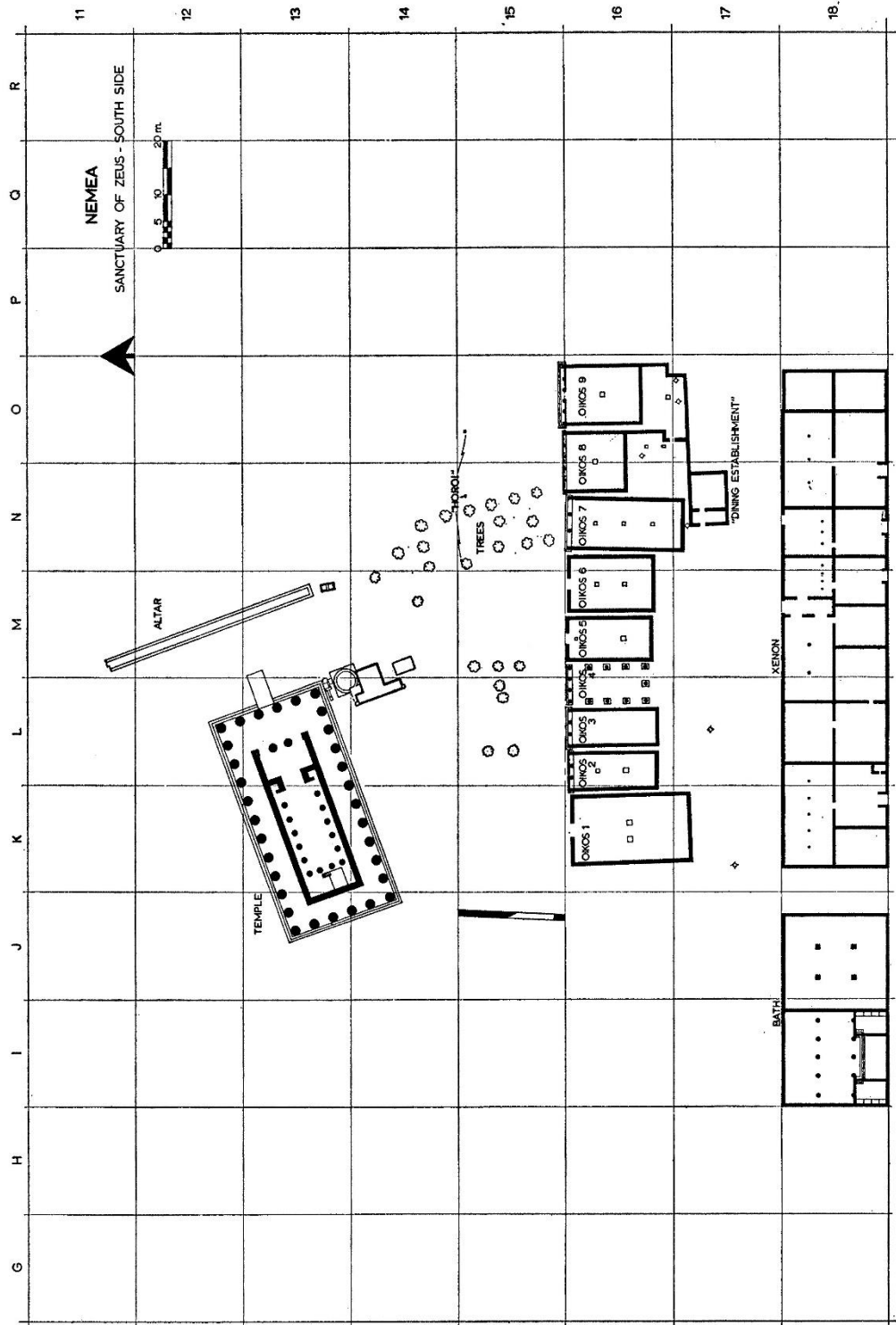
Görsel 82: Dor thesauros. Kuzeydoğudan görünüm. Merve Yıldırımürk arşivi.

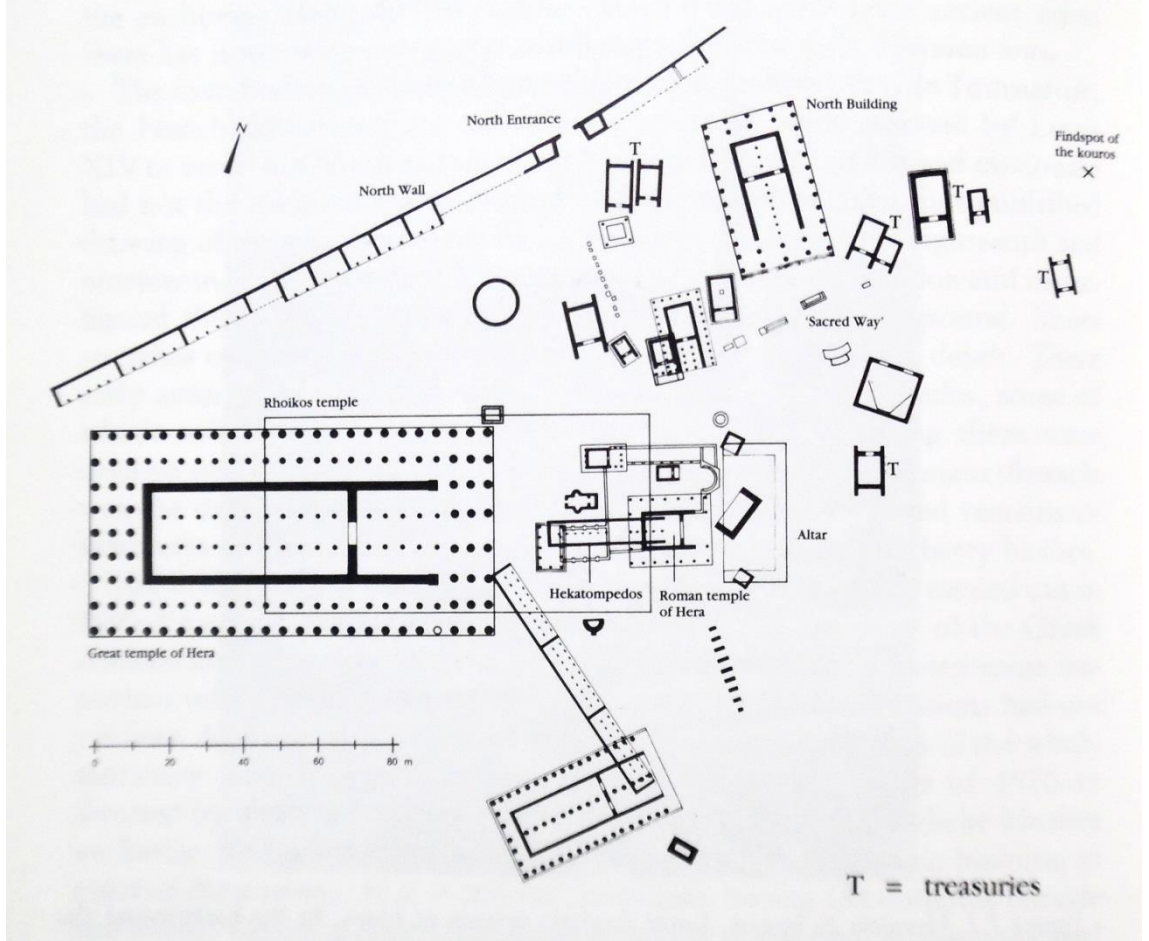
Görsel 83: Delos adası. Bruneau and Ducat, 1983, fig. 1.

Görsel 84: Delos kent merkezi planı. Gates, 2015, s. 399, Şekil 18.11.

Görsel 86: Nemea, Zeus Kutsal Alanı güney kısım, restore edilmiş plan. Arkaik-Hellenistik Dönem. Miller, 1978, s. 66, fig. 2.

Görsel 87: Samos Heraion. Kutsal Alanın planı. MÖ 8.yy.dan MS 6.yy.a. Kyrieleis, 1993, s. 102, fig. 7.2. Çizim: Irini Lilge-Elissawitou, (Deutsches Archäologisches Institut) Athens.